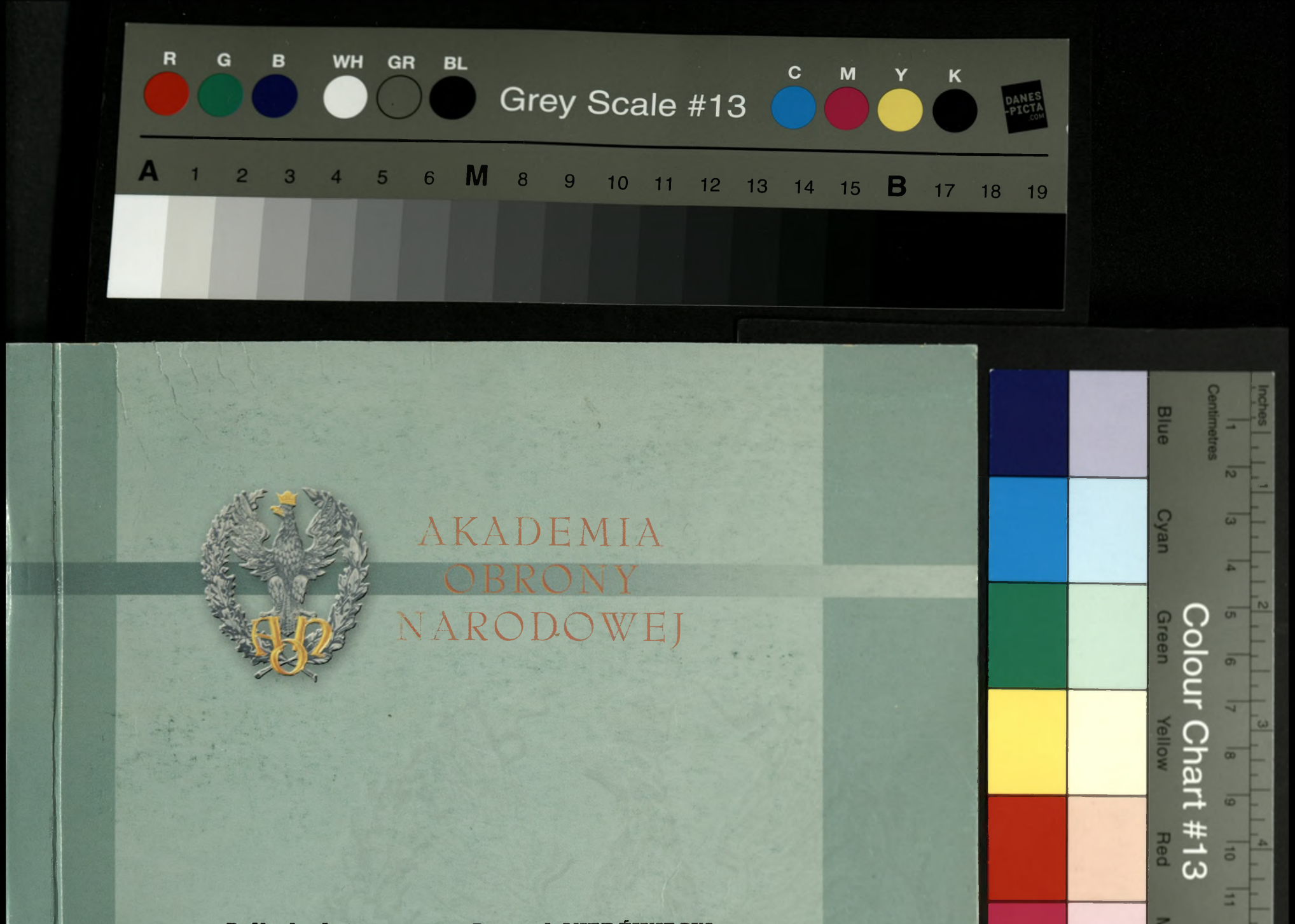

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Ppłk dypl. inż. nawig. Ryszard NIEDŹWIECKI

SIŁY ZBROJNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W PROCESACH INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO

Rozprawa doktorska

BIBLIOTEKA GŁÓWNA – ARCHIWUM
Nr ewid.
57194

WARSZAWA 2004

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO–OBRONNY

BIBLIOTEKA GŁÓWNA – ARCHIWUM
Nr ewid. 57194
Akademii Obrony Narodowej

ppłk dypl. inż. nawig. Ryszard NIEDŹWIECKI

SIŁY ZBROJNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W PROCESACH INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO

Rozprawa doktorska

OPRACOWANA
POD KIEROWNICTWEM NAUKOWYM

płk. dr. hab. Mariusza WIATRA

WARSZAWA **2004**

Spis treści

WSTĘP **5**

Rozdział 1. KONCEPCJA METODOLOGICZNA **9**

1.1. Przedmiot badań 10

1.2. Cel badań 11

1.3. Problem badawczy 11

1.4. Hipotezy robocze 12

1.5. Założenia i ograniczenia 14

1.6. Zadania badawcze 15

1.7. Metody badawcze 15

Rozdział 2. JĘZYK ROZPRAWY – TERMINOLOGIA PROBLEMU **22**

2.1. Aspekty metodologiczne identyfikacji siatki pojęciowej 22

2.2. Definicje sprawozdawcze komponentów składających się na przedmiot badań 24

2.2.1. Proces instytucjonalizacji 24

2.2.2. Bezpieczeństwo i obronność 38

2.2.3. Procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności 52

2.2.4. Obszar euroatlantycki 53

2.2.5. Czynnik zmian Sił Zbrojnych RP 57

Rozdział 3. ISTOTA I PRZEBIEG PROCESÓW INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI W OBSZARZE EUROATLANTYCKIM **59**

3.1. Istota procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności 59

3.2. Zmiana warunków bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim a procesy instytucjonalizacji 65

3.3. Zmiany w architekturze systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego 79

3.4. Zmiana reguł w systemie bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego 85

Rozdział 4. GŁÓWNE KIERUNKI ROZWOJU PROCESÓW INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO 88

4.1. Procesy instytucjonalizacji w ramach Konferencji (Organizacji) Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie 89

4.2. Procesy instytucjonalizacji w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego 97

4.2.1. Instytucjonalizacja w ramach Partnerstwa dla Pokoju 104

4.2.2. Instytucjonalizacja przez standaryzację 114

4.2.3. Instytucjonalizacja planowania 119

4.2.4. Instytucjonalizacja działań na przykładzie koncepcji wielonarodowych połączonych sił zadaniowych 126

4.2.5. Instytucjonalizacja po przyjęciu nowej koncepcji strategicznej NATO 130

4.3. Procesy instytucjonalizacji w ramach Unii Zachodnioeuropejskiej i Unii Europejskiej 138

Rozdział 5. PROCESY INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO JAKO CZYNNIK ZMIAN W SIŁACH ZBROJNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ 150

5.1. Internalizacja instytucji OBWE (KBWE) 158

5.1.1. Internalizacja reżimu CFE 159

5.1.2. Internalizacja reżimu Otwartych Przestworzy 162

5.2. Internalizacja instytucji NATO i UE 164

5.2.1. Internalizacja instytucji Partnerstwa dla Pokoju 166

5.2.2. Internalizacja instytucji standaryzacji 176

5.2.3. Internalizacja instytucji planowania 179

5.2.4. Internalizacja instytucji NATO po przyjęciu „Koncepcji strategicznej" w 1999 r. 182

Rozdział 6. KONSEKWENCJE PROCESÓW INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO W PERSPEKTYWIE ZMIAN STRUKTURALNO–FUNKCJONALNYCH W SIŁACH ZBROJNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ 184

ZAKOŃCZENIE 202

LITERATURA 205

Druki zwarte 205

Artykuły 211

Dokumenty normatywne 212

Strony internetowe 214

Wykaz skrótów 215

Załączniki:

1. Opinia językowa o poprawności sformułowania tematu rozprawy 217
2. Kalendarium przystąpienia RP do NATO 218
3. Dokument prezentacyjny „Partnerstwo dla Pokoju" 235
4. Cele interoperacyjności przyjęte przez Rzeczpospolitą Polską w pierwszym cyklu „Procesu planowania i oceny" 242
5. Cele interoperacyjności przyjęte przez Rzeczpospolitą Polską w drugim cyklu „Procesu planowania i oceny" 243
6. Zmiany dokonane w polskim porządku prawnym w związku z implementacją podstawowych aktów prawnych NATO 245

WSTĘP

Transformacja systemowa dokonująca się w Polsce i innych krajach Europy po rozpadzie Układu Warszawskiego i związana z nią zmiana w regionalnym i globalnym układzie sił należy do najbardziej interesujących zjawisk w ostatniej dekadzie XX i na początku XXI wieku. Złożoność procesu przebudowy układu bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim przyciąga uwagę przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Ten szczególny okres przejściowego chaosu po rozpadzie bloku państw socjalistycznych był początkiem budowy nowego, bardziej skutecznego, regionalnego i globalnego systemu bezpieczeństwa. Zmienił on i w dalszym ciągu modyfikuje zachowania państwowych i niepaństwowych aktorów stosunków międzynarodowych oraz motywuje ich do nieznanych dotąd wyborów i przyjęcia nowych „reguł gry". Jest także swoistym sprawdzianem możliwości adaptacyjnych państw do nowych, występujących w niespotykanej dotychczas skali, wyzwań, takich jak terroryzm międzynarodowy czy też przestępczość zorganizowana. Postępująca transformacja bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego wymaga świadomych, ukierunkowanych i połączonych w ramy instytucjonalne działań wszystkich uczestniczących w niej podmiotów. Nie ma i nie może być jednej zwartej teorii, dającej wykładnię transformacji systemowej[1]. Niemniej do teorii przydatnych w analizach procesów bezpieczeństwa i obronności, ewolucji celów i motywacji działań a także reguł zachowań podmiotów państwowych i międzynarodowych można zaliczyć także **instytucjonalizm.**

Instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim, rozumiana ogólnie jako tworzenie trwałych oddziaływań przez państwa i inne podmioty stosunków międzynarodowych, stanowi ramy zbiorowego rozpatrywania oraz rozwiązywania problemów będących wspólnym przedmiotem zainteresowania członków Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej, Organizacji

---

[1] *Instytucjonalne podejście w analizie procesów społeczno–gospodarczych,* Praca zbiorowa pod red. E. Okoń–Hordyńskiej, AE, Katowice 1996, s. 6.

Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Według J. Kukułki: *Integrująca funkcja instytucjonalizacji zbliża państwa lub grupy państw wokół wspólnych celów danej instytucji, mobilizując je do uzgodnienia i koordynacji ich aktywności, a także kanalizuje i wzmaga ich oddziaływania*[2]. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności traktowana jest przez polityków i uczonych jako jedno z najważniejszych zagadnień na drodze do samookreślenia politycznego integrującej się Europy, gdyż bezpieczeństwo i obrona, wspólnie z polityką zagraniczną, stanowią obok gospodarki oraz wymiaru sprawiedliwości i polityki wewnętrznej jeden z filarów Unii Europejskiej (UE).

W obszarze euroatlantyckim proces instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności realizowany jest na drodze: umacniania struktur Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), wspólnych zamierzeń NATO i UE w ramach Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony (ESDI), rozwijania Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP) w UE oraz na forum Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

Dla nurtów instytucjonalizacji wywodzących się z UE i NATO wspólna jest łącząca w sobie składniki europejskie i atlantyckie koncepcja Połączonych Wielonarodowych Sił Zadaniowych (CJTF). Równolegle rozwijana jest w Europie koncepcja budowania własnych, wyłącznie „europejskich", sił zbrojnych w postaci Sił Szybkiego Reagowania. Polska jest uczestnikiem obydwu tych nurtów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności. Początkowo jako kandydat, a od niedawna członek NATO (1999) i Unii Europejskiej (2004), uczestniczy w procesach instytucjonalizacji zachodzących w tych organizacjach. W „Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej" integracja z NATO i UE jest traktowana jako filar bezpieczeństwa, a uczestnictwo w tych organizacjach jest tak samo ważne.

Niniejsze opracowanie – mieszczące się na pograniczu nauk wojskowych i stosunków międzynarodowych - jest rezultatem badań procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności jako jednego z czynników zmian w Siłach Zbrojnych RP (SZ RP). Badania te prowadzono w latach 2000–2004, w ramach przewodu

---

[2] J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*. Scholar, Warszawa 2000, s. 211.

doktorskiego wszczętego na Wydziale Strategiczno – Obronnym Akademii Obrony Narodowej. W badaniach podjęto problem oddziaływania instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na Polskę w okresie zmiany systemowej po zakończeniu „zimnej" wojny i skutków tego oddziaływania na kształt strukturalno – funkcjonalny Sił Zbrojnych RP. Do podjęcia badań w tym kierunku skłoniła autora niniejszej dysertacji ożywiona dyskusja na temat kształtu instytucjonalnego przyszłego systemu bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim oraz skutków dla sił zbrojnych, jakie niosą za sobą zmiany w środowisku międzynarodowym, podjęta w środowisku specjalistów zajmujących się stosunkami międzynarodowymi oraz polityką i strategią państwa. Autor miał możliwość udziału w tej dyskusji, uczestnicząc w konferencjach, seminariach i symozjach organizowanych przez Centrum Stosunków Międzynarodowych, Akademię Obrony Narodowej oraz inne uczelnie wyższe, w kraju i za granicą.

Prowadzenie badań – na gruncie nauk wojskowych – nad procesami instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim, obejmujących: rozwój koncepcji, budowanie odpowiednich struktur organizacyjnych i ich funkcjonowanie, wydawało się uzasadnione, tym bardziej że instytucjonalizacja powodowała w przeszłości i nadal implikuje ważne, zdaniem autora, skutki w postaci zmiany kształtu strukturalno – funkcjonalnego Sił Zbrojnych RP.

Problem objęty tematem rozprawy nie znalazł dotąd pełnego naświetlenia w literaturze z zakresu nauk wojskowych, stosunków międzynarodowych czy też politologii. Autorzy zazwyczaj podejmowali analizę najbliższych merytorycznie zagadnień. Najbardziej interesującą pozycją literatury, dającą wykładnię teoretycznych podstaw procesów instytucjonalizacji, była dla autora „Teoria stosunków międzynarodowych" autorstwa prof. Józefa Kukułki. Cenne źródło informacji w tym zakresie stanowiły również takie pozycje, jak: „Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych" pod redakcją naukową tego samego autora, „The New Institutionalism in Organizational Analysis" autorstwa Waltera W. Powella i Paula Di Maggio oraz „Instytucjonalne podejście w analizie procesów społeczno–gospodarczych i politycznych w Polsce" pod redakcją naukową Ewy Okoń–Horodyńskiej. Niewyczerpane źródło informacji na temat trendów w badaniach

instytucjonalizacji UE stanowiły także wydawnictwa Instytutu Studiów nad Bezpieczeństwem Unii Europejskiej (*L'Institut d'Etudes de Sécurité de l'Union Européenne*) z serii: Chaillot Papers, Occasional Papers i Bulletins. Bardzo ważne z punktu widzenia analizy zmian zachodzących w siłach zbrojnych były opracowania: „Rozwój SZ RP w świetle nowych wyzwań, szans i zagrożeń" autorstwa Cezarego Rutkowskiego i Andrzeja Dawidczyka, „Obronność RP – Strategiczny przegląd sytuacji bezpieczeństwa w XXI wieku" Cezarego Rutkowskiego" oraz „Sojusz a obrona narodowa" Bolesława Balcerowicza.

Strukturę rozprawy podporządkowano chronologii badań prowadzonych przy zastosowaniu analizy instytucjonalnej. **Rozdział pierwszy** zawiera metodologiczne podstawy podjętych badań, motywację i cele badań, problemy i zadania badawcze oraz hipotezy robocze. Opisano w nim również stosowane w pracy metody, techniki i narzędzia badawcze oraz scharakteryzowano przedmiot i zakres badań. W **rozdziale drugim**, stanowiącym kontynuację rozdziału metodologicznego, autor analizuje kwestie terminologiczne, wymagające uporządkowania z uwagi na interdyscyplinarny charakter badań. W **rozdziale trzecim** określono istotę procesów instytucjonalizacji w kontekście zmiany uwarunkowań oraz tworzenia się nowej architektury bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim. **Rozdział czwarty** przedstawia analizę rozwoju głównych nurtów instytucjonalizacji, prowadzoną pod kątem zidentyfikowania najważniejszych instytucji mogących potencjalnie oddziaływać na Siły Zbrojne RP (SZ RP). W **rozdziale piątym** zawarto wyniki analizy zjawiska internalizacji przez siły zbrojne tych instytucji OBWE, NATO i UE, które zostały zidentyfikowane wcześniej jako potencjalnie najważniejsze egzogenne czynniki zmian w SZ RP. W **rozdziale szóstym** przedstawiono bilans oddziaływania instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności na SZ RP oraz kierunki zmian kształtu strukturalno - funkcjonalnego tych sił. W **zakończeniu** pracy zwarto ogólne wnioski z przeprowadzonych badań oraz sugestie wykorzystania wyników badań.

Niniejsza praca powstała dzięki opiece naukowej Pana płk. dr. hab. Mariusza Wiatra, pomocy środowiska naukowego Wydziału Strategiczno - Obronnego oraz mobilizującego wsparcia ze strony najbliższej rodziny i kolegów z Zakładu Działań Połączonych. Wszystkim autor pragnie tą drogą wyrazić serdeczne podziękowania.

Rozdział 1

KONCEPCJA METODOLOGICZNA

Procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności wpływają na siły zbrojne państwa poprzez wyspecjalizowane instytucje, co można rozpatrywać jako oddziaływania w kategoriach ontologicznych. Jest to zatem problem z pogranicza nauk wojskowych i nauki o stosunkach międzynarodowych. Być może dlatego problem ten nie znalazł pełnego naświetlenia w literaturze. W nauce o stosunkach międzynarodowych badania koncentrują się przede wszystkim na poziomie sytemu międzynarodowego i głównych podmiotach (państwach i organizacjach) funkcjonujących w tym systemie. Zatem kwestie instytucjonalizacji rozpatrywane są również na poziomie systemu międzynarodowego i państw. Natomiast w naukach wojskowych siły zbrojne postrzegane są jako wyspecjalizowany organ państwa przeznaczony do ochrony i obrony jego interesów, wobec tego procesy instytucjonalizacji traktowane są przede wszystkim w kategoriach wewnętrznej sprawy państwa. Ta istotna różnica w podejściu do problemu instytucjonalizacji powoduje powstanie luki między badaniami prowadzonymi w obrębie obu dyscyplin naukowych. Badania podjęte przez autora nie aspirują do wypełnienia tej luki, a jedynie ją sygnalizują.

Za J. Czaputowiczem przyjęto podejście badawcze oparte na teorii neoliberalnej, które zakłada, że *Nie tylko państwa determinują działanie instytucji, ale także instytucje wpływają na interesy państw poprzez tworzenie zarówno możliwości, jak i ograniczeń, oraz legitymizowanie zbiorowych norm i zasad, które następnie mogą być przez państwa traktowane jako oczywiste*[3]. Autor zawdzięcza J. Czaputowiczowi nie tylko przyjęcie neoliberalnego paradygmatu w podejściu do rozwiązywanego

[3] J. Czaputowicz, *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 51.

problemu badawczego. Stwierdzenie J. Czputowicza, że *zarówno neorealizm jak i neoliberalizm, koncentrując się na poziomie systemu, pomijają wewnętrzne aspekty przystosowania się instytucji do nowej sytuacji, jak reforma NATO, jego rozszerzenie oraz koszty tych procesów. Tymczasem czynniki te będą w coraz większym stopniu decydować o przyszłym znaczeniu Sojuszu*[4] zainspirowało autora do refleksji nad funkcjonowaniem instytucji międzynarodowych poniżej poziomu systemu międzynarodowego, na przykład na poziomie sił zbrojnych. Ta refleksja znalazła odzwierciedlenie w tytule rozprawy:

Siły Zbrojne RP w procesach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.

We wstępnej fazie badań prowadzących do sformułowania celu badań, problemu badawczego, hipotez roboczych oraz doboru efektywnych metod badawczych poszukiwano odpowiedzi na szereg pytań. Oto niektóre z nich, ważne z uwagi na problematykę niniejszej rozprawy:

- Jaka może być ewolucja instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim?
- Czy i w jaki sposób procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim wpływają na strukturalno–funkcjonalny kształt narodowych sił zbrojnych?
- Jakie jest pożądany kształt strukturalno–funkcjonalny SZ RP uczestniczących w zinstytucjonalizowanych formach euroatlantyckiego (europejskiego) bezpieczeństwa i obronności?

1.1. Przedmiot badań

Całość przedstawionych powyżej problemów określa obszar dociekań autora w obrębie identyfikacji procesów związanych z tworzeniem i rozwojem sił zbrojnych w ramach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, szczególnie w zakresie ich kształtu strukturalno–funkcjonalnego.

---

[4] Ibidem, s. 225.

Przedmiotem badań była instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego jako czynnik zmian i ewolucji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

1.2. Cel badań

Za główny **cel badań** przyjęto **zidentyfikowanie natury i skutków oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na Siły Zbrojne RP.**

Z głównego celu badań wyodrębniono następujące **cele szczegółowe**:

1. Wyjaśnienie istoty i uwarunkowań instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim.
2. Scharakteryzowanie głównych nurtów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim.
3. Wyjaśnienie i zbadanie zjawiska adaptowania wytworów konceptualnych instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności na potrzeby państwa i jego sił zbrojnych.
4. Zinterpretowanie skutków zjawiska adaptowania wytworów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na potrzeby państwa i jego sił zbrojnych.

1.3. Problem badawczy

Główny problem wynikający z przyjętego celu badań sformułowano w postaci pytania:

Jak przejawia się oddziaływanie instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na państwo i jego siły zbrojne oraz jakie są tego konsekwencje dla struktur i funkcji Sił Zbrojnych RP?

Szczegółowe problemy badawcze podporządkowano postawionemu pytaniu głównemu niniejszej koncepcji i sformułowano następująco:

1. Czym jest instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim?
2. Jakie są kierunki instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego?
3. Jakie zjawiska adaptacyjne zachodzą między instytucjonalizacją bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego a państwem i jego siłami zbrojnymi?
4. Jakie zmiany w kształcie strukturalno – funkcjonalnym sił zbrojnych są konsekwencją oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszarzu euroatlantyckiego?

1.4. Hipotezy robocze

Następstwem przyjęcia problemu badawczego było sformułowanie hipotezy roboczej, czyli przypuszczenia, domysłu naukowego, wysuniętego prowizorycznie dla wyjaśnienia faktów, wymagających weryfikacji. Autor przyjął następującą **hipotezę roboczą**, stanowiącą odpowiedź na główny problem badawczy:

Instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego jest obiektywnym zjawiskiem przełomu XX i XXI wieku i oddziałuje na państwa, jako podmioty międzynarodowe w tym zjawisku uczestniczące. Jednym ze skutków tego oddziaływania na Rzeczpospolitą Polską są zmiany w kształcie strukturalno – funkcjonalnym Sił Zbrojnych RP.

W celu obiektywizacji badań oraz weryfikacji hipotezy roboczej dokonano jej dekompozycji na **hipotezy szczegółowe**:

1. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim stanowi ewolucyjny proces tworzenia, rozwoju i optymalizacji zespołów form zorganizowanego oddziaływania w celu utrzymania stabilizacji politycznej, kreowania szans zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy oraz przeciwdziałania militarnym i niemilitarnym zagrożeniom bezpieczeństwa systemu przy użyciu wszelkich niezbędnych sił, środków i sposobów wojskowych i niewojskowych. W wymiarze wojskowym procesy

instytucjonalizacji spełniają rolę zewnętrznego czynnika regulującego, organizującego i kontrolującego zmiany dostosowujące podmioty a przez to również struktury i funkcje sił zbrojnych tych podmiotów do celów funkcjonowania systemu bezpieczeństwa i obronności.

2. W procesach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, przebiegających po 1989 r. ze zróżnicowaną dynamiką i intensywnością w trzech głównych nurtach KBWE (OBWE), NATO i UE (UZE), były (i nadal są) tworzone instytucje przeznaczone do kreowania, organizowania i kontrolowania zmian korzystnych z punktu widzenia wspólnych celów systemu bezpieczeństwa i obronności. Niektóre z tych instytucji zostały utworzone, aby oddziaływać na państwa w celu generowania w nich zmian wewnętrznych struktur i funkcji sił zbrojnych, ukierunkowanych na osiągnięcie zdolności do prowadzenia wielonarodowych połączonych działań w celu ochrony i obrony wspólnych wartości.
3. Zjawisku instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim towarzyszy zjawisko internalizacji przez państwo do swoich sił zbrojnych nowych, pochodzących z sytemu bezpieczeństwa i obronności rozwiązań strukturalno – funkcjonalnych, dzięki czemu osiągana jest interoperacyjność rozumiana jako zdolność do prowadzenia wielonarodowych połączonych działań sił zbrojnych.
4. Zjawiska adaptacyjne zachodzące w państwie i jego siłach zbrojnych w wyniku instytucjonalizacji systemu bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim wpływają na przyjmowane przez państwo rozwiązania w zakresie organizacji (kształtu strukturalno - funkcjonalnego) sił zbrojnych jako całości i ich elementów, przewidywanych do wielonarodowych połączonych działań w środowisku międzynarodowym. Podstawowe wymagania w stosunku do Sił Zbrojnych RP powinny obejmować: komplementarny z sojusznikami system doktryn, szeroko rozumianą interoperacyjność osiąganą w wyniku standaryzacji sprzętu wojskowego, procedur planowania działań i dowodzenia wojskami, modułową organizację

jednostek, mobilność i żywotność wydzielanych komponentów, a także odpowiedni poziom wyszkolenia żołnierzy.

1.5. Założenia i ograniczenia

Przyjęto założenie, że rozwój Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony nie jest alternatywą ani nie stanowi zagrożenia dla Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony. Obie te koncepcje (UE i NATO) stanowią dwie części procesu instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, stąd internalizacja instytucji NATO i UE przez Siły Zbrojne RP jest w rozprawie analizowana jako jeden proces.

Obszar badań ograniczono do jednego czynnika zmian kształtu strukturalno–funkcjonalnego SZ RP, jakim są procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa obronności obszaru euroatlantyckiego z uwagi na jego szczególną rolę w okresie transformacji systemowej. Przy czym badania oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na państwo zostały ograniczone do aspektów wojskowych.

Horyzont czasowy badań obejmuje okres od 1989 do 2002 r. Przyjęta cezura związana jest z okresem transformacji systemowej w obszarze euroatlantyckim, która nastąpiła w wyniku rozpadu Układu Warszawskiego i pierwszych lat członkostwa Polski w NATO. Okres objęty badaniami kończy się mocnym akcentem w procesie instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, jakim był Szczyt NATO w Pradze 21 listopada 2002 r. Data ta nie oznacza oczywiście ani końca transformacji systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, ani też końca zmian w SZ RP. Ostatnie wydarzenia, które nastąpiły już po zakończeniu badań, świadczą na przykład o tym, że przyśpieszania nabrał proces instytucjonalizacji w ramach Unii Europejskich ale to już będzie tematem kolejnych badań, o czym autor jest głęboko przekonany.

1.6. Zadania badawcze

Założony cel badań osiągano przez weryfikację przyjętych hipotez roboczych w ramach następujących **zadań badawczych**:

1. Zinterpretować i implementować, w celu zbadania funkcjonowania SZ RP w strukturach bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim, specjalistyczną terminologię problemu, stosowaną w Unii Europejskiej i NATO.
2. Określić istotę oraz zbadać uwarunkowania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obrony w obszarze euroatlantyckim.
3. Przeanalizować główne nurty instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.
4. Przeanalizować proces internalizacji wytworów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego przez państwo i jego siły zbrojne, wskazać jego konsekwencje.
5. Zidentyfikować cechy i własności sił zbrojnych wynikające z procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego oraz zaproponować pożądane rozwiązania strukturalno–funkcjonalne.

1.7. Metody badawcze

Dokonująca się permanentnie zmiana (transformacja) systemu bezpieczeństwa i obronności sprawia, iż stała się ona obiektem multidyscyplinarnych i interdyscyplinarnych badań. Stąd, w dostępnej literaturze można spotkać różnorodne podejścia i narzędzia badawcze, wywodzące się głównie z dwóch zasadniczych nurtów badawczych: liberalnego i realistycznego, dzięki którym obraz rzeczywistych przemian jest wzbogacany i obiektywizowany.

W badaniach, których przebieg i wyniki przedstawiono poniżej, jako główną metodę badawczą przyjęto analizę instytucjonalną, przynależną do wywodzącej się

z podejścia liberalnego teorii instytucjonalizmu, całościowo objaśniającej skomplikowane procesy transformacji systemów społecznych.

Poszukując argumentów za przyjęciem metody analizy instytucjonalnej, można wymienić, za L. Gabryś i E. Okoń–Horodyńską[5], następujące kategorie przyczynowości, które wskazują na przydatność eksplanacyjną podejścia instytucjonalnego w badaniach transformacji systemowej.

1. Idea instytucjonalizmu, w jej szerokim rozumieniu, jest ściśle związana z badaniem zmienności, przekształceń a także barier transformacji.
2. Instytucjonalizm jest koncepcją o orientacji praktycznej, a konieczność rozwiązań praktycznych dominuje w potrzebach transformacji systemowej.
3. Holizm jako cecha sposobu myślenia instytucjonalistów – całościowe organiczne ujmowanie zjawisk problemów transformacji systemowej.

W studiach nad zmianą (transformacją) instytucjonalną systemu bezpieczeństwa i obronności użyteczne dla uporządkowania badań okazało się wprowadzenie rozróżnienia pomiędzy instytucjonalizacją formalną i realną. Formalna instytucjonalizacja obejmuje takie procesy, jak: zbudowanie wszystkich specyficznych instytucji formujących instytucjonalną podstawę systemu (proces ten obejmuje nie tylko inicjację nowych instytucji oraz ich ewaluację, ale także korekty błędów, uzupełnienie luk itp.). Realna instytucjonalizacja obejmuje rónież funkcjonowanie nowych instytucji, efektywność i wyniki ich działania. Stąd zakłada ona kreowanie odpowiednich środków i metod w celu ich wprowadzania[6].

Przyjęto za W. Morawskim, że: ... *analiza instytucjonalna pokazuje, jak wyłaniają się nowe wzory instytucjonalne. Wzory te często nazywane systemami, dojrzewają i konsolidują się bardzo powoli, zmiana instytucjonalna odbywa się na drodze prób i błędów*[7]. Wynika to przede wszystkim z wielości i wielkości zadań, jakie przychodzi rozwiązywać w okresie transformacji systemu oraz barier występujących w środowisku bezpieczeństwa i obronności, w którym działają różne logiki funkcjonowania, a inicjatorzy i uczestnicy zmian muszą się do tej sytuacji dostosować.

---

[5] *Instytucjonalne podejście w analizie..., op.cit.,* , s. 4–6.
[6] Por.: Ibidem, s. 8.
[7] W. Morawski, *Zmiana instytucjonalna*, PWN, Warszawa 1998, s. 11.

Analiza instytucjonalna pozwala pokazywać procesy instytucjonalizacji jako drogę od nowych reguł do dojrzałości instytucjonalnej systemu bezpieczeństwa i obronności. Badania, których wyniki przedstawiono w niniejszej rozprawie, skupione zostały głównie na teoretyczno – analitycznym wymiarze zachodzących procesów, a zwłaszcza na pokazywaniu ich interakcyjnego charakteru i skutków.

Ogólny model proponowanej analizy instytucjonalnej uwzględnia cztery elementy:

1. Wewnętrzne i zewnętrzne źródła i uwarunkowania dostosowania starych i wprowadzania nowych instytucji w myśl obowiązujących reguł.
2. Wyłanianie się, rozwój lub zanik instytucji.
3. Działanie instytucji.
4. Efektywność instytucjonalną.

Źródeł instytucjonalizacji należy szukać zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz systemu bezpieczeństwa i obronności, w przeszłości jak również w wyzwaniach teraźniejszości i przyszłości. Dostosowanie istniejących i wejście w życie nowych instytucji na ogół uwarunkowane jest koniecznością zharmonizowania: wartości, celów, struktur, aktorów (nosicieli celów), metod działań, zasobów będących w dyspozycji, otoczenia i czasu - z wyzwaniami. W prowadzonych badaniach przyjęto następujące rozumienie powyższych uwarunkowań:

- **wartości i cele** współokreślają diagnozę przeszłości i teraźniejszości, a także wyzwania przyszłości. Wyznaczają one wobec tego perspektywę epistemologiczną;
- **aktorzy**) **(podmioty)** systemu bezpieczeństwa i obronności zapobiegają zmianom, inicjują je lub się na nie godzą, uwzględniając w swoich działaniach dominujący w otoczeniu system wartości;
- **otoczenie (obszar)**, w którym aktorzy działają, dzieli się na zewnętrzne i wewnętrzne. Użyteczny może okazać się także trójczłonowy schemat otoczenia (obszaru): państwo, system bezpieczeństwa i obronności, otoczenie systemu;
- **struktury** traktowane jako atrybuty, cechy systemu (organizacji) odnoszą się do formy, konfiguracji czy kształtu stosunków zawartych w obrębie organizacji (systemu), w oderwaniu od tego kogo wiążą i jaka jest ich treść. Interakcyjność

struktury związana jest z typowymi kierunkami inicjowania oddziaływań oraz dostępnymi kanałami komunikacyjnymi między aktorami (podmiotami)[8];

- **metody** działania można podzielić na: imperatywne – odgórnie związane myślą o realizacji jakiegoś gotowego projektu (planu) lub interakcyjne, gdy aktorzy (podmioty) systemu aktywnie oddziałują na siebie;
- **zasoby** materialne (związane z efektami wzrostu ekonomicznego) i niematerialne (np. wiedza profesjonalna, technologia) wpływają na potrzebę instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności. Ich brak, nieadekwatność do potrzeb lub rozproszenie stanowi przeszkodę, którą łatwiej jest pokonać wspólnie;
- **czas** jest konstytutywnym, definicyjnym czynnikiem zmiany. Przyjmując za P. Sztomką, że *...czas nie jest substancją, lecz siecią relacji, odzwierciedlających, ale także kształtujących szczególne temporalne zależności między zjawiskami, zdarzeniami czy działaniami społecznymi*[9]. Taki łańcuch zmian powiązanych przyczynowo–skutkowo określany jest mianem procesu. Czas ma istotne znaczenie w procesie instytucjonalizacji, ponieważ to, co nie było lub nie jest możliwe do realizacji obecnie, można będzie zrealizować w przyszłości. Niektórzy aktorzy (państwa, organizacje itp.), obecnie zaliczani do „złych" (np. państwa zbójeckie), „źle" wykorzystujący przestrzeń i zasoby, przy użyciu „złych" metod, mogą w przyszłości, w zmienionych warunkach, okazać się aktorami „dobrymi";
- **wyzwania** rozumiane są jako szanse i zagrożenia.

Procesy krystalizowania się nowych reguł w środowisku bezpieczeństwa i obronności powinny być rozpatrywane w kontekście rozwoju systemu, a nie jako kwestie autonomiczne państwa. Mechanizmy wyłaniania się, rozwoju i zaniku instytucji działają równolegle. Tworzenie nowych instytucji wywołane jest potrzebami

---

[8] Por.: P. Sztompka, *Socjologia*, Warszawa 2002, s. 136.

[9] P. Sztompka za najważniejsze uznaje relacje trzech typów: *następstwa „przed i po", linearne sekwencje zdarzeń zmierzających w pewnym kierunku oraz cykle zdarzeń powtarzalnych, powracających po jakimś okresie do pierwotnego kształtu*. Ibidem, s. 475.

wyeliminowania źródeł niepewności. Proces rozwoju instytucjonalnego ma miejsce wtedy, gdy następuje pogłębienie czy rozszerzenie reguł, które istniały wcześniej[10].

Dezinstytucjonalizacja polega na zmniejszeniu prerogatyw, czyli zanikaniu pewnych reguł. Pojęcie to odnosi się nie tylko do procesów zachodzących wewnątrz systemu, ale też do tego co się dzieje z systemem jako całością. Reinstytucjonalizacja występuje wtedy, kiedy jedne reguły zamieniane są na inne. Tworzenie nowych instytucji ma miejsce wówczas, gdy dana społeczność uzna, że konieczne są nowe reguły, niemieszczące się w dotychczas istniejących instytucjach[11]. Instytucje systemu bezpieczeństwa i obronności działają jako internalizowane nakazy, z którymi państwo i jego sił zbrojne są gotowe się liczyć w imię szeroko rozumianej racji stanu, nawet za cenę utraty tradycyjnie rozumianej suwerenności. Efektywność instytucjonalna przejawia się w postaci strukturalno – funkcjonalnej adaptacji państwa i jego sił zbrojnych do systemu bezpieczeństwa i obronności. Ogólny model analizy instytucjonalnej zastosowanej do rozwiązania problemu badawczego przedstawiono na rys. 1.1.

W procesie badawczym zastosowano ponadto metody teoretyczne, jak np.: obserwację pośrednią i bezpośrednią, analizę i krytykę źródeł, analizę porównawczą, analizę i krytykę piśmiennictwa. Obserwacją pośrednią objęto fakty funkcjonowania rozwoju instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obrony, a uzyskane spostrzeżenia ułatwiły analizę i krytyczną ocenę źródeł w postaci dokumentów wydawanych przez NATO, UZE/UE i niektóre państwa europejskie.

Obserwacją bezpośrednią objęto funkcjonowanie reżimów: Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie oraz Traktatu o Otwartych Przestworzach podczas wykonywania przez autora obowiązków inspektora zespołów kontrolujących proces rozbrojenia. Synteza oraz interpretacja logiczna posłużyła do sformułowania wniosków niezbędnych do realizacji kolejnych etapów badań.

---

[10] Por.: R.L. Jepperson, *Institutions, Institutional Effects, and Institutionalism*, [w:] *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, W.W. Powell, P.J. Dimaggio (red.) Chicago–London 1991.

[11] Por.: W. Morawski, *Zmiana instytucjonalna...*, op. cit., s. 17–18.

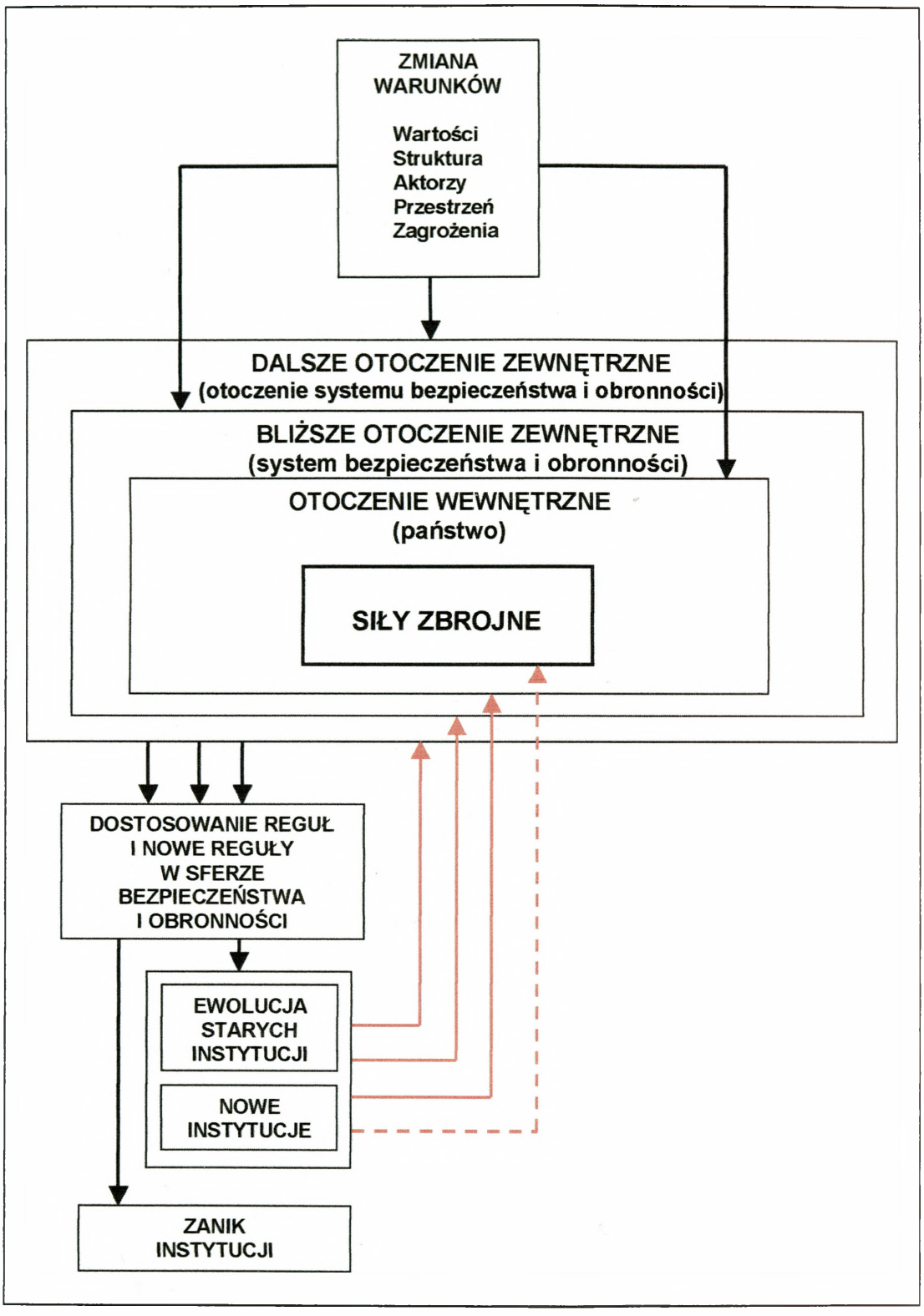

Rys. 1.1. Zmiana instytucjonalna

Źródło: opracowanie własne

Całokształt przedstawionych metod badawczych miał służyć odtworzeniu przebiegu procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim, opisaniu ich związków z uczestniczącym w tych procesach państwem i jego siłami zbrojnymi oraz projekcji naukowo uzasadnionej propozycji – odpowiadającego potrzebom procesów instytucjonalizacji i możliwościom państwa – kształtu strukturalno – funkcjonalnego Sił Zbrojnych RP.

Rozdział 2

JĘZYK ROZPRAWY – TERMINOLOGIA PROBLEMU

2.1. Aspekty metodologiczne identyfikacji siatki pojęciowej

Niniejszy rozdział powstał na bazie materiału naukowego zgromadzonego podczas badań poświęconych terminologii, poprzedzających poszukiwania rozwiązań problemów postawionych w rozprawie. Opracowane w nim definicje terminów, tworzące zasadnicze słownictwo – terminologię rozprawy, zostały następnie zastosowane do opisu sił zbrojnych jako organizacji w procesach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności.

Badanie funkcjonowania sił zbrojnych i ich struktur w procesach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego wymagało sięgnięcia do języka i metod badawczych używanych na gruncie nauk społecznych, szczególnie w takich dziedzinach, jak: stosunki międzynarodowe, politologia i socjologia. Zabieg ten wpłynął na interpretację badanej rzeczywistości, był jednakże konieczny dla stworzenia siatki pojęciowej (aparatu pojęciowego) rozprawy zgodnie z zasadą, że *jakość wszelkich wniosków teoretycznych jest zależna od stopnia precyzji stosowanej terminologii, a słowa używane jako nazwy desygnatów muszą posiadać specyficzne i ściśle określone odniesienia*[12].

[12] S. Bieleń, *Podejścia teoretyczne w brytyjskiej nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red.), PWN, Warszawa 1988, s. 38–39.

Do definiowania kluczowych pojęć rozprawy wykorzystano jako narzędzia badawcze metody z dorobku metodologii nauk, logiki i językoznawstwa[13]. Potrzeba konstruowania nowych definicji, głównie o charakterze sprawozdawczym i projektującym[14] wynikła z dynamicznego zjawiska nasycania się języka nauk wojskowych, zwłaszcza w ostatniej dekadzie XX w., terminami wyrastającymi z nowych, odmiennych doświadczeń, bazującymi na innym tempie i poziomie rozwoju teorii naukowych i praktyki społecznej „demokracji zachodniej" oraz terminami pochodzącymi z nauk zajmujących się pokrewną problematyką.

W związku z powyższym leksyka współczesnego języka nauk wojskowych wchłania nowe terminy spontanicznie i niekiedy chaotycznie, głównie z uwagi na konieczność „szybkiego" nazywania, występujących w obfitości, nowych pojęć związanych ze zmieniającą się rzeczywistością społeczno–polityczną.

W tym etapie badań skupiono się przede wszystkim na określeniu podstawy terminologicznej dwóch terminów tworzących przedmiot badań: ***„procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego"*** oraz ***„czynnik zmian Sił Zbrojnych RP"***. Ponadto niezbędne okazało się omówienie definicji terminów powiązanych bezpośrednio z powyższymi, takich jak: **instytucja, internacjonalizacja, internalizacja, reżimy międzynarodowe i multilateralizm**.

W celu określenia jaki przedmiot, zjawisko czy proces jest desygnatem powyższych terminów, konieczne było określenie znaczeń składników i ich więzi funkcjonalnej. Niektóre z komponentów ww. terminów, jak np.: „instytucjonalizacja",

---

[13] T. Kotarbiński, *Ontologia, teoria poznania i metodologia nauk*, Ossolineum, Warszawa 1961; K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna,* Warszawa 1975; K.K. Popper, *Logika odkrycia naukowego*, PWN, Warszawa 1977; R. Carnap, *Logiczna składnia języka*, PWN, Warszawa 1995, J. Such, M. Szcześniak, *Filozofia nauki*, UAM, Poznań 1997.

[14] **Definicja sprawozdawcza** (analityczna) jest to definicja zdająca sprawę z przyjętego w danym języku znaczenia wyrazu. Definicja sprawozdawcza: odtwarza takie znaczenie wyrazu, jakie ma on w danym języku; składa sprawozdanie z tego, jaka grupa ludzi posługuje się pewnym wyrażeniem (terminem); podajemy ją komuś, kto nie zna ustalonego już w danym języku znaczenia wyrazu (terminu). **Definicja projektująca (syntetyczna)** wprowadza nowe znaczenie słów na zasadzie konwencji terminologicznej. Definicja projektująca ustala znaczenie jakiegoś słowa na przyszłość, ustanawia regułę znaczeniową wyrazu (terminu) na przyszłość. Jest ona **definicją konstrukcyjną**, gdy ustala znaczenie pewnego wyrazu na przyszłość nie uwzględniając jego dotychczasowych konotacji. Jest **definicją regulującą**, jeżeli ustala na przyszłość wyraźne znaczenie pewnego wyrazu biorąc jednak pod uwagę dotychczasowe nieostre znaczenie wyraz. K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna...*, op. cit. s. 62.

„bezpieczeństwo", „obronność", „czynnik", „ewolucja" i „siły zbrojne" zdefiniowano w słownikach i na gruncie odnośnych nauk, jednakże ich prosta suma nie może być definicją terminów, które tworzą.

Operacją, która pozwoliła na wygenerowanie definicji ww. terminów, było określenie definicji sprawozdawczych ich komponentów, a tam gdzie było to konieczne stworzenie definicji projektujących, obowiązujących w niniejszej rozprawie.

2.2. Definicje sprawozdawcze komponentów składających się na przedmiot badań

Przy formułowaniu poszczególnych definicji sprawozdawczych starano się spełnić postulat adekwatności zdań, pojmowany jako dążenie do tego, aby ze sformułowania myśli wyraźnie wynikało, iż dana definicja dotyczy całego zakresu rzeczy, do którego może być prawdziwie odniesiona.

Głównymi składnikami terminu „procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego" są terminy cząstkowe: „instytucjonalizacja", „bezpieczeństwo i obronność" oraz „obszar euroatlantycki", natomiast w terminie „czynnik zmian Sił Zbrojnych RP" komponentem składowym wymagającym zdefiniowania jest: „zmiana". W naukowym podejściu do powyższych terminów konieczne było uchwycenie ich właściwego sensu oraz istoty związanych z nimi zjawisk.

2.2.1. Proces instytucjonalizacji

Termin **instytucjonalizacja** (podobnie jak pozostałe komponenty) posiada bogatą literaturę, głównie w teorii: prawa, politologii, prakseologii, organizacji, socjologii, ekonomii oraz stosunków międzynarodowych. Za J. Zieleniewskim przyjęto, że każda

z tych dyscyplin opiera swoje praktyczne pouczenia i wytyczne na prawidłowościach zaobserwowanych w rzeczywistości i wyrażonych w postaci teoretycznego jej opisu[15].

Z analizy literatury wynika, że termin **„instytucjonalizacja"** rozpowszechnił się, stosunkowo niedawno, bo dopiero w XX wieku. Znacznie starsze jest pojęcie **„instytucja"**, używane już w starożytności i jako takie zostanie omówione pierwsze.

Źródłosłowem terminu „instytucja" jest starołacińskie pojecie *institutio*, które już w starożytności miało dwa znaczenia, wiążące się ze zmiennością i rozwojem społecznym: *urządzenie* lub *zwyczaj*[16].

Z przeprowadzonych badań wynika, że najstarsze jest prawnicze rozumienie pojęcia instytucja, które odnosi się do **zespołu norm prawnych,** regulujących poszczególne dziedziny stosunków społecznych (np. własności, finansów, sądownictwa itp.)[17].

Instytucja prawna w tym rozumieniu jest **zespołem norm prawnych, łącznie regulujących określony ważny stosunek społeczny** (np. stosunek służbowy). W drugim znaczeniu słowo instytucja pokrywa się z rozumieniem potocznym – **specyficzną formą działania i współpracy osób**. Termin instytucja służy także jako kryterium pomocnicze systematyki różnych gałęzi prawa[18]. W prawie międzynarodowym pojecie „instytucja" jest używane niekiedy zamiennie z pojęciem „organizacja międzynarodowa" a także „organ międzynarodowy", który jest mniej rozbudowaną formą wielostronnej współpracy państw[19].

Konstatacja

Zasadnicze rozumienie instytucji w języku prawa odnosi się do przyjętej, obowiązującej normy.

---

[15] J. Zieleniewski, *Organizacja zespołów ludzkich*, PWN, Warszawa 1965, s. 18.

[16] J. Kukułka, *Instytucjonalizacja w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red.), PWN, Warszawa 1988. s. 306.

[17] R.J. Dupuy, *Le droit international,* Paris 1963, s. 115, 117–118. Autor pisze o *zinstytucjonalizowanym aparacie procedur pokojowych"* oraz *„instytucjonalizacji sadownictwa*

[18] J. Gilas, *Normy społeczności międzynarodowej*, „Stosunki Międzynarodowe" 1992, t. 16, s. 50–58.

[19] Podejście takie jest widoczne w tytułach niektórych wydawnictw, np. *International Institutional Law, Alphen an den Rijn*, autorstwa H.G. Schermers z 1980 r.; *The Law of International Institutions*, D.W. Bowet, London 1963.

W politologii, **instytucję polityczną** stanowi **wyodrębniony zespół osób** dysponujących **zasobami organizacyjnymi oraz materialnymi** umożliwiającymi uczestnictwo w życiu politycznym[20] lub **zespół norm prawnych** odnoszących się do określonego działania politycznego i regulującego jego zasady.

W naukach wojskowych C. Rutkowski użył pojęcia **„instytucja"** do scharakteryzowania „Czteroletniego przeglądu obronności wojskowości" w amerykańskim systemie kształtowania polityki bezpieczeństwa, jako: ***stałego i prawnie usankcjonowanego elementu państwowego mechanizmu planowania bezpieczeństwa i zarządzania nim***[21].

Według prakseologów **instytucja** składa się z osobników oraz ich aparatury. Istnieje ona wtedy, gdy co najmniej dwóch ludzi łączy **relacja współsprawstwa ze względu na cel nadrzędny realizowany wspólnie przez wykonawstwo zadań cząstkowych**[22]. Zatem, istotnym kryterium wyodrębniającym daną instytucję jest to, że zachowanie się członków zespołu jako takich jest zdeterminowane przewagą wspólnego działania nad celami niezgodnymi[23].

Konstatacja

Wewnątrz instytucji, dla prakseologów, szczególnie interesująca jest rola aparatury, jej specjalizacja oraz przystosowanie do różnych celów i warunków działania[24].

W teorii organizacji przyjmuje się, że instytucje to wszelkie zorganizowane systemy działań ludzkich, obejmujące zespolone celowo grupy ludzi mających

---

[20] *Leksykon politologii,* praca zbiorowa, A. Antoszewski i R Herbut (red.), Alta 2, Wrocław 2002, s. 140–141. Autorzy rozwijają dalej pojecie instytucji politycznej jako: *każdego zorganizowanego aktora politycznego, takiego jak państwo, konkretny organ państwowy (np. parlament, rząd, ministerstwo, sąd itp.)... Przynależność do instytucji politycznej jest sformalizowana i określona przepisami prawa lub normami statutowymi danej organizacji. Również możliwości działania i.p. są określone przez prawo.*

[21] C. Rutkowski, *Przegląd strategiczny jako narzędzie polityki*, Warszawa 2003, s. 64.

[22] Aparatura obejmuje: ogół tworzyw, narzędzi i wszelkich innych przedmiotów pomocniczych, którymi się posługują wchodzące w skład zespołu współdziałające osobniki. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie,* wyd. II, Zakład Nar. im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa 1958, s. 110.

[23] J. Zieleniewski, *Organizacja zespołów ludzkich...,* op. cit., s. 16.

[24] Ibidem, s. 17.

odpowiednie wyposażenie i przygotowanie. Akcentowane jest przy tym istnienie w instytucji warunków trwałości i powtarzalności działań celowych[25].

M. Weber dokonał klasyfikacji instytucji według przeważającego typu działania, na:

- tradycyjne (określone przez nabyte nawyki),
- emocjonalne (określone przez emocje),
- racjonalne (ze względu na system wartości, sensowne dobranie celów i środków)[26].

W socjologii termin „instytucja" może oznaczać zespół praw sankcjonujących życie społeczne, uregulowane i usankcjonowane formy działalności (np. szkolnictwo, nauka) lub niektóre sformalizowane organizacje pełniące określone funkcje w społeczeństwie[27].

Instytucją są także określone impersonalnie sposoby działania w imieniu całej grupy, charakteryzujące się trwałością i powtarzalnością, ponieważ zostały określone przez grupę i cieszą się jej poparciem w konkretnej aktualnej formie[28]. Instytucją nazywa się zatem **osoby lub współdziałające zespoły, wykonujące doniosłe dla życia społecznego funkcje poprzez rutynowe i wyspecjalizowane sposoby działań praktycznych**[29] (np. władze polityczne). Instytucję definiuje się także jako **zmienną niezależną** (działającą samoczynnie), **czyli taki zbiór reguł, który pozwala przewidzieć działania ludzi i organizacji** (aktorów). Poczynania aktorów są determinowane przez instytucję i osadzone w sieci trwałych układów[30].

Brytyjski socjolog Anthony Giddens[31], autor teorii strukturacji, zdefiniował instytucję za pomocą dwóch pojęć: „zasady strukturalne"[32] i „czasoprzestrzenna

---

[25] J. Kukułka, *Instytucjonalizacja w stosunkach międzynarodowych*, op. cit. s. 307.

[26] M. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, Glencoe 1947, The Free Press, s. 115.

[27] R. Smolski, M. Smoloski, E.H. Stadtmüller, *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wydawnictwo Europa 1999.

[28] *Encyklopedia Organizacji i Zarządzania*, Warszawa 1981, s. 172.

[29] Por.: J. Szczepański, *Elementarne pojęcie socjologii*, Warszawa 1963, s. 101.

[30] Por.: W. Morawski, *Zmiana instytucjonalna...*, op.cit., s. 18–19.

[31] Zob.: A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa, Zarys teorii strukturacji*, Wyd. Zysk i S–ka, Poznań 2003.

[32] **Zasady strukturalne** – zasady organizacji całości społecznych; czynniki uwikłane w ogólne instytucjonalne uporządkowanie społeczeństwa lub typu społeczeństw. Ibidem, s. 426.

rozległość"[33]. Przyjął on, że instytucje można określić jako **zasady strukturalne, które w ramach całości społecznych mają największy zasięg czasoprzestrzenny**[34] lub **jako chronicznie reprodukowalne reguły i zasoby**[35].

Konstatacja

W systemowym podejściu do instytucji podkreślane są aspekty: ważności, celowości, powtarzalności, przewidywalności i trwałości zorganizowanego działania oraz odpowiedniego przygotowania i wyposażenia.

W definicjach instytucji autorstwa Bronisława Malinowskiego słynnego polskiego antropologa społecznego, instytucja zdefiniowana jest jako *zbiorowość ludzi powiązanych wspólnym zadaniem, wspólnymi regułami i dysponujących wspólnymi urządzeniami technicznymi*[36] lub też ***zorganizowane działanie*** *grupy ludzi na rzecz zaspokajania potrzeb ludzkich, opierające się na przyjętych normach*[37]. W tym rozumieniu *każda instytucja składa się z zasady naczelnej (założonych celów, centralnych wartości), personelu, norm (technicznych lub powinnościowych), urządzeń materialnych, działań podejmowanych przez personel i funkcji jaką realnie pełni*[38].

Z kolei Kamila B. Kukułka zwraca uwagę na różnice między, często utożsamianymi, terminami: „instytucja" i „organizacja". Instytucja jest przede wszystkim zbiorem bezosobowych zasad działania i, jako taka, jest z założenia oderwana od konkretnych ludzi i może – przynajmniej teoretycznie – istnieć bez ludzi. Natomiast organizacja jest przede wszystkim konkretnym systemem współdziałania realnych ludzi[39]. Autorka wyodrębnia cztery podstawowe znaczenia terminu „instytucja":

- trwały, dobrze sprecyzowany i bezosobowy repertuar działań służących zaspokajaniu jakichś ważnych potrzeb danej zbiorowości,

---

[33] **Czasoprzestrzenna rozległość** – rozległość systemów społecznych w czasoprzestrzeni na podstawie mechanizmów społecznej i systemowej integracji. Ibidem, s. 424.
[34] Ibidem, s. 56.
[35] Ibidem, s. 424.
[36] P. Sztompka, *Socjologia...*, op. cit., s. 248.
[37] B. Malinowski, *The Dynamics of Culture Change*, London 1945, s. 50.
[38] P. Sztompka, *Socjologia...*, op. cit., s.248–249.
[39] K.B. Kukułka, *Socjologia ogólna*, Warszawa 2003, s. 249.

- zespół norm, które łącznie regulują w sposób trwały określoną grupę stosunków społecznych,
- „urząd" utworzony w celu regulowania zachowań członków społeczeństwa, działający publicznie i bezosobowo,
- legalnie działająca reprezentacja danej grupy[40].

Konstatacja

Instytucje, w ujęciu socjologicznym, tworzone są w oparciu o zaakceptowane społecznie normy i działają w celu zaspokajania potrzeb społecznych (prawnych, ekonomicznych, politycznych i wychowawczych).

W myśli ekonomicznej zwanej starym instytucjonalizmem, instytucja rozumiana jest bardzo szeroko. Podejście to wprowadzone zostało przez T. Veblena[41], który zdefiniował instytucję jako ***wykształcone i uznane prze większość społeczeństwa tradycje w myśleniu, normy, zwyczaje****, które powszechnie akceptowane, wyznaczają porządek w zachowaniach i działaniu grupy społecznej*[42]. Instytucje stanowią zatem **kompleks skrystalizowanych zwyczajów (zwyczajowych procedur)**. Uosabiają one **szczególny rodzaj rutyny**, obejmującej wiele osób w sytuacji, gdy stoją przed danym wyzwaniem środowiska.

Konstatacja

W powyższej definicji podkreślona jest rola instytucji polegająca na porządkowaniu działania zespołowego.

Rozwinięciem formuły „starego" instytucjonalizmu jest definicja zaproponowana przez W.H. Hamiltona, w której stwierdza się, że instytucje *określają trwały i przeważający sposób myślenia lub działania, ucieleśniony w tradycjach danej grupy, ludzi lub zwyczajach*[43]. Wyznaczają one ograniczenia i narzucają wynikające stąd

---

[40] Ibidem, s. 232.
[41] T. Veblen, *The place of Science in modern Civilisation and Other Essays,* New York 1919.
[42] Por.: *Instytucjonalne podejście w analizie procesów...,* op.cit., s. 9.
[43] W.H. Hamilton, *Institution in E.R.A. Encyklopedia of the Social Sciences. Seligman & A. Johnson 1932*, s. 84–89.

formy działalności ludzkości, a przyjęte zasady i normy stanowią swoisty kod. Ten kod tworzą, bardziej ogólne od innych, generalne zasady czy normy, którymi ludzie kierują się w działaniu.

W tzw. nowym instytucjonalizmie, osadzonym w tradycji neoklasycznej, którego przedstawicielami są m.in.: A. Schotter i P. Mirowski, instytucja postrzegana jest jako ***wynik racjonalnego decydowania wzajemnie oddziałujących na siebie jednostek*** [44], utożsamiana na ogół z konkretną organizacją, taką jak: **firma, agenda czy związki zawodowe**.

L. Gabryś i E. Okoń–Horodyńska precyzują czym jest instytucja oraz w jakich warunkach i gdzie się pojawia. Definiują instytucję jako ***internalizowany nakaz, bezwzględną instrukcję, według której postępują podmioty i która może wymuszać działania innych podmiotów*** lub jako ***ustanowioną normę i zasadę kierującą działaniami podmiotów i relacjami między nimi, prowadzącą do rozwiązywania wspólnych problemów w zmieniających się warunkach***[45]**.** Przy czym norma staje się instytucją wtedy, gdy zostaje uznana za najlepsze rozwiązanie w danych warunkach, a przyjmowanie tych samych idei, wartości i zaufanie oparte na wspólnocie interesów wpływają na zredukowanie ryzyka, co do efektu wspólnych działań. Tak więc, według L. Gabryś i E. Okoń–Horodyńskiej, instytucje koordynują działania i redukują niepewność, a organizacje są miejscem (areną) gdzie rodzą się i koegzystują zróżnicowane kombinacje oddziaływań[46].

W stosunkach międzynarodowych, według R. Kuźniara, instytucje służą do eliminowania zakłóceń w tych stosunkach. Dokonuje on podziału form instytucji według:

- **dziedzin przedmiotu** regulacji – na: wojskowo–strategiczne, polityczne, ekonomiczne itd.,
- **podstaw prawnych** – na formalne i nieformalne,

---

[44] A. Schotter, *The Economic Theory of Social Institution*, Cambridge university Press, Cambridge 1981., P. Mirowski, *Economics as Social Phisics*, Phosics a Nature's Economics, Cambridge University Press, Cambridge 1989.

[45] *Instytucjonalne podejście w analizie...,* op.cit., s. 16.

[46] Ibidem, s. 24 – 25.

- **kryterium definicji instytucji w ogóle** – na: definiowane wąsko – organizacje, definiowane szeroko – zasady, normy, reguły i procedury[47].

W międzynarodowych stosunkach politycznych, elementami porządku instytucjonalnego mogą być:

- oddziaływania wielostronne, regulowane przez obrót dyplomatyczny;
- oddziaływania przez organizacje międzynarodowe i sojusze wojskowo–polityczne;
- odgrywanie i akceptacja ról międzynarodowych;
- przestrzeganie umów i reguł gry (norm międzynarodowych)[48].

Szczególnym, ważnym rodzajem instytucji, której może zostać powierzone regulowanie problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, jest **reżim**[49].

J. Rugie[50] zdefiniował **reżim** jako: zespoły wzajemnych oczekiwań skonkretyzowanych w postaci reguł, regulacji i planów, w zgodzie z którymi przebiega proces alokacji organizacyjnej energii i finansowych zasobów uczestników stosunków międzynarodowych[51].

S. Krasner wprowadził termin „**reżimy międzynarodowe**" rozumiane jako zasady, normy i procedury decyzyjne, wokół których następuje zbieżność oczekiwań podmiotów w określonej dziedzinie stosunków[52].

Według M. Pietrasia **reżim** jest to **zmienna interweniująca** między czynnikami uruchamiającymi działania państw a konkretnymi ich zachowaniami, wpływająca na

---

[47] R Kuźniar, *Procesy instytucjonalizacji w systemie państw kapitalistycznych,* [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red. nauk.), Warszawa 1988, s. 437.

[48] S. Bieleń, *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków politycznych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red. nauk.), Warszawa 1988, s. 322.

[49] Termin „**reżim**" wywodzi się z nauki prawa międzynarodowego. Jego konotacje są niezbyt szczęśliwe z punktu widzenia semantyki języka polskiego. Najczęściej reżim utożsamiany jest z systemem rządów, w którym stosowany jest ucisk polityczny, ograniczenie swobód obywatelskich, łamanie prawa, nierzadko brutalna policyjna przemoc wobec społeczeństwa. W niniejszej rozprawie autorowi zależy, aby termin „reżim" (zgodnie ze *Słownikiem synonimów,* A. Dąbrówki, E. Geller i R. Turczyna, Warszawa 1993, s. 96) kojarzony był z: porządkiem, dyscypliną, uporządkowaniem i unormowaniem. przyp. aut.

[50] J. Rugie, *International Respondeses to Technology: Concepts and Trends*; "International Organization", 1975, Vol. 29, s. 569.

[51] M. Piteraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa w euroatlantyckim obszarze stosunków międzynarodowych,* red. nauk. J. Fiszer, Poznań–Warszawa 1996, s. 64.

[52] Por.: Ibidem, s. 64.

zmiany kryteriów racjonalności podejmowanych decyzji, a przez to tworząca istotne przesłanki działań kolektywnych. Na strukturę tak rozumianego reżimu składają się: **zasady, normy, reguły i procedury decyzyjne**[53].

J. Kukułka uważa, że **reżimy** obejmują zbiory zachowań opartych na wspólnych zasadach, regułach i procedurach decyzyjnych, funkcjonujących niejako samoczynnie w określonych zakresach spraw bez potrzeby posługiwania się instrumentami siły[54].

Konstatacja

Kryteria wyróżniania form instytucji, według ich struktury, istoty i cech, mogą być różnorodne. Jednakże nie zawsze są one precyzyjne, większość instytucji bowiem odzwierciedla kombinację różnych kryteriów.

Według J. Kukułki instytucje zależą od myślenia wartościującego i rzutującego w przyszłość, stanowiąc ustrukturalizowane formy organizacji społecznej. Instytucje zapewniają realizację wartości, interesów i celów określonych grup społecznych oraz ich bazę społeczno–ekonomiczną w ramach danego porządku społecznego, łącząc świadomościową i praktyczną sferę życia społeczeństw[55].

Wniosek: porównanie i analiza przytoczonych powyżej treści, podyktowane celem niniejszej pracy badawczej, pozwalają na sformułowanie definicji regulującej terminu „instytucja".

Definicja: Instytucja jest sformalizowaną, usankcjonowaną, trwałą i powtarzalną formą zorganizowanego oddziaływania podmiotów (państw, organizacji, grup społecznych), za pomocą uzgodnionych i zdefiniowanych, a następnie internalizowanych zasad, norm, reguł i procedur; zapewniającą realizację interesów i osiąganie celów tychże podmiotów w ramach danego porządku społecznego, zdeterminowanego wspólnymi wartościami.

---

[53] Ibidem, s. 64--65.
[54] J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000, s. 233.
[55] Ibidem, s. 204.

Termin **„instytucjonalizacja"** jest w politologii definiowany jako **sposób krystalizowania się organizacji**, który może być zmierzony według dwóch skali: **stopnia organizacyjnej autonomii** w stosunku do otoczenia, i **stopnia systemowości**, tj. stopnia uporządkowania wewnętrznych elementów[56]. Stan autonomii organizacji jest osiągany, gdy może ona bezpośrednio kontrolować proces wymiany ze swoim otoczeniem. Natomiast organizacja jest zależna, jeśli jej zasoby są częściowo kontrolowane przez inną organizację. Druga miara instytucjonalizacji, stopień systemowości, odnosi się do wewnątrzorganizacyjnej spójności. Stopień systemowości jest niski, jeśli organizacja pozwala swoim aktorom na duże pole manewru. Wysoki stopień systemowości oznacza relatywnie wysoki stopień interakcji i współzależności pomiędzy wewnętrznymi aktorami oraz kontrolę relacji organizacji z otoczeniem. Te dwa wymiary instytucjonalizacji są powiązane, gdyż niski stopień systemowości implikuje niską autonomię wobec otoczenia i odwrotnie[57].

Instytucjonalizacja życia politycznego kojarzona jest z powstaniem partii masowych i związków zawodowych oraz upowszechnianiem prawa wyborczego. Pojęcie to jest związane z demokratyzacją życia politycznego, umożliwiającą rozwiązywanie konfliktów zbiorowych przez działania zorganizowane i opierające się na prawie[58].

Konstatacja

Jest to zatem podejście traktujące instytucjonalizację w kategoriach procesualnych, systemowych, w którym instytucjonalizacja wyznacza poziom (stan) rozwoju i pozycję danej organizacji oraz sposób i normy zorganizowanego działania.

---

[56] M. Maor, *Partie, ich instytucjonalizacja i modele organizacyjne*, [w:] *Władza i społeczeństwo 2, antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, J. Szczupaczyński (wybór i opracowanie), Warszawa 1998, s. 257.

[57] Ibidem, s. 257–258.

[58] W tym sensie mówi się np. o instytucji prawa wyborczego, referendum lub wotum nieufności. Niekiedy pojęcie to odnosi się również do jednoosobowego organu państwa (np. instytucja prezydenta). Stosując je w tym znaczeniu, podkreślamy fakt, że nie chodzi o konkretną osobę, pozostającą na danym stanowisku publicznym, lecz o stanowisko jako takie. *Leksykon politologii*..., op. cit., s. 141.

Definicje **instytucjonalizacji** w socjologii związane są z przekonaniem, że nie jest to statyczny stan rzeczy (struktura instytucjonalna) tylko dynamiczny proces. T. Parsons utożsamiał instytucjonalizację (jako proces i strukturę) z systemem społecznym składającym się z ludzi i ich aparatury oraz obejmującym cele, stosunki, normy, pozycje i role[59].

Według Witolda Morawskiego instytucjonalizacja polega na kształtowaniu się nowych wzorów odnoszenia się ludzi do ludzi, ludzi do instytucji, instytucji do ludzi i instytucji do instytucji. Wzory te stanowią dla podmiotów–aktorów ograniczenia w ich wyborach, ale zarazem zapewniają im motywację, legitymację działań i integrację społeczną[60]. Godzenie się na wspomniane powyżej ograniczenia ma dać w zamian korzyść w postaci efektywniejszej działalności, wynikającej z odpowiedniej organizacji zasobów materialnych, kontroli, prestiżu, czasu itd. Instytucjonalizacja jest tożsama ze **zmianą systemową** rozumianą jako: **interakcyjny** lub **imperatywny proces strukturalnej adaptacji do wnętrza systemu i świata zewnętrznego, przejawiający się w tworzeniu i krystalizowaniu się reguł (instytucji, wzorów** (przyp. aut.) **w trzech sferach: polityce, gospodarce i społeczeństwie**[61]. Instytucjonalizacja polityczna może obejmować np. dążenie do liberalnej demokracji oraz kwestie **bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego**. Instytucjonalizacja gospodarcza może dotyczyć np.: budowy gospodarki rynkowej, wzrostu gospodarczego, ekologii, czy też tworzenia dobrobytu materialnego ludzi. Natomiast instytucjonalizacja społeczna może być związana z: budową społeczeństwa obywatelskiego, potrzebami socjalnymi, nauką i oświatą a także kulturą życia.

Cytowana wcześniej K.B. Kukułka definiuje instytucjonalizację jako: tworzenie trwale funkcjonujących „urządzeń" społecznych[62]. Stwierdza ponadto, że o instytucjonalizacji można mówić wtedy, gdy uformowanie organizacji społecznej przybiera względnie trwały, narzucony uczestnikom charakter[63].

---

[59] T. Parsons, *The Social System*, New York 1957, s. 27; Zobacz także: J. Zieleniewski, *Organizacja zespołów ludzkich*, Warszawa 1965, s. 46

[60] W. Morawski, *Zmiana instytucjonalna*..., op. cit. s. 17.

[61] Por.: Ibidem, s. 12–13.

[62] K.B. Kukułka, *Socjologia ogólna*..., op. cit. s. 233.

[63] Ibidem, s. 249.

Socjologowie wyróżniają kilka, mogących zachodzić równolegle procesów: rozwój instytucjonalny, dezinstytucjonalizację, reinstytucjonalizację oraz tworzenie nowych instytucji[64].

W myśli ekonomicznej istota instytucjonalizacji wyraża się w koordynowaniu wzorców zachowań, tworzeniu informacji i obniżaniu niepewności. Instytucjonalizacja ma miejsce w organizacjach będących dla niej arenami i przebiega pod wpływem aktorów społecznych[65].

W teorii stosunków międzynarodowych badacze dostrzegają początek instytucjonalizacji w powstawaniu państw, rozumianym jako **proces samoczynny i niezależny** od indywidualnego czy zbiorowego uznania zewnętrznego[66].

W końcu lat osiemdziesiątych XX w. w polskiej nauce o stosunkach międzynarodowych ukształtował się pogląd, że **instytucjonalizacja** ma charakter negocjowany i rozszerza się na wszystkie obszary oraz dziedziny życia społecznego wraz z rozwojem ekonomicznej bazy społeczeństw[67]. *Obejmuje ona tworzenie i utrwalanie* ***systemów*** *regulowania wzajemnych zachowań i oddziaływań w postaci* ***organizacji międzynarodowych, uzgodnionych i zdefiniowanych zasad, norm, reguł, procedur i ról w celu utrzymania podstawowych zmiennych (stabilizowania) systemu oraz rozwiązywania problemów pojawiających się w procesie jego rozwoju i funkcjonowania***[68]. Pojęcie **system**, stosowane w teorii stosunków międzynarodowych, zawiera liczbę i typy aktorów funkcjonujących na arenie międzynarodowej oraz rozkład sił między nimi[69].

---

[64] Ibidem, s. 17–18. Szersze wyjaśnienia przytoczonych terminów czytelnik znajdzie w rozdziale poświęconym genezie i rozwojowi insytucjonalizacji.

[65] *Instytucjonalne podejście w analizie procesów społeczno–gospodarczych*..., op. cit., s. 25.

[66] P. Reuter, *Institutions internationales*, Paris 1972, s. 10–11; J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000, s. 205.

[67] Por.: R Kuźniar, *Procesy instytucjonalizacji w systemie państw kapitalistycznych*..., op. cit., s. 432, 442.

[68] Ibidem, s. 432; R. Kuźniar, *System zachodni w stosunkach międzynarodowych, czynniki sprawcze ewolucji,* Warszawa 1990, s. 99. Por. także: J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*..., op. cit., s. 205.

[69] J. Czaputowicz, *System czy nieład. Bezpieczeństwo u progu XXI w.,* PWN, Warszawa 1998, s. 33.

Obecnie pojawiają się także próby wyznaczania zależności między procesem instytucjonalizacji a zmianą (co jest także przedmiotem rozważań niniejszej rozprawy).

Terminy „proces" i „zmiana" zostaną omówione w dalszej części rozdziału. W tym miejscu należy tylko wspomnieć, że według prof. P. Sztompki pojęcie **„proces"** służy do opisania ciągu sekwencji i uwarunkowanych przyczynowo zmian organizacji (systemu)[70].

Według R. Kuźniara analiza rzeczywistości międzynarodowej wymaga ujmowania instytucji międzynarodowych oraz instytucji, poprzez które dokonuje się działań w odniesieniu do sfery międzynarodowej (siły zbrojne, dyplomacja) w konkretnych uwarunkowaniach historycznych i funkcjonalnych powiązanych z całokształtem systemu międzynarodowego, w którym proces instytucjonalizacji zachodzi[71].

Według J. Kukułki instytucjonalizacja (proces instytucjonalizacyjny) w stosunkach międzynarodowych polega na tworzeniu przez państwa trwałych i celowo współdziałających zespołów oddziaływań międzynarodowych, stanowiących węzły komunikowania oraz ramy zbiorowego rozpatrywania i rozwiązywania problemów będących wspólnym przedmiotem zainteresowania[72]. Jest ona czynnikiem zmian i ewolucji danej zbiorowości czy danego systemu, które utrwala i stabilizuje na kolejnych etapach zmienności i rozwoju[73].

J. Kukułka, przedstawiając podstawowe prawa rządzące stosunkami międzynarodowymi, wskazuje na powiązania instytucjonalizacji z **internacjonalizacją**, postępującymi **współzależnościami i oddziaływaniami** międzynarodowymi oraz zjawiskiem **internalizacji** instytucji[74].

W stosunkach międzynarodowych pojecie **„internacjonalizacja"** oznacza ścisłe powiązanie państwa, różnych form jego życia społecznego, gospodarczego z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. Prowadzi ona do wzrostu:

---

[70] P. Sztompka, *Socjologia*..., op. cit., s. 438.
[71] R. Kuźniar, *System zachodni w stosunkach międzynarodowych*..., op. cit., s. 98.
[72] J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*..., op. cit. s. 205.
[73] Ibidem, s. 204.
[74] J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*..., op. cit. s.179–245

- **współzależności** we wszystkich dziedzinach i tworzenia organizacji, instytucji międzynarodowych[75],
- **wzajemnych oddziaływań**, których istotą jest maksymalne zaspokajanie potrzeb, ochrona interesów i osiąganie celów państw oraz wspomnianych powyżej podmiotów w toku rozwijania się ich stosunków wzajemnych[76].

Internacjonalizacja jest przeciwieństwem zamykania się w odosobnieniu, utożsamiając się z rozszerzaniem zakresu oraz nasilaniem się intensywności wzajemnych oddziaływań[77]. Stanowi ona etymologiczne przeciwieństwo **internalizacji**, która to oznacza **przejmowanie i przyswajanie przez zorganizowany podmiot, zwłaszcza państwo, pochodzących z zewnątrz instytucji przez włączenie ich (inkorporację) do swego systemu wewnętrznego**. Przyjmuje się, że internalizacja jest konsekwencją internacjonalizacji[78].

Termin „współzależność" w najszerszym sensie oznacza wzajemną relację interesów podmiotów (narodów, państw, organizacji, instytucji), w ramach której wszelka zmiana pozycji jednego z nich powoduje zmiany pozycji pozostałych.

W sensie węższym współzależność sprowadza się do związku, którego zerwanie staje się kosztowne dla każdego podmiotu[79].

Konstatacja

Zjawiska internacjonalizacji i internalizacji powiązane z instytucjonalizacją są istotnym czynnikiem przeobrażeń strukturalnych, które zawierają się w kategorii współzależności[80].

---

[75] R Smolski, M Smolski, E.H. Stadtmüller, *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wyd. Europa 1999.(www.wiem.onet.pl).

[76] J. Kukułka, *Teoria stosunków..., s.* 183

[77] Ibidem, s. 219.

[78] Por.: Ibidem, s. 183–184.

[79] Ibidem, s. 237.

[80] **Współzależność** zachodzi wówczas, gdy zmiana działań jednego podmioty niesie za sobą nieuniknione konsekwencje dla innego podmiotu, a stosunki między nimi osiągnęły poziom, na którym ich zerwanie byłoby zbyt kosztowne dla obu stron. Rezultatem współzależności są występujące w procesie instytucjonalizacji **zakłócenia,** spowodowane wysokim stopniem wrażliwości wewnętrznej sytuacji społecznej i politycznej państw na wydarzenia zewnętrzne. Zob.: szerzej: R Kuźniar, Procesy instytucjonalizacji w systemie państw kapitalistycznych, op. cit. s. 434 – 436.

W stosunkach wojskowo–politycznych procesy instytucjonalizacji rozumiane są jako tworzenie mechanizmów regulowania wzajemnych oddziaływań podmiotów stosunków międzynarodowych (państw, instytucji, organizacji)[81]. Istota oddziaływań sprowadza się do maksymalnego zaspokojenia potrzeb, ochrony interesów i osiągania celów podmiotów w toku rozwijania ich wzajemnych stosunków[82].

Według M. Tabora najbardziej wyraźnie oddziaływania przejawiają się w postaci tworzenia i funkcjonowania sojuszów wojskowo–politycznych[83].

Konstatacja

W tym ujęciu przedmiotem analizy instytucjonalizacji są cztery zagadnienia: przyczyny zachodzących procesów, ich funkcje i dynamika w ramach systemu oraz infrastruktura instytucjonalna systemu.

Wniosek: porównanie i analiza przytoczonych powyżej definicji pozwala na sformułowanie definicji regulującej terminu „proces instytucjonalizacji".

Definicja: Proces instytucjonalizacji jest to tworzenie, utrwalanie i zmiana zespołów form zorganizowanego oddziaływania (instytucji) w celu zbiorowego rozpatrywania i rozwiązywania problemów będących wspólnym przedmiotem zainteresowania oraz wewnętrznej i zewnętrznej adaptacji systemu (międzynarodowego) w sferze polityczno–militarnej, społecznej, kulturowej i gospodarczej.

2.2.2. Bezpieczeństwo i obronność

Definicje sprawozdawcze terminu „**bezpieczeństwo i obronność**", jako nazwy złożonej[84], poprzedzone zostaną definicjami sprawozdawczymi jego składników: „bezpieczeństwo" i „obronność".

---

[81] M. Tabor, *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków wojskowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja*..., op. cit. s. 368.

[82] Por.: J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*..., op. cit. s. 219.

[83] M. Tabor, *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków wojskowych*..., op. cit., s. 368.

[84] Cyt. za: Z. Ziembińskim, *Logika praktyczna*, Warszawa 1996. Przyjmuję, że: nazwa złożona jest to wyraz albo wyrażenie rozumiane jednoznacznie, które nadaje się na podmiot lub orzecznik orzeczenia imiennego składające się z więcej niż jednego wyrazu.

Pojecie „**bezpieczeństwo**" występuje na gruncie różnych nauk i jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania. Z tego względu w dalszych rozważaniach uwaga zostanie skupiona głównie na bezpieczeństwie w wymiarze narodowym i międzynarodowym w korelacji z omawianym w następnej kolejności pojęciem „obronność". Chodzi zatem o takie rozumienie bezpieczeństwa, w którym określoną rolę mają do spełnienia siły zbrojne. Najstarsze definicje bezpieczeństwa odpowiadają łacińskiemu *sine cura (securitas)*[85].

W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego", bezpieczeństwo definiowane jest ogólnie jako: **stan, który daje poczucie pewności, i gwarancje jego zachowania oraz szanse doskonalenia**. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych. Wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe; bezpieczeństwo militarne, polityczne, społeczne; bezpieczeństwo fizyczne, psychiczne, socjalne; bezpieczeństwo strukturalne i personalne[86].

Konstatacja

Bezpieczeństwo może być rozumiane jako: stan, sytuacja lub subiektywne poczucie pewności, spokoju, braku zagrożenia lub ochrony przed niebezpieczeństwami.

W naukach społecznych **bezpieczeństwo** oznacza zaspokojenie takich **potrzeb** człowieka, jak: istnienie, całość, niezależność, przetrwanie, tożsamość (identyczność), spokój, posiadanie i pewność rozwoju. Bezpieczeństwo ma zatem naturę podmiotową i jest podstawową potrzebą człowieka, społeczeństw, państw oraz systemów międzynarodowych[87].

---

[85] *Słownik łacińsko-polski, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa* 1999: *sine* – bez (s. 394); *cura* – troska (s. 117); *securitas* - wolność od trosk, spokój umysłu, pewność, bezpieczeństwo (s. 385).

[86] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, kier. nauk. J. Pawłowski, Warszawa 2002, s. 13.

[87] R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego,* Scholar, Warszawa 2001, s. 27.

Wymienione powyżej podmioty starają się oddziaływać na swoje otoczenie zewnętrzne i sferę wewnętrzną, a ich działania mogą być skierowane do wewnątrz jak i na zewnątrz. Stąd uzasadnione jest wyodrębnienie dwóch aspektów bezpieczeństwa: wewnętrznego i zewnętrznego. **Bezpieczeństwo wewnętrzne** oznacza **stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu**, rozumianego jako podmiot zbiorowy, natomiast **bezpieczeństwo zewnętrzne** oznacza **brak zagrożenia** ze strony innych podmiotów[88].

Na gruncie stosunków międzynarodowych najstarszą formułą bezpieczeństwa jest pojęcie bezpieczeństwa narodowego, utożsamiane z bezpieczeństwem państwa, realizowane różnymi środkami zabezpieczającymi, stosowanymi w ramach wewnętrznej i zewnętrznej funkcji państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych. Autorzy amerykańscy: Morton Berkowitz i P.G. Bock zaproponowali definicję, w której: bezpieczeństwo narodowe jest zdolnością narodu do ochrony jego wewnętrznych wartości przed zagrożeniami zewnętrznymi[89].

Podobnie, tradycyjne ujecie bezpieczeństwa proponowane jest w „Dictionnaire Diplomatique", wydanym przez Międzynarodową Akademię Dyplomatyczną w Paryżu. Bezpieczeństwo definiowane jest, bowiem jako: ***układ okoliczności**, który sprawia, że państwo nie będzie przedmiotem żadnego ataku, a przynajmniej, że atak skierowany przeciwko niemu nie będzie miał żadnych szans powodzenia*[90]. Pogląd ten bazuje na założeniu, że bezpieczeństwo zewnętrzne państwa może być zagwarantowane tylko w wypadku posiadania przewagi wojskowej nad potencjalnym przeciwnikiem.

Konstatacja

W tym ujęciu bezpieczeństwo oznacza obiektywną i subiektywną pewność przetrwania danego podmiotu oraz posiadania przez niego możliwości swobodnego rozwoju – jako uczestnika życia międzynarodowego.

---

[88] Ibidem, s. 27–28.

[89] M. Berkowitz, P.G. Bock (red.), *American National Security: A. Reader in Theory on Policy*, New York: The Free Press 1965, s.X.

[90] *Dictionnaire Diplomatique,* t. III, Paris: Académie Diplomatique Internationale, bdw. (hasło "Securité").

Dla tradycyjnie rozumianego bezpieczeństwa kluczowe znaczenie ma paradygmat[91] realistyczny, według którego państwa dążą do realizacji swoich interesów zdefiniowanych w kategoriach siły, potęgi. Tak ujmowane bezpieczeństwo opiera się na następujących założeniach:

- koncentruje się na państwie, jako głównym aktorze w anarchicznym środowisku międzynarodowym;
- polityka bezpieczeństwa chroni *staus quo*;
- priorytetowe znaczenie mają zagrożenia militarne ze strony innych państw oraz skuteczna obrona przed nimi;
- bezpieczeństwo definiowane jest w kategoriach negatywnych, czyli braku zagrożeń, a nie pozytywnych, służących propagowaniu pożądanych sytuacji[92].

Konstatacja

Tak zdefiniowane bezpieczeństwo ma charakter redukcjonistyczny i statyczny, sprawiający, iż nie uwzględnia dynamiki zmian i rosnących współzależności w środowisku międzynarodowym.

Narastające po rozpadzie dwubiegunowego układu sił w Europie współzależności, transformacja stosunków między państwami, wzrastająca rola podmiotów niepaństwowych oraz ewolucja zagrożeń spowodowały konieczność sformułowania na nowo paradygmatu bezpieczeństwa, w którym silnie akcentowana jest potrzeba współpracy międzynarodowej. Zaciera się bowiem granica między procesami wewnętrznymi i międzynarodowymi, a napięcia lokalne oddziałują na cały system[93]. Następuje widoczne przesuniecie punktu ciężkości z bezpieczeństwa narodowego na bezpieczeństwo międzynarodowe, rozumiane jako zjawisko dynamiczne,

---

[91] Th. Kuhn, zdefiniował „paradygmat" jako *powszechnie uznane osiągniecie naukowe, które w określonym okresie czasu tworzy model rozwiązywania problemów naukowych jak i z zakresu praktyki*. Zob.: tegoż, *The Strukure of Sientific Revolutions*, Chicago 1962, s. X.

[92] Por.: M. Piteraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa w euroatlantyckim obszarze stosunków międzynarodowych;* [w:] *Państwa narodowe w euroatlantyckich strukturach*, op. cit., s. 69.

[93] J. Czaputowicz, *System czy nieład...,* op. cit., s. 10.

wielopłaszczyznowe i dotyczące szerszego – niż poprzednio – wspólnie chronionego zakresu wartości[94].

Powyższe rozumienie bezpieczeństwa jest zgodne z propozycją J. Kukułki, który stwierdza, że: bezpieczeństwo jest nie tyle określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego działające podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa[95].

J. Czaputowicz mówi o tzw. **kompleksie (całokształcie) bezpieczeństwa grupy państw**, uczestniczących w procesie tworzenia i utrwalania formalnych powiązań za pomocą gwarancji instytucjonalnych – bez których ich bezpieczeństwo nie może być racjonalnie rozpatrywane[96].

Także według R. Zięby termin „bezpieczeństwo międzynarodowe" wyraża szerszą treść niż „bezpieczeństwo narodowe", ponieważ używany jest nie tylko do określenia zewnętrznych aspektów bezpieczeństwa pojedynczych państw, ale przede wszystkim do opisywania **pewności przetrwania i funkcjonowania systemu międzynarodowego**[97]**.** Omawiając typologię bezpieczeństwa, R. Zięba zaproponował jego następujące kryteria:

1. Podmiotowe, w którym wyodrębnia się umownie:

- bezpieczeństwo narodowe,
- bezpieczeństwo międzynarodowe;

2. Przedmiotowe, obejmujące między innymi:

- bezpieczeństwo polityczne,
- bezpieczeństwo militarne,
- bezpieczeństwo ekonomiczne,
- bezpieczeństwo społeczne,
- bezpieczeństwo kulturowe,
- bezpieczeństwo ideologiczne,
- bezpieczeństwo ekologiczne;

---

[94] Por.: Ibidem, s. 71–72.

[95] J. Kukułka, *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski*, [w:] *Wieś i państwo*, 1995, s. 198–199.

[96] J. Czaputowicz, *System czy nieład...*, op. cit., s. 23.

[97] R. Zięba. *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego...*, op. cit., s. 36.

3. Przestrzenne, w wymiarze:

- lokalnym,
- subregionalnym,
- regionalnym,
- ponadregionalnym,
- globalnym (światowym, uniwersalnym);

4. Według sposobu organizowania:

- indywidualne, zapewniane przez działania jednostronne (hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie),
- system równowagi sił (klasyczny, koncertu mocarstw, system bipolarny, system równowagi strachu),
- system blokowy,
- system bezpieczeństwa kooperatywnego,
- system bezpieczeństwa zbiorowego (regionalnego, uniwersalnego);

5. Czasowe, według którego wyodrębniono:

- stan bezpieczeństwa,
- proces bezpieczeństwa[98].

M. Pietraś wyodrębnił kierunki procesu rozszerzania się znaczenia terminu „bezpieczeństwo", według kryterium:

1. **Przedmiotowego**, uwzględniającego zagrożenia w sektorach innych niż tradycyjny.
2. **Podmiotowego**, dotyczącego odchodzenia od wyłącznego koncentrowania się na państwie i uwzględniania podmiotów pozapaństwowych.
3. **Przestrzennego**, związanego z przechodzeniem od bezpieczeństwa narodowego do międzynarodowego.
4. **Charakteru działań**, odnoszący się do przechodzenia od obrony przed zagrożeniami do zapobiegania im.
5. **Sposobu rozumienia bezpieczeństwa** jako negatywne lub pozytywne[99].

---

[98] Ibidem, s. 31.
[99] M. Piteraś, *Państwa narodowe...*, op. cit., s. 49–53.

W podpisanej przez prezydenta RP w dniu 22 lipca 2003 r. „Strategii bezpieczeństwa narodowego RP" podkreślono rosnącą zależność bezpieczeństwa od skutków globalizacji i fragmentacji, postępujących we współczesnym świecie oraz zmian w środowisku, polegających na przesuwaniu się punktu ciężkości z zagrożeń klasycznych (inwazja zbrojna) na zagrożenia nietypowe, których źródłem stają się także trudne do zidentyfikowania podmioty pozapaństwowe[100].

W związku z powyższym zatarciu ulega różnica między zewnętrznymi a wewnętrznymi aspektami bezpieczeństwa państwa, co w konsekwencji implikuje potrzebę zacieśniania współpracy międzynarodowej, wzmacniania roli prawa międzynarodowego i instytucji wielostronnych. Do najważniejszych zadań zapewnienia bezpieczeństwa państwa w tych warunkach zalicza się między innymi **dbanie o sprawność mechanizmów sojuszniczych** a także **skuteczność instytucji międzynarodowych**[101].

E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz zdefiniowali istotę bezpieczeństwa międzynarodowego jako całokształt więzi między poszczególnymi podmiotami i instytucjami międzynarodowymi, które są zdolne do wyeliminowania różnych zagrożeń oraz utrzymania pokoju i współpracy na podstawie umów i obowiązujących norm i zasad prawa międzynarodowego[102].

Charakterystyczną cechą tworzących się obecnie systemów bezpieczeństwa jest **multilateralizm**, który definiowany jest jako praktyka koordynowania polityki przez co najmniej trzy państwa, według zasad porządkujących relacje między nimi, obejmujących:

- niepodzielność (istnienie geograficznej i funkcjonalnej przestrzeni, w której koszty i zyski są dzielone między uczestników systemu),
- rozszerzoną wzajemność (równe rozłożenie korzyści w dłuższej perspektywie),
- ogólne zasady organizacyjne (normy obowiązujące wszystkich uczestników)[103].

---

[100] *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z* 22 lipca 2003 r., www.bbn.gov.pl

[101] Ibidem.

[102] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN Warszawa–Kraków 2001, s. 137.

[103] J. Czaputowicz, *System czy nieład...*, op. cit., s. 61–63.

Multilateralizm może przyjmować postać zbiorowego bezpieczeństwa lub zbiorowej obrony, które rozróżnia się według czterech kryteriów:

1. Pochodzenia zagrożenia.
2. Uniwersalności systemu.
3. Instytucjonalizacji.
4. Pełnionych funkcji[104].

Z uwagi na potrzeby definiowania terminów zatrzymam się tylko na pierwszym i trzecim kryterium:

ad 1. System zbiorowej obrony skierowany jest na przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym, natomiast system bezpieczeństwa zbiorowego ma gwarantować ochronę przed zagrożeniami ze strony państwa należącego do systemu.

ad 3. Instytucjonalizacja systemu wymaga, aby istniała jakaś instytucja, która by autoryzowała i podejmowała decyzje dotyczące przywołania do porządku państw niestosujących się do jego zasad[105].

Konstatacja

Bezpieczeństwo cechujące się multilateralizmem przestało być sprawą ograniczoną do jednego państwa; dotyczy ono grupy państw, które działają wspólnie w ramach zinstytucjonalizowanego systemu.

Przedmiotowy zakres pojęcia „bezpieczeństwo" poszerza neoliberalna koncepcja **bezpieczeństwa wszechstronnego**, która poza aspektem militarnym, istotnym dla szkoły realistycznej, uwzględnia także aspekt polityczny, ekonomiczny, kulturowy, środowiskowy, prawny i humanitarny. Bezpieczeństwo wszechstronne powinno obejmować stabilizację instytucji demokratycznych, rządy prawa, respekt dla praw człowieka, stworzenie gospodarki rynkowej oraz współpracę ekonomiczną, kulturalną i ekologiczną[106].

---

[104] Ibidem, s. 61, 70.
[105] Ibidem, s. 71–72.
[106] Stanowisko Unii Europejskiej prezentowane w pracach nad modelem bezpieczeństwa OBWE w październiku1995 roku na spotkaniu Wysokiej Rady OBWE w Pradze. J. Czaputowicz, *NATO w systemie bezpieczeństwa europejskiego,* Kraków 1999, s. 67.; J. Czaputowicz, *System czy nieład...*, op. cit., s. 149.

Bliski znaczeniowo pojęciu „bezpieczeństwo wszechstronne" jest termin **„bezpieczeństwo kooperatywne"**, który według J. Kukułki oznacza zbiorowe wyrzeczenie się użycia siły, przychodzenie sobie wzajemnie z pomocą w przypadkach zagrożeń, szerokie wspieranie pokojowych i demokratycznych procesów decyzyjnych oraz przemian społecznych[107]. Termin „bezpieczeństwo kooperatywne" oznacza cały zestaw cech i sposobów reagowania na problemy bezpieczeństwa. Jest ono w tym sensie:

- całościowe i wielowymiarowe,
- oparte na wzajemnych gwarancjach,
- otwarte dla nowych członków,
- sprzyjające rozwiązaniom wielostronnym kosztem dwustronnych,
- korzystające zarówno ze środków militarnych, jak i, w szerszym zakresie, pozamilitarnych,
- zakładające, że państwa są głównymi podmiotami systemu bezpieczeństwa, ale dopuszczają inne podmioty, w tym formalne instytucje bezpieczeństwa[108].

Według J. Barreta podstawy normatywne dla kooperatywnego systemu bezpieczeństwa stanowi współpraca, dzięki której powstaje wspólnota wartości uzasadniająca istnienie poszczególnych instytucji oraz wspólne cele, takie jak:

- skuteczne odpowiadanie na zagrożenia regionalne,
- zapobieganie konfliktom za pomocą środków dyplomatycznych i rozmieszczania sił zbrojnych,
- radzenie sobie z potencjalnymi konfliktami,
- dostarczanie wspólnie różnych form pomocy w okresie postkonfliktowym[109].

Drugie znaczenie terminu **„bezpieczeństwo kooperatywne"**, istotne z punktu widzenia prowadzonych badań, wiąże się z koncepcją zazębiających się i wzajemnie

---

[107] J. Kukułka, *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, J. Kukułka (red.), Warszawa 1994, s. 39.

[108] Por.: G. Evans, *Współpraca dla pokoju, Agenda globalna na lata dziewięćdziesiąte i następne*, Warszawa 1994, s. 20.

[109] Por.: J. Barret, *NATO Reform. Alliance Policy and Co–operative Security*, [w:] *New Scurity Callenges. The Adaptation of International Instytutions. Reforming the UN, NATO, the EU and the CSCE since 1989,* Ingo Peters (red.), New York 1996.; J. Czaputowicz, *NATO w systemie...*,op. cit., s. 69.

wzmacniających się instytucji, według której wyzwania dla bezpieczeństwa stojące przed społecznością euroatlantycką mogą być skutecznie rozwiązywane jedynie przez sieć wzajemnie zazębiających się instytucji[110].

Termin „bezpieczeństwo kooperatywne" wyraża zatem instytucjonalny układ systemu bezpieczeństwa[111] i odnosi się do systemu współzależnych, współpracujących ze sobą i wzajemnie uzupełniających się instytucji[112].

Wniosek: Analiza porównawcza przytoczonych definicji terminu „bezpieczeństwo", według kryterium spójności i ogólności, skłania do zaproponowania, w obrębie problematyki niniejszej rozprawy, wąskiej definicji regulującej.

Definicja: Bezpieczeństwo jest to system więzi między poszczególnymi podmiotami państwowymi i organizacjami międzynarodowymi, tworzonych i rozwijanych świadomie w celu wyeliminowania różnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz utrzymania stabilizacji politycznej, zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy.

Tak rozumiane bezpieczeństwo może być rozpatrywane w wymiarze podmiotowym, przedmiotowym i procesualnym.

Termin **„obronność"** pochodzi, od przymiotnika **„obronny"**, który znaczy tyle, co: *stanowiący obronę przed atakiem, napaścią; przystosowany, służący do obrony, mogący stanowić obronę*[113]. Sens przymiotnika „obronny" dość dobrze oddaje definicja **sojuszu obronnego**, jako: *rodzaju umowy międzynarodowej, której strony zobowiązują się do współpracy politycznej i wojskowej oraz udzielenia sobie wzajemnej pomocy w razie* ***zagrożenia bezpieczeństwa z zewnątrz***[114].

---

[110] J. Czaputowicz, *NATO w systemie bezpieczeństwa*..., op. cit., s. 70.

[111] Ibidem, s.70.

[112] R. Kuźniar, *Zagadnienia bezpieczeństwa narodowego w polityce Polski*, w: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku,* D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997, s. 295.

[113] *Słownik języka polskiego*, red. nauk. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1992, T. II, s. 424.

[114] Ibidem, s. 424.; *Leksykon PWN*, PWN, Warszawa 1998, s. 1198.

Konstatacja

Zauważmy więc, że termin „obronny" w powyższym znaczeniu odnosi się do zapobiegania zagrożeniu bezpieczeństwa pochodzącemu z zewnątrz układu (systemu), nie ograniczającego się wyłącznie do wymiaru militarnego.

Obronność jest definiowana w wydawnictwach słownikowych ogólnikowo jako: ogół zagadnień związanych z potencjałem obronnym państwa[115] lub też: jedna z podstawowych dziedzin działalności państwa, mająca na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom[116].

W „Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej" z 2000 r. przyjęto, że obronność państwa jest dziedziną bezpieczeństwa, obejmującą wykorzystanie całego potencjału państwa (tak militarnego jak i niemilitarnego) do przeciwdziałania szczególnym rodzajom zagrożeń, jakimi są zewnętrzne zagrożenia polityczno–militarne, w tym kryzysowe i wojenne[117].

Konstatacja

W pierwszej z powyższych definicji terminu „obronność" sformułowanie „ogół zagadnień" ma dyskusyjną wartość poznawczą. W dwóch pozostałych definicjach obronność nazwano dziedziną działalności lub bezpieczeństwa państwa. Ponieważ „bezpieczeństwo", jak już wcześniej zasygnalizowano, jest pojęciem szerokim, dla uściślenia obszaru badań konieczne jest wskazanie kryterium umożliwiającego wyróżnienie obronności na tle innych obszarów aktywności państwa. Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto, że takim kryterium jest zapewnienie zewnętrznego bezpieczeństwa państwa (podmiotu).

---

[115] *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, wyd. Kurpisz Poznań 2000, t. 25, s. 83.

[116] J. Pawłowski i inni, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 84. Autorzy słownika zdefiniowali **potencjał obronny państwa** (państw) jako: *całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa (prowadzenia wojny). Od jego wielkości zależy siła obronna państwa. Wyróżnia się m.in. potencjał obronno–gospodarczy i potencjał wojskowy (militarny) państwa,* s. 106.

[117] *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej* przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000 roku, [w:] S. Koziej, *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku,* Warszawa 2002, s. 135.

Na gruncie nauk wojskowych, według M. Cieślarczyka, obronność to swoista właściwość podmiotu – systemu (czy też podmiotów, systemów), rozpatrywanego w wymiarze personalnym bądź strukturalnym, oraz podejmowanych przez ten podmiot działań, służących zapewnieniu bezpieczeństwa[118].

Autor definicji, charakteryzując wymiar strukturalny obronności, wskazuje, iż ma na myśli struktury organizacji oraz systemów, wśród których wymienia między innymi: instytucję, państwo a także grupy państw w wymiarze kontynentalnym oraz globalnym. Ponadto zalicza obronność do kategorii bardziej zobiektywizowanej niż bezpieczeństwo, które jest kategorią raczej subiektywną[119].

Inną definicję w ujęciu czynnościowym proponuje C. Rutkowski, nazywając obronność całokształtem działań skierowanych na kreowanie i wykorzystywanie szans oraz przeciwdziałanie militarnym zagrożeniom bezpieczeństwa państwa (podmiotu), przy użyciu wszelkich niezbędnych (wojskowych i niewojskowych) sił, środków i sposobów, określonych w koncepcji (strategii, planie) polityki bezpieczeństwa[120].

Obronność w tym rozumieniu jest podobszarem bezpieczeństwa. Natomiast **podmiotem** w ujęciu organizacyjnym może być państwo, sojusz, koalicja federacja itp., a w ujęciu politologicznym może to być dana struktura makrospołeczna, której konstytutywnym obowiązkiem jest dbałość o bezpieczeństwo[121].

Konstatacja

Podmiotem **obronności** rozumianej jako całokształt działań ukierunkowanych na zapewnienie lub kreowanie bezpieczeństwa nie jest wyłącznie państwo; może to być również organizacja międzynarodowa (sojusz, wspólnota, unia itp.) czy też inna struktura makrospołeczna.

---

[118] M. Cieślarczyk, *Przyczynek do rozważań o bezpieczeństwie, obronności i edukacji obronnej*, [w:] *Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży*, red. L. Łukasik, Warszawa 1999, s. 117–118.

[119] Szerzej: Ibidem.

[120] C. Rutkowski, *Przegląd strategiczny*..., op. cit., s. 126.

[121] Szerzej: Ibidem, s. 127.

Wniosek: W przedstawionych powyżej definicjach sprawozdawczych znaczenie terminu „obronność" nie pokrywa się w pełni, wobec tego zachodzi potrzeba zaproponowania wąskiej definicji, regulującej znaczenie terminu „obronność" na potrzeby niniejszej rozprawy.

Definicja: Obronność jest to całokształt działań i struktur służących zapewnieniu, kreowaniu i wykorzystywaniu szans oraz przeciwdziałaniu militarnym zagrożeniom zewnętrznego bezpieczeństwa podmiotu (systemu) przy użyciu wszelkich niezbędnych (w szczególności wojskowych) sił, środków i sposobów.

Przystępując do przedstawienia poglądów nt. znaczenia terminu „**bezpieczeństwo i obronność**", już na wstępie należy zaznaczyć, iż trudno jest wskazać w dostępnej literaturze ścisłe definicje sprawozdawcze tego terminu. Jednakże z kontekstu, w jakim termin ten jest używany, można wywnioskować jego znaczenie. Ponadto, w tłumaczeniach z języka angielskiego nazw własnych, termin „bezpieczeństwo i obronność" często jest używany zamiennie z terminem „bezpieczeństwo i obrona" (zob. załącznik 1). Przykładem mogą być tu „Europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony (obronności)" (European Security and Defence Identity), funkcjonująca w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) lub „Wspólna polityka w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony (obronności)" (Common European Security and Defence Policy), rozwijana przez Unię Europejską (UE).

Istotną wskazówkę, prowadzącą do rozumienia pojęcia „**bezpieczeństwo i obronność**", daje cytowany już wcześniej M. Cieślarczyk, który porównuje **obronność** do swoistego układu immunologicznego, odpowiedzialnego za właściwe, zharmonizowane procesy rozwojowe wewnątrz danego podmiotu, a także jego relacje z bliższym i dalszym otoczeniem, dzięki któremu podmiot osiąga poczucie **bezpieczeństwa**[122]. Zatem **szeroko rozumiane bezpieczeństwo jest funkcją najszerzej rozumianej obronności**, co można przedstawić w postaci wzoru **B = f(O)** (gdzie: „B"– bezpieczeństwo, „O" – obronność). Tak pojmowane „bezpieczeństwo i obronność" odnoszą się do wymiaru indywidualnego, narodowego

[122] Ibidem, s. 118.

i międzynarodowego oraz wykraczają poza sferą polityczno–militarną, obejmując teorię i praktykę: ekonomii, ekologii, kultury itp.[123].

Konstatacja

Należy w tym miejscu podkreślić ścisły związek „obronności" i „bezpieczeństwa", wynikający z zależności subiektywnego poczucia bezpieczeństwa od obiektywnego stanu obronności.

Cennym źródłem informacji o aktualnym rozumieniu istoty terminu „bezpieczeństwo i obronność" jest „Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej" zatwierdzona przez prezydenta RP 8 września 2003 roku[124].

Dokument ten nie zawiera definicji „bezpieczeństwa i obronności", ale jego analiza pozwala na określenie stosunkowo szerokiego kontekstu znaczeniowego definiowanego terminu. Po pierwsze, w „Strategii..." zwrócono uwagę na zacieranie się różnicy między zewnętrznymi oraz wewnętrznymi aspektami bezpieczeństwa i obronności państwa. Po drugie, zaakcentowano potrzebę rozwijania i zacieśniania wielostronnej i dwustronnej współpracy międzynarodowej, w której ważną rolę oprócz czynników wojskowych bezpieczeństwa i obronności odgrywają czynniki ekonomiczne, społeczne i ekologiczne. Po trzecie, podkreślono znaczenie, jakie we wzmacnianiu środowiska bezpieczeństwa i obronności mają różne instytucje międzynarodowe (normy, mechanizmy i organizacje (*przyp. aut.*). Po czwarte, wskazano w tym dokumencie na nowe wyzwania dla bezpieczeństwa i obronności, związane z napięciami i niestabilnością, wywołanymi przez terroryzm międzynarodowy, proliferację broni masowego rażenia i nieprzewidywalną politykę reżimów autorytarnych[125].

---

[123] Szerzej: Ibidem, s. 113–114.
[124] *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, www.bbn.gov.pl.
[125] Ibidem.

Konstatacja

Znaczenie terminu „bezpieczeństwo i obronność" użytego w „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej" i przez przytaczanych wcześniej autorów definicji nie ogranicza się wyłącznie do żywotnych interesów pojedynczego państwa. Termin ten może dotyczyć szeroko rozumianej sfery połączonej aktywności (nie tylko militarnej) państw o zbieżnych interesach na danym obszarze (należących do sojuszu, koalicji, organizacji itp.), obejmującej formułowanie wspólnych celów adekwatnych do wyzwań (zagrożeń i szans), dzięki udostępnieniu własnych zdolności i możliwości na potrzeby zbiorowej obrony i bezpieczeństwa zbiorowego oraz podejmowanie stosownych do potrzeb działań (wojskowych i niewojskowych).

Wniosek: Z uwagi na różnice w interpretacji terminu „bezpieczeństwo i obronność" w przedstawionych powyżej definicjach sprawozdawczych istnieje potrzeba ujednolicenia jego znaczenia w postaci definicji regulującej.

Definicja: „Bezpieczeństwo i obronność" jest to system więzi między poszczególnymi podmiotami państwowymi i organizacjami międzynarodowymi, tworzonych i rozwijanych świadomie w celu wyeliminowania różnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, utrzymania stabilizacji politycznej, kreowania i wykorzystywania szans zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy przy użyciu wszelkich niezbędnych, w szczególności wojskowych, sił, środków i sposobów.

2.2.3. Procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności

Przytoczone powyżej definicje regulujące terminów „proces instytucjonalizacji" oraz „bezpieczeństwo i obronność" pozwalają na sformułowanie definicji sprawozdawczej terminu „procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności".

Definicja: „Procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności" to tworzenie, utrwalanie i zmiany zespołów form zorganizowanego oddziaływania (instytucji) w ramach systemu, w celu wyeliminowania różnych zagrożeń

wewnętrznych i zewnętrznych, utrzymania stabilizacji politycznej, kreowania i wykorzystywania szans zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy przy użyciu wszelkich niezbędnych (w szczególności wojskowych) sił, środków i sposobów.

2.2.4. Obszar euroatlantycki

Przedstawienie definicji sprawozdawczych terminu „**obszar euroatlantycki**" zostanie poprzedzone definicjami pojęć: „obszar" i „euroatlantycki".

Według „Słownika języka polskiego" **obszar** to: ograniczona część **przestrzeni**, zwykle dużych rozmiarów, określona powierzchnia czegoś, miejsce występowania, zasięgu czegoś, rozległy teren[126]. Ten sam „Słownik..." zawiera definicję **przestrzeni** jako: trójwymiarowej rozciągłości, nieokreślonej i nieograniczonej, w której zachodzą wszystkie zjawiska fizyczne[127].

W „Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny" termin „**euroatlantycki**", jako pochodzący od *euro–* i *Atlantyk,* w znaczeniu politycznym oznacza: *taki, który związany jest z państwami Ameryki Północnej (zwłaszcza Stanami Zjednoczonymi) oraz Europy Zachodniej* Jako bliskoznaczne pojęciu „euroatlantycki" wymieniane są terminy: „natowski", „północnoatlantycki"[128].

Przy próbach precyzyjnego, naukowego ujęcia terminu „obszar euroatlantycki", jako wyodrębnionej części świata, istotną przeszkodę stanowią liczne i rozbieżne kryteria: od geopolitycznych, przez ekonomiczne, ustrojowe, kulturowe, edukacyjne itp. Aby uniknąć dowolności, za kryterium przesądzające przyjąłem motywację polityczną.

W środowisku badaczy związanych z Akademią Obrony Narodowej, przez **„obszar euroatlantycki"**, w ujęciu geostrategicznym przydatnym dla celów prowadzenia studiów strategicznych i operacyjnych, rozumie się **przestrzeń rozciągającą się od wschodnich wybrzeży Stanów Zjednoczonych (na zachodzie)**

---

[126] *Słownik języka polskiego...*, op. cit. ,t. II, s. 430.
[127] Ibidem, s. 1009.
[128] *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, H. Zgółkowa (red.), tom 11, Poznań 1997, s. 98.

do Uralu (na wschodzie) i od Zwrotnika Raka (na południu) do Bieguna Północnego (na północy). W skład tego obszaru wchodzą:

- północna część Oceanu Atlantyckiego wraz z wyspami;
- kontynent europejski wraz z przyległymi morzami;
- północna część Afryki i Bliski Wschód[129].

Z kolei część **obszaru euroatlantyckiego,** np. terytorium kilku państw (ich liczba ma znaczenie drugorzędne), na którym wydarzenia mają wpływ na sytuację światową, nazywany jest regionem geostrategicznym. W regionie geostrategicznym najistotniejszą rolę odgrywają tzw. „obszary krytyczne" obejmujące terytoria państw o istotnym położeniu geograficznym oraz newralgiczne rejony na szlakach komunikacji morskiej, lądowej lub powietrznej[130].

W obszarze euroatlantyckim wyróżnia się sześć, uważanych za najważniejsze, regionów geostrategicznych: śródziemnomorski, północno–zachodnio–europejski, środkowoeuropejski i wschodnioeuropejski – w części europejskiej oraz środkowoatlantycki i północnoatlantycki – poza Europą[131].

Konstatacja

Powyższe geostrategiczne rozumienie obszaru euroatlantyckiego, reprezentowane także w geografii wojskowej innych państw członkowskich NATO, uzasadniane jest wymaganiami obronnymi i potrzebami reagowania kryzysowego Sojuszu Północnoatlantyckiego.

W literaturze z zakresu stosunków międzynarodowych można spotkać się z poglądem, że to dwubiegunowa struktura bezpieczeństwa i obronności z czasów „zimnej wojny" zaowocowała pojęciem „euroatlantycki', wyznaczającym obszar rozciągający się na Amerykę Północną i Europę, skróconą od wschodu do Łaby[132].

---

[129] *Analiza przestrzeni Euroatlantyckiej NATO...*, op. cit., s. 5.
[130] Ibidem, s. 27.
[131] Ibidem, s. 27.
[132] Por.: J. Stefanowicz, *Ład międzynarodowy*, PAN, Warszawa 1996, s. 186.

Kryterium pomocnym w dookreśleniu znaczenia terminu „obszar euroatlantycki" przez badaczy stosunków międzynarodowych jest instytucjonalizacja systemu.

Przytaczani już wcześniej E. Cziomer i L.W. Zyblikiewicz, analizując ewolucję systemu bezpieczeństwa euroatlantyckiego, wyróżniają **instytucje bezpieczeństwa euroatlantyckiego,** do których zaliczają: NATO, Unię Zachodnioeuropejską (UZE) i UE)) oraz **instytucje ogólnoeuropejskie** (wśród których wymieniają Konferencję Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) oraz jej następczynię Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE)).

Według Cziomera i Zyblikiewicza tym, co istotnie różnicuje instytucje euroatlantyckie i ogólnoeuropejskie, jest **przynależność do wspólnoty bezpieczeństwa** – opartej na podzielanych **wartościach** i **rozwiązaniach instytucjonalnych**[133]**.** Przy czym, wspólnota bezpieczeństwa jest tu rozumiana jako: *zdolność wszystkich zainteresowanych państw do przestrzegania i dostosowania się do fundamentalnych wartości, norm, zasad funkcjonowania instytucji oraz decyzji, podejmowanych w interesie pokoju i bezpieczeństwa*[134]. Dlatego też, *państwa takie jak: Polska, Czechy i Węgry, jako członkowie NATO, są już zaliczane do wspólnoty bezpieczeństwa euroatlantyckiego*[135]. *Natomiast, niektóre z państw Europy Środkowo–Wschodniej (Centralnej) i Południowej (Bałkany) oraz Rosja i Wspólnota Niepodległych Państw (WNP), z uwagi na poważne trudności wewnętrzne, nie spełniają powyższego kryterium i nie są jeszcze pełnoprawnymi członkami euroatlantyckich struktur bezpieczeństwa*[136].

Istotną informację, pozwalającą na dookreślenie znaczenia terminu „obszar euroatlantycki" zawiera „Dokument podstawowy Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (EPAC)"[137]. W dokumencie tym zapisano, że instytucję EPAC utworzyły kraje

---

[133] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków...*, op. cit., s. 144–145.

[134] Ibidem, s. 144.

[135] Podręcznik: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych* został opublikowany w 2001 r., dlatego grupę państw zaliczanych do wspólnoty bezpieczeństwa można obecnie poszerzyć o członków przyjętych do NATO podczas Szczytu Praskiego w 2002 r. (przyp. aut.)

[136] Ibidem, s. 145.

[137] Dokument podstawowy Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (*Basic Document of the Euro–Atlantic Partnership Council* – EAPC) przyjęty w m. Sintra (Portugalia), 30 maja 1997r. Źródło: www.zbiordokumentow.pl

członkowskie Północnoatlantyckiej Rady Partnerstwa[138] i uczestniczące w Partnerstwie dla Pokoju w *celu podniesienia na jakościowo nowy poziom współpracy politycznej i wojskowej służącej umacnianiu i rozszerzaniu pokoju i stabilności w* ***obszarze euroatlantyckim****, na podstawie* ***wspólnie uznawanych wartości i zasad,*** *w szczególności tych wyznaczonych w Dokumencie Ramowym Partnerstwa dla Pokoju*" oraz, że „*Euroatlantycka Rada Partnerstwa pozostaje otwarta na przystąpienie państw uczestniczących w OBWE, które są w stanie i zechcą zaakceptować jej podstawowe zasady i przyczynić się do realizacji jej celów*[139].

Konstatacja

Część przestrzeni, nazywana „obszarem euroatlantyckim", w zależności od przyjmowanego kryterium, może mieć różne rozmiary w sensie geograficznym, albowiem obszar euroatlantycki rozpatrywany według kryterium **spełniania warunków przynależności do struktur euroatlantyckich** jest częścią większego obszaru euroatlantyckiego, postrzeganego przez pryzmat **potrzeb reagowania kryzysowego i wymagań obronnych NATO**.

Wniosek: Przytoczone definicje sprawozdawcze pozwalają na sformułowanie definicji regulującej terminu „obszar euroatlantycki".

Definicja: „Obszar euroatlantycki" to część przestrzeni geograficznej wyróżniona z uwagi na przynależność do systemu „bezpieczeństwa i obronności" – opartego na podzielanych wartościach i rozwiązaniach instytucjonalnych, obejmująca terytoria państw i wody międzynarodowe od wschodnich wybrzeży Stanów Zjednoczonych (na zachodzie) do Uralu (na wschodzie) i od Zwrotnika Raka (na południu) do Bieguna Północnego (na północy).

---

[138] Północnoatlantycka Rada Partnerstwa (*North Atlantic Treaty Council* – NACC) poprzedniczka EAPC, była forum współpracy państw członkowskich NATO z krajami Europy Środkowowschodniej. Powstała w 1991 na posiedzeniu przedstawicieli 25 państw, po rozpadzie ZSRR przyjęto do Rady wszystkie pozostałe kraje tego obszaru.

[139] Dokument podstawowy Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa ...op. cit.

2.2.5. Czynnik zmian Sił Zbrojnych RP

Przedstawienie definicji terminu **„czynnik zmian Sił Zbrojnych RP"** należy poprzedzić wyjaśnieniem kategorii pojęciowych **„czynnik"** i **„zmiana"**.

Termin „czynnik" w Słowniku języka polskiego określany jest jako: *jedna z przyczyn działających, wywołujących skutek; jeden ze składników warunkujących coś, rozstrzygających o czymś.*[140]

W naukach społecznych przez **zmianę** rozumiana jest różnica między stanem organizacji (grupy, systemu) w danym momencie i stanem tej samej organizacji w innym momencie. Różnice między stanem wcześniejszym i późniejszym mogą przyjmować postać zmiany: składu, struktury, funkcji, granic oraz otoczenia organizacji (systemu)[141].

Zmiany, stanowiąc pojedyncze epizody, *wiążą się ze sobą, zazębiają się, jedne pociągają drugie*[142] łącząc się w jeden proces. Przy czym, aby mówić o jednym procesie, organizacja (system) pomimo zmian powinna zachować podstawową tożsamość. Proces jest nazywany kierunkowym, kiedy żadna faza (zmiana) nie jest identyczna z jakąkolwiek inną oraz każda faza późniejsza przybliża organizację do pewnego wyróżnionego stanu (celu, standardu). Należy zaznaczyć, że cały proces jest postrzegany pozytywnie, jeżeli prowadzi do osiągnięcia wyróżnionego (preferowanego, oczekiwanego) stanu końcowego. Proces kierunkowy, który jest wywołany czynnikami wewnętrznymi (**endogennymi**) nazywany jest **procesem rozwoju**. Natomiast jeżeli czynniki wywołujące zmiany leżą poza organizacją, systemem (**czynniki egzogenne**), wówczas mówi się o **procesie adaptacyjnym** (reaktywnym). Pojęcie **„postęp"** jest zrelatywizowaną kategorią procesu rozwojowego, którego kierunek jest oceniany pozytywnie. Z kolei zmiana sama w sobie nie jest postępem ani regresem. Uzyskuje ona kwantyfikację postępu, przy

---

[140] *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 1992, t. 1, s. 350.
[141] P. Sztomka, *Socjologia*..., op. cit., s. 437–438.
[142] Ibidem, s. 438.

zastosowaniu kryteriów aksjologicznych, jeżeli dana zbiorowość oceni ją pozytywnie[143].

Wniosek: Powyższe rozumienie terminu „zmiana" jest wystarczające do zaproponowania definicji sprawozdawczej.

Definicja: Zmiana jest różnicą między stanem: składu, struktury, funkcji, granic i otoczenia organizacji (systemu) w tym samym czasie oraz stanem tejże organizacji w innym czasie.

Przedstawiona definicja sprawozdawcza pojęcia „zmiana" pozwala na sformułowanie wąskiej definicji regulującej terminu „czynnik zmian sił zbrojnych RP."

Definicja: Czynnik zmian sił zbrojnych RP jest to przyczyna, która powoduje różnice w składzie, strukturze, funkcjach, rozmiarach oraz otoczeniu sił zbrojnych RP w danym przedziale czasu.

Definicje regulujące zaproponowane w niniejszym rozdziale stanowią wykładnię rozumienia poszczególnych terminów w całej rozprawie. Uwzględniają one dotychczasowe znaczenie definiowanych terminów w naukach społecznych, jednakże akcentują te elementy, które wydają się najistotniejsze w obszarze prowadzonych badań. Nie są one w pełni syntetycznymi definicjami projektującymi znaczenie definiowanych terminów na przyszłość i nie stoją w sprzeczności z dotychczasowymi badaniami. Ich zadaniem jest uniknięcie w pozostałych rozdziałach rozprawy rozważań nad różnicami w rozumieniu pojęć z przenikających się obecnie nauk, a przede wszystkim wywodzących się z nauk wojskowych i stosunków międzynarodowych.

---

[143] Ibidem, s. 438.

Rozdział 3

ISTOTA I PRZEBIEG PROCESÓW INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI W OBSZARZE EUROATLANTYCKIM

W niniejszym rozdziale analizie zostaną poddane procesy instytucjonalizacji systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego w ostatniej dekadzie minionego i na początku obecnego stulecia. Jego celem jest wskazanie tych koncepcji instytucjonalizacji, które są najważniejsze z punktu widzenia ewentualnych skutków dla Sił Zbrojnych RP.

Przyjęto hipotezę, że instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim stanowi ewolucyjny proces poszukiwania, rozwoju i optymalizacji (transformacji) zespołów form zorganizowanego oddziaływania w celu utrzymania stabilizacji politycznej, kreowania szans zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy oraz przeciwdziałania militarnym i niemilitarnym zagrożeniom systemu bezpieczeństwa i obronności przy użyciu wszelkich niezbędnych sił, środków, sposobów wojskowych i niewojskowych.

Dla zweryfikowania przyjętej hipotezy, w ramach zadania badawczego, konieczne było wyjaśnienie istoty oraz uwarunkowań procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności.

3.1. Istota procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności

Wyjaśnienie istoty procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności jest punktem wyjścia do dalszych analiz ukierunkowanych na wyjaśnienie ich związku z już dokonanymi i prognozowanymi zmianami strukturalno–funkcjonalnymi w Siłach Zbrojnych RP.

Wystąpienie istotnych zmian w wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowaniach funkcjonowania podmiotów bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim wywołuje zjawisko destabilizacji systemu międzynarodowego. W konsekwencji podmioty dążą do stabilizowania, regulowania i organizowania wzajemnych oddziaływań w interakcyjnych procesach instytucjonalizacji, które mogą przybierać postać (o czym już wspomniano w rozdziale terminologicznym): rozwoju instytucjonalnego, dezinstytucjonalizacji, reinstytucjonalizacji oraz tworzenia nowych instytucji[144].

O procesie rozwoju instytucjonalnego możemy mówić wtedy, gdy następuje pogłębienie czy też rozszerzenie wcześniej istniejących reguł[145]. Dezinstytucjonalizacja natomiast polega na zmniejszeniu prerogatyw, czyli zanikaniu pewnych reguł. Pojęcie to odnosi się nie tylko do procesów zachodzących wewnątrz systemu, ale też do tego co się dzieje z systemem jako całością. Reinstytucjonalizacja zaś występuje wtedy, kiedy jedne reguły zamieniane są na inne. Tworzenie nowych instytucji ma miejsce wówczas, gdy dana społeczność uzna, że konieczne są nowe reguły, niemieszczące się w dotychczas istniejących instytucjach. Procesy instytucjonalizacji przyczyniają się wobec tego do utrwalania między podmiotami pożądanych interakcji oraz skłaniania ich do działań uznawanych przez nie za pożądane w imię wspólnego bezpieczeństwa i obronności[146].

Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że dla usystematyzowania badań istotne jest odróżnienie procesów instytucjonalizacji stosunków między podmiotami życia międzynarodowego od procesów instytucjonalizacji stosunków wewnątrzpaństwowych, gdyż jedne i drugie wywołują zmiany w siłach zbrojnych państwa. Trudno ocenić, które zmiany są większe czy też ważniejsze z punktu widzenia interesów państwa. Byłoby to zresztą trudne z uwagi na interakcje

---

[144] K. B. Kukułka, *Socjologia ogólna*..., op. cit., s. 17–18.

[145] Por.: R.L. Jepperson, *Institutions, Institutional Effects, and Institutionalism*, [w:] *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, W.W. Powell, P.J. Dimaggio (red.) Chicago–London 1991.

[146] Por.: B. Chmiel, *Instytucjonalizacja wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Toruń 2002, s. 20.

zachodzące między zewnętrznymi i wewnętrznymi procesami instytucjonalizacji. Należy zatem przyjąć, że do wzrostu obiektywnych zdolności obronnych i subiektywnego poczucia bezpieczeństwa w skali międzynarodowej i państwa prowadzi ogół zmian w siłach zbrojnych.

Na potrzeby niniejszej rozprawy można wyróżnić trzy formy, w których przejawiają się procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności.

Pierwsza dotyczy **uregulowanych sposobów współpracy międzynarodowej w ramach organizacji międzynarodowych** (tj. NATO, UZE, UE, OBWE), działających w ich ramach agencji posiadających autonomię organizacyjną i funkcjonalną, organów organizacji międzynarodowych oraz komisji i komitetów powołanych do realizacji wyspecjalizowanych zadań.

Druga obejmuje tworzenie i rozwijanie **instytucji w postaci norm prawnych i ich zespołów** (prawa międzynarodowego). Wśród nich wyróżnić można prawo traktatowe czy wojenne oraz szczególną formę instytucji, często powiązaną z regulacjami prawnymi, jaką są reżimy międzynarodowe.

Trzecia przejawia się w **normach nieformalnych (pozaprawnych) i ich zespołach oraz utrwalonych procedurach i sposobach postępowania**. Należą do nich między innymi normy polityczne, normy obronne, doktryny, przeglądy obronne itp.[147].

W tym miejscu należy powrócić do omówienia istoty i roli instytucji reżimu, gdyż jest ona, w moim przekonaniu, ważna z punktu widzenia rozważań na temat zmian, jakie wywołują procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w Siłach Zbrojnych RP.

Reżim określa w postaci zasad: wartości i cele, do których mają dążyć jego strony. Jego cechą szczególną a zarazem celem jest rozwój współpracy między określonymi podmiotami, która dotyczy precyzyjnie określonych obszarów i rodzajów działań. Jest on wielostronnym mechanizmem rozwiązywania problemów sektorowych[148]. Reżim

---

[147] Por.: M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Lublin 2000, s. 180.

[148] Szerzej: M. Pietraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 66.

nie pełni roli instytucji władczej stojącej ponad podmiotami, lecz jest pośrednikiem między nimi.

Według J. Ruggiego reżimy służą do identyfikacji *zinstytucjonalizowanych zachowań kolektywnych*[149]. Natomiast R. Keohane uważa, że podstawę tworzenia reżimów przez podmioty stanowi przekonanie, że przyczyniają się one do osiągania wzajemnych korzyści, które w innym przypadku byłyby trudne do osiągnięcia[150].

Podstawowym elementem reżimu są normy, określające ogólne kierunki postępowania podmiotów w postaci standardów rozumianych w kategoriach praw i obowiązków. Z normami ściśle powiązane są reguły, konkretyzowane w postaci przepisów i nakazów, szczegółowo wyznaczające prawa i obowiązki stron, tworząc sformalizowany obszar reżimu. Z kolei procedury określają wzory postępowania w procesie funkcjonowania reżimu.

Przyczyny występowania instytucjonalizacji systemu bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne, umiejscowione w przeszłości jak również w teraźniejszości i przyszłości.

W grupie przyczyn wewnętrznych znajdują się istotne potrzeby systemu i jego uczestników, a przede wszystkim ochrona podstawowych wartości, takich jak: demokracja i kultura, poszukiwanie przez państwa wspólnych gwarancji, a także dążenie do równoważenia korzyści i obowiązków partnerów.

Wśród zewnętrznych przyczyn instytucjonalizacji jedną z kluczowych pozostaje dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa wobec pochodzących z otoczenia systemu zagrożeń militarnych, powodujących destabilizację obszaru euroatlantyckiego[151].

W ustabilizowanych stosunkach między państwami instytucje bezpieczeństwa i obronności mogą spełniać role **czynników adaptacji** oraz **konkurencji** w uzupełniających się procesach **reformy systemu w celu przetrwania** oraz **konkurencji w celu zachowania dominującej (niezagrożonej) pozycji**. Instytucje

---

[149] Ibidem, s. 67.

[150] R. Keohane, *The denand for international regimes*, [w:] S. Krasner (red.), *Inernational Regimes,* Ithacca, London 1983, s. 150.

[151] Por.: R. Kuźniar, *System zachodni w stosunkach międzynarodowych*..., op. cit., s. 433, 436.

oddziałują zatem na poszczególne nośniki bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim, jakimi są państwa i organizacje (np. Sojusz Północnoatlantycki, Unia Europejska z przejętymi zadaniami Unii Zachodnioeuropejskiej czy też Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie)[152].

W warunkach radykalnych podmiotowo–strukturalnych zmian społeczności międzynarodowej oraz pojawiania się nowych wyzwań i zagrożeń w obszarze euroatlantyckim instytucje mogą spełniać rolę czynników zmian w sferze bezpieczeństwa i obronności, tworząc swoiste struktury wykonawcze działań połączonych, wypierające hegemoniczne (partykularne) mechanizmy sterowania ładem międzynarodowym[153].

Sprawne wypełnianie funkcji regulacyjnych, organizatorskich i kontrolnych, wynikających z realizacji konkretnych, politycznych i społecznych potrzeb systemu bezpieczeństwa i obronności jest uwarunkowane odpowiednią **infrastrukturą instytucjonalną**, obejmującą zarówno **strukturę instytucji**, ich **zadania**, **gromadzone zasoby** oraz **relacje wzajemne**, a także **relacje z podmiotami zewnętrznymi**, jak również efektywną, dostosowaną do współczesnych potrzeb i możliwości, **wewnętrzną organizację instytucji**.

Infrastruktura instytucjonalna poszczególnych instytucji charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem oraz autonomią. Odzwierciedla ona bowiem specyfikę systemu wynikającą z jego istoty, cech i struktury[154]. Wspiera cztery ważkie funkcje procesów instytucjonalizacji: stabilizacyjną, regulacyjną, legitymizacyjną i integrującą[155].

Zmiana infrastruktury instytucjonalnej, rozumiana jako przejaw procesów instytucjonalizacji, może być związana z ważkimi przemianami w środowisku stosunków międzynarodowych. Nie należy jej utożsamiać ze zmianami

---

[152] Por.: J. Czaputowicz, *System czy nieład...*, op. cit., s. 82.

[153] Por.: M. Pietraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa w euroatlantyckim obszarze stosunków międzynarodowych,* [w:] *Państwa narodowe w euroatlantyckich strukturach*, J. Fiszer (red. nauk.), Warszawa 1996, s. 62.

[154] Zob. szerzej: R Kuźniar, *Procesy instytucjonalizacji w systemie państw kapitalistycznych*..., op. cit., s. 437.

[155] Por.: J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*..., op. cit., s. 182. Omówieniem funkcji stabilizacyjnej, regulacyjnej, legitymizacyjnej i integrującej zajmuję się w rozdziale poświęconym adaptowaniu wytworów procesów instytucjonalizacji przez państwo i jego siły zbrojne.

wywoływanymi przez procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w Siłach Zbrojnych RP, które następują również w sytuacji utrwalania i umacniania akceptowanego przez Polskę ładu międzynarodowego i rozwoju jego infrastruktury instytucjonalnej. Zmiana infrastruktury instytucjonalnej jest immanentną cechą procesów instytucjonalizacji, natomiast zmiany w siłach zbrojnych danego państwa (o czym już wcześniej wspomniano) są wypadkową, z jednej strony, procesów instytucjonalizacji systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, z drugiej zaś – wewnętrznych procesów zachodzących w państwie i podejmowanych przez nie suwerennych decyzji.

Istotną cechą procesów instytucjonalizacji jest przechodzenie przez fazy, w których zwiększa się lub zmniejsza zakres pełnionych funkcji, wyrażających się w tworzeniu i funkcjonowaniu zorganizowanych mechanizmów oddziaływań i realizacji wspólnych wartości. Owe mechanizmy podlegają wymogom: istotności, zorganizowania, uporządkowania oraz kontrolowalności[156].

Wymóg istotności uważany jest przez niektórych badaczy za najważniejszy[157]. Dotyczy on ważności danej sfery działalności z punktu widzenia całego systemu oraz wiedzy, na bazie której realizowany jest proces instytucjonalizacji. Niespełnienie tego wymogu grozi deformacją procesu instytucjonalizacji oraz redukuje szanse osiągnięcia integracji wokół podstawowych wspólnych wartości międzynarodowych.

Wymóg zorganizowanego uporządkowania odnosi się do osiągniętego doświadczenia i zasobu wiedzy w skali międzynarodowej, od której zależy w wysokim stopniu motywacja zinstytucjonalizowanego postępowania, a **zwłaszcza standaryzacja procedur i ról poszczególnych instytucji**[158].

Wymóg kontroli społecznej norm i praktyki zinstytucjonalizowanego postępowania sprowadza się do oceny przestrzegania norm instytucjonalnych, które określają cele oddziaływań oraz norm proceduralnych, definiujących sposoby lub

---

[156] Por.: Ibidem, s. 213.
[157] Zob.: Ibidem, s. 213.
[158] Szerzej: J. Kukułka, *Instytucjonalizacja w stosunkach międzynarodowych...*, op. cit., s. 315.

środki osiągania celów. Kontrola społeczna służy zapobieganiu tendencjom do skrajnego usamodzielniania się i autonomizacji instytucji[159].

Powyższe rozważania prowadzą do konkluzji, że w warunkach internacjonalizacji systemu bezpieczeństwa i obronności **istotą procesów instytucjonalizacji jest tworzenie i rozwijanie wyspecjalizowanych instytucji spełniających rolę czynnika regulującego, organizującego i kontrolującego zmiany dostosowujące struktury i funkcje sił zbrojnych państw do celów funkcjonowania tego systemu.**

3.2. Zmiana warunków bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim a procesy instytucjonalizacji

Zmiany w rozumieniu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego wynikają z różnorodnych, wymagających usystematyzowania, uwarunkowań. Część tych uwarunkowań ma charakter trwały, inne natomiast oddziałują tylko w niektórych, przełomowych momentach. Ich wielokierunkowe oddziaływania, o często przeciwnych i znoszących się wzajemnie wektorach, wpływają na zmianę architektury oraz funkcji systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, a w następstwie – na procesy instytucjonalizacji.

Wielość warunków zmiany powoduje konieczność ich uporządkowania i usystematyzowania na potrzeby analizy. Należy przy tym zastrzec, że każdy podział ma charakter umowny, zależny od założonego celu badań[160].

Stosując, na przykład **kryterium czasu,** uwarunkowania można podzielić na: historyczne, aktualne i potencjalne[161]. Czas jest konstytutywnym, definicyjnym czynnikiem zmiany. Według P. Sztomki czas nie jest substancją, lecz siecią relacji odzwierciedlających, ale także kształtujących szczególne temporalne zależności

---

[159] Por.: J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, op. cit. s. 213–214.

[160] J. Bryła, *Czynniki kształtujące stosunki międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, W. Malendowski, Cz. Mojsiejewicz (red. nauk.), Wrocław 2000, s. 25.

[161] Ibidem, s. 25.

między zjawiskami, zdarzeniami czy działaniami[162]. Taki łańcuch zmian powiązanych w sposób przyczynowo–skutkowy można określić mianem procesu.

Według **kryterium przestrzennego** uwarunkowania zmiany można podzielić na narodowe (państwowe) i międzynarodowe. Zarówno z poziomu systemu międzynarodowego, jaki i państwa przestrzeń (obszar), w której aktorzy działają, można podzielić na otoczenie zewnętrzne i wewnętrzne. (zob. rys 1., rozdz. 1.)

Wreszcie według **kryterium podmiotowo–strukturalnego**, uwarunkowania można podzielić na obiektywne (materialne, rzeczywiste) i subiektywne (moralne, świadomościowe)[163]. **Czynniki obiektywne** zmian dzielą się na naturalne (człowiek, obszar, klimat, środowisko, zasoby naturalne) i stworzone przez człowieka (gospodarka, technika, systemy i partie polityczne). Zarówno zasoby materialne, jak i niematerialne (np. wiedza profesjonalna) wpływają na potrzebę instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności. Ich brak, nieadekwatność do potrzeb lub rozproszenie stanowi przeszkodę, którą łatwiej jest pokonać wspólnie, przy wykorzystaniu mechanizmów przyjmujących postać instytucji. **Czynniki subiektywne** obejmują natomiast idee, poglądy, koncepcje, doktryny, programy polityczne i religie. Wartości i cele współokreślają diagnozę przeszłości i teraźniejszości, a także prognozę przyszłości przez pryzmat wyzwań. Wyznaczają one wobec tego perspektywę epistemologiczną.

Same **struktury** traktowane są także jako atrybuty, cechy podmiotu (systemu organizacji). Odnoszą się do formy, konfiguracji czy kształtu stosunków zawartych w obrębie organizacji (systemu). Interakcyjność struktur związana jest z typowymi kierunkami inicjowania oddziaływań oraz dostępnymi kanałami komunikacyjnymi między aktorami (podmiotami)[164]. Metody oddziaływania można podzielić na: imperatywne – odgórnie narzucone lub interakcyjne, gdy aktorzy (podmioty) systemu aktywnie oddziałują na siebie.

---

[162] P. Sztompka za najważniejsze uznaje relacje trzech typów: *następstwa „przed i po", linearne sekwencje zdarzeń zmierzających w pewnym kierunku oraz cykle zdarzeń powtarzalnych, powracających po jakimś okresie do pierwotnego kształtu.* Ibidem, s. 475.

[163] Por.: J. Bryła, *Czynniki kształtujące stosunki międzynarodowe...*, op. cit., s. 25.

[164] Szerzej: P. Sztompka, *Socjologia...*, op. cit., s. 136.

Do analizy warunków zmiany w bezpieczeństwie i obronności obszaru euroatlantyckiego przyjęto podział według **połączonego kryterium dynamiki i intensywności oddziaływań**[165], w którym można wyodrębnić dwie grupy czynników zmiany: warunkujące i powodujące.

Do pierwszej grupy czynników **warunkujących zmiany,** czyli tworzących przesłanki procesów oddziaływań podmiotów zaliczono:

- wartości i cele,
- podmioty i struktury,
- przestrzeń,
- zagrożenia.

Powyższe kryteria zmiany warunków bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na poziomie sytemu międzynarodowego oraz państwa i jego sił zbrojnych mają charakter porządkujący. Przyjmuję logiczne znaczenie terminu „kryterium" jako: *kryterium podziału (klasyfikacji) – cecha ze względu, na którą dokonujemy podziału*[166].

Natomiast do drugiej grupy – **czynników powodujących zmiany** (inicjujących, organizujących i kontrolujących) w bezpieczeństwie i obronności obszaru euroatlantyckiego zaliczono:

- procesy internacjonalizacji,
- procesy instytucjonalizacji (omawiane w dalszej części rozdziału),
- procesy internalizacji (stanowiące przedmiot rozważań w rozdziale IV).

Jest to podejście zgodne z założeniami analizy instytucjonalnej, która jest główną metodą badawczą zastosowaną w niniejszej pracy.

Przedstawiona poniżej analiza warunków zmiany w bezpieczeństwie i obronności obszaru euroatlantyckiego i Polsce dotyczy w szczególności przełomowego okresu obejmującego lata 1989 – 1991.

---

[165] Por.: J. Bryła, *Czynniki kształtujące...*, op. cit., s. 26

[166] Szerzej: B. Balcerowicz, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – komentarz*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, S. Dębski, B. Górka–Winter (red.), Warszawa 2003, s. 199.

Zmiana wartości i celów podmiotów bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku wiązała się przede wszystkim z dyskredytacją ideologii komunistycznej oraz uwarunkowaniami kulturowo–religijnymi nowych państw poszukujących własnej drogi rozwoju.

Francis Fukuyama w roku 1989 przewidywał, że wielka ideologia, głoszona przez państwa systemu socjalistycznego, zostanie w sposób naturalny zastąpiona liberalizmem ekonomicznym, w którym najważniejsze będą kalkulacje ekonomiczne oraz zaspokajanie potrzeb konsumenckich[167]. Jednakże już wkrótce tragiczne w skutkach wydarzenia w byłej Jugosławii zaprzeczyły tej optymistycznej teorii.

Według Samuela Huntingtona przez Europę Środkową przebiega, oddzielająca dwie cywilizacje, granica między prawosławiem na wschodzie a katolicyzmem i protestantyzmem na zachodzie. Narody na wschodzie mają inny system wartości, a ich państwa, do których Huntington, obok większości byłych republik radzieckich, zalicza: Serbię, Bułgarię i Rumunię, są mniej rozwinięte gospodarczo. Państwa po zachodniej stronie tej umownej granicy, takie jak: Polska, Czechy, Węgry, Słowacja, Słowenia, Chorwacja i państwa bałtyckie przynależą, poprzez wspólne doświadczenia historyczne, system wartości i religię, do cywilizacji zachodniej. Stąd Sojusz Północnoatlantycki po zakończeniu zimnej wojny powinien według Huntingtona, stać się organizacją skupiającą państwa, których społeczeństwa mają wspólne korzenie kulturowo–religijne[168]. Z perspektywy minionych dziesięciu lat wydaje się, że Hutington przecenił nieco rolę uwarunkowań kulturowo–religijnych. Głównym czynnikiem warunkującym zmiany w obszarze euroatlantyckim był na początku lat dziewięćdziesiątych i pozostaje do dziś nie religia, jak zakładał Huntington, lecz „zachodni" system wartości związany z przestrzeganiem prawa narodów do samostanowienia, niepodległości, tworzenia poczucia bezpieczeństwa i utrwalania pokoju.

---

[167] F. Fukuyama, *The end of history?*, "The National Interests", lato 1989, s. 4.

[168] S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. Hanna Jankowska, Warszawa 1997, s. 234.

Okres zimnej wojny był postrzegany jako konflikt, walka o dominację pomiędzy konkurencyjnymi koncepcjami, jak zorganizować życie społeczeństw, pojedynczych państw obszaru euroatlantyckiego, a nawet całej planety[169]. Dla Związku Radzieckiego i państw członkowskich Układu Warszawskiego kluczową wartością i jednocześnie celem było dążenie do zwycięstwa socjalizmu, jako ustroju sprawiedliwości społecznej. Z kolei Stany Zjednoczone i państwa Europy Zachodniej propagowały system wartości związany z wolnością jednostki i liberalizmem polityczno–ekonomicznym, dążąc różnymi metodami do zdyskredytowania i w efekcie bankructwa ideologii socjalistycznej oraz osłabienia bloku państw socjalistycznych.

Przełom, który nastąpił pod koniec osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku w obszarze euroatlantyckim, zaskakujący swoim tempem i skalą, wywołał pilną konieczność weryfikacji wartości i celów „większych" i „mniejszych" podmiotów stosunków międzynarodowych funkcjonujących dotychczas w dwubiegunowym systemie bezpieczeństwa i obronności. Przy czym państw byłego obozu socjalistycznego dotyczyła zmiana zarówno wartości, jak i celów. Natomiast Zachód (państwa i organizacje) po zwycięstwie jego systemu wartości stanął przed koniecznością zmiany celów. Rozpad Układu Warszawskiego sprawił, iż Sojusz Północnoatlantycki w nowej sytuacji rozpoczął stopniowe odchodzenie od doktryny elastycznego reagowania i strategii wysuniętej obrony oraz na nowo określił cele wyrażone w strategii szerokiego podejścia do problemu bezpieczeństwa i obronności[170].

Państwa należące wcześniej do Układu Warszawskiego, będące dotychczas przeciwnikami państw Europy Zachodniej i USA skupionych w NATO, odrzuciły ideologiczną wrogość wobec Zachodu. Poza nielicznymi wyjątkami, większość z nich przyjęła politykę mającą na celu rozwój demokracji opartej na pluralizmie, praworządności i gospodarce rynkowej[171].

Rosja, po utracie sojuszników i części wpływów, znalazła się w przymusowej sytuacji weryfikowania, a w zasadzie ograniczania swojej roli jednego z dwóch

---

[169] J. Czaputowicz, *System*...., op. cit., s. 31.
[170] Ibidem, s. 103–105.
[171] B. Balcerowicz, *Sojusz a obrona narodowa*, Warszawa 1999, s. 100.

najważniejszych (ze Stanami Zjednoczonymi) graczy w sferze kształtowania bezpieczeństwa nie tylko obszaru euroatlantyckiego, ale i globalnego.

Dla Polski rok 1989 oznaczał w ujęciu instytucjonalnym początek zmiany systemowej. Rozumiany w kategoriach wartości „cud wolności i niepodległości", jak to określił Jerzy Eisler[172], nie dokonał się przypadkowo. Był zasługą bardzo wielu ludzi, którzy przez całe pokolenia, a szczególnie w latach 1979–1989, usilnie pracowali w kraju i na emigracji dla jego urzeczywistnienia. Za przełomowy przyjmuje się rok 1989, ponieważ wówczas przeprowadzono w czerwcu wybory do parlamentu według zmienionej ordynacji[173], a we wrześniu utworzono rząd Tadeusza Mazowieckiego. Te dwie instytucje zapoczątkowały budowę demokratycznego, w pełni niepodległego państwa oraz odejście od orientacji demokratyczno–ewolucyjnej[174], nastawionej na zmianę powolną i stopniową. Czołowymi wartościami tej orientacji, która powstała jeszcze w latach osiemdziesiątych wraz z Solidarnością, były wartości demokratyczne: wolność jednostki, prawa człowieka, rządy większości, równość polityczna, uczestnictwo społeczne i egalitaryzm. Brakowało w niej jednak idei rządów prawa oraz poparcia dla gospodarki prywatno–rynkowej. W następnych latach obraz demokracji w Polsce ulegał ciągłym przeobrażeniom. Orientacja demokratyczno–ewolucyjna ustąpiła miejsca dominującemu w latach 1989–1993 paradygmatowi neoliberalnemu, w którym liczyły się: autonomiczna i wolna jednostka oraz konstytucjonizm, jako rządy prawa niezależne od woli ludzi[175].

---

[172] J. Eisler, *Ewolucja sytuacji politycznej w Polsce w latach 1989–2000*, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001, s. 21.

[173] Co prawda parlament nie został wybrany według ordynacji całkowicie demokratycznej ale i tak opozycja odniosła zwycięstwo w nie w pełni jeszcze wolnych wyborach. Zob.: *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001, s. 675.

[174] W. Morawski, op. cit., s. 48.

[175] Szerzej: Ibidem, s. 49. *W świadomości społeczeństwa okres ten kojarzył się raczej z konstruktywizmem: rządami elit, depolityzacją społeczeństwa, naśladowaniem wzorów liberalno–indywidualistycznych oraz zalegitymizowaną nierównością. Wychodząc poza analizowany okres zmiany, wspomnę tylko, że lata 1993 – 1997 pod rządami koalicji lewicowej, upłynęły pod znakiem socjalliberalizmu, to znaczy „socjalnej korekty" paradygmatu neoliberalnego, oznaczającego w praktyce wzrost stopy życiowej uboższej części społeczeństwa. Następny okres obejmujący lata 1997–2001 zdominowany był przez wartości konserwatywne, takie jak: gospodarka negocjowana, umiar, kompromisowość i tradycje narodowe. Za wcześnie jest jeszcze na określenie, który z paradygmatów: socjalliberalny, neoliberalny czy też konserwatywny jest dominujący w Polsce na początku XXI wieku.*

Na tle wymienionych powyżej wartości, w świadomości Polaków bezpieczeństwo, wolność i niepodległość pozostawały wartościami nadrzędnymi, uwarunkowanymi historycznie. Zmiana systemowa wpłynęła jednak na możliwość urzeczywistnienia w praktyce bezpieczeństwa w znaczeniu poszerzonym. Bezpieczeństwo przestało odnosić się przede wszystkim do przetrwania, integracji czy niezawisłości, ale także do rozwoju, zapewnienia ochrony, wzbogacenia tożsamości jednostek i całego narodu, pomyślności materialnej i rozwoju duchowego jako fundamentu rozwoju gospodarczego, stabilnego i demokratycznego państwa, nowoczesnej edukacji, otwartości na świat i korzystania z dorobku cywilizacyjnego innych narodów[176].

W tym kontekście całkowicie naturalne wydaje się „ciążenie" Polski w kierunku tych nosicieli systemu wartości (państw, organizacji), którzy w obszarze euroatlantyckim realizowali w praktyce wizję bezpieczeństwa opartą na wartościach demokratycznych.

Zmiana zasadniczych wartości i celów na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych znalazła swoje odzwierciedlenie w polskiej racji stanu, którą R. Kuźniar określił jako: ***umacnianie odzyskanej niedawno suwerenności i niezawisłości, umacnianie bezpieczeństwa państwa, sprzyjanie gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi narodu i społeczeństwa, budowanie pozycji i prestiżu Polski na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie i wśród sąsiadów***[177].

Według K. Skubiszewskiego polską rację stanu lat dziewięćdziesiątych XX wieku można sprowadzić do kwestii bezpieczeństwa, rozumianego jako zachowanie i rozwój substancji państwa. Za obszar o strategicznym znaczeniu dla Polski K. Skubiszewski uznał kontynent europejski i strefę euroatlantycką. U podłoża takiego rozumienia polskiej racji stanu legło przekonanie, że żadnego z ówczesnych wielkich problemów nie można rozwiązać w skali narodowej i w izolacji. Stąd w żywotnym interesie Polski

---

[176] R. Kuźniar, *Wstęp* [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001, s. 14.

[177] R. Kuźniar, *Między polityką a strategią*, [w:] *Między polityką a strategią*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 1994, s. 175. Autor definicji dodał następnie, że *treść (wartości i cele) racji stanu powinna pełnić rolę selektora oddzielającego to, co musi być przedmiotem strategii państwowej – priorytety – od tego, co jest realizowane w normalnym trybie funkcjonowania struktur państwowych,* jednocześnie zastrzegając, że *monopol na definiowanie, interpretowanie i obronę racji stanu występuje jedynie w państwach totalitarnych bądź autorytarnych, w których klasa rządząca czyni z tej racji stanu instrument sprawowania władzy.*

leżało stopniowe włączanie się do struktur integracyjnych oraz instytucji zachodnioeuropejskich i północnoatlantyckich. W tym kontekście K. Skubiszewski zwrócił uwagę na potrzebę współtworzenia nowego ładu europejskiego, opartego na współpracy państw i instytucji międzynarodowych, zwłaszcza zaś współtworzenia ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa. Zauważył ponadto, że *z racji stanu powinno wynikać uzasadnienie celów, wytyczenie priorytetowych kierunków oraz określenie narzędzi służących racjonalnemu i efektywnemu realizowaniu interesów narodowych*[178].

Stąd wniosek, że **racja stanu powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w nakazach i zadaniach kierowanych do sił zbrojnych – jako instrumentu polityki bezpieczeństwa i obronności państwa.** Trzeba jednak przypomnieć, że w realiach zmiany systemowej siły zbrojne były postrzegane przez władze jako instrument niepewny, wymagający wprowadzenia cywilnej kontroli, odideologizowania, odpolitycznienia i odparyjnienia[179].

Zmiana podmiotów i struktur w obszarze euroatlantyckim może być rozpatrywana zarówno z punktu widzenia roli i znaczenia poszczególnych państw jak również organizacji będących nośnikami systemu bezpieczeństwa i obronności (np. NATO, UZE).

Rozpad Związku Radzieckiego w 1991 r. sprawił, że Stany Zjednoczone pozostały jedynym supermocarstwem nie tylko w wymiarze euroatlantyckim ale i globalnym. Podobnie rozwiązanie Układu Warszawskiego, w lipcu 1991 r., oznaczało zniknięcie z areny stosunków międzynarodowych kolejnego ważnego podmiotu, odgrywającego kluczową rolę w zachowaniu równowagi w sferze bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. Zmiana podmiotów, powiązana z powyższymi wydarzeniami, obejmuje ponadto:

- zjednoczenie Niemiec w październiku 1990 r.;

---

[178] Krzysztof Skubiszewski, 1996. *Synteza poglądów autora przedstawionych w przemówieniu sejmowym z 21 stycznia 1993 r.,* Sejm RP, Kadencja I, Sprawozdanie stenograficzne z 34 posiedzenia, *s.* 201–205.

[179] Szerzej: B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w polskiej polityce bezpieczeństwa*, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, op. cit. s. 499.

- powstanie Wspólnoty Niepodległych Państw (uzyskanie niepodległości przez 15 byłych republik radzieckich) w grudniu 1991 r.;
- rozpad Jugosławii w 1992 r.[180];
- podział Czechosłowacji w 1993 r. na Republikę Czeską i Republikę Słowacką.

Rozpad struktur bloku komunistycznego przyniósł wolność narodom i państwom Europy Środkowej i Wschodniej. Jednak nie należy zapominać o tym, że przynależność do Układu Warszawskiego zdejmowała z tych państw część odpowiedzialności za bezpieczeństwo, mimo iż odbywało się to za cenę zacierania tożsamości narodowej, ograniczenia suwerenności i spowolnienia rozwoju cywilizacyjnego. Wolność oznaczała dla tych państw przyjęcie pełnej odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo i obronność, gdyż skończyły się realne gwarancje ze strony Układu Warszawskiego. Ponadto, problemy transformacji ustrojowej i perturbacje gospodarcze z tym związane zwiększały podatność na ewentualne zagrożenia bezpieczeństwa.

Proces rozpadania się państw i powstawania w ich miejsce nowych oraz związany z nim wzrost napięć i niestabilności wywoływał wewnętrzne konflikty (niekiedy zbrojne) na tle narodowościowym. W warunkach rozpadu ładu dwubiegunowego, a wraz z nim niektórych państw wielonarodowych, zorganizowane grupy etniczne i narodowościowe dążyły do realizacji prawa do samostanowienia. M. Pietraś wyróżnia cztery przyczyny konfliktów na tle narodowościowo–etnicznym:

- różnice w stanie posiadania, gdy jedne narody czują się wyzyskiwane przez inne (Słowenia, Chorwacja, Katalonia, Armenia);
- zachowanie tożsamości, gdy miejscowa większość broni się przed zdominowaniem kulturowym przez mniejszość (Litwa, Łotwa, Estonia, Uzbekistan, Tadżykistan, Kirgizja),
- obrona przed asymilacją, gdy mniejszość broni się przed zdominowaniem przez większość (mniejszość węgierska w Rumunii i Słowacji),

---

[180] Faktycznie rozpad Jugosławii nastąpił już 1991 r., jednakże za datę oficjalną uznaje się 15 stycznia 1992, datę oficjalnego uznania niepodległości Chorwacji i Słowenii przez państwa Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej.

- czystki etniczne i podboje terytorialne prowadzone przez jedne narody przeciw innym (Bośnia i Hercegowina)[181].

Wszystkie te wydarzenia, skumulowane w krótkim czasie, były przejawem rozregulowania i w ostatecznym rozrachunku zaniku opartego na równowadze strachu, ale też stabilnego i przewidywalnego, dwubiegunowego systemu bezpieczeństwa okresu „zimnej wojny". Powstała sytuacja, w której: z jednej strony – podmioty (państwa i organizacje międzynarodowe) pozostałe w obszarze euroatlantyckim z poprzedniego układu sił, stanęły przed koniecznością redefinicji swojej roli; z drugiej strony – nowe podmioty (powstałe w wyniku rozpadu lub transformacji organizacji i państw) musiały określić swoje miejsce w zmienionej architekturze bezpieczeństwa i obronności.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku przedstawiciele neorealistycznej szkoły badania stosunków międzynarodowych obawiali się, że w sytuacji rozluźnienia więzów między podmiotami należącymi wcześniej do bloku państw socjalistycznych, pozostałe podmioty obszaru euroatlantyckiego będą dążyć do dominacji w celu zrealizowania krótkotrwałych korzyści w sferze gospodarki, podziału siły i władzy, które w sumie doprowadzą do rozchwiania systemu bezpieczeństwa i obronności[182].

Jednakże powyższe obawy nie potwierdziły się, bowiem dla podmiotów obszaru euroatlantyckiego priorytetem stało się realizowanie celu długoterminowego – zachowania stabilności i bezpieczeństwa w ramach systemu wielobiegunowego[183].

W obszarze euroatlantyckim obok państw, jako głównych podmiotów systemu bezpieczeństwa i obronności, pozostały trzy liczące się podmioty niepaństwowe – instytucje w formie organizacji międzyrządowych: Sojusz Północnoatlantycki (NATO), Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) oraz Unia Zachodnioeuropejska (UZE), zastąpiona później przez Unię Europejską.

Zmiana uwarunkowań podmiotowych dotyczyła również Polski. Rozwiązanie Układu Warszawskiego 1 lipca 1991 r. oznaczało początek samodzielności obronnej,

---

[181] M. Pietraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa*, [w:] *Państwa narodowe...*,op. cit. s. 56–57.

[182] L.L. Martin, *Interests, power and multilateralizm*, s. 787–789; J. Czaputowicz, *System....*, op. cit., s. 35.

[183] Ibidem, s. 35.

ale też braku gwarancji bezpieczeństwa ze strony dotychczasowych sojuszników. Jednocześnie, mimo iż struktury Układu Warszawskiego już nie istniały, na terytorium Polski w dalszym ciągu stacjonowały wojska rosyjskie[184]. Poczucia bezpieczeństwa z pewnością nie stwarzało też utrzymywanie przez Rosję dobrze uzbrojonej kilkusettysięcznej armii w graniczącym z Polską Obwodzie Kaliningradzkim. Ponadto w przeciągu trzech lat, od roku 1990 do 1993, w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego, zjednoczenia Niemiec i podziału Czechosłowacji, z trzech do siedmiu zwiększyła się liczba państw graniczących z Polską, z którymi należało na nowo ułożyć wzajemne stosunki.

Zmiana w międzynarodowym otoczeniu Polski i wewnętrzna zmiana systemowa wpłynęły na potrzebę przewartościowania podejścia do zagadnień bezpieczeństwa i obronności. Odzyskana swoboda w decydowaniu o swoim bezpieczeństwie wiązała się z przyjęciem odpowiedzialności za jego zagwarantowanie. W odrodzonej Polsce podejmowanie najważniejszych decyzji dotyczących bezpieczeństwa i obronności powróciło do konstytucyjnych organów władzy państwowej, pochodzących z wolnych i powszechnych wyborów. Podział władzy między parlamentem, prezydentem i rządem przyjęty w Ustawie Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. (tzw. Małej Konstytucji) zapoczątkował demokratyczne kierowanie sprawami bezpieczeństwa i obronności oraz wprowadzanie cywilnej kontroli nad armią. Kluczową rolę najwyższego zwierzchnika sił zbrojnych powierzono odrodzonej instytucji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej[185]. Za wyjątkowo istotne dla funkcjonowania sił zbrojnych uznano wówczas precyzyjne ustalenie granicy rozdzielającej sprawy o charakterze politycznym od spraw operacyjnych.

Zmiana przestrzenna środowiska zewnętrznego Polski w obszarze euroatlantyckim przejawiała się we wzroście liczby państw dążących do zaspokojenia

---

[184] Proces wycofywania wojsk rosyjskich z Polski rozpoczął się w kwietniu 1991 r. i zakończył 18 września 1993 r.

[185] Zgodnie z Art. 35. *Małej Konstytucji* Prezydent został najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych RP, z prawem do mianowania, w porozumieniu z ministrem Obrony Narodowej, szefa sztabu generalnego Wojska Polskiego; mianowania i zwalniania na wniosek ministra Obrony Narodowej zastępców szefa sztabu generalnego, dowódców rodzajów sił zbrojnych i okręgów wojskowych oraz mianowania na okres wojny Naczelnego Wodza. (Zob.: Ustawa konstytucyjna z 17 października 1992 r.).

potrzeby bezpieczeństwa oraz nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Świadczy o tym na przykład liczba państw uczestniczących w procesie KBWE (OBWE), która wzrosła z 35 w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych do 53 na początku lat dziewięćdziesiątych. Ten lawinowy wzrost liczby członków KBWE, był wyrazem potrzeby uczestniczenia państw w pracy instytucji regulującej ich zachowania na płaszczyźnie prawnoinstytucjonalnej.

KBWE stała się w obszarze euroatlantyckim najszerszą, pod względem liczebności członków, platformą porozumienia. To właśnie w niej państwa skupione wcześniej w Układzie Warszawskim pokładały na początku lat dziewięćdziesiątych największe nadzieje na zbudowanie nowego systemu bezpieczeństwa w Europie. Nie mogły one liczyć na rychłe członkostwo w NATO i UZE, gdyż dotychczasowi członkowie tych organizacji nie mieli jeszcze wystarczającej pewności, czy potencjalni kandydaci z Europy Środkowej i Wschodniej podzielają w teorii i praktyce „zachodni" system wartości.

Rozpad więzi między byłymi państwami członkowskimi Układu Warszawskiego, brak wzajemnych gwarancji bezpieczeństwa oraz zmiany ustrojowe w tych państwach sprawiły, że Europa Środkowa stała się w sensie geostrategicznym, nieobjętą żadnymi gwarancjami, strefą obniżonego bezpieczeństwa pomiędzy Europą Zachodnią a Rosją. Postrzegano ją jako region słabiej wewnętrznie zorganizowany od reszty Europy, w którym państwa podlegające transformacji ustrojowej (w tym i Polska) były mało komplementarne wobec siebie, a ponadto częstokroć rywalizowały ze sobą o względy zachodnich mocarstw i instytucji[186]. Jednak równocześnie, od momentu zjednoczenia Niemiec, zachodnia granica Polski stała się granicą z euroatlantycką (utożsamianą wówczas z Europą Zachodnią i USA) strefą wysokiej stabilności[187].

Zmiana zagrożeń bezpieczeństwa w omawianym okresie wiąże się z upadkiem ładu dwubiegunowego i towarzyszącym mu obniżeniem prawdopodobieństwa wystąpienia w obszarze euroatlantyckim bezpośredniej konfrontacji militarnej na wielką skalę. Wzrosło natomiast prawdopodobieństwo wystąpienia lokalnych konfliktów na tle narodowościowo-etnicznym, o czym już wspomniano.

---

[186] R. Kuźniar, *Między polityką a strategią...*, op. cit., s. 10.
[187] Ibidem, s. 6.

W efekcie zmniejszenia zagrożenia globalnym konfliktem zbrojnym pewnej ewolucji uległo postrzeganie przez państwa i organizacje międzynarodowe bezpieczeństwa militarnego oraz wzrosło ich zainteresowanie zagrożeniami w innych wymiarach bezpieczeństwa. Obok bezpieczeństwa militarnego, w latach dziewięćdziesiątych zyskały na znaczeniu: bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, ekologiczne i społeczno–kulturowe[188].

Wśród zagrożeń bezpieczeństwa militarnego największe obawy budzą: niekontrolowane rozprzestrzenianie się broni masowego rażenia, nadmierna koncentracja wojsk w niektórych rejonach przygranicznych (np. Okręg Kaliningradzki), nieprzestrzeganie zobowiązań w zakresie kontroli zbrojeń oraz brak demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi. Spadek bezpieczeństwa politycznego związany był z brakiem wewnętrznej stabilności państw, które uzyskały suwerenność, zachwianiem mechanizmów współpracy, przetrwaniem mentalności zimnowojennej oraz próbami stworzenia nowych stref wpływów i linii podziałów. Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego, występujące ze szczególnym nasileniem w państwach przechodzących transformację ustrojową i gospodarczą, dotyczyły w szczególności braku środków na rozwój samowystarczalności surowcowo–energetycznej oraz utraty dotychczasowych rynków zbytu. Zagrożenia ekologiczne dotyczyły w szczególności państw biednych, zacofanych gospodarczo (a więc dysponujących starymi technologiami), dla których ochrona środowiska stanowiła luksus, czy też barierę dla rozwoju gospodarczego. Zagrożenia bezpieczeństwa społeczno–kulturowego obejmowały wzrost religijnego fundamentalizmu i nietolerancji, nierespektowanie praw mniejszości narodowych, etnicznych i kulturowych oraz niekontrolowane ruchy migracyjne.

Bezpieczeństwo Polski w omawianym okresie było uwarunkowane zmianami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Bezpieczeństwo wewnętrzne zależało od powodzenia transformacji państwa i jego instytucji, w tym sił zbrojnych, uporządkowania i modernizacji gospodarki a także stworzenia warunków trwałego wzrostu

---

[188] B. Buzan, Pepoleststes andfear. An agenda for international security studiem. In the cold war. The security complex theory, Warszawa 1996.; J. Stefanowicz, System czy nieład. Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku…,op. cit., s. 23–24.

gospodarczego. Natomiast spadek zagrożeń zewnętrznych w znacznym stopniu uzależniony był od włączenia się Polski w struktury bezpieczeństwa międzynarodowego. Trzeba jednak zauważyć, że w omawianym okresie nie występowały zewnętrzne bezpośrednie zagrożenia dla niepodległości, suwerenności czy integralności Polski, ze strony sąsiadów, którzy zaabsorbowani byli problemami wewnętrznymi.

W nauce zmiana w podejściu do rozpatrywania problemów bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim przejawiała się w odchodzeniu od paradygmatu realistycznego na rzecz liberalnego. W czasach dwubiegunowego systemu bezpieczeństwa dominował w nauce realistyczny paradygmat bezpieczeństwa i obronności, który koncentrował się na państwie jako głównym aktorze w anarchicznym środowisku międzynarodowym oraz na zachowaniu *status quo* w wymiarze przestrzenno–politycznym.

Nowe rozumienie bezpieczeństwa i obronności po 1989 r., uwzględniające ujmowanie zjawisk w kategoriach dynamicznych oraz akcentujące potrzeby współpracy i obiektywnego charakteru instytucjonalizacji[189] odpowiadało raczej paradygmatowi neoliberalnemu (przyjętemu również w niniejszej rozprawie).

Reasumując, w obszarze euroatlantyckim na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. nastąpiły istotne zmiany uwarunkowań bezpieczeństwa i obronności w sferze podmiotowo–strukturalnej, wartości, celów oraz wyzwań i zagrożeń. Stanowiły one przesłanki wkraczania w okres posthegemonicznego ładu międzynarodowego, charakteryzującego się dyfuzją rozkładu siły w środowisku bezpieczeństwa i obronności, postępującymi współzależnościami, większym zróżnicowaniem i pluralizmem.

Analiza dokumentów opracowanych przez organizacje bezpieczeństwa, pozostałe po rozpadzie dwubiegunowego ładu w obszarze euroatlantyckim, wskazuje, że dostrzegły one zmienione uwarunkowania bezpieczeństwa i obronności. W tych zmienionych uwarunkowaniach bezpieczeństwo i obronność stawały się coraz bardziej zjawiskiem wielostronnym i wymagającym zacieśniania współpracy w zakresie

---

[189] Szerzej: Ibidem, s. 69–71.

rozwiązywania wspólnych problemów[190]. Logika kontynuacji w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom pozostałym po poprzednim okresie oraz dostosowania systemu bezpieczeństwa i obronności do nowych wyzwań wymagała stabilizujących i organizujących rozwiązań instytucjonalnych.

3.3. Zmiany w architekturze systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego

Przedstawiona poniżej analiza rozwoju systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego w ostatniej dekadzie XX i pierwszych latach XXI wieku została przeprowadzona według kryterium instytucjonalnego. Oznacza to, że za przedmiot analizy w tym etapie badań przyjęto instytucje.

Wcześniej wspomniano, że nośnikami systemu bezpieczeństwa i obronności oraz arenami występowania instytucji są organizacje, wśród których w omawianym okresie dominującą rolę w obszarze euroatlantyckim odgrywały:

- Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – reprezentująca paneuropejski nurt instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności;
- Sojusz Północnoatlantycki – jako filar nurtu euroatlantyckiego (atlantyckiego);
- Unia Europejska i Unia Zachodnioeuropejska – skupiające państwa Europy Zachodniej.

Po zimnej wojnie dotychczasowa instytucjonalna konstrukcja „architektury bezpieczeństwa" wymagała przebudowy w związku z nastaniem nowego ładu międzynarodowego opartego na systemie wzajemnie uzupełniających się instytucji. Przebiegająca na zasadzie pluralizmu, w stosunkach między głównymi podmiotami stosunków międzynarodowych, zmiana systemu bezpieczeństwa i obronności została ukierunkowana na:

- adaptację istniejących instytucji (np. NATO, KBWE, UZE, UE) do podejmowania nowych wyzwań i eliminowania zagrożeń;

---

[190] Por.: M. Pietraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 58.

- tworzenie nowych instytucji, np. Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (CFE), Rady Północnoatlantyckiej (NACC), Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (EAPC), Partnerstwa dla Pokoju (PdP);
- budowanie nowego ładu euroatlantyckiego opartego na wartościach i instytucjach zachodnich[191].

Do zobrazowania wzajemnych zależności procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego wykorzystano koncepcję synergicznego modelu „trójkąta bezpieczeństwa europejskiego" autorstwa Ole Waevera[192] (rys. 3.1.).

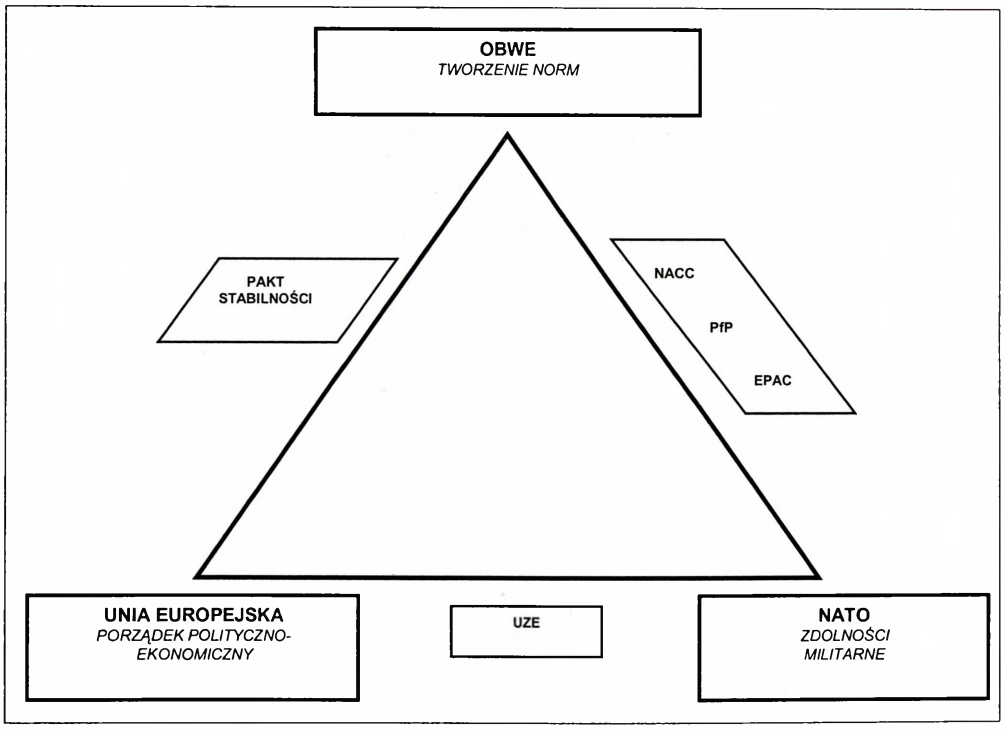

Rys. 3.1. Trójkąt bezpieczeństwa i obronności

Źródło: J. Czaputowicz, System..., op. cit., s. 86.

[191] Por.: R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego...*, op. cit., s. 349–359.
[192] Zob.: W. Kostecki, *Europe after the cold war. The security complex theory*, Warszawa 1996, s. 173–205; J. Czaputowicz, *System...*, op. cit., s. 85–87.

Główne organizacje w architekturze bezpieczeństwa euroatlantyckiego UE, NATO i OBWE znajdują się na wierzchołkach trójkąta. Na bokach umieszczone są instytucje pośrednie, niebędące samodzielnymi podmiotami bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Ich zadaniem jest łagodzenie napięć i ułatwianie współpracy między głównymi organizacjami (instytucjami). Między NATO a UE znajduje się UZE, która spaja obie organizacje jako militarne ramię UE i europejski filar NATO. Między NATO a OBWE znajduje się Północnoatlantycka Rada Współpracy (NACC), jej następczyni Euroatlantycka Rada Współpracy (EPAC) oraz „Partnerstwo dla Pokoju", tworzące łącznik między Sojuszem Północnoatlantyckim a państwami OBWE nienależącymi do niego. Między UE a OBWE znajduje się „Pakt stabilności w Europie" – jako instrument oddziaływania na państwa Europy Środkowej. Procesy zmian w systemie bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego po roku 1989 przebiegały ze zmienną intensywnością w kierunku utrwalania kooperacyjnych zachowań państw i organizacji międzynarodowych. Istotną rolę w tych procesach odgrywało tworzenie i rozwijanie struktury instytucjonalnej zaadaptowanej do nowych wyzwań i zagrożeń.

Przyjęto, że na dynamikę procesów instytucjonalizacji w omawianym okresie wpływały przede wszystkim koncepcje polityki bezpieczeństwa i obronności reprezentowane przez NATO, Unię Europejską (także UZE do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku) i OBWE (zdominowaną przez koncepcje Rosji).

Analiza instytucjonalna bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego w latach 1989–2002, przeprowadzona według połączonego kryterium dynamiki i intensywności oddziaływań, pozwoliła na wyodrębnienie następujących sześciu etapów instytucjonalizacji.

Faza pierwsza (1989–1991), w której nastąpił rozpad dwubiegunowego systemu bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim. Z jednej strony nastąpiło rozwiązanie Układu Warszawskiego (lipiec 1991 r.) oraz dezaktualizacja umów bilateralnych w zakresie bezpieczeństwa między państwami Europy Środkowej i Wschodniej, z drugiej rozpoczęła się transformacja struktur zachodnich w celu adaptacji do realiów nowej sytuacji geopolitycznej i wiążących się z nią nowych wyzwań i zagrożeń. W tym czasie realnych kształtów nabierała wizja wszechstronnego, kooperatywnego

bezpieczeństwa[193]. Znalazło to odzwierciedlenie w uzgodnieniu „Paryskiej karty nowej Europy"[194], strukturalnej instytucjonalizacji procesu KBWE oraz rozwoju z inicjatywy NATO koncepcji zazębiających się instytucji (*interlocking institutions*). Przejawem instytucjonalizacji tej ostatniej było przyjęcie przez NATO w listopadzie 1991 r. nowej Koncepcji Strategicznej ustalającej najważniejsze zasady i uwarunkowania kształtujące przyszłą rolę Sojuszu oraz powołanie do życia ***„Północnoatlantyckiej Rady Współpracy"*** **(NACC)** – instytucji skupiającej państwa NATO oraz Europy Środkowej i Wschodniej w grudniu 1991 r.

Faza druga (1992–1994) obejmowała lata rozwijania instytucjonalnych więzi między strukturami bezpieczeństwa i obronności Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych w ramach stosunków transatlantyckich oraz tworzenia instytucjonalnych powiązań między NATO i UZE a byłymi państwami socjalistycznymi.

W procesie rozwoju instytucjonalnego stosunków transatlantyckich dążono do zbliżenia stanowisk USA i Europy Zachodniej w kwestii budowania autonomicznych zdolności obronnych Unii Europejskiej. Na szczycie Sojuszu Północnoatlantyckiego w Brukseli, w styczniu 1994 r., przyjęto zaproponowaną przez USA formułę „Europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony" (ESDI), w ramach której UZE miała od tej chwili stanowić jednocześnie europejski filar NATO i zbrojne ramię Unii Europejskiej. Instytucjonalnym wyrazem tej formuły było przyjęcie do realizacji koncepcji **„Wielonarodowych połączonych sił zadaniowych" (CJTF)**.

Proces tworzenia więzi instytucjonalnych między NATO a byłymi państwami socjalistycznymi na gruncie NACC zaowocował zainicjowaniem instytucji **Partnerstwa dla Pokoju** na szczycie NATO w styczniu 1994 r. Natomiast wyrazem instytucjonalizacji stosunków między UZE a państwami Europy Środkowej

---

[193] Szerzej: R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa...*, op. cit. s. 366.

[194] „Paryska karta nowej Europy" podpisana w XI 1990 r. na szczycie szefów państw i rządów KBWE w Paryżu, głosiła zakończenie ery konfrontacji i podziałów na kontynencie europejskim, zakładała, że kolejne dekady będą okresem stabilnego rozwoju i pokoju w Europie. Karta zwiększała instytucjonalizację KBWE, powołała Radę i Komitet Wysokich Przedstawicieli, Sekretariat w Pradze, Biuro ds. Wolnych Wyborów w Warszawie, Centrum Zapobiegania Konfliktom w Wiedniu. Te decyzje były wstępem do przekształcenia KBWE w Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. www:wiem.onet.pl.

i Wschodniej było powołanie w czerwcu 1992 r. „**Forum konsultacyjnego**" oraz przyznanie statusu „partnerów konsultacyjnych" Polsce, Czechosłowacji, Węgrom, Bułgarii, Rumunii, Litwie, Łotwie i Estonii. Na trzecim spotkaniu Forum Konsultacyjnego (Luksemburg, maj 1994) wymienionym powyżej „partnerom konsultacyjnym" przyznano status „partnerów stowarzyszonych"[195].

Trzecia faza (1995–1997) procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego obejmuje pierwszy etap realizacji strategii rozszerzenia NATO. Rozpoczęła się od przyjęcia przez Izbę Reprezentantów Kongresu USA w lutym 1995 r. "Uchwały o wzmocnieniu bezpieczeństwa narodowego", przewidującej rozszerzenie NATO o Czechy, Polskę Słowację i Węgry. Już we wrześniu tego samego roku Sojusz Północnoatlantycki zaprezentował 26 państwom – biorącym udział w instytucji „Partnerstwa dla Pokoju" – „Studium o rozszerzeniu NATO", w którym zawarte były kryteria członkostwa oraz prawa i obowiązki potencjalnych członków Sojuszu. Podczas szczytu w Madrycie 8 lipca 1997 r. Sojusz Północnoatlantycki zaprosił Czechy, Polskę i Węgry do rozpoczęcia rozmów na temat wstąpienia do NATO. Postępującemu procesowi rozszerzenia NATO towarzyszyły działania rozwijające współpracę z państwami partnerskimi. Kolejne konkretne decyzje w tej sprawie przyniosła sesja ministerialna Rady Północnoatlantyckiej w Sintrze (Portugalia), która odbyła się w maju 1997 r. W miejsce Północnoatlantyckiej Rady Współpracy (NACC) powstała **Euroatlantycka Rada Partnerstwa** (EAPC).

Szczyt OBWE w dniach 2–3 grudnia 1996 r. w Lizbonie nie przyniósł rozstrzygnięcia kwestii roli OBWE w europejskim systemie bezpieczeństwa. Przyjęta deklaracja potwierdziła zasady niepodzielności i kooperatywnego charakteru bezpieczeństwa oraz prawo państw do wyboru sojuszy.

Czwarta faza (1998–1999) instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności była dla NATO okresem ratyfikacji protokołów akcesyjnych Czech, Polski i Węgier oraz dyskusji nad nową koncepcją strategiczną i reformą wewnętrzną Sojuszu. Przyjęcie nowych członków nastąpiło w marcu 1999 r. a nowa „Koncepcja strategiczna sojuszu"

---

[195] Czechosłowacja w tym momencie była już po podziale na Czechy i Słowację.

(The Alliance's Strategic Concept) została zatwierdzona już w składzie powiększonym o Czechy, Polskę i Węgry podczas szczytu NATO w Waszyngtonie (23–24.04 1999 r.). Ważnym załącznikiem do Koncepcji była **„Inicjatywa zdolności obronnych"** (Defence Capabilites Initiative – DCI), wyrażająca oczekiwania USA wobec europejskich członków NATO w kwestii przekształcenia profilu sił zbrojnych w celu zwiększenia zdolności obronnych Sojuszu.

Unia Europejska podczas Szczytu w Kolonii (03–04.06.1999) zadeklarowała wzmocnienie wspólnej polityki w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony przez rozwijanie wojskowych instrumentów rozwiązywania kryzysów. Na kolejnym szczycie UE w Helsinkach (10 11.06 1999) podjęto decyzję o powołaniu:

- organów sprawujących polityczne i wojskowe kierownictwo autonomicznych operacji wojskowych,
- europejskich sił wojskowych wielkości 50–60 tys. żołnierzy,
- struktur umożliwiających państwom pozostającym poza UE współpracę w zakresie operacji antykryzysowych.

OBWE na Szczycie w Stambule (listopad 1999) przyjęła w „Karcie Bezpieczeństwa Europejskiego" koncepcję platformy bezpieczeństwa kooperatywnego, mającą wzmocnić współdziałanie OBWE z innymi organizacjami i z instytucjami międzynarodowymi w obszarze euroatlantyckim, a w rzeczywistości niewiele wnoszącą do proces instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności[196].

Piąta faza (od 2000 do połowy 2002 r.) przebiegała pod znakiem zwiększonej aktywności Unii Europejskiej w zakresie rozwijania autonomicznych zdolności obronnych w ramach instytucjonalizacji „Wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony". Dla NATO był to okres realizacji nowej koncepcji strategicznej, w tym zwiększania zdolności operacyjnych CJTF.

Szósta faza (od roku 2002) – nie objęta badaniami - to okres równoległej instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach NATO i UE. Rozpoczął go szczyt NATO w Pradze (21 listopada 2002), na którym zaproszono Bułgarię, Estonię, Łotwę, Litwę, Rumunię, Słowację i Słowenię do rozpoczęcia rozmów akcesyjnych

---

[196] Zob.: R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa...*, op. cit. s. 368.

w sprawie członkostwa w Sojuszu. Zgodzono się również, że konieczna jest głęboka reforma NATO w celu wzmocnienie zdolności do sprostania wszelkim wyzwaniom dla bezpieczeństwa, zwiększenia efektywności działań wewnątrz i na zewnątrz Sojuszu w odpowiedzi na nowe wyzwania, obejmujące także niebezpieczeństwo terroryzmu oraz rozpowszechnianie broni masowej zagłady i środków jej przenoszenia. Sojusz Północnoatlantycki, realizując strategię ochrony wolności i bezpieczeństwa członków oraz włączenia się w umacnianie pokoju i bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim, postanowił przyjąć „Zobowiązania w sprawie zdolności wojskowych" (Prague Capabilities Commitment – PCC), dokonać reformy dowództw wojskowych oraz powołać siły odpowiedzi.

Unia Europejska w tym czasie kontynuowała proces instytucjonalizacji „Wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony". W ramach przygotowań do realizacji Eurpejskoego Celu Operacyjnego (European Headline Goal - EHG) buduje własne siły wojskowe szybkiego reagowania zdolne do prowadzenia operacji reagowania kryzysowego średnich rozmiarów.

3.4. Zmiana reguł w systemie bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego

Do usystematyzowania analizy wielokierunkowych procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim przyjęto, za J. Czaputowiczem, trzy zasady teoretyczne[197]:

1) **Zasadę niepodzielności bezpieczeństwa** – oznaczającą, że bezpieczeństwo jednego państwa jest nierozerwalnie związane z bezpieczeństwem innych państw, co wymaga akceptacji tych samych norm i wartości przez wszystkich uczestników systemu[198].

---

[197] Por.: J. Czaputowicz, *System czy nieład*..., op. cit., s. 150–151.

[198] W deklaracji szczytu KBWE w Helsinkach w 1992 r. stwierdzono że: *...bezpieczeństwo jest niepodzielne. Żadne państwo w naszej wspólnocie KBWE nie będzie umacniać swojego bezpieczeństwa kosztem innych.* Dokument z Helsinek 1992, *Wyzwania czasu przemian*, PISM Warszawa 1992, s. 16.

2) **Zasadę bezpieczeństwa wszechstronnego** – odnoszącą się do przejrzystości wojskowej, istnienia gospodarki rynkowej, przestrzegania praw człowieka, stabilizacji instytucji demokratycznych, rządów prawa oraz współpracy w pozamilitarnych dziedzinach bezpieczeństwa.
3) **Zasadę bezpieczeństwa kooperatywnego** – zapewnioną na poziomie sytemu przez uzupełniające się i wzajemnie wzmacniające instytucje oraz działania bilateralne poszczególnych państw.

Bezpieczeństwo wszechstronne obok wymiaru militarnego, obejmuje współpracę w pozamilitarnych dziedzinach bezpieczeństwa takich jak: stabilizacja instytucji demokratycznych, rządy prawa, respektowanie dla praw człowieka, stworzenie gospodarki rynkowej oraz współpracę w dziedzinie kultury i ekologii[199]. Założenia koncepcji bezpieczeństwa wszechstronnego zostały uwzględnione w programach NATO, UE/UZE, KBWE/OBWE. Jednakże należy zauważyć, że w NATO i UZE dominowała koncentracja na „twardych gwarancjach" bezpieczeństwa mających oparcie w wojskowych mechanizmach współpracy w sprawach bezpieczeństwa i obronności. Natomiast w ramach OBWE ukształtowały się mechanizmy uruchamiania tzw. „miękkich gwarancji" bezpieczeństwa[200].

Bezpieczeństwo kooperatywne wykracza poza ramy jednej koncepcji czy modelu i obejmuje współpracę zazębiających się ze sobą, elastycznych organizacji układów[201]. Termin bezpieczeństwo kooperatywne obejmuje system zbudowany według wymienionych powyżej zasad i opierający się na:

- otwartości przejrzystości i przewidywalności,
- wzajemnym zaufaniu i reasekuracji,

---

[199] Koncepcja wszechstronnego bezpieczeństwa obejmująca obok militarnych aspekty ekologiczne i humanitarne powstała w latach siedemdziesiątych. Była ona obecna w dokumentach Komisji Palmego (Koncepcja wspólnego bezpieczeństwa z 1985 r.), raporcie sekretarza generalnego ONZ („Studium o koncepcjach bezpieczeństwa" z 1985 r.) oraz raporcie Komisji Brundtland z 1987 r. Szerzej: R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego...*, op. cit., s. 346.

[200] Por.: R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego...*, op. cit., s. 347, 354.

[201] A. Towpik, *Główne koncepcje rozwoju sytuacji w Europie*, [w:] A.D. Rotweld, A. Towpik, *Bezpieczeństwo Europy. Analiza zachodnich modeli i koncepcji. Prognoza rozwoju sytuacji w Europie,* Warszawa 1970; J. Czaputowicz, *System czy nieład...*, op. cit., s. 79.

- legitymizacji i akceptacji militarnych ograniczeń zwiększających bezpieczeństwo członków systemu[202].

Gotowość rozwijania koncepcji bezpieczeństwa kooperatywnego, rozumianej jako system współdziałających i komplementarnych wobec siebie instytucji (*interloking institutions*) w obszarze euroatlantyckim potwierdzona została przez państwa NATO w „Deklaracji w sprawie pokoju i współpracy" (*Declaration on peace and cooperation*)[203] oraz w nowej koncepcji strategicznej Sojuszu – podczas szczytu rzymskiego w listopadzie 1991 roku[204].

Całość dokonanych w niniejszym rozdziale analiz, pozwala na stwierdzenie, że procesy instytucjonalizacji przejawiają się w tworzeniu, utrwalaniu i korygowaniu (optymalizacji) zespołów form zorganizowanego oddziaływania (instytucji) spełniających rolę czynników regulujących, organizujących i kontrolujących zmiany dostosowujące struktury i funkcje sił zbrojnych państw do celów funkcjonowania systemu bezpieczeństwa i obronności, a więc wyeliminowania różnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, utrzymania wewnętrznej i zewnętrznej stabilizacji systemu oraz kreowania i wykorzystywania szans zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy.

Przeprowadzone analizy dowiodły, że instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim przebiega w sposób ewolucyjny, a jej istotą jest tworzenie i rozwój zespołów form zorganizowanego oddziaływania (instytucji) w celu przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim. Pozytywna weryfikacja założonej hipotezy pozwala na przejście do analizy głównych nurtów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim.

---

[202] Ibidem, s. 150.

[203] Declaration on peace and cooperation issued by the heads of state government participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The Rome Declaration"), Rzym 7–8 listopada 1991, pkt. 3, www:bbn.gov.pl

[204] The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Rzym, 7–8 listopada, 1991, pkt. 27, www:bbn.gov.pl

Rozdział 4

GŁÓWNE KIERUNKI ROZWOJU PROCESÓW INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO

Przed przystąpieniem do analizy głównych nurtów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim wskazano różnicę w rozumieniu, w niniejszej rozprawie, terminów: „bezpieczeństwo" oraz „bezpieczeństwo i obronność".

W rozdziale terminologicznym zdefiniowano **bezpieczeństwo** jako system więzi tworzony i rozwijany między podmiotami w celu wyeliminowania zagrożeń, utrzymywania stabilizacji politycznej, zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy. Natomiast **bezpieczeństwo i obronność** zdefiniowano jako system więzi tworzony i rozwijany między podmiotami w celu wyeliminowania zagrożeń, utrzymywania stabilizacji politycznej, zrównoważonego rozwoju, pokoju i współpracy dysponujący strukturami i możliwościami prowadzenia działań przy użyciu wszelkich niezbędnych (w szczególności wojskowych) sił, środków i sposobów. Na tej podstawie przyjęto, że cechą odróżniającą **bezpieczeństwo i obronność** od **bezpieczeństwa** są struktury i funkcje nadające systemowi określone zdolności operacyjne. Występowanie tej cechy odróżnia „bezpieczeństwo i obronność" jako system więzi z ukształtowanymi, w wyniku oddziaływania procesów instytucjonalizacji, internacjonalizacji i internalizacji, strukturami obronnymi i zdolnościami operacyjnymi od „bezpieczeństwa" jako systemu więzi.

Przyjęto hipotezę, że po 1989 r. w procesach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, przebiegających po 1989 r. ze zróżnicowaną dynamiką i intensywnością w trzech głównych nurtach KBWE (OBWE), NATO i UE (UZE) były (i nadal są) tworzone instytucje przeznaczone do kreowania, organizowania i kontrolowania zmian korzystnych z punktu widzenia wspólnych celów systemu bezpieczeństwa i obronności. Niektóre z tych instytucji zostały

utworzone aby oddziaływać na państwa w celu generowania w nich zmian wewnętrznych struktur i funkcji sił zbrojnych, ukierunkowanych na osiągnięcie zdolności do prowadzenia wielonarodowych połączonych działań w imię ochrony i obrony wspólnych wartości.

Celem badań, których wyniki opisano poniżej, było zidentyfikowanie w procesach instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego tych instytucji, które mogą być generatorem zmian struktur obronnych i zdolności operacyjnych w skali systemu i państwa z jego siłami zbrojnymi. Dla zrealizowania celu badań konieczne było:

- scharakteryzowanie głównych nurtów tych procesów w obszarze euroatlantyckim w latach 1989 –2003,
- wskazanie i przeanalizowanie istotnych, z punktu widzenia sił zbrojnych RP, przejawów tych procesów w wymiarze wojskowym.

4.1. Procesy instytucjonalizacji w ramach Konferencji (Organizacji) Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Nowy etap w rozwoju procesu KBWE w latach dziewięćdziesiątych zapoczątkowała **„Paryska karta nowej Europy”** z listopada 1990 roku, podpisana przez 32 państwa europejskie oraz Stany Zjednoczone i Kanadę[205]. Nadała ona KBWE nową tożsamość w nowym środowisku międzynarodowym. Karta, wykorzystując nowe możliwości współpracy wynikłe z załamania się porządku jałtańskiego, stała się narzędziem przemiany KBWE z forum negocjacji i dialogu w aktywną strukturę operacyjną. Powoływała ona nowe **instytucje**, tj.:

---

[205] W tym czasie liczba członków KBWE szybko wzrastała w związku z włączaniem w jej struktury nowych członków. W czerwcu 1991 r. została przyjęta Albania, we wrześniu – Estonia, Litwa i Łotwa; w styczniu 1992 r. – Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Mołdowa, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina i Uzbekistan; w marcu 1992 r. – Chorwacja i Słowenia; w kwietniu 1992 r. –Bośnia i Hercegowina. Po rozpadzie Czechosłowacji Republika Czeska i Republika Słowacka stały się uczestnikami KBWE z dniem 1 stycznia 1993 r., Gruzja – w styczniu 1994 r., była Jugosłowiańska Republika Macedonii – w październiku 1995 r., Andora – w kwietniu 1996 r.

- Centrum Zapobiegania Kryzysom w Wiedniu,
- Biuro Wolnych Wyborów w Warszawie,
- Sekretariat w Pradze.

Karta paryska ustanowiła też trzy instytucje wielostronnych konsultacji:

- **Radę** złożoną z ministrów spraw zagranicznych państw KBWE,
- Komitet Wysokich Przedstawicieli wspomagający Radę
- **regularne spotkania** na szczycie szefów państw i rządów.

Krajom Europy Środkowo–Wschodniej i innym państwom uczestniczącym w procesie KBWE zaoferowano na forum Rady Ministrów konsultacje polityczne obejmujące m.in. realizację porozumień o kontroli zbrojeń oraz współpracy w zakresie operacji pokojowych, systemów informatycznych, konwersji przemysłu zbrojeniowego, nauki i techniki, przejrzystości budżetów wojskowych oraz demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi. Oferta realizowana w ramach Rady miała jednolity charakter w stosunku do wszystkich krajów zainteresowanych udziałem w jej pracy, niezależnie od stanu przekształceń wewnętrznych, jak też oczekiwań kierowanych pod adresem NATO.

Wojskowe aspekty instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach KBWE umacniane były w ramach dwóch procesów: helsińskiego i wiedeńskiego, które doprowadziły do uzgodnienia:

- trzech dokumentów wiedeńskich (1990, 1992, 1994) w sprawie budowy zaufania i bezpieczeństwa;
- dokumentu berlińskiego spotkania ministrów KBWE (Berlin, 19–20 czerwca 1991 r.);
- dokumentu helsińskiego – „Wyzwanie czasu przemian (Helsinki, 10 października 1992 r.);
- dokumentu budapeszteńskiego – „Ku prawdziwemu partnerstwu w nowej erze" (Budapeszt, 6 grudnia 1994 r.).

W efekcie stworzono mechanizm wojskowy składający się z pięciu instytucji:

- dorocznych spotkań oceniających implementację (AIAM) środków budowy zaufania i bezpieczeństwa;
- Grupy Roboczej do spraw Implementacji w ramach Forum Współpracy na rzecz bezpieczeństwa;
- Wspólnej Grupy Konsultacyjnej (JCG), odbywającej spotkania ciągłe;
- Konferencji Przeglądowej Traktatu CFE, organizowanej co pięć lat;
- Komisji Konsultacyjnej do spraw Traktatu o Otwartych Przestworzach (OSCC), pracującej w sposób ciągły tylko w gronie sygnatariuszy.

Istotnym składnikiem procesu instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach KBWE jest niewątpliwie podpisany 19 listopada 1990 r. **„Traktat o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie" (CFE)**, uzupełniony **„Aktem zamykającym rokowania w sprawie stanu osobowego konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie"**, tzw. CFE 1A (Helsinki, 10 lipca 1992 r.). Pod **„Traktatem o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie" (CFE)** znalazły się podpisy przedstawicieli rządów 30 państw obszaru euroatlantyckiego. Obniżał on bezprecedensowo poziom uzbrojenia i stanów osobowych konwencjonalnych siły lądowych i powietrznych na obszarze od Atlantyku po Ural. Po rozpadzie ZSRR[206] w wyniku podpisania dokumentu końcowego z Oslo (5.07.1992 r.) stronami traktatu CFE stały się: Rosja, Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Mołdawia, Ukraina, Estonia, Litwa i Łotwa – niektóre z byłych republik radzieckich.

Koncepcja stabilizacji i bezpieczeństwa, zawarta w traktacie opierała się na czterech przesłankach:

- równowadze potencjałów wojskowych państw NATO oraz państw należących wówczas do Układu Warszawskiego,
- znaczącej redukcji pięciu rodzajów ofensywnych uzbrojenia,
- szerokiej informacji o aktualnej i zamierzonej aktywności wojskowej,
- systemie kontroli przestrzegania postanowień traktatu.

---

[206] Na mocy porozumienia taszkienckiego z 15.05.1992 r.

Traktat CFE ustanowił w obszarze euroatlantyckim limity dla głównych rodzajów ofensywnego uzbrojenia konwencjonalnego dla poszczególnych państw w taki sposób, aby była zachowana równowaga między NATO i UW (zob. tabela 3.1). Uzupełniała go podpisana 10 lipca 1992 r. umowa – tzw. **CFE 1A,** ograniczająca stan osobowy sił zbrojnych w tym samym regionie. Traktat CFE, uzupełniony o CFE 1A, wszedł w życie 9 listopada 1992 r., a jego postanowienia miały być zrealizowane w ciągu 40 miesięcy.

W maju 1996 r podczas Konferencji OBWE w Wiedniu Rosja otrzymała w ramach tzw. porozumienia flankowego zgodę na trzykrotne zwiększenie, w stosunku do ustaleń z 1990 r., pułapów uzbrojenia na flankach obszaru traktatowego[207].

We wrześniu 1992 roku została powołana nowa instytucja negocjacyjna i konsultacyjna dostosowana do wymogów sytuacji wytworzonej po zakończeniu zimnej wojny – **Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa** z siedzibą w Wiedniu. Do jej zadań należało prowadzenie negocjacji w zakresie:

- kontroli zbrojeń;
- rozbrojenia;
- zwiększania stabilizacji i zaufania przez wprowadzenie dorocznej wymiany informacji wojskowych.

W następnym etapie działalności Forum przyjęło przed obradami Rady Ministerialnej KBWE w Rzymie w 1993 r. dokumenty w sprawie:

- wymiany informacji o planowaniu obronnym;
- programu współpracy i kontaktów wojskowych;
- środków stabilizacyjnych stosowanych w sytuacjach kryzysowych;
- zasad transferów uzbrojenia konwencjonalnego[208].

---

[207] Zmiany te pozwoliły Rosji na zachowanie w rejonach flankowych do maja 1999 r. 1800 czołgów, 3700 transporterów opancerzonych i 2400 systemów artyleryjskich. *Final Document of First Conference to Review the Operation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and the Concluding Act of the Negotiation on Personel Strength* (section 11.5) May 1996. [w:] *The Wirless Weekly –Politics*, 19 czerwca 1996, s. 13–14.

[208] W. Malendowski, *Środki budowy zaufania i bezpieczeństwa*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, W. Malendowski, Cz. Mojsiejewicz (red. nauk.), Wrocław 2000, s. 550.

Ważnym segmentem procesu instytucjonalizacji w ramach KBWE był **„Traktat o otwartych przestworzach"** (Open Skies Treaty), podpisany w marcu 1992 r. przez 27 państw członków NATO oraz byłego Układu Warszawskiego. Traktat stanowił, że przestrzeń powietrzna nad terytoriami krajów–sygnatariuszy zostaje udostępniona dla lotów nieuzbrojonych samolotów zwiadowczych, które mają prawo obserwacji poczynań innych państw w dziedzinie wojskowej

Tabela 4.1.

OFENSYWNE UZBROJENIE KONWENCJONALNE NATO I UW W 1990 R.

ORGANIZACJA	STAN FAKTYCZNY	LIMIT TRAKTATOWY	UZBROJENIE DO REDUKCJI
Czołgi			
NATO	25 091	20 000	5 949
UW	33 191	20 000	13 191
Transportery opancerzone			
NATO	34 453	30 000	4 631
UW	42 949	30 000	12 949
Artyleria			
NATO	20 620	20 000	2 334
UW	26 953	20 000	6 953
Samoloty bojowe			
NATO	5 939	6 800	0
UW	8 372	6 800	1 572
Smigłowce szturmowe			
NATO	1 736	2 000	0
UW	1 701	2 000	0

Źródło: Jane M.O. Sharp, *Arms Control Reporter 1990. E–0.7*, [w:] *Conventional Arms Control in Europe*, SIPRI Yearbook 1991, s. 423–426.

Reżim „Open Skies" miał być w założeniu środkiem budowy wzajemnego zaufania i bezpieczeństwa, stwarzającym możliwość obserwacji terytorium innych krajów oraz wzmacniającym "przejrzystość" wojskowej działalności państw. Jego wdrożenie wymagało od sygnatariuszy posiadania uzgodnionych środków obserwacji i przygotowania personelu do wykonywania lotów obserwacyjnych. Precyzyjnie zostały określone kwoty lotów, aparatura obserwacyjna, wyznaczanie samolotu, wybór samolotu obserwacyjnego, zasady prowadzenia lotów obserwacyjnych i zmiany w planach misji.

W grudniu 1992 roku Rada Ministerialna utworzyła urząd **Sekretarza Generalnego**, zaś rok później – **Sekretariat z siedzibą w Wiedniu**. W grudniu 1993 roku powstał w Wiedniu nowy organ konsultacji wielostronnych – **Stały Komitet** (przekształcony później w **Stałą Radę**), umacniający proces współpracy i wypracowania decyzji dzięki cotygodniowemu trybowi spotkań. Nowy, operacyjny wymiar KBWE rozwinął się wraz z wysyłaniem najpierw jednorazowych, a następnie długotrwałych misji dyplomatycznych w rejony potencjalnych lub istniejących konfliktów.

Na spotkaniu w Budapeszcie, w 1994 roku, szefowie państw i rządów podjęli decyzję o przekształceniu KBWE w OBWE. Współpraca w ramach OBWE jest kontynuacją KBWE i opiera się na dwóch kluczowych przesłankach:

- **koncepcji niepodzielnego i wszechstronnego bezpieczeństwa** *(indivisible and comprehensive security)*, obejmującego aspekty polityczno – wojskowe, gospodarcze i prawa człowieka;
- **koncepcji kooperatywnego bezpieczeństwa** *(cooperative security)*, stawiającego sobie za cel współpracę wzajemnie wspierających się struktur bezpieczeństwa.

Następne dwa lata upłynęły pod znakiem poszukiwania miejsca OBWE w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Podczas Szczytu OBWE w grudniu 1996 r. przyjęto deklarację potwierdzającą zasady niepodzielności i kooperatywnego charakteru bezpieczeństwa oraz prawo państw do wyboru sojuszy. Nie przyjęto propozycji wzmocnienia zdolności wykonawczych OBWE przez nadanie organizacji

charakteru prawnego. Na szczycie w Lizbonie (grudzień 1996 r.) osiągnięto kompromis pomiędzy zwolennikami dalszej instytucjonalizacji OBWE oraz zwolennikami luźniejszej struktury co do ewolucji OBWE w kierunku organizacji komplementarnej w stosunku do innych instytucji bezpieczeństwa, specjalizującej się w zapobieganiu i rozwiązywaniu konfliktów za pomocą tzw. **gwarancji miękkich** (bez użycia siły). Ważną decyzją szczytu w Lizbonie było podjęcie od stycznia 1997 r. prac nad modyfikacją **Traktatu CFE**[209]. Przyczyny podjęcia tych prac należy upatrywać w naciskach strony rosyjskiej, która uważała, że Sojusz Północnoatlantycki powinien zrekompensować Rosji kwoty (wielkości) sił konwencjonalnych tych państw, które zostaną wkrótce przyjęte do NATO. Postanowiono również kontynuować prace nad „Kartą bezpieczeństwa europejskiego" (*Charter for European Security*), którą przyjęto podczas szczytu OBWE w Stambule (19 listopada 1999 r.). Uczestnicy szczytu zdecydowali się:

- przyjąć „Platformę bezpieczeństwa kooperatywnego" w celu wzmocnienia współdziałania z innymi organizacjami i z instytucjami międzynarodowymi,
- zwiększyć rolę OBWE w operacjach pokojowych,
- powołać zespoły szybkiej fachowej pomocy i współdziałania (REACT – *Rapid Expert Assistance and Cooperation Teams*), do szybkiego reagowania w ramach operacji cywilnych na dużą skalę,
- zwiększyć zdolność OBWE do podejmowania działań policyjno–porządkowych,
- powołać Centrum Operacyjne w celu planowania i rozmieszczenia misji polowych OBWE[210].

Szczyt w Stambule potwierdził, że OBWE jest organizacją regionalną w rozumieniu rozdziału VIII Karty Narodów Zjednoczonych i głównym organem powołanym do **pokojowego** rozstrzygania sporów w obszarze euroatlantyckim. Pełni ona także funkcję instrumentu konsultacji, wczesnego ostrzegania, zapobiegania

---

[209] Zob.: *Document Adopted by States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, [w:] *Final Document of the First CFE Treaty Review Conference*, 1 listopada 1996.

[210] *Karta bezpieczeństwa europejskiego* (Charter for European Security), Stambuł, 19 listopada 1999 r., źródło: www.osce.org/docs.

konfliktom, opanowywania sytuacji kryzysowych oraz rehabilitacji po zakończeniu konfliktu[211]. W zakresie użycia konkretnych środków zgodzono się, że inne organizacje i instytucje euroatlantyckie (NATO, UE) mogą je udostępnić ale nie są do tego bezwzględnie zobowiązane[212]. W aneksach do podpisanego podczas szczytu „Aktu końcowego konferencji państw–stron traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie" niektóre z państw (w tym Polska) zadeklarowały nowe pułapy sił zbrojnych.

Konkluzje

Pomimo podejmowanych wysiłków, OBWE nie udało się stworzyć pełnych (twardych i miękkich) gwarancji bezpieczeństwa dla jej członków. Przebieg działań podejmowanych przez OBWE podczas konfliktów w regionie kaukaskim lub na Bałkanach (Kosowo) i dyskusyjny efekt tych działań dowodzi, że OBWE bez wsparcia ze strony innych organizacji regionalnych nie jest w stanie skutecznie rozwiązać poważnych konfliktów militarnych.

Mała skuteczność OBWE wynika m.in. stąd, że nie rozwinęła ona możliwości autonomicznego użycia tzw. „twardych" środków przymusu w postaci sił zbrojnych.

Analiza dotychczasowego przebiegu procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach OBWE skłania do skupienia uwagi (w następnym rozdziale rozprawy) na dwóch instytucjach, których internalizacja mogła wywrzeć istotny wpływ na zmiany strukturalno–funkcjonalne w siłach zbrojnych RP, reżimach traktatów **CFE i „Open Skies".**

---

[211] Ibidem.

[212] W rozdziale III, pkt. 12 *Karty bezpieczeństwa europejskiego* stwierdza się: W *zasadzie gotowi jesteśmy udostępniać środki międzynarodowych organizacji i instytucji, których jesteśmy członkami, na rzecz wspierania działań OBWE, zależnie od potrzeb i niezbędnych decyzji politycznych..*

4.2. Procesy instytucjonalizacji w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego

Analiza procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach NATO ogniskuje się głównie na zorganizowanych oddziaływaniach w sferze wojskowej. Dla wyjaśnienia istoty i zakresu transformacji oraz związanych z nią procesów instytucjonalizacji w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego niezbędne wydaje się krótkie odwołanie do teorii instytucjonalizacji stosunków wojskowych.

Z prawnomiędzynarodowego punktu widzenia sojusz powstaje przez zawarcie formalnej umowy, w której państwa–strony zobowiązują się do współpracy politycznej i wojskowej oraz do podjęcia wspólnych przedsięwzięć dla osiągnięcia zamierzonego celu, mającego dla nich żywotne znaczenie, lub dla odparcia zagrażającej im napaści[213]. W umowie sojuszniczej zawarty jest z reguły *casus foederis*[214] – określający, w jakich okolicznościach strony zobowiązują się do niesienia sobie nawzajem pomocy. W odniesieniu do NATO *casus foederis* zawarty został w art. 5. traktatu waszyngtońskiego[215], w którym stwierdza się, że *napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej, będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim*. Należy w tym miejscu zauważyć, że przyjęte w art. 5 rozwiązanie nie wprowadza automatyzmu „zbiorowej obrony" (czego domagały się państwa zachodnioeuropejskie).

Z podmiotowego punktu widzenia, biorąc pod uwagę liczbę państw–uczestników oraz warunki przystępowania do sojuszu, NATO zaliczane jest do sojuszów wielostronnych i otwartych. Problematyka współpracy wojskowej (cele, zakres, formy) została zasygnalizowana w traktacie waszyngtońskim w formie bardzo ogólnej.

---

[213]Zob.: M. Tabor, Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków wojskowych (na przykładzie sojuszów państw kapitalistycznych, [w:] Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych, J. Kukułka (red. nauk.), Warszawa 1989, s. 369.

[214] *Casus foederis* (łacińskie *casus* – przypadek, *foederis* – sprzymierzenie), wydarzenie, sytuacja zobowiązująca sprzymierzone kraje do wywiązania się z przyjętej umowy, np. do udzielenia pomocy w ramach układu sojuszniczego napadniętemu sprzymierzeńcowi. Przykładem *casus foederis* są postanowienia zawarte w art. 5 traktatu północnoatlantyckiego, zobowiązujące państwa NATO do podjęcia akcji, także militarnej, w chwili zbrojnej napaści na choćby jedno z nich. Definicję przytoczono [za:] *Wielka Internetowa Encyklopedia Multimedialna*, www.onet.wiem.pl

[215] Artykuł 5 traktatu północnoatlantyckiego (*The North Atlantic Treaty*), Waszyngton, 4 kwietnia 1949 roku.

Odpowiednie ustalenia szczegółowe w tym zakresie zostały zawarte w oddzielnych dokumentach o charakterze niejawnym.

Od początku istnienia Sojuszu Północnoatlantyckiego jego **infrastruktura instytucjonalna** składała się z trzech podstawowych elementów:

- poziomu i charakteru organizacji wewnętrznej,
- mechanizmu i zakresu współdziałania wynikającego z *casus foederis*,
- koncepcji strategicznych formułowanych na użytek sojuszu[216].

W strukturze organizacyjnej Sojuszu Północnoatlantyckiego, biorąc pod uwagę aspekt planistyczny oraz decyzyjno–zadaniowy, można wyróżnić trzy zasadnicze elementy:

- część cywilną (polityczną);
- zintegrowaną strukturę wojskową;
- organizacje afiliowane.

Część cywilna składa się z:

- kolegialnych ciał decyzyjnych i doradczych Sojuszu oraz reprezentacji narodowych;
- centralnych instytucji wykonawczych NATO;
- instytucji pomocniczych NATO.

W NATO funkcjonują trzy instytucje najwyższego szczebla:

Rada Północnoatlantycka (*North Atlantic Council* – NAC), podstawowy organ decyzyjny NATO, w skład której wchodzą przedstawiciele państw członkowskich – w randze ambasadorów; **Komitet Planowania Obrony (*Defence Planning Committee* – DPC)**, który podejmuje zasadnicze decyzje w kwestii planowania obronnego Sojuszu (dwa razy w roku obraduje z udziałem ministrów obrony państw członkowskich); **Grupa Planowania Nuklearnego (*Nuclear Planning Group* – NPG)**, zajmująca się planowaniem potencjału nuklearnego NATO i doktryną jego użycia. System ciał kolegialnych uzupełniają liczne komitety specjalistyczne, które działają na mocy mandatu przyznanego im przez NAC (państwa członkowskie reprezentowane są w nich przez przedstawicieli delegacji narodowych), podejmują

---

[216] Por.: M. Tabor, *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków wojskowych...*, op. cit., s. 322.

szczegółowe decyzje merytoryczne w poszczególnych dziedzinach funkcjonowania Sojuszu oraz nadzorują ich wykonanie.

W skład części politycznej wchodzi też **Komitet Wojskowy NATO**, który jest najwyższym ciałem konsultacyjnym i doradczym NAC w dziedzinie wojskowej. Obsługę prac Komitetu Wojskowego NATO zapewnia Międzynarodowy Sztab Wojskowy (IMS), stanowiący jednocześnie centralny organ planistyczny Sojuszu.

Instytucje pomocnicze NATO wykonują prace badawcze, studialne i analityczne na rzecz różnych organów Sojuszu.

Zintegrowana Struktura Wojskowa *(Integrated Military Structure)* stanowi właściwą militarną część Sojuszu i składa się z systemu funkcjonujących permanentnie połączonych dowództw i sztabów oraz kontyngentów sił zbrojnych, wydzielanych przez państwa członkowskie.

Instytucje afiliowane NATO – to instytucje mające charakter międzynarodowych organizacji i stowarzyszeń pozarządowych, wspierających działalność NATO.

Z punktu widzenia procesu instytucjonalizacji ważną rolę w NATO spełniają koncepcje strategiczne, które są podstawą mobilizowania sojuszników do utrzymywania niezbędnego poziomu zbrojeń, uzasadniają celowość koordynacji, zakres i charakter działań w przypadku konfliktu zbrojnego oraz dają podstawę wiarygodności i potrzeby istnienia Sojuszu.

W latach osiemdziesiątych w NATO obowiązywała strategia elastycznego reagowania, przewidująca możliwość prowadzenia trzech rodzajów wojen:

- Wojny specjalnej (działań psychologicznych, niekonwencjonalnych i przeciwpartyzanckich);
- Ograniczonej, głównie konwencjonalnej — z możliwością użycia „taktycznej" broni jądrowej;
- Powszechnej, z nieograniczonym użyciem broni jądrowej, także o charakterze strategicznym.

W sytuacji rozpadu ładu zimnowojennego, w lipcu 1990 r. podczas szczytu w Londynie podjęto decyzję o przekształceniu NATO w sposób odpowiadający wymogom nowego środowiska bezpieczeństwa i służący zakończeniu konfrontacji między Wschodem a Zachodem. Aby położyć kres wrogim stosunkom z państwami

członkowskimi Układu Warszawskiego, Sojusz Północnoatlantycki w krótkim czasie ustanowił nowe kontakty wojskowe, zintensyfikował debatę na temat sił zbrojnych i strategii wojskowych oraz podjął działania w celu stworzenia zinstytucjonalizowanych form współpracy w obszarze euroatlantyckim. Wewnątrz Sojuszu następowała ewolucja od sojuszu obronnego, dążącego do zapewnienia bezpieczeństwa i obrony swym członkom do organizacji zbiorowego bezpieczeństwa, która przyjęła na siebie zadania ustanowienia sprawiedliwego i trwałego ładu pokojowego, zarówno środkami politycznymi, jak i wojskowymi.

W zaistniałej sytuacji państwa członkowskie NATO dokonały przeglądu dotychczasowej strategii Sojuszu w celu jej adaptacji do nowej rzeczywistości. Koncepcję strategiczną odpowiadającą nowym wyzwaniom przyjęto podczas szczytu NATO w Rzymie, 7–8 listopada 1991 roku[217]. Aspekt strategiczny nowej koncepcji wyznaczony był między innymi przez:

- odzyskanie suwerenności i wejście na drogę demokracji pluralistycznej przez byłe państwa satelickie ZSRR;
- zjednoczenie Niemiec;
- rozwiązanie Układu Warszawskiego;
- wycofanie wojsk radzieckich z części terytoriów położonych w bezpośrednim sąsiedztwie NATO;
- podjecie przez Wspólnoty Europejskie działań mających na celu osiągnięcie unii politycznej, w tym wykształcenie europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony;
- zwiększenie roli Unii Zachodnioeuropejskiej jako europejskiego filaru w ramach Sojuszu;
- postęp w budowie środków zaufania (Dokument sztokholmski z 1986 r., Traktat CFE, układ START z 1991 r.).

W koncepcji strategicznej zwrócono również uwagę na nowe rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa państw obszaru euroatlantyckiego, w tym szczególnie na: rozwijający

---

[217] *The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, Rome, November 7– 8, 1991.

się terroryzm, proliferację broni masowego rażenia, przestępczość zorganizowaną, migracje ludności i klęski żywiołowe.

Powyższe uwarunkowania były powodem weryfikacji tradycyjnych zadań i przeznaczenia sił zbrojnych NATO oraz ich zdolności bojowych. Sojusz wyznaczył dla swoich sił zbrojnych, obok dotychczasowego szerokiego spektrum kolektywnych zadań obronnych wynikających z treści artykułu 5. traktatu waszyngtońskiego, nowe zadania wykonywane poza terytoriami państw członkowskich. Nowe zadania dla sił zbrojnych, związane z uczestniczeniem w procesie niedopuszczania do wybuchu konfliktu zbrojnego w Europie i jej otoczeniu, obejmowały:

- zapobieganie kryzysom i sterowanie kryzysami;
- prowadzenie operacji pokojowych i akcji militarnych w ramach zapobiegania proliferacji broni masowego rażenia;
- przeciwdziałanie terroryzmowi państwowemu czy też agresji informacyjnej.

Z tak zarysowanych założeń koncepcji strategicznej, a także z istoty modyfikowanej strategii elastycznego reagowania wynikały następujące wytyczne dla sił zbrojnych:

- powinny one być zdolne do niezwłocznego spełniania różnych (interwencyjnych) funkcji w okresie pokoju i kryzysu w obszarze żywotnych interesów Sojuszu. Mają być również gotowe do powstrzymywania ofensywy militarnej agresora, dokonanej na dowolne państwo sojusznicze, na najdalej wysuniętych rubieżach i skłonienia go do kapitulacji;
- mają zachować stany gotowości na poziomie wystarczającym do niezwłocznego wzmocnienia określonych rejonów i kierunków w sytuacji zagrożenia bezpośredniego i odpierania agresji oraz pokojowego nadzorowania wysuniętych rubieży (granic) NATO;
- powinny dysponować wysoką mobilnością i zdolnością do równoczesnego niszczenia agresora na całej głębokości jego ugrupowania i terytorium.

Nie można zapominać, że kluczową gwarancję bezpieczeństwa Sojuszu przed zagrożeniami na dużą skalę stanowił w dalszym ciągu będący w jego dyspozycji potencjał nuklearny. Wobec tego przyjęto następujące wymagania w stosunku do konwencjonalnych sił zbrojnych.

W skład sił zbrojnych powinny wchodzić – liczebnie ograniczone, lecz znaczące z operacyjnego punktu widzenia – lądowe, powietrzne i morskie jednostki natychmiastowego i szybkiego reagowania, zdolne reagować na trudne do przewidzenia sytuacje. Ich jakość, liczebność i stopień gotowości powinny być wystarczające do odstraszania, a w razie potrzeby – do obrony terytorium sojuszników.

Struktura sił zbrojnych powinna umożliwiać zwiększenie potencjału obronnego w drodze selektywnego wzmocnienia i zwiększenia potencjału jednostek.

Rodzaje sił zbrojnych powinny posiadać zdolność ścisłej współpracy, łączenia się i wspierania w ramach osiągania wspólnych celów operacji.

W koncepcji strategicznej założono także potrzebę wypracowania praktycznych rozwiązań w celu zapewnienia niezbędnej wzajemnej przejrzystości i komplementarności Sojuszu oraz europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony. Wskazano również na potrzebę posiadania przez Sojusz skutecznego rozpoznania, elastycznego systemu dowodzenia i kontroli, mobilności w ramach i pomiędzy regionami odpowiedzialności oraz –odpowiednich do charakteru przewidywanych działań – możliwości logistycznych, w tym transportowych.

Nakreślone w koncepcji strategicznej Sojuszu cele i związane z tym wymagania i zadania dla sił zbrojnych znalazły w następnych latach odzwierciedlenie w tworzeniu instytucji odpowiedzialnych za ich realizację.

Konkluzja

Zgodnie z koncepcją strategiczną z 1991 r. zapewnienie Sojuszowi możliwości skutecznego wykonania zdań opanowywania kryzysów i odpierania agresji wymierzonej przeciwko bezpieczeństwu obszaru euroatlantyckiego, przy obniżonej liczebności stanów osobowych sił konwencjonalnych, wymagało:

- zwiększenia elastyczności w wykonywaniu zadań obrony kolektywnej reagowania kryzysowego;
- mobilności;
- zdolności szybkiego zwiększania potencjału obronnego w drodze wzmocnienia;

- możliwości połączonego oddziaływania na przeciwnika na całej głębokości ugrupowania.

Widocznym przejawem procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności, wskazującym na realizację celów założonych w koncepcji strategicznej, była utworzona z inicjatywy NATO **Północnoatlantycka Rada Współpracy** (NACC)[218].

Powiązanie instytucji NACC ze strukturami wojskowymi NATO umożliwiło wykorzystanie zasobów i doświadczeń Sojuszu. Stąd możliwe stało się szybkie rozpoczęcie praktycznej współpracy w dziedzinach związanych z obronnością. Począwszy od marca 1992 roku współpraca w ramach tej instytucji opierała się na corocznie przyjmowanych „Planach pracy dla dialogu, partnerstwa i współpracy", zawierających ogólny zakres wspólnie realizowanych przedsięwzięć.

W grudniu 1992 roku na forum NACC uzgodniono, że będzie ona zajmować się wymianą doświadczeń w zakresie planowania i przygotowania operacji pokojowych. Ustanowiono w tym celu **Grupę *Ad Hoc* do spraw Operacji Pokojowych**. W czerwcu 1993 roku przyjęto tzw. raport ateński określający definicje i zasady odnoszące się do współpracy w zakresie operacji pokojowych.

Dynamiczna działalność NACC była wyraźną oznaką otwierania się Sojuszu na formy i obszary współpracy nieobecne dotąd w jego działalności. Najważniejsze jej ograniczenia wiązały się jednak z brakiem politycznej gotowości państw Zachodu do poszerzenia oferty o dziedziny o żywotnym znaczeniu dla pewnej części uczestników NACC (w tym Polski). Oferta ta stanowiła bowiem jednolitą propozycję skierowaną do wszystkich krajów zainteresowanych udziałem w pracach, niezależnie od stanu przekształceń wewnętrznych, jak też oczekiwań kierowanych pod adresem Sojuszu. Stąd też wynikało początkowe rozczarowanie najbardziej zaawansowanych

---

[218] W pkt. 11 *Deklaracji Rzymskiej* (*The Rome Declaration*) z 7–8 listopada 1991 r stwierdza się: kraje członkowskie wystosowują zaproszenie dla ministrów spraw zagranicznych Bułgarii, Węgier, Czech, Słowacji, Estonii, Łotwy, Litwy, Polski, Rumunii oraz Związku Radzieckiego do wzięcia udziału w spotkaniu ministrów spraw zagranicznych krajów członkowskich w grudniu 1991 roku w Brukseli w celu wydania wspólnej politycznej deklaracji o rozpoczęciu nowej ery partnerstwa oraz zdefiniowania zawartości tego procesu. W szczególności proponujemy następujące działania: coroczne spotkania Rady Północnoatlantyckiej na szczeblu ministerialnym w ramach organizacji o nazwie Północnoatlantycka Rada Współpracy. Źródło, www.bbn.gov.pl

w rozwoju, demokratycznych państw Europy Środkowej. Oczekiwały one, jeżeli nie bezpośredniego zaproszenia do członkostwa i przyznania im wojskowych gwarancji bezpieczeństwa, to przynajmniej propozycji lepiej dostosowanych do ich specyficznych potrzeb. Jednakże faktyczne różnicowanie oferty współpracy adresowanej do państw partnerskich dokonywało się poza forum NACC w postaci opracowywania indywidualnych programów współpracy z NATO o odmiennej intensywności i wartości merytorycznej.

Dynamika rozwoju instytucji NACC spowodowała konieczność poszerzenia zakresu oraz form współpracy Rady z Sojuszem o elementy współpracy wojskowej, odpowiadające potrzebom partnerów aspirujących do członkostwa w NATO.

4.2.1. Instytucjonalizacja w ramach Partnerstwa dla Pokoju

W październiku 1993 roku podczas nieformalnej narady ministrów obrony NATO sekretarz obrony USA Les Aspin zgłosił koncepcję programu **Partnerstwo dla Pokoju (PdP)**. Po szczegółowych uzgodnieniach w gronie 16 państw Sojuszu instytucja ta została przyjęta na szczycie NATO w Brukseli w dniach 10–11 stycznia 1994 roku. Ogłoszono wówczas tzw. „Dokument ramowy" zawierający podstawowe zasady i cele Partnerstwa oraz zaproszenie do programu. Funkcje Grupy Ad Hoc do spraw operacji pokojowych przejął **Polityczno - Wojskowy Komitet NACC** kierujący sprawami PdP.

Zaproszenie do Partnerstwa dla Pokoju zostało skierowane do wszystkich państw uczestniczących w pracach NACC i innych krajów zaangażowanych w działalność KBWE. Zaproszenie to zostało do tej pory przyjęte przez 27 państw.

Program partnerstwa dla pokoju nie został co prawda utworzony w celu przygotowania kandydatów do członkostwa w NATO, ale nie wykluczał takiej możliwości. W „Zaproszeniu do PdP" z 10 stycznia 1994 roku stwierdzono, że „aktywne uczestnictwo w Partnerstwie dla pokoju będzie odgrywać ważną rolę w ewolucyjnym procesie rozszerzenia NATO".

Cele Partnerstwa dla Pokoju, a szczególnie cele wojskowe, były jednakowo ważne zarówno dla krajów dążących do ściślejszej współpracy wojskowej z NATO, jak i dla

państw, które chciały współdziałać z Sojuszem w ramach wspólnych operacji pokojowych (PSO) prowadzonych pod auspicjami ONZ lub OBWE. Ponadto uczestnictwo w PdP, w szczególności w przedsięwzięciach wojskowych, umożliwiało spełnienie przez kraje aspirujące do członkostwa w Sojuszu wielu stawianych im wymagań.

Przedsięwzięcia realizowane przez każde państwo partnerskie są oparte na wspólnie opracowanych programach współpracy partnerskiej (PWP), które są podstawą do tworzenia Indywidualnych programów partnerstwa (IPP).

Program PdP koncentruje się na organizowaniu współpracy w dziedzinie rozwijania zdolności wojskowych w zakresie wspólnego prowadzenia operacji pokojowych, ale wychodził również poza te ramy w kierunku pełnego partnerstwa. Jest on ważnym i trwałym elementem europejskiej architektury bezpieczeństwa, który nadal wspomaga proces instytucjonalizacji współpracy politycznej i wojskowej w Europie. Dotychczasowa działalność PdP umocniła stabilność, zlikwidowała część zagrożeń dla pokoju oraz wzmocniła powiązania w dziedzinie bezpieczeństwa, oparte na demokratycznych zasadach spajających Sojusz.

Zgodnie z „Dokumentem ramowym PdP"[219], który został zaakceptowany przez głowy państw sojuszniczych równolegle z „Zaproszeniem do uczestnictwa w PdP"[220], Sojusz zobowiązał się do prowadzenia konsultacji z każdym krajem partnerskim, który dostrzeże bezpośrednie zagrożenie dla swojej integralności terytorialnej, niepodległości lub bezpieczeństwa.

W „Dokumencie ramowym" określono następujące cele współpracy krajów partnerskich z NATO w ramach programu PdP:

- wsparcie dążenia do przejrzystości procesów narodowego planowania obronnego i sporządzania budżetów obronnych;

---

[219] Umowa między państwami–stronami traktatu północnoatlantyckiego a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju, dotycząca statusu ich sił zbrojnych, oraz jej Protokół dodatkowy, sporządzone w Brukseli dnia 19 czerwca 1995 r., Dz.U. z 1998 r. nr 97, poz. 605.

[220] Partnerstwo dla Pokoju – zaproszenie wystosowane przez szefów państw i rządów uczestniczących w spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej, Bruksela 10–11 stycznia 1994 r. *(Partnership for Peace: Invitation Document Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 10–11 january 1994),* Źródło, www.bbn.gov.pl

- zagwarantowanie demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi;
- utrzymanie, zgodnie z własnymi zasadami konstytucyjnymi, zdolności i gotowości do wnoszenia wkładu w operacje pokojowe prowadzone pod egidą ONZ i/lub odpowiedzialnością KBWE;
- rozwój współpracy i kontaktów wojskowych z NATO w celu wspólnego planowania i realizacji ćwiczeń wojskowych zmierzających do umocnienia zdolności uczestników Partnerstwa dla Pokoju do podejmowania misji w zakresie operacji pokojowych, poszukiwawczych i ratowniczych, operacji humanitarnych oraz innych, które mogą być uzgodnione w przyszłości;

w przyszłości – rozwój sił, które będą skutecznie współdziałać z siłami zbrojnymi członków Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Podpisanie „Dokumentu ramowego" wiąże się z koniecznością przyjęcia podstawowych zasad, na których oparty jest program PdP, takich jak:

- zachowanie demokratycznego społeczeństwa i stosowania zasad prawa międzynarodowego;
- wypełnienie obowiązków wynikających z Karty Narodów Zjednoczonych;
- przestrzeganie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.
- Kraj wstępujący deklaruje również:
- powstrzymanie się od groźby lub użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości innego państwa;
- poszanowanie istniejących granic;
- rozwiązywanie sporów pokojowymi środkami.

Następnym krokiem po podpisaniu „Dokumentu ramowego" jest przedstawienie przez kraj partnerski „Dokumentu prezentacyjnego", który określa kroki zmierzające do osiągnięcia politycznych celów Partnerstwa dla Pokoju, zasoby wojskowe i cywilne, które partner chce udostępnić dla celów PdP oraz konkretne obszary współpracy, którymi jest zainteresowane państwo partnerskie.

Na podstawie „Dokumentu prezentacyjnego" i innych propozycji strony natowskiej oraz kraju partnerskiego opracowuje się i uzgadnia „Indywidualny program partnerstwa" (IPP). IPP zawiera polityczne cele partnera, ogólne cele współpracy kraju partnerskiego z NATO oraz konkretne przedsięwzięcia w poszczególnych obszarach.

Każdy partner, opierając się na indywidualnych potrzebach i priorytetach, dokonuje niezależnie wyboru przedsięwzięć z listy zamierzeń zawartych w „Programie współpracy partnerskiej" (PWP).

Ważnym aspektem Partnerstwa dla Pokoju jest zasada „samoróżnicowania", która uznaje różnorodność potrzeb krajów partnerskich i umożliwia im samodzielne określanie form współpracy. „Program współpracy partnerskiej" zawiera ogólny opis obszarów współpracy i listę zamierzeń w każdym obszarze. PWP obejmuje okres dwuletni i jest uaktualniany co roku wspólnie z krajami partnerskimi.

Zasadniczym organem roboczym odpowiedzialnym za sprawy PdP jest **Polityczno–Wojskowy Komitet Sterujący ds. Partnerstwa dla Pokoju** (PMSC). W posiedzeniu Komitetu uczestniczą tylko kraje sojusznicze albo sojusznicze i partnerskie. Do głównych obowiązków PMSC należy:

- doradzanie Radzie w sprawach PdP;
- ogólna koordynacja „Programu współpracy partnerskiej";
- opracowanie polityczno–wojskowych wytycznych dla władz wojskowych NATO w zakresie ich wkładu do PWP;
- opracowanie wytycznych odnośnie do przygotowania „Indywidualnych programów partnerstwa" i przedstawianie ich Radzie do zatwierdzenia;
- koordynowanie prac związanych z procesem planowania i oceny (PARP).

Wojskowe aspekty współpracy w ramach PdP są wynikiem pracy wojskowych władz NATO, prowadzonych zgodnie z wytycznymi PMSC, zatwierdzonymi przez Radę Północnoatlantycką. Roboczym forum „Partnerstwa dla pokoju", zajmującym się sprawami wojskowymi, jest Grupa Robocza ds. Współpracy Wojskowej, która stanowi organ doradczy dla Komitetu Wojskowego.

Partnerstwo dla Pokoju okazało się udaną inicjatywą w zakresie budowania stabilności i bezpieczeństwa w Europie. Dlatego też w połowie 1996 roku Sojusz zdecydował o dalszym rozwijaniu jego roli. Wiosną 1997 roku ministrowie spraw zagranicznych i obrony uruchomili szeroki zakres udoskonalonych środków, które nadały reżimowi PdP nową jakość oraz wzmocniły go pod względem politycznym, wojskowym i instytucjonalnym.

Rozwinięty program PdP objął szeroki zakres możliwości zarówno w obszarze ściśle wojskowym, jak i w dziedzinie szerzej pojętej obronności. W „Programie współpracy partnerskiej" (PWP) znalazły się przedsięwzięcia ujęte w następujących obszarach współpracy:

- obrona powietrzna;
- zarządzanie przestrzenią powietrzną;
- cywilne planowanie kryzysowe;
- koncepcyjne, planistyczne i operacyjne aspekty operacji pokojowych;
- logistyka konsumpcyjna;
- zarządzenie w sytuacjach kryzysowych;
- planowanie i budżetowanie obronne;
- polityka i strategia obronna;
- demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi,
- walka elektroniczna;
- szkolenie językowe;
- służby medyczne;
- meteorologiczne zabezpieczenie działań sił zbrojnych;
- geografia wojskowa;
- infrastruktura wojskowa;
- ćwiczenia wojskowe i przedsięwzięcia przygotowujące;
- kształcenie, szkolenie i doktryna wojskowa;
- transport wojskowy;
- systemy nawigacji i identyfikacji, aspekty interoperacyjności, procedury i terminologia;
- ćwiczenia niewojskowe i przedsięwzięcia przygotowujące;
- operacyjne, materiałowe i administracyjne aspekty standaryzacji;
- planowanie, organizowanie i zarządzanie badaniami i rozwojem technologii obronnej;
- planowanie, organizowanie i zarządzanie programami zakupów uzbrojenia oraz międzynarodowa współpraca w dziedzinie uzbrojenia.

W każdym z tych obszarów mieści się wiele przedsięwzięć wspieranych przez cywilne lub wojskowe instytucje NATO albo przez kraje sojusznicze lub partnerskie. Zbiór tych przedsięwzięć stanowi *menu*, z którego kraje partnerskie mają możliwość wyboru zamierzeń włączanych następnie do swoich indywidualnych programów partnerstwa (IPP).

Ogólne cele doskonalenia PdP ukierunkowano na:

- wzmocnienie konsultacji politycznych,
- rozwinięcie operacyjnej roli reżimu,
- umożliwienie większego zaangażowania państw partnerskich w proces podejmowania decyzji i planowania zamierzeń Sojuszu.

Wprowadzono szereg udoskonaleń w celu zoperacjonalizowania Partnerstwa dla Pokoju, czyli objęcia nim obszarów wykraczających poza operacje pokojowe, obejmujących szeroko rozumiane reagowanie kryzysowe. Udoskonalenia obejmowały:

- możliwość wspólnego uczestnictwa krajów partnerskich i państw NATO w przyszłych operacjach pokojowych PdP zatwierdzonych przez Radę Północnoatlantycką;
- rozszerzony zakres ćwiczeń NATO/PdP, obejmujący wszystkie rodzaje nowych zadań Sojuszu;
- zaangażowanie państw partnerskich w planowanie i realizację przedsięwzięć Partnerstwa dla Pokoju, włączając w to ćwiczenia NATO / PdP, poprzez utworzenie elementów sztabowych partnerstwa (PSE) w dowództwach NATO;
- możliwość uczestniczenia oficerów PSE w planowaniu ćwiczeń Wielonarodowych Połączonych Sił Zbrojnych (CJTF)[221], opracowaniu koncepcji i doktryny sił CJTF oraz w operacjach tych sił;
- możliwość włączenia personelu wojskowego krajów partnerskich do obsady dowództw i sztabów sił CJTF;
- rozwinięcie możliwości procesu planowania i oceny poprzez upodobnienie go do systemu planowania obronnego NATO;

---

[221] Instytucjonalizacja w ramach koncepcji CJTF jest przedstawiona w dalszej części rozdziału.

- zasadnicze rozszerzenie zakresu i orientacji natowskiego programu inwestycji w dziedzinie obronności w celu uwzględnienia projektów realizowanych w ramach Partnerstwa dla Pokoju;
- zwiększony zakres przedsięwzięć współpracy regionalnej w ramach PdP, obejmujący konsultacje w dziedzinie bezpieczeństwa regionalnego i praktycznej współpracy.

Cele zoperacjonalizowania Partnerstwa dla Pokoju, zgodnie z decyzjami podjętymi w 1996 i 1997 roku, były realizowane na wielu płaszczyznach. Jednym z ważnych kroków było utworzenie elementów sztabowych partnerstwa (PSE) w dowództwach NATO szczebla strategicznego i regionalnego. Druga faza tego procesu, polegała na utworzeniu PSE w dowództwach szczebla subregionalnego.

Każdy element sztabowy partnerstwa składa się z oficerów państw NATO i PdP pracujących razem nad planowaniem ćwiczeń i realizujących inne funkcje związane ze współpracą międzynarodową. Oficerowie z państw partnerskich pełnią również służbę w komórce koordynacyjnej partnerstwa (PCC) w Mons w Belgii, pracując wspólnie z oficerami z krajów Sojuszu.

Mechanizmy współpracy utworzone w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych zachowały swą aktualność po przekształceniu wiosną 1995 roku NACC w **Euroatlantycką Radę Partnerstwa** (EAPC).

Utworzenie Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (EAPC), jako nowego mechanizmu współpracy zastępującego Radę Współpracy Północnoatlantyckiej, było samo w sobie znaczącym udoskonaleniem konsultacji w ramach PdP. EAPC spotyka się w różnych konfiguracjach i na różnych szczeblach, umożliwiając realizację konsultacji w zakresie szerokiego spektrum tematów. Inne udoskonalenia w tej dziedzinie to:

- zwiększenie zaangażowania krajów partnerskich w opracowanie politycznych wytycznych i nadzór nad przyszłymi operacjami pokojowymi realizowanymi pod przywództwem NATO z udziałem państw PdP;
- opracowanie nowych polityczno–wojskowych zasad prowadzenia operacji pokojowych z udziałem państw partnerskich;

- zwiększenie możliwości włączenia się krajów partnerskich w proces podejmowania decyzji zarówno na forum Polityczno–Wojskowego Komitetu Sterującego ds. Partnerstwa dla Pokoju, jak i innych instytucji od prostej wymiany opinii i poglądów do pełnego udziału w procesie osiągania konsensusu prowadzącego do podjęcia decyzji.

Od chwili utworzenia EAPC kraje partnerskie mogły być reprezentowane na spotkaniach Komitetu Wojskowego w formule EAPC/PdP przez wyższych oficerów służących w misjach państw PdP utworzonych w NATO.

Te przedsięwzięcia, połączone z innymi środkami takimi jak udoskonalenie procesu planowania i oceny, rozszerzenie zakresu ćwiczeń NATO/PdP oraz opracowywanie polityczno–wojskowych ram operacji z udziałem państw PdP, stworzyły jakościowo nowy operacyjny wymiar Partnerstwa dla Pokoju.

„Dokument ramowy PdP" zobowiązał NATO do realizacji wspólnie z państwami partnerskimi **procesu planowania i oceny** (PARP), opracowanego w celu identyfikowania i oceniania sił i możliwości, które mogą być wykorzystane w wielonarodowym szkoleniu, ćwiczeniach i operacjach prowadzonych wspólnie z siłami Sojuszu.

Realizowany cyklicznie i bazujący na doświadczeniach planowania obronnego NATO, PARP stanowi wyraz dalszej instytucjonalizacji IPP, umożliwiającej wymianę bardziej szczegółowych informacji pomiędzy państwami partnerskimi a instytucjami Sojuszu Północnoatlantyckiego. W każdym cyklu planowania państwo partnerskie zobowiązuje się do dostarczenia informacji o szerokiej tematyce obejmującej:

- politykę obronną;
- rozwój demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi;
- narodową politykę w zakresie współpracy w ramach PdP oraz związane z tym plany finansowe i gospodarcze.

Ponadto kraje uczestniczące w PARP przekazują NATO szeroki zakres danych na temat swoich sił zbrojnych i szczegółowe informacje o siłach, które zostały wydzielone do współpracy w ramach Partnerstwa dla Pokoju.

Na podstawie odpowiedzi kraju partnerskiego opracowywany jest **„Raport planowania i oceny"** oraz ustalany jest zbiór **celów interoperacyjności**. Są to

przedsięwzięcia zatwierdzane wspólnie przez NATO i właściwy kraj partnerski służące określeniu metod dostosowywania zdolności sił zbrojnych partnera do współdziałania z siłami państw Sojuszu.

Pierwszy cykl PARP, zapoczątkowany w grudniu 1994 roku, został zrealizowany z udziałem piętnastu państw partnerskich. Wiosną 1995 roku ministrom krajów sojuszniczych i partnerskich przedstawiono „raport końcowy" nt. osiągnięć tego cyklu. W wyniku realizacji pierwszego cyklu przyjęto zbiór środków ukierunkowanych na poszerzenie i pogłębienie procesu w następnym cyklu, który został zapoczątkowany w październiku 1996 roku. Drugi cykl, realizowany z udziałem osiemnastu partnerów, umożliwił zwiększanie zakresu i jakości wymienianych informacji, a przez to uzyskanie bardziej przejrzystego obrazu sił wydzielonych do współpracy przez kraje partnerskie. Zwiększono również z 20 do 41 liczbę celów interoperacyjności, intensyfikując w ten sposób proces przygotowania sił partnerskich do współdziałania z siłami NATO.

Proces przygotowania indywidualnych ocen i „raportu końcowego" doprowadził wiosną 1997 r. do opracowania zaleceń co do dalszego udoskonalenia PARP. Zbiegło się to ze środkami podjętymi w celu udoskonalenia programu PdP. W wyniku zaleceń, zatwierdzonych przez ministrów na spotkaniu ministerialnym wiosną 1997 r., postanowiono bardziej upodobnić PARP do procesu planowania obronnego realizowanego w ramach NATO (przedstawionego w dalszej części rozdziału).

W związku z tym od następnego cyklu rozpoczęto opracowywanie wytycznych politycznych uzgadnianych przez ministrów obrony państw uczestniczących w PARP. Wytyczne te odgrywają w PdP podobną rolę jak wytyczne ministerialne w procedurze planowania obronnego NATO.

Określenie dla każdego kraju zbioru celów interoperacyjności przyczynia się do trafniejszej identyfikacji potrzeb krajów partnerskich w zakresie kształcenia, szkolenia i ćwiczeń wojskowych oraz do określenia własnych celów i opracowania strategii uczestnictwa w PdP.

Każdy cel interoperacyjności składa się z ogólnego opisu, głównych zadań z nim związanych oraz uzasadnienia. Ponadto w ramach każdego celu wymienia się

związane z nim dokumenty standaryzacyjne NATO (STANAG–i) lub publikacje sojusznicze (AP).

Zestaw celów interoperacyjności (CI) określony w pierwszym cyklu PARP (załącznik 4.) obejmował tylko niewielką część całego problemu zwanego interoperacyjnością. Było to związane z ograniczeniami czasowymi i zawężeniem zamierzeń PdP do operacji utrzymania pokoju, misji humanitarnych oraz poszukiwania i ratownictwa.

Kolejny zbiór CI (załącznik 5) obejmował również procedury i sposoby działań taktycznych zgodne z zasadami zawartymi w „Doktrynie operacji wsparcia pokoju" (*Peace Support Operations Doctrine*). Został on opracowany przy zastosowaniu bardzo wnikliwego podejścia do problemu interoperacyjności we wszystkich rodzajach sił zbrojnych.

Praca ta została powierzona głównym dowództwom NATO (SHAPE i ACLANT) latem 1996 roku, a jej wyniki zawarto w „Koncepcji implementacji wojskowych aspektów Partnerstwa dla Pokoju" – zawierającej wytyczne dla obydwu głównych dowództw NATO –przekazanej krajom NATO i partnerskim do wykorzystania zgodnie z ich wolą.

Koncepcja implementacji wojskowych aspektów Partnerstwa dla Pokoju zawiera tzw. wymagania w zakresie interoperacyjności (MRI), które mają ogólny charakter i odnoszą się do poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i obszarów funkcjonalnych. Wymagania te są podstawą do określenia zadań, do których realizacji muszą być zdolne siły krajów partnerskich w celu osiągnięcia interoperacyjności. Tak określone zadania noszą nazwę „zadań w zakresie interoperacyjności" (MTI). Zestaw zadań umożliwia zrealizowanie określonego MRI. Zadania MTI są podzielone na elementy identyfikujące standardy i związaną z nimi dokumentację natowską.

Przykładem ilustrującym faktyczną potrzebę interoperacyjności były siły IFOR / SFOR, w skład których wchodziły trzy wielonarodowe dywizje oraz wielonarodowe brygady, bataliony i kompanie. Kolejna, zapoczątkowana wiosną 1999 roku i prowadzona przez siły KFOR, operacja wsparcia pokoju potwierdziła koncepcję szerokiego zaangażowania wielonarodowych sił działających pod dowództwem,

utworzonego na bazie NATO oraz z udziałem oficerów z państw partnerskich, Dowództwa Połączonych Sił do Zadań Specjalnych (CJTF HQ).

Konstatacje

Program Partnerstwa dla Pokoju jest wielostronną instytucją w postaci reżimu, gdyż określa w postaci zasad - wartości i cele, do których dążą jego uczestnicy, wyznaczające prawa i obowiązki stron. Wśród wartości na pierwszym miejscu znajduje się: cywilna kontrola nad siłami zbrojnymi, a wśród celów jest to: osiągniecie interoperacyjności sił zbrojnych państw partnerskich z NATO.

Zasadniczymi elementami tego reżimu są normy w postaci standardów NATO, powiązane z nimi reguły wyznaczające prawa i obowiązki NATO i państw partnerskich, tworzące jego sformalizowany obszar oraz procedury określające zasady funkcjonowania (por. z definicją reżimu w części rozdziału poświęconej istocie instytucjonalizacji).

Główne cele działania instytucji Partnerstwa dla Pokoju istotne z punktu widzenia analizy zmian zachodzących w siłach zbrojnych RP obejmują:

- wsparcie procesu uzyskiwania demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi,
- uzyskanie zdolności i gotowości sił zbrojnych państw partnerskich do uczestniczenia w operacjach kryzysowych (w szczególności operacjach wsparcia pokoju) prowadzonych wspólnie z siłami zbrojnymi państw członkowskich NATO przez wdrożenie wspólnych zasad i procedur planowania oraz szkolenia (w tym szczególnie przygotowania i prowadzenia wspólnych ćwiczeń),
- długookresowy strukturalno–funkcjonalny rozwój sił zbrojnych państw partnerskich zmierzających do członkostwa w NATO.

4.2.2. Instytucjonalizacja przez standaryzację

W tym miejscu niezbędne wydaje się szersze wyjaśnienie samego terminu „ineroperacyjność" i roli, jaką spełnia w procesie osiągania interoperacyjności sił zbrojnych **instytucja standaryzacji**.

W dokumentach NATO ineroperacyjność (interoperability) definiowana jest jako zdolność systemów, jednostek lub oddziałów do świadczenie usług lub korzystania z usług innych systemów, jednostek lub oddziałów, a także zdolność do korzystania z tych wzajemnych usług w celu zwiększenia efektywności współdziałania między wyżej wymienionymi systemami, jednostkami lub oddziałami [222].

Termin „ineroperacyjność" odnosi się potrzeby wspólnego (połączonego) działania różnych rodzajów sił zbrojnych i z różnych państw w ujęciu narodowym i międzynarodowym (koalicyjnym, sojuszniczym). Wyraża się nie tylko przez istnienie systemów pozwalających na wzajemne komunikowanie się i wspólne działanie, ale również przez gotowość i zdolność do stosowania wspólnych doktryn i procedur. Ineroperacyjność obejmuje zatem wymiar ludzki, organizacyjny i techniczny.

Interoperacyjność można zatem rozumieć w znaczeniu wąskim, czysto wojskowym jak również w znaczeniu szerokim, dotyczącym całokształtu problematyki dostosowania sił zbrojnych do funkcjonowania w ramach systemu bezpieczeństwa i obronności. W tym drugim znaczeniu termin „interoperacyjność" należałoby rozumieć jako osiągnięcie zgodności na poziomie systemu bezpieczeństwa i obronności w zakresie:

- podstaw prawnych, normatywnych, organizacyjnych i technicznych
- szkolenia i kształcenia,
- warunków technicznych infrastruktury systemu bezpieczeństwa i obronności.

W NATO drogą do osiągnięcia interoperacyjności jest **standaryzacja**[223], rozumiana jako: *osiąganie interoperacyjności przez tworzenie i wdrażanie koncepcji, doktryn, procedur i wzorów zapewniających osiągnięcie i utrzymanie pożądanego*

---

[222] *NATO glossary of terms and definitions*, s. Z–I–6; *Dictionary of Military and Associated Terms,* Department of Defence USA, 1994, s. 211; *Terminy, definicje i skróty używane przez obronę powietrzną NATO,* DWLiOP. Poznań 1994.; *Allied Joint Air & Space Operations Doctrine ATP 33(C) (AJP–3.3),* pkt 205. W analizowanych materiałach źródłowych można spotkać się z definiowaniem interoperacyjności np. jako*: zdolności wielu systemów sił zbrojnych, jednostek lub organizmów do wspólnego działania dzięki kompatybilności ich organizacji, doktryn, procedur, wyposażenia i wzajemnych relacji,* Stanowisko Sztabu Sił Zbrojnych Francji. www.defense.gouv.fr. 2000.

[223] W siłach zbrojnych RP standaryzacja funkcjonuje pod pojęciem „**normalizacja**"

poziomu ***kompatybilności***[224], ***wymienialności***[225] *bądź* ***wspólności***[226] *w obszarach: operacyjnym, proceduralnym, materiałowym, technicznym i administracyjnym*[227].

Konstatacja

W tym rozumieniu standaryzacja może być rozpatrywana jako instytucja ponieważ jest sformalizowaną, usankcjonowaną, trwałą i powtarzalną formą zorganizowanego oddziaływania państw w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, za pomocą uzgodnionych i zdefiniowanych, zasad, norm, reguł i procedur; zapewniającą wspólne realizowanie interesów i osiąganie celów (por. z definicją instytucji w rozdziale terminologicznym). Wypełnianie wszystkich warunków interoperacyjności w znaczeniu szerokim prowadzi do zgodności (kompatybilności, wymienialności, wspólności) systemu obronnego NATO z systemem obronnym danego państwa.

Politykę Sojuszu Północnoatlantyckiego w zakresie **standaryzacji** określa i zatwierdza Rada Północnoatlantycka. Dowództwa strategiczne sojuszu odpowiadają za określenie wojskowych wymogów standaryzacyjnych sił zbrojnych państw (członków i partnerów NATO) uczestniczących w planowaniu obronnym, wskazywanie priorytetów i pożądanych poziomów standaryzacji. Za tworzenie i uaktualnianie standardów oraz włączanie celów do programu standaryzacyjnego odpowiadają w NATO:

---

[224] **Kompatybilność** *jest to zdolność dwóch lub kilku elementów lub komponentów wyposażenia lub materiału do egzystowania lub funkcjonowania w tym samym systemie lub środowisku bez wzajemnej ingerencji*, [w:] *NATO glossary of terms definitions, AAP–6(V),* septembre 1998, s. 2–C–8

[225] **Wymienialność** *jest to stan, w którym dwa lub więcej elementów (modułów, podzespołów), funkcjonujących w systemach poszczególnych sił zbrojnych, posiada takie parametry funkcjonalne, że mogą być wymienione, bez konieczności zmiany całego systemu.* Definicja własna na podstawie: *NATO glossary of terms definitions, AAP–6(V),* septembre 1998, s. 2–I–5; Materiały z konferencji nt. *Implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO w siłach zbrojnych RP*, wyd. Szt. Gen., Warszawa 2001, s. 5.

[226] **Wspólność** (powszechność) oznacza, że *współdziałające siły zbrojne posiadają takie same doktryny, procedury, techniki i wyposażenie.* Zob.: *Allied Joint Air & Space Operations Doctrine ATP33(C) (AJP–3.3),* pkt 205; Materiały z konferencji nt. *Implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO w siłach zbrojnych*..., op. cit., s. 5.

[227] Projekt polityki standaryzacyjnej NATO – AC/321–D/31; J. Zawistowski, M. Boczek, *Standaryzacja w NATO*, „Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej", październik 2001, s. 24.

- Komitet wojskowy (MC),
- Konferencja narodowych dyrektorów do spraw uzbrojenia (*Conference of National Armaments Directors* – CNAD),
- Rada NATO ds. dowodzenia i kontroli (NC3B),
- Konferencja wyższych logistyków NATO (*The Senior NATO Logisticians' Conference* – SNLC).

Nad całością koordynowania i harmonizowania procesu standaryzacyjnego czuwa Organizacja standaryzacyjna NATO (*The NATO Standardization Organization* – NSO). Natomiast państwa członkowskie NATO i uczestniczące w PdP są odpowiedzialne za ratyfikację i wdrażanie standardów NATO[228].

Proces standaryzacji obejmuje tworzenie, ratyfikację, publikację i implementację standardów.

Tworzenie standardów w NATO przebiega w dwóch kierunkach:

- z dołu do góry – tzw. standaryzacja „bottom up" – inicjowana przez grupy robocze NATO, które formułują propozycje standaryzacyjne.
- z góry do dołu – tzw. standaryzacja „top down" – inicjowana przez dowództwa strategiczne, wyznaczające wojskowe wymogi oraz priorytety standaryzacji, które razem z wymogami standaryzacyjnymi poszczególnych państw tworzą *Wymogi standaryzacyjne Sojuszu*[229].

Standaryzacja „bottom up" i „top down" prowadzi do opracowania i wdrożenia programu standaryzacji NATO (NATO Standardization Program – NSP). Gdy projekt standardu jest uzgodniony na poziomie roboczym oraz uzyska akceptację w Sojuszu przekazywany jest krajom członkowskim (partnerskim) do ratyfikacji. W procesie ratyfikacji standardu przez państwa ważnym przedsięwzięciem jest określenie kosztów ewentualnej implementacji oraz wskazanie zmian organizacyjno–funkcjonalnych w siłach zbrojnych[230]. Jeżeli porozumienie standaryzacyjne (STANAG) uzyska aprobatę wystarczającej liczby państw w procesie ratyfikacji jest ono publikowane. Wdrożenie i implementacja standardu przez państwo członkowskie (partnerskie)

---

[228] *NATO Vademecum...*, op. cit. s. 285–286.
[229] J. Zawistowski, M. Boczek, *Standaryzacja w NATO...*, op. cit., s. 27.
[230] Zob.: Materiały z konferencji nt. *Implementacji dokumentów standaryzacyjnych...*,op. cit., s. 6.

oznacza wypełnienie zobowiązań wynikających z porozumienia standaryzacyjnego. Standardy publikowane są w wielu dokumentach NATO oznaczonych skrótami oznaczającymi nazwę organu wydającego lub charakter publikacji np.: MC, AJP, ACE/Bi–MNC (SC), STANAG itp.[231].

Zasadnicze dokumenty standaryzacyjne NATO dotyczą:

- parametrów gotowości i zdolności – MC 55,
- ogólnej organizacji zintegrowanych sił zbrojnych NATO – MC 57,
- wytycznych Komitetu Wojskowego do planowania obronnego – MC 299,
- struktury sił zbrojnych NATO w latach 90. i dalej – MC 317
- wojskowej implementacji „Koncepcji Strategicznej Sojuszu" – MC 400[232].

Standardem interesującym z punktu widzenia problematyki niniejszej rozprawy są: „Minimalne wymagania wojskowe" od których spełnienia w 1999 r. kierownictwo NATO uzależniało akcesję Czech, Węgier i Polski do Sojuszu. Obejmowały one problematykę:

- bezpieczeństwa wymiany informacji niejawnych,
- gotowości jednostek sił zbrojnych państw kandydujących do udziału w operacjach sił reagowania Sojuszu,
- interoperacyjności systemów dowodzenia[233].

Konstatacja

Instytucja standaryzacji spełnia kluczową rolę w procesie wyznaczania wymagań w zakresie doskonalenia interoperacyjności sił zbrojnych państw członkowskich NATO jak również osiągania interoperacyjności przez siły zbrojne państw kandydujących do członkostwa w Sojuszu (lub uczestniczących w PdP).

---

[231] MC – Military Committee – publikacja Komitetu wojskowego; AJP – Allied Joint Publication – wielonarodowa połączona publikacja; ACE/Bi–MNC (SC) – Allied Command Europe /Two Major (Strategic Command) NATO Commands – publikacja głównych dowództw NATO; STANAG – standardization agreement – porozumienie standaryzacyjne. Zob.: Glossary of Abbreviations used in NATO documents AAP–15(e), september 1995.

[232] Szerzej: Z. Wójcik, *Militarne standardy Sojuszu Północnoatlantyckiego*, [w:] *NATO w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, E. Cziomer (red.), Kraków 1999, s. 31.

[233] Ibidem, s. 35–36.

4.2.3. Instytucjonalizacja planowania

Skuteczne dostosowanie NATO do ciągle zmieniających się uwarunkowań bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim jest możliwe dzięki dobrze rozwiniętemu systemowi wzajemnie uzupełniających się procesów i procedur planowania obronnego i operacyjnego.

Proces planowania obronnego NATO wspiera się na fundamentalnych zasadach, tworzących podstawy bezpieczeństwa zbiorowego:

- solidarność polityczna między państwami członkowskimi,
- współpraca i silne więzi wszędzie tam, gdzie służy to wspólnym i indywidualnym interesom,
- podział ról i odpowiedzialności oraz uznanie wzajemnych zobowiązań,
- wspólny wysiłek na rzecz utrzymania odpowiednich sił zbrojnych.

Planowanie obronne jest dostosowane do specyfiki Sojuszu, w którym najważniejsze decyzje są wynikiem konsensusu osiąganego przez suwerenne państwa członkowskie. Dlatego też w procesie planowania strategicznego Sojusz nie narzuca rozwiązań i nie formułuje dyrektyw ponadnarodowych, proponuje jedynie określone wymagania wynikające z kolektywnego wymiaru funkcjonowania NATO w zakresie:

- organizacji sił zbrojnych,
- zasobów materialnych i infrastruktury,
- dowodzenia i kierowania,
- uzbrojenia,
- logistyki[234].

Planowanie obronne jest realizowane w oparciu o struktury Sojuszu, co nie oznacza rezygnacji państw członkowskich z planowania narodowego. Najważniejszymi sojuszniczymi instytucjami biorącymi udział w planowaniu obronnym są:

- Rada Północnoatlantycka (North Atlantic Council – NAC),
- Komitet Planowania Obrony (Defence Planning Committee – DPC),

---

[234] Zob.: M. Wiatr, *Planowanie obronne i wojskowe w NATO*, AON, Warszawa 2000, s. 3.

- Grupa Planowania Nuklearnego (*Nuclear Planning Group* – NPG)[235].

Planowanie obronne prowadzone jest w celu:

- zapewnienia efektywnego rozwoju koniecznych zdolności militarnych dla zachowania na pożądanym poziomie zdolności obronnych Sojuszu oraz zdolności do prowadzenia operacji reagowanie kryzysowego (CRO), w tym operacji wsparcia pokoju (PSO),
- harmonizowania planów narodowych z planami Sojuszu,
- sprawiedliwego podział obciążeń,
- powiązania struktur narodowych ze strukturami Sojuszu.

Koncepcja planowania obronnego NATO wyraża się w integracji narodowych planów obronnych poszczególnych państw z celami wojskowymi uzgodnionymi w ramach Sojuszu. Aby było to możliwe kraje członkowskie stosują się do procedur i metodologii planowania obronnego przyjętych w Sojuszu. W procesie planowania obronnego uwzględnia się czynniki ilościowe i jakościowe. Do najważniejszych wśród nich należą:

- zmieniająca się sytuacja polityczna,
- oceny dokonywane przez dowódców wojskowych NATO, dotyczące wielkości sił zbrojnych potrzebnych do wykonania zadań,
- postęp naukowy,
- rozwój technologiczny,
- zasada równego podziału ról, ryzyka i odpowiedzialności,
- możliwości ekonomiczne i finansowe poszczególnych państw członkowskich.

Planowanie obronne rozpoczyna się od uzgodnienia koncepcji strategicznej, która wytycza cele Sojuszu oraz środki ich realizacji. Bardziej szczegółowe zalecenia opracowywane są przez ministrów obrony co dwa lata (zatwierdzane na sesjach ministerialnych Komitetu Planowania Obronnego). Są to tzw. **wytyczne ministerialne** (Ministerial Guidance), które zawierają polityczne wskazówki wykorzystywane następnie w planowaniu obronnym NATO i poszczególnych państwach członkowskich sojuszu. Na ich podstawie tworzone są **cele sił zbrojnych** (NATO

---

[235] *NATO Vademecum*...,op. cit., s. 113.

Force Goals Cycle), które mają być osiągnięte przez siły zbrojne NATO w sześcioletnim okresie planistycznym).

Cykle planowania celów sił zbrojnych NATO są zinstytucjonalizowaną formą wytyczenia poszczególnym członkom Sojuszu Północnoatlantyckiego celów planistycznych, których osiągnięcie zapewnia odpowiedni do zagrożeń poziom struktur i zdolności sił zbrojnych. W trakcie jednego cyklu planowania powstaje raport podsumowujący **Komitetu do spraw przeglądu obrony** oraz ocena zagrożeń przygotowana przez **Komitet wojskowy** (MC). Na podstawie tych dokumentów NAC na sesji ministrów obrony, wiosną w latach parzystych, przyjmuje cele sił zbrojnych dla każdego państwa członka (również kandydata) NATO. Cykl planowania celów sił zbrojnych obejmuje w zasadzie okres dwóch lat, ale w razie potrzeby w okresie jego trwania możliwe są modyfikacje już przyjętych dokumentów.

Kolejnym stadium planowania obronnego są **doroczne przeglądy obrony** (Annual Defense Review Cycle), w ramach których dokonywana jest ocena planów rozwoju i finansowania sił zbrojnych każdego kraju na tle celów sił zbrojnych ustalonych przez NATO. Przegląd obrony rozpoczyna się w marcu wraz z rozesłaniem do państw członkowskich Sojuszu **Kwestionariusza planowania obronnego** (DPQ). Do końca sierpnia każdy kraj składa sprawozdanie ze stopnia realizacji przyjętych celów sił zbrojnych, przedstawia plany rozwoju swoich sił zbrojnych oraz plany finansowe na okres pięciu lat. Narodowe sprawozdania podlegają wnikliwej analizie w odpowiednich instytucjach Sojuszu, a efektem tych prac jest opracowanie **Sprawozdania ogólnego** (General Report), które prezentowane jest na jesiennym posiedzeniu NAC. Sprawozdanie podlega akceptacji przez ministrów obrony państw członkowskich i przyjęciu do realizacji jako **pięcioletni Plan sił zbrojnych NATO**.

Formuła **planowania obronnego** sprzyja realizacji programów specjalistycznych zwiększających operacyjne zdolności Sojuszu. Przykładem może być **Program wspólnej infrastruktury NATO**, który umożliwia finansowanie przygotowania urządzeń niezbędnych dowódcom NATO do prowadzenia ćwiczeń i operacyjnego użycia podległych im oddziałów. Finansowanie odbywa się w obrębie uzgodnionych zasad oraz zgodnie z przyjętymi w NATO procedurami podziału kosztów. W ramach Programu wspólnej infrastruktury buduje się lub modernizuje np. lotniska, systemy

łączności i przekazywania informacji, siedziby dowództw wojskowych, rurociągi, magazyny, instalacje portowe, urządzenia nawigacyjne itp.

Konstatacja

Planowanie obronne NATO jest zaakceptowaną przez państwa członkowskie i kandydujące do Sojuszu zinstytucjonalizowaną (powtarzalną, prowadzoną według wspólnie określonych zasad, norm i procedur) formą organizowania i kontrolowania kolektywnie uzgodnionych przedsięwziąć zwiększających operacyjne zdolności Sojuszu, szczególnie w zakresie strukturalno–funkcjonalnego dostosowania sił zbrojnych do wspólnych potrzeb bezpieczeństwa i obronności.

Zmiany charakteru zadań wykonywanych przez siły wynikające z nowej Koncepcji Strategicznej Sojuszu z 1991 r. wymagały nowego podejścia do planowania działań. Dezaktualizacja Generalnego Planu Obrony Sojuszu przedstawionego na Szczycie NATO 3 października 1991 r., związana z rozpadem Układu Warszawskiego, zmusiła Sojusz do podjęcia planowania zaadaptowanego do nowej sytuacji geopolitycznej. Dalsza ewolucja strategii działania NATO następowała W związku z zaognianiem się kryzysu na Bałkanach. Wraz z kryzysem bałkańskim, Sojusz wszedł w epokę prowadzenia operacji wykraczających poza Art. V Traktatu Waszyngtońskiego.

Do przeszłości należały już czasy, kiedy na planowanie można było przeznaczyć miesiące, a nawet lata. Nowa sytuacja w środowisku bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego wymusiła zmianę w podejściu do planowania operacyjnego rozwój wspólnych narzędzi planowania operacji wykraczających poza kolektywną obronę.

Nową formułę planowania operacyjnego NATO zawarto w dokumencie pt. „Architektura planowania operacyjnego NATO" (NATO's Operational Planning System – MC 133). Dokument ten określił m.in. rodzaje planowania operacyjnego, rodzaje planów, dokumenty planistyczne i przebieg procesu planowania operacyjnego. Zawarto w nim również wszechstronne wytyczne w zakresie sposobu rozpoczęcia

planowania, opracowania, zatwierdzania, przeglądu i wycofania z użycia wszystkich kategorii planów Sojuszu.

Rozwinięciem tego dokumentu są tzw. narzędzia planistyczne :

Wytyczne dowódców strategicznych do planowania operacyjnego (*Bi–SC Guidelines for Operational Planning* – GOP)[236]. Na ich podstawie opracowywane są wszystkie plany operacyjne. Zawarte w tym dokumencie informacje dotyczą wszelkich aspektów opracowania planu operacyjnego i udzielają w tym względzie szczegółowych zaleceń.

Wytyczne dowódców strategicznych do planowania funkcjonalngo (Bi–SC Functional Planning Guides – FPGs)[237], które zawierają informacje nt. charakterystycznych warunków planowania np. wykorzystania przestrzeni powietrznej czy zarządzania obszarami morskimi. Informacje te są nieodzowne do synchronizacji współdziałania w ramach planowania wspólnych operacji z krajami nie będącymi członkami NATO lub w warunkach wykorzystywania przez NATO obszarów powietrznych, lądowych i morskich innych państw.

Wytyczne dowódców regionalnych do planowania (*Regional Commanders' Regional Planning Guides* – RPGs)[238], które zawierają charakterystyczne informacje dotyczące planowania regionalnego np. klimat, czynniki geograficzne, oceanograficzne, terenowe, specyficzne regionalne porozumienia wojskowe, itp.

Narzędziami pomocniczymi wykorzystywanymi w procesie planowania operacyjnego są:

Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych sił sojuszu AJP–01[239], która. charakteryzuje podstawowe zasady, funkcje i przedsięwzięcia związane z operacjami sił wielonarodowych.

---

[236] *MC 133/3, NATO's Operational Planning System...*, op. cit., s. 1–5

[237] Tamże.

[238] Tamże, s. 1–6.

[239] Zgodnie z przyjętą w NATO definicją doktryna to: *zbiór zasad jakimi kierują się siły zbrojne prowadząc działania na rzecz osiągnięcia założonych celów i wykonywania postawionych przed nimi zadań*, (*NATO Glosary of terms and Definitions AAP 6*). Od września 2000 doktryna AJP 01 zmieniła nazwę na: *Sojusznicza doktryna połączona* (*Allied Joint Doctrine*). Z doktryny wywodzą się zasady sztuki operacyjnej, taktyka, techniki i procedury działań, organizacja i struktury wojsk, metody i sposoby szkolenia wojsk oraz prowadzenia działań w warunkach realnych [przyp. aut.].

Doktryna sojuszniczych operacji połączonych AJP–03, ustalająca i regulująca zasady działania wojsk Sojuszu w określonych sytuacjach operacyjnych (w składzie wielonarodowym). Dodatkowo, do narzędzi wspierających proces planowania operacyjnego zaliczane są inne publikacje, głównie z serii MC[240].

Ponadto, do narzędzi wspierających proces planowania operacyjnego zalicza się:

- Spis Środków Zapobiegawczych (*Inventory of Preventive Measures* – **IPM**),
- Opcje odpowiedzi militarnej (*Military Response Options* – **MROs**) – seria MC 294,
- System Gotowości NATO (*NATO Precautionary System* – **NPS**) seria MC 67,
- Zasady Zaangażowania NATO (*NATO Rules of Engagement* – **ROE**) – seria MC 362 Manual,
- Sojuszniczy System Przemieszczania i Rozwinięcia (*Allied Deployment and Movement System* – **ADAMS**)[241].

Wszystkie wyżej wymienione dokumenty ulegają ciągłemu procesowi przeglądu i aktualizacji w miarę zdobywania doświadczeń, doskonalenia zasad i sposobów działania oraz zmian następujących w środowisku bezpieczeństwa bądź w dokumentach na bazie których powstały.

Planowanie operacyjne dzieli się na planowanie długofalowe i reagowania kryzysowego.

Wynikiem planowania długofalowego (Advanced Planning) są tzw. plany alternatywne (Contingency Plans –COP) oraz stałe plany obrony (Standing Defence Plans) NATO. Plany te, bazujące na przewidywanych potencjalnych zagrożeniach, opracowywane są już w okresie pokoju.

Procedury planowania reagowania kryzysowego (Crisis Response Planning) dotyczą planowania opierającego się na konkretnej sytuacji. Planowanie takie realizowane jest najczęściej w ograniczonym czasie. Gdy to jest możliwe,

---

[240] Np. *Zzasady zaangażowania NATO* (*NATO Rules of Engagement* – ROE Manual), czy też systemy wspomagające takie jak: Sojuszniczy System Przemieszczania i Rozwinięcia (*Allied Deployment and Movement System* – ADAMS)

[241] R. Sorokosz, *Teoria, metody i procedury planowania działań sił zbrojnych sojuszu*, Informacja wygłoszona w AON w dniu 24.04.02.

wykorzystuje się istniejące plany typu COP. W wyniku tego planowania powstaje plan operacji (Operations Plan – OPLAN).

Planowanie operacyjne służy zatem wielu celom, a przede wszystkim:

- zabezpiecza ujednolicone prowadzenie planowania działań w wojskowych strukturach NATO;
- przygotowuje NATO do prowadzenia operacji reagowania kryzysowego (Crisis Response Operations – **CRO**) spoza Artykułu 5 Traktatu Waszyngtońskiego, zarówno na, jak i poza Obszarem Odpowiedzialności NATO (**AOR** NATO), z udziałem lub bez, krajów nie będących członkami Sojuszu;
- umożliwia sporządzanie planów operacyjnych Sojuszu w odpowiedzi na pojawienie się nieprzewidzianych sytuacji kryzysowych, lub rozwoju sytuacji, zagrażających państwom członkowskim Sojuszu (Artykuł 5) a także powstania sytuacji kryzysowych spoza artykułu 5[242].

Planowanie operacyjne może również dotyczyć innych operacji, spoza art. 5 i operacji wsparcia pokoju, a dotyczących takich obszarów zainteresowania, jak :

- rozprzestrzenianie się broni masowej zagłady (WMD),
- zagrożenie morskich i powietrznych linii komunikacyjnych,
- dostęp do surowców i materiałów strategicznych oraz innych obszarów mających bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo Sojuszu.

W celu poprawy możliwości planowania operacji reagowania kryzysowego w 1994 r. utworzono w NATO sojuszniczy sztab planowania sił reagowania (Alliance Reaction Force Planning Staff – ARFPS), którego pierwszym zadaniem planistycznym było planowanie wzmocnienia północnej i południowo–wschodniej flanki NATO. Po roku 1996 zadania ARFPS, zostały przejęte przez nowo utworzony Międzynarodowy połączony sztab planowania (Combined Joint Planning Staff – CJPS) realizujący planowanie na rzecz dowództw strategicznych.

Równolegle następował proces zmian systemu dowodzenia NATO (trwa on do chwili obecnej) dostosowujący strukturą i kompetencje poszczególnych dowództw do

---

[242] *MC 133/3, NATO's Operational Planning System,* Wersja ratyfikowana 2000, s. 1–2.

realizacji nowych zadań, głównie w ramach wielonarodowych połączonych operacji reagowania kryzysowego, prowadzonych w układzie koalicyjnym i sojuszniczym.

Konstatacja

Instytucjonalizacja planowania operacyjnego polega na przyjmowaniu przez Sojusz wspólnie opracowanych i zaakceptowanych trwałych i **powtarzalnych zasad, norm i procedur planowania** działań sił zbrojnych oraz na tworzeniu i działaniu instytucji (dowództw, sztabów) przystosowanych do planowania, organizowania i kierowania wielonarodowymi strukturami sił zbrojnych w układzie sojuszniczym i koalicyjnym.

4.2.4. Instytucjonalizacja działań na przykładzie Koncepcji wielonarodowych połączonych sił zadaniowych

Instytucjonalne podejście do prowadzenia działań sił zbrojnych NATO przedstawione zostanie na przykładzie Koncepcji wielonarodowych połączonych sił zadaniowych (Combined Joint Task Forces - CJTF).

Jeszcze na początku lat dziewięćdziesiątych wydawało się, że pomiędzy NATO i UZE nastąpi podział kompetencji: Sojusz miałby zająć się wyłącznie zadaniami wynikającymi z artykułu 5 traktatu waszyngtońskiego, natomiast UZE miałaby przejąć nowe wyzwania dla bezpieczeństwa na kontynencie europejskim (w ramach misji petersberskich). Jednakże na szczycie NATO w Brukseli (10–11 stycznia 1994 r.) opowiedziano się za podejściem elastycznym, zgodnie z którym zadania reagowania kryzysowego powinny być podejmowane wspólnie przez obie organizacje. Wówczas też podjęto decyzje prowadzące do rozwinięcia koncepcji Combined Joint Task Forces. Potrzebę takiej koncepcji stworzyła zmieniająca się sytuacja bezpieczeństwa w Europie oraz pojawienie się drobnych, ale różnorodnych i trudnych do przewidzenia zagrożeń dla pokoju i stabilizacji. Ustalono zatem, że aby sprostać przyszłym zagrożeniom bezpieczeństwa konieczne będzie posiadanie łatwych do rozmieszczenia, wielonarodowych formacji wojskowych złożonych z wojsk różnych rodzajów sił zbrojnych, dostosowanych do specyficznych rodzajów zadań militarnych, w tym do

pomocy humanitarnej, misji pokojowych operacji wymuszania pokoju, a nawet kolektywnej obrony. Siły te miałyby być dowodzone w zależności od sytuacji przez UZE (UE) lub NATO i posiadać kształt strukturalno – funkcjonalny dostosowany do sytuacji w jakiej przyszłoby im działać[243]. Według sojuszniczej doktryny operacji połaczonych siły CJTF tworzone są w celu:

- umożliwienia Sojuszowi, zgodnie z zasadą „oddzielnych, lecz nie rozłącznych możliwości", wspierania rozwoju Europejskiej Tożsamości w Dziedzinie Bezpieczeństwa i Obrony (ESDI) przez prowadzenie operacji kierowanych politycznie przez Unię Europejskąlub zgodnie z innymi porozumieniami,
- prowadzenia operacji połączonych przez siły zbrojne państw sojuszniczych i partnerskich.[244]

Do roku 1996 realizacja koncepcji CJTF napotykała na bariery. Główną przeszkodę stanowił brak rzeczywistej gotowości ze strony UE i UZE do wykorzystania oferty NATO wsparcia rozwoju Europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony (ESDI)[245].

Klimat sprzyjający koncepcji CJTF zapanował w 1996 r., kiedy na czerwcowych sesjach ministerialnych NATO spotykali się kolejno ministrowie spraw zagranicznych w Berlinie oraz ministrowie obrony Brukseli[246]. Spotkania te nadały nowy impuls procesowi adaptacji i reformy NATO w kierunku budowy ESDI w ramach Sojuszu. Zadeklarowano wówczas, że budowaniu ESDI musi towarzyszyć wewnętrzna adaptacja NATO polegająca na rewizji struktur dowodzenia prowadzonej pod kątem rozwoju koncepcji CJTF oraz przyjęcia do Sojuszu w niedalekiej perspektywie nowych członków.

---

[243] *Deklaracja szefów państw i rządów* uczestniczących w spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej, w Brukseli w dniach 10–11 stycznia 1994, s.4. [w:] *NATO Vademecum...*, op. cit., s. 308.

[244] Zob. *Allied Joint Doctrinne AJP 1(B),*. pkt 0119.

[245] W UE problem zwiększenia zaangażowania w kwestii bezpieczeństwa odłożono do konferencji międzyrządowej zaplanowanej na 1996r. W tym czasie do UE przyjęto kraje neutralne: Austrię i Szwecję, co skomplikowało rozwój ESDI. Natomiast UZE w dalszym ciągu była organizacją zbyt słabą, aby przejąć na siebie wiodącą rolę w organizowaniu operacji z użyciem zasobów NATO [przyp. aut.].

[246] Teksty komunikatów z sesji ministerialnych NATO, *Berlin,* „NATO–Reviev", 4/1996, s. 30–34; *Bruksela*, „NATO Reviev", 5/1996, s. 32–35.

Rewizja struktur dowodzenia NATO wiązała się ściśle z koncepcją CJTF ponieważ chodziło o stworzenie politycznego i operacyjnego mechanizmu pozwalającego na selektywne użycie istniejących sił i zasobów NATO oraz pozostających poza nim (np. państw uczestniczących w PdP). Zreformowane struktury dowodzenia miały poprawić zdolności Sojuszu do wykonania całego spektrum zadań, od kolektywnej obrony do nowych zadań, takich jak operacje reagowania kryzysowego.

Dowództwa CJTF w założeniach koncepcji opierają się na elementach sztabowych, wydzielanych z obecnie istniejących dowództw NATO (tzw. dowództw macierzystych). Nie funkcjonują one przez cały czas, a są tworzone w przypadku podjęcia decyzji o przeprowadzeniu operacji. Ich wielkość jest zależna od skali operacji Struktury tych dowództw umożliwiają realizowanie połączonego planowania i dowodzenia komponentami wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Personelowi wojskowemu NATO (poczynając od zastępcy dowódcy Sił Sojuszniczych w Europie – DSACEUR) powierzono oprócz bieżących obowiązków zadania przygotowania się do ewentualnego kierowania CJTF. W przypadku decyzji o użyciu CJTF ich dowództwo po uzupełnieniu przejmowałoby operacyjne dowodzenie nad siłami sformowanymi zgodnie z potrzebami operacji, złożonymi z komponentów różnych rodzajów sił zbrojnych wydzielonych z NATO, UZE oraz państw partnerskich[247].

Proces adaptacji wojskowej struktury Sojuszu do skomplikowanych wymagań politycznych i militarnych osiągnął przełomową fazę pod koniec 1997 roku, gdy ogłoszono porozumienie o nowej strukturze dowództw wojskowych.

Rok 1997 kończył się istotnymi zmianami w strukturach dowodzenia NATO. Komitet Wojskowy NATO, w dniu 2 grudnia 1997 r. zaproponował ministrom obrony narodowej państw NATO nową strukturę dowodzenia. Została ona zredukowana z 65 do 20 dowództw. Zawierała 2 dowództwa strategiczne (europejskie i Atlantyku), 3 regionalne dowództwa podległe dowództwu strategicznemu na Atlantyku i dwa regionalne dowództwa podległe dowództwu strategicznemu Europy. Jednocześnie

---

[247] Por.: A. Cragg, *The Combined Task Force Concept a Key Component of the Alliance's Adaptation*, "NATO Reviev", 4/1996, s. 7–10.

zdecydowano, że regionalnym dowództwom w Europie będą jednocześnie podlegać dowództwa sił biorących udział w operacjach połączonych[248].

W grudniu 1996 r. Komitet Wojskowy NATO zalecił dowódcom strategicznym NATO rozpoczęcie trzystopniowej realizacji koncepcji CJTF, które obejmowały:

- stworzenie zdolności początkowej (1996 – 1998),
- ocenę etapu wstępnego (1999),
- pełną realizację (1999 – dalsze lata)[249].

W 2002 r. koncepcja CJTF znajdowała się już w zaawansowanym stadium implementacji. Dowództwa CJTF osiągnęły wstępną zdolność operacyjną (Initial Operational Capability).

Reasumując, koncepcję CJTF opracowano i wdrożono w celu:

- zapewnienia NATO i UE możliwości prowadzenia działań także poza obszarem państw członkowskich obu organizacji, tam, gdzie tradycyjne struktury dowodzenia stacjonarne dowództwa NATO są nieprzydatne,
- tworzenia elastycznych struktur dowodzenia siłami połączonymi,
- przyjęcia w NATO i UE jednolitych procedur operacyjnych planowania i prowadzenia działań,
- prowadzenia operacji połączonych reagowania kryzysowego (głównie operacji wsparcia pokoju) wspólnie z państwami partnerskimi (spoza NATO),
- umożliwienia Sojuszowi, zgodnie z zasadą „oddzielnych lecz nie rozdzielnych możliwości" wspieranie rozwoju Europejskiej tożsamości w dziedzinie Bezpieczeństwa i Obrony,
- szybkiego zorganizowania sił i ich uzycia w zależności od wymogów sytuacji.

Konstatacje

Instytucjonalizacja w ramach koncepcji CJTF wyraża się w tworzeniu wspólnego mechanizmu umożliwiającego wykorzystanie tych samych struktur wojskowych przez dwie niezależne organizacje (NATO i UE), funkcjonującego dzięki przyjęciu

---

[248] *Vademecum NATO...*, op. cit., s. 265–270.
[249] K. Naumann, *NATO's new military command structure*, "NATO Review", 1/1998, s. 12.

jednolitych i powtarzalnych zasad oraz procedur planowania, organizowania i prowadzenia połączonych działań.

4.2.5. Instytucjonalizacja po przyjęciu Koncepcji Strategicznej NATO w 1999 r.

Koncepcja Strategiczna NATO przyjęta 23–24 kwietnia 1999 r na Szczycie w Waszyngtonie[250] zawierała szersze niż dotychczas rozumienie bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. Opiera się ono na uznaniu równej ważności czynników: politycznego, gospodarczego, społecznego oraz obronnego.

W Koncepcji Strategicznej z 1999 r. uznano, że zagrożenie stabilności środowiska obszaru euroatlantyckiego wynika z szerokiego spektrum zagrożeń militarnych i niemilitarnych. Zagrożenia te obejmują niepewność i niestabilność zarówno wewnątrz, jak i wokół obszaru euroatlantyckiego oraz możliwość raptownego wystąpienia regionalnych kryzysów.

Czwarta część Koncepcji zawiera wytyczne dla sił zbrojnych. Opierają się one na idei zachowania równowagi między sojuszniczymi intencjami a faktycznymi zdolnościami operacyjnymi niezbędnymi do realizacji pełnego spektrum misji sojuszniczych od kolektywnej obrony po koalicyjne operacje reagowania kryzysowego (w tym operacje wsparcia pokoju). Wytyczne przekładają założenia polityczne na praktyczne wskazania, kierunkujące procesy planowania obronnego. Ta część Koncepcji została uzupełniona szeregiem dokumentów planistycznych, przekładających wytyczne na szczegółowe zadania dla poszczególnych dowództw NATO i kategorii sił sojuszniczych. Dokumenty te z uwagi na niejawny charakter nie zostaną przytoczone w niniejszej pracy.

Koncepcja Strategiczna z 1999 r. wzywa państwa członkowskie NATO do utworzenia koniecznych operacyjnych zdolności wojskowych, takich jak:

- skuteczne prowadzenie działań,

---

[250] *The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, Washington D.C,. 23–24 April 1999.

- przerzut i mobilność,
- przetrwanie w trudnych warunkach,
- utrzymanie sił przez określony czas w teatrze działań,
- wszechstronne zabezpieczenie logistyczne i bojowe,
- działania antyterrorystycznych i przeciwko proliferacji broni masowego rażenia[251].

Koncepcja przewiduje działania dostosowawcze w celu zwiększenia zdolności NATO do współpracy w zakresie euroatlantyckiego pokoju i stabilności, obejmujące między innymi dalszą reformę struktur dowodzenia Sojuszu, włączając w to problematykę CJTF.

Wielkość, gotowość, dostępność i rozmieszczenie sił zbrojnych Sojuszu powinny odzwierciedlać wolę zaangażowania w kwestie zbiorowej obrony i reagowania na sytuacje kryzysowe (jeżeli to konieczne – w trybie natychmiastowym), w oddaleniu od własnych baz i poza terytorium państw członkowskich. Siły zbrojne muszą być interoperacyjne, mają posiadać technologie odpowiednie do zadań i działać według wspólnych doktryn. Muszą także utrzymywać, stosownie do szybko zmieniającej się sytuacji, wymagany poziom gotowości i zdolności do przemieszczenia oraz działania w ramach całego spektrum sojuszniczych operacji połączonych z udziałem partnerów nie należących do NATO lub UE.

W Koncepcji Strategicznej podkreśla 1999 r. podkreśla się, że działania związane z przezwyciężaniem kryzysów stawiają przed siłami zbrojnymi wymagania zbliżone do wymogów operacji w ramach kolektywnej obrony. Wnikające stąd zadania sił zbrojnych nie zostały, tak jak w koncepcji strategicznej z 1991 roku, podzielone według schematu pokój – kryzys – wojna, lecz zróżnicowane funkcjonalnie na:

- odstraszanie,
- obronę,
- zachowanie lub odtworzenie integralności terytorialnej państw Sojuszu,
- szybkie zakończenie wojny,

---

[251] Ibidem.

- zapobieganie kryzysom i wspieranie innych organizacji międzynarodowych, zwłaszcza UZE (UE).

Podstawową zasadą działania Sojuszu w myśl Koncepcji jest wspólne zaangażowanie i wzajemna współpraca suwerennych krajów w interesie **niepodzielnego bezpieczeństwa** wszystkich członków. Solidarność i spójność Sojuszu, wyrażająca się między innymi we współpracy wojskowej wzmacnia wzajemne gwarancje w zakresie podstawowych wyzwań dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa poszczególnym sojusznikom[252].

Zasada zbiorowego wysiłku w obronie Sojuszu znajduje swój wyraz w zinstytucjonalizowanych procedurach konsultacyjnych i integracji struktur wojskowych. Główne cechy wskazujące na postępującą instytucjonalizację wzajemnych oddziaływań w sferze wojskowej działalności Sojuszu obejmują:

- zbiorowe planowanie sił zbrojnych,
- wspólne finansowanie,
- procedury planowania operacyjnego,
- wielonarodowe połączone formacje sił zbrojnych,
- uzgodnienia w zakresie dowodzenia,
- zintegrowany system obrony przeciwlotniczej,
- uzgodnione zasady stacjonowania, a w razie potrzeby rozmieszczania wojsk poza własnym terytorium,
- zharmonizowanie planowania państw członkowskich w zakresie zarządzania kryzysowego,
- wspólne standardy i metody postępowania w dziedzinie wyposażenia, ćwiczeń i zaopatrzenia,
- połączone doktryny,
- koordynacja w zakresie planowania infrastruktury, uzbrojenia i logistyki[253].

---

[252] Ibidem , pkt 8.
[253] Zob.: Ibidem, pkt 43.

Uzupełnieniem nowej koncepcji strategicznej NATO jest **Inicjatywa na Rzecz Zdolności Obronnych** (*Defence Capabilities Initiative* – DCI)[254], zgłoszona 24 kwietnia 1999 r. przez USA. Składa się ona z wielu propozycji, wśród których najważniejsza wydaje się wspólna wizja operacyjna (Common Operational Vision), stanowiąca łącznik między sojuszniczą strategią a koniecznymi działaniami na rzecz adaptacji do niej zdolności obronnych NATO[255].

DCI wynika z przekonania, iż nowe spektrum misji sojuszniczych (od obrony kolektywnej po operacje reagowania kryzysowego w obszarze euroatlantyckim), oraz konieczność uwzględnienia rewolucji technologicznej w sferze militarnej (Revolution in Military Technology) narzuca potrzebę dokonania przeglądu zdolności wojskowych NATO w obszarach o istotnym znaczeniu dla jego efektywności wojskowej, a także jakościową adaptację do nowych wyzwań bezpieczeństwa i obronności[256].

Według M. Kozieła[257] implementacja DCI przez państwa członkowskie NATO ma skutkować:

- kompleksową poprawą zdolności obronnych państw sojuszniczych, przez długofalowy program rozwoju sił zbrojnych i innych komponentów systemu obronnego,
- zwiększeniem poziomu interoperacyjności pomiędzy państwami sojuszniczymi, szczególnie w obszarze dowodzenia,
- poprawą efektywności planowania obronnego Sojuszu, w tym planowania sił zbrojnych.

W zakresie podnoszenia zdolności sił zbrojnych Sojuszu DCI ma spowodować:

- zwiększenie zdolności rozwijania i mobilności (deployability and mobility),

---

[254] *Inicjatywa zdolności obronnych*, Waszyngton, 23–24 kwietnia 1999 r. (*Defence Capabilities Initiative*, Washington D.C., 23–24 April 1999). Zbiór Dokumentów 1999, nr 1–2, M. Wrzostek (tłum.), www.bbn.gov.

[255] Zob.: *NATO, nowa strategia, nowi członkowie i nowe problemy*, [w:] *Rocznik strategiczny 1998/99; Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, E. Haliżak, R. Kuźniar, D. Popławski, H. Szlajfer (red. nauk.), Warszawa 1999, s. 88.

[256] Szerzej:. Ibidem.

[257] Zob.: M. Kozieł, *Inicjatywa na rzecz zdolności obronnych NATO (DCI) a cel operacyjny Unii Europejskiej (EHG): pomiędzy przyszłą globalną rolą NATO a regionalizmem europejskim*, „Opinie MSZ", lipiec 2001.

- poprawę w zakresie ciągłości wsparcia działań i usprawnienia logistyki (sustainability and logistics),
- wzrost skuteczności działań dzięki interoperacyjności – szczególnie w wymiarze ludzkim (połączone podejście do doktryn, szkolenia, procedur operacyjnych); standaryzacji oraz umiejętności wykorzystania nowoczesnych technologii (effective engagement),
- zwiększenie żywotności i zdolności ochrony sił i infrastruktury (survibality of forces and infrastructure),
- kompatybilność systemów dowodzenia, nadzoru i informacji (*NATO Command and Control and Information Systems*) na wszystkich poziomach[258].

Na marginesie należy zauważyć, że przebieg implementacji 59 priorytetowych i szczegółowych zadań DCI wskazuje, iż europejskie państwa członkowskie NATO, będące jednocześnie członkami UE, starają się pogodzić ten proces z strategią implementacji Celu operacyjnego Unii Europejskiej (*European Hedline Goal* – EHG)[259].

Konstatacja

Realizacja DCI jest częścią procesu instytucjonalizacji w ramach NATO, prowadzącą do wewnętrznej i zewnętrznej adaptacji sił zbrojnych Sojuszu do zmian uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa i obronności na przełomie XX i XXI w., polegającą na wzajemnym oddziaływaniu państw członkowskich i NATO, ukierunkowanym na zwiększenie wojskowych zdolności operacyjnych.

Szeroki wachlarz środków, wpisujących się w Koncepcję strategiczną NATO z 1999 r. i DCI, przyjęto podczas **szczytu NATO w Pradze** (21 listopada 2002 r.). Wspólnym mianownikiem podjętych wówczas zobowiązań państw członkowskich Sojuszu było przekonanie, że NATO, by przetrwać i utrzymać pozycję głównego gwaranta bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim, musi się zmienić.

---

[258] Ibidem.

[259] EHG jest analizowany w dalszej części rozdziału, przy omawianiu problematyki instytucjonalizacji w ramach UZE(UE), przyp. aut.

W „Deklaracji szczytu praskiego" (*Prague Summit Declaration*)[260] znalazły się zapisy świadczące o wspólnej woli reformowania NATO w kierunku poprawy operacyjnych zdolności Sojuszu do kolektywnej obrony i reagowania kryzysowego. W trakcie Szczytu sojusznicy zadeklarowali:

- utworzenie **Sił odpowiedzi NATO** (NATO Response Force – NRF),
- zorganizowanie nowej struktury dowodzenia składającej się z dwóch dowództw strategicznych:
    - Dowództwa strategicznego ds. operacji, z siedzibą w Europie (Belgia),
    - Dowództwa strategicznego ds. transformacji, z siedzibą w USA
- przyjęcie **Zobowiązań Praskich w sprawie zdolności wojskowych** (Prague Capabilities Commitment – PCC), poparcie przyjętej koncepcji wojskowej obrony przed terroryzmem,
- wprowadzenie w życie „Planu działań w zakresie planowania obrony cywilnej w sytuacjach zagrożeń nadzwyczajnych" (CEP),
- poparcie implementacji pięciu inicjatyw dotyczących obrony przed bronią nuklearną, biologiczną i chemiczną, które wzmocnią zdolności obronne Sojuszu przeciw skutkom użycia broni masowej zagłady.

Podstawowe wymagania, wynikające z koncepcji strategicznej i deklaracji Szczytu Praskiego NATO, w stosunku do sił zbrojnych, obejmują:

- zdolność reagowania na szerokie spektrum zagrożeń militarnych i niemilitarnych,
- stabilizację bezpieczeństwa poprzez odstraszenie militarne
- w razie potrzeby zdolność odpowiedzi stosowną do charakteru, skali oraz miejsca zagrożeń.

W praktyce oznacza to posiadanie przez siły zbrojne zdolności do szybkiej i skutecznej reakcji nie tylko na obszarze ich dyslokacji, ale nawet w odległych rejonach odpowiedzialności. Z tego względu siły zbroje muszą charakteryzować się:

- zdolnością przerzutu na duże odległości,

---

[260] *Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002*, www.bbn.gov.

- posiadaniem skutecznych środków walki i lekkiego mobilnego sprzętu,
- elastycznymi strukturami,
- pełną kompatybilnością (proceduralną i techniczną),
- zdolnością do ciągłego zabezpieczenia wsparcia logistycznego na duże odległości.

Podpisując **Zobowiązania praskie w sprawie zdolności wojskowych** państwa członkowskie Sojuszu zadeklarowały tym samym dążenie do polepszenia swoich zdolności w zakresie: obrony przed atakiem chemicznym, biologicznym, radiologicznym i nuklearnym; wywiadu; nadzoru oraz identyfikacji celu; rozpoznania powietrznego; dowodzenia; kontroli i komunikacji; rozwoju strategicznego transportu powietrznego i morskiego; uzupełniania paliwa w powietrzu oraz tworzenia mobilnych oddziałów wsparcia i służby zabezpieczenia bojowego[261].

Koncepcja Sił odpowiedzi NATO (NRF) przyjęta w Pradze jest konsekwencją dostosowywania się Sojuszu do wyzwań wynikających z sytuacji geostrategicznej, o których jest mowa w Koncepcji strategicznej z 1999 r. oraz Wytycznych Ministerialnych 2000[262], Opiera się ona na istniejących programach i inicjatywach NATO i nie niesie ze sobą konieczności tworzenia nowych struktur.

Siły Odpowiedzi NATO mają spełniać zadania rotacyjnej grupy sił powietrznych, lądowych i morskich, zorganizowanej w oparciu o dowództwo CJTF. Ich rozmiary i struktura maja być adekwatne do realizacji i zadań konkretnej misji. Mają one być zdolne do szybkiego przerzutu i realizacji pełnego spektrum misji Sojuszu według decyzji NAC.

Siły Odpowiedzi mogą być użyte jako siły samodzielne do przeprowadzenia operacji reagowania przed przewidywanym w krótkim okresie kryzysem (np. operacje ewakuacji ludności cywilnej) lub jako siły wyprzedzające, które mają przyjąć w teatrze koleje siły NATO a także jako siły inicjujące rozwinięcie dla większych sił

---

[261] Ibidem.

[262] Wytyczne ministerialne (*Ministerial Guidance*) ze spotkania Komitetu Planowania Obronnego oraz Grupy Planowania Nuklearnego NATO, 8 czerwca 2000; www.nato.int/docu/other/pl; Wytyczne stanowią ramy dla sojuszniczego i narodowego planowania sił zbrojnych. Wytyczne wskazują na potrzebę tworzenia sił zbrojnych zdolnych do szybkiego przerzutu i utrzymania się na teatrze operacji przez długi czas, oraz potrafiących ze współpracować z siłami zbrojnymi innych krajów, zaangażowanymi w tą samą operacje, przyp. aut.

wzmocnienia dużych operacji. Mają one zabezpieczać linie komunikacji, punkty desantowe i przygotowanie teatru działań dla wprowadzenia sił głównych.

Harmonogram tworzenia NRF przewiduje osiągnięcie: wstępnej gotowości operacyjnej (IOC) – do października 2004 roku; a pełnej gotowości operacyjnej (FOC) – do października 2006 roku[263].

Misje przewidziane dla sił odpowiedzi dotyczą w szczególności szybkiej reakcji na zagrożenia we wstępnej fazie sytuacji kryzysowej. NRF mogą być użyte jako:

1) Siły samodzielne, w odpowiedzi na sytuację kryzysową, do:

- ewakuacji osób cywilnych z rejonu kryzysu (*Non–combatant Evacuation Operations* – NEO),
- odstraszania,
- likwidowania skutków skażenia bronią atomową, biologiczną, chemiczną lub radiologiczną oraz w sytuacjach kryzysu humanitarnego

2) Siły inicjujące rozwinięcie sił głównych.

NRF są formacjami wielonarodowymi tworzonymi w oparciu o Siły Wysokiej Gotowości NATO. Wielkość sił wydzielanych do NRF, ich struktura i możliwości bojowe, są uzależnione od celu, charakteru i skali przewidywanych operacji. W czasie szkolenia podlegają one jednemu z dowództw CJTF. Kształt strukturalno – funkcjonalny NRF cechuje się:

- **modułowością** – polegającą na tworzeniu modułów, które mają różne możliwości bojowe zależne od celu, skali i rodzaju zadań,
- **spójnością** – oznaczającą zdolność skutecznego współdziałania i zgrania elementów bojowych i elementów wsparcia działań w komponentach rodzajów sił NRF.
- **wielonarodowością**.

Konstatacja

Przebieg wdrażania założeń nowej Koncepcji strategicznej NATO z 1999 r. świadczy o rozwoju instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach NATO.

---

[263] *Press Communique PR/CP (2002)127*, Prague Summit Declaration, 21.11.2002., www.bbn.gov.pl.

Instytucjonalizacja ta przejawia się w tworzeniu nowych instytucji (np. DCI, PCC, NRF), rozwijaniu dotychczas istniejących instytucji (np. CJTF, PfP,) oraz ich funkcjonowaniu w formie reżimów, zasad, norm i procedur, umożliwiających kolektywne rozwiązywanie problemów będących przedmiotem wspólnego zainteresowania członków Sojuszu.

4.3. Procesy instytucjonalizacji w ramach Unii Zachodnioeuropejskiej i Unii Europejskiej

Unia Zachodnioeuropejska, powołana Traktatem Brukselskim z 17 marca 1948 r., była pierwszym wielostronnym sojuszem wojskowym państw Europy Zachodniej, zawiązanym w celu zapewnienia zbiorowej obrony przed blokiem państw socjalistycznych w okresie zimnowojennym. Artykuł 5 zmodyfikowanego w 1954 r. Traktatu Brukselskiego, podpisany przez Belgię, Holandię, Francję, Luksemburg i Wielką Brytanię zawiera *casus foederis* nakładający na sojuszników obowiązek bezwzględnego *przyjścia z pomocą i poparciem przy użyciu wszelkich będących w ich dyspozycji środków zarówno wojskowych jak i innych*[264] w przypadku napaści na jednego z sygnatariuszy w przeciwieństwi do NATO, gdzie takiego wymagania nie ma..

Po podpisaniu Traktatu Waszyngtońskiego w 1949 r. Unia Zachodnioeuropejska w zasadzie nie rozwijała odrębnych zdolności obronnych (niezależnych od NATO) przez ok. 40 następnych lat. Poważne ożywienie procesu instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach UZE nastąpiło dopiero w okresie zmian wynikających z zakończenia zimnej wojny. Po przyjęciu przez NATO Koncepcji strategicznej w 1991 r., państwa członkowskie UZE postanowiły wzmocnić europejską tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności.

---

[264] *Traktat o współpracy w dziedzinie gospodarczej, społecznej i kulturalnej oraz zbiorowej samoobrony podpisany w Brukseli 17 marca 1948 r.,* poprawiony protokołem modyfikującym i uzupełniającym Traktat Brukselski, [w:] *UZE a Europa Środkowa i Wschodnia. Dokumenty*, „Studia i Materiały", nr 76, Warszawa 1994, s. 13.

W trakcie spotkania uzgadniającego Traktat o Unii Europejskiej, 10 grudnia 1991 r. (Traktat podpisano 7 lutego 1992 r.), państwa członkowskie UZE przyjęły dwie deklaracje, których fundamentem był tytuł V traktatu, określający ogólne ramy **Wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa** (CFSP)[265].

Pierwsza z deklaracji dotyczyła roli UZE i jej stosunków z UE i NATO. Zapowiadała ona, że UZE będzie rozwijać **Europejską tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony** (ESDI), formułować swoją politykę obronną oraz rozwijać zdolności operacyjne jako **komponent obronny UE oraz europejski filar NATO**. W tym celu w ramach rozszerzania stosunków z NATO postanowiono:

- ustanowić bezpośrednią współpracę miedzy sekretariatami generalnymi obu organizacji (UZE i NATO);
- rozwinąć między sojuszami współpracę w zakresie: logistyki, transportu, szkolenia i nadzoru strategicznego.

Natomiast w ramach wewnętrznej współpracy między państwami członkowskimi UZE postanowiono:

- powołać komórkę planowania UZE;
- organizować raz w roku spotkania szefów sztabów sił zbrojnych państw członkowskich;
- tworzyć jednostki podległe Organizacji;
- rozwinąć współpracę w zakresie uzbrojenia (powołanie europejskiej agencji do spraw uzbrojenia);
- przekształcić Instytut Studiów Bezpieczeństwa w Paryżu w Europejską Akademię Bezpieczeństwa i Obrony[266].

W drugiej deklaracji przyjętej przez państwa członkowskie UZE w Maastricht zaproszono wszystkie państwa członkowskie UE do przystąpienia do UZE oraz

---

[265] Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa (art. J.1.1. Traktatu z Maastricht) objęła ogólnie sformułowane kwestie: ochrony wspólnych wartości, niezależności i podstawowych interesów UE; wszechstronnego umacniania bezpieczeństwa UE, zachowania pokoju i umacniania bezpieczeństwa międzynarodowego. Szerzej: R Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*..., op. cit., s.173–174.

[266] *Annexe au Traité de Maastricht sur le role de l'UEO et ses relations avec l'Union Européenne et avec l'Alliance Atlantic,* 10 décembre 1991, [w:] *Construction de l'architecture européenne de sécurité. Dernièrs évolutions,* T. I: Niveau européen, Paris, Institut des Hautes Etudes de Défense Nationale, juin 1995, s. 43–44.

zaoferowano członkostwo stowarzyszone państwom europejskim niebędącym członkami UE a należącym do NATO.

19 czerwca 1992 r. obradująca w Bonn Rada Ministrów UZE przyjęła **Deklarację Petersberską**, upoważniającą UZE do *stosowania środków zapobiegania konfliktom i opanowywania sytuacji kryzysowych, włączając w to działania podejmowane przez KBWE lub Radę Bezpieczeństwa ONZ*[267]. Deklaracja petersberska (w rozdz. II, pkt 4) poszerzyła możliwości użycia wojsk UZE, o misje wykraczając poza *casus foederis* art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego i zmodyfikowanego Traktatu Brukselskiego (obrona kolektywna). Siły zbrojne UZE mogły być od tej chwili użyte do:

- zadań humanitarnych i ratowniczych;
- prowadzenia operacji pokojowych;
- zadań bojowych przy opanowywaniu sytuacji kryzysowych, w tym przywracania pokoju[268].

Unia Zachodnioeuropejska nie dysponowała w tym czasie pełnymi zdolnościami operacyjnymi koniecznymi do prowadzenia samodzielnie operacji typu „misje petersberskie". Wobec tego zaapelowała w 1993 r. do NATO o zgodę na korzystanie z wspólnych zasobów i środków Sojuszu, w tym: systemów dowodzenia i łączności[269].

NATO odpowiedziało na wniosek UZE pozytywnie, proponując w 1994 r. koncepcję CJTF (omówioną już w niniejszej pracy).

Kolejną inicjatywą UZE, świadczącą o postępie w procesie instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w Europie, była Deklaracja z Kirchbergu podpisana 9 maja 1994 r. Dopuszczała ona możliwość udziału w misjach petersberskich partnerów stowarzyszonych UZE (obok członków pełnych i członków stowarzyszonych). Deklaracja potwierdzała dążenie UZE do zacieśniania związków z partnerami stowarzyszonymi (w tym Polską). Dla partnerów stowarzyszonych był to natomiast sygnał o możliwości uzyskania w przyszłości statusu pełnego członkostwa w UZE.

---

[267] *UZE a Europa Środkowa i Wschodnia,* „Dokumenty", z.1, s. 65–75.; *Déclaration de Petersberg du Conseil des Ministres de l'UEO,* 19 juin 1992, [w:] *Construction de l'architecture européenne de sécurité...*, op. cit. s. 65–68.

[268] *Déclaration de Petersberg du Conseil des Ministres de l'UEO,. Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité,* Bruxelles/Brussels, 2003, www.grip.org

[269] *Deklaracja Rady Ministrów UZE*, Luksmburg, 22 listopada 1993 r., [w:] *UZE a Europa Środkowa i Wschodnia,* „Dokumenty", z. 1, Warszawa 1993, s. 100. (www.zbiordokumentow.pl).

Istotne decyzje co do kierunków rozwoju europejskiej polityki obronnej (świadczące o postępie instytucjonalizacji) zapadły podczas sesji Rady Ministrów UZE w Noordwijk 14 listopada 1994. W przyjętej wówczas deklaracji: „W kierunku europejskiej polityki wspólnej obrony"[270] przedstawiono założenia tej polityki oraz odniesiono się do problemu budowania zdolności operacyjnych wewnątrz UZE oraz rozwijania koncepcji CJTF.

Wstępne założenia **„Polityki wspólnej obrony"** obejmowały:

- bezpośrednią odpowiedzialność rządów państw UZE za bezpieczeństwo i obronę swoich narodów i terytoriów,
- odpowiedzialność za bezpieczeństwo i stabilność całej Europy,
- zwiększenie bezpieczeństwa europejskiego przez wzmacnianie stabilności w basenie Morza Śródziemnego,
- ponoszenie części odpowiedzialności za promocję bezpieczeństwa, stabilności i wartości demokratycznych w całym świecie[271].

Program budowania zdolności operacyjnych UZE, stanowiący rozwinięcie „Polityki wspólnej obrony", dotyczył rozwoju:

- instytucjonalnych aspektów obrony (w sensie tworzenia organów i mechanizmów działania),
- planów ogólnych i okolicznościowych,
- zdolności bojowych i interoperacyjności swoich sił,
- mobilności strategicznej,
- obrony przeciwrakietowej w Europie,
- wywiadu wojskowego,
- mechanizmu podziału kosztów i finansowania wspólnych przedsięwzięć[272].

Rada Ministrów UZE zaaprobowała także w przyjętej Deklaracji nowatorski model kojarzenia europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony z zdolnościami operacyjnymi NATO w postaci koncepcji CJTF. Podkreślano przy tym

---

[270] *Déclaration de Nordwijk du Conseil des Ministres de l'UEO, Pour la définition d'une politique européene de défense commune*, 14 novembre 1994, [w:] *Construction de l'architecture européenne...*, op. cit.

[271] Szerzej: R Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego...*, op. cit., s.181.

[272] *Déclaration de Nordwijk du Conseil...*, op. cit.

ważność zasady: budowania **oddzielnych ale nie odrębnych zdolności wojskowych** UZE i NATO[273].

W listopadzie 1995 r. został przyjęty dokument **Bezpieczeństwo europejskie: wspólna koncepcja 27 państw afiliowanych w UZE**[274]. W Koncepcji nakreślono ramy instytucjonalne bezpieczeństwa europejskiego, zwracając uwagę na rolę, jaką mają w niej:

- Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa UE – w zakresie umocnienia bezpieczeństwa i stabilności realizowana za pomocą takich inicjatyw jak np. Pakt Stabilności (129 pkt Koncepcji);
- rozwijanie polityki wspólnej obrony, która ma doprowadzić do: ukształtowania systemu wspólnej obrony oraz dalszego rozwoju zdolności operacyjnych UZE (130 pkt Koncepcji);
- więzi transatlantyckie i stopniowe rozszerzenie członkostwa w NATO, będące częścią szerszej polityki bezpieczeństwa, ukierunkowanej na rozbudowę NACC i PdP (132 pkt Koncepcji);
- OBWE, jako platforma kooperatywnego bezpieczeństwa, dająca możliwość wpływania na kształt europejskiej architektury bezpieczeństwa (pkt. 134–136);
- traktaty bilateralnych, tworzące przyjazne środowisko bezpieczeństwa (pkt 137),
- ONZ, jako organizacja o zasięgu globalnym[275].

Koncepcja ta był potwierdzeniem kontynuacji procesu włączania w działania UZE coraz większej liczby państw europejskich w duchu kooperatywnego systemu bezpieczeństwa.

O dalszym rozwoju procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w nurcie UZE/UE świadczą treści zawarte w traktacie amsterdamskim, podpisanym 2 października 1997 r. W traktacie stwierdzono, że UZE jako integralna część UE będzie jej zapewniać zdolność operacyjną w zakresie prowadzenia misji humanitarnych, ratowniczych, utrzymania pokoju i rozwiązywania kryzysów z

---

[273] Ibidem.

[274] *Bezpieczeństwo europejskie: Wspólna koncepcja 27 państw UZE*, W. Waszczykowski (wprowadzenie i tłum.), „Studia i materiały" nr 36, Warszawa 1995.

[275] Ibidem, s. 59–63.

użyciem siły militarnej (misje petersberskie). Założono także możliwość przekształcenia „Wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa" (WPBiZ) UE (stanowiącej tzw. II filar UE) we wspólną politykę obronną[276].

Do realizacji celów WPBiZ w Traktacie Amsterdamskim przewidziano pięć instytucjonalnych instrumentów:

- zasady i ogólne wytyczne;
- wspólne strategie (common strategies);
- wspólne stanowiska (common positions);
- połączone działania (joint actions);
- systematyczną współpracę[277].

Rozpatrując usytuowanie WPBiZ w UE od strony instytucjonalnej, należy zauważyć, że funkcjonuje ona w ogólnym reżimie instytucji Unii. Stąd, zasadnicze funkcje w sferze WPZiB wykonywane są przez główne organy UE: Radę Europejską, Radę Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisję Europejską, Urząd Przewodniczącego, Wysokiego Przedstawiciela ds. WPZiB oraz Komitet Stałych Przedstawicieli. Wynika z tego, że polityka bezpieczeństwa i obronności była i jest w UE traktowana bardzo poważnie.

Organami wewnętrznymi WPZiB są: Grupa Polityczno–Wojskowa, Korespondenci Europejscy (COREUA)[278] oraz funkcjonujące od 2000 r. instytucje: Komitetu Wojskowego (EUMC) i Komitetu ds. Cywilnych Aspektów Zarządzania Kryzysowego (CIVCOM).

Nową jakość w procesie instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności Europy ustanowiła **Wspólna polityka w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony** (*European Security and Defence Policy* – ESDP). Jej wykreowanie poprzedzone było złożonym

---

[276] Zob.: S. Parzymies, *Traktat Amsterdamski o UE*, „Sprawy Międzynarodowe", 1997, nr 3, s. 15; A. Kuryłowiczo–Rodzoch, M. Zawistowska, *Rozwój współpracy Unii Europejskiej w dziedzinie WPBiZ*, „Sprawy Międzynarodowe", 1999, nr 2, s. 151–168.

[277] Zob.: R Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 76–84.

[278] Są to urzędnicy powołani w ministerstwach spraw zagranicznych państw członkowskich, odpowiedzialni za bieżącą wymianę informacji w sprawach WPZiB, przyp. aut.

procesem wielostronnych i bilateralnych uzgodnień[279] wewnątrz EU oraz UE z NATO (w kontekście rozwijania europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony). Chronologicznie rzecz ujmując, pierwszym dokumentem, który zapowiada powstanie ESDP, jest **tytuł V Traktatu o Unii Europejskiej** (z 1997 r. – wersja z Amsterdamu), który zaczął obowiązywać 1 maja 1999 r. Drugim dokumentem jest **komunikat końcowy szczytu NATO** w Waszyngtonie z 24 kwietnia 1999 r., w którym 11 członków UE należących do Sojuszu zadeklarowało gotowość kontynuowania procesu wzmacniania europejskiego filaru NATO w ramach ESDI. Trzecim jest **deklaracja Rady Europejskiej**[280], przyjęta przez na posiedzeniu w Kolonii 3–4 czerwca 1999 r., w której pojawia się kategoria polityczna – wspólna europejska polityka w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony (pisana jeszcze małymi literami: *common european policy on security and defence*). Czwarty dokument stanowią, przyjęte podczas posiedzenia Rady Europejskiej w Helsinkach 10–11 grudnia 1999 r., **wnioski prezydencji fińskiej** (z załączonymi do nich dwoma raportami)[281], proklamujące oficjalnie ESDP oraz określające wymagania w zakresie zdolności operacyjnych UE (*Helsinki Hedline Catalogue*) – rozwinięte następnie jako **Europejski cel operacyjny** (*European Headline Goal* – EHG).

Nowo utworzonymi w UE organami WPZiB są: Stały Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy, Sztab Wojskowy oraz Komitet ds. Cywilnych Aspektów Opanowywania Sytuacji Kryzysowych.

Przyjęcie EHG ożywiło proces formowania europejskiego wymiaru obronnego. Wstępne założenia ilościowo–jakościowe obejmowały stworzenie do grudnia 2003 r. europejskich sił szybkiego reagowania według następujących charakterystyk strukturalno–funkcjonalnych:

---

[279] Deklaracja końcowa szczytu francusko–niemieckiego w Poczdamie z 1 listopada 1998 r. (*Déclaration finale de Sommet franco–allemand* , Potsdam, 1er décembre 1998, De Saint–Malo à Nice, Les textes fondateurs de la défense européenne, „Cahier de Chaillot , nr 47, maj 2001, M. Rutten (red.), Paryż, s. 4; Deklaracja o obronie europejskiej szczytu brytyjsko–francuskiego w St–Malo 3–4 listopada 1998 r. (*Déclaration sur la défense européenne de Sommet franco–britannique,* Saint–Malo, 3 et 4 décembre 1998), [w:] Ibidem, s. 8.

[280] *Deklaracja została przyjęta łącznie z Raportem prezydencji niemieckiej*, Déclaration du Conseil Européen de Cologne, Concernant le Renforcement de la politique européenne commune en matière de sécurité et de défense, 3 et 4 juin 1999,[w:] Ibidem, s. 44– 49.

[281] Ibidem, s. 88–98.

1) w wymiarze liczbowym siły szybkiego reagowania powinny składać się z:
- 50 – 60 tys. żołnierzy sił reagowania (w 60-dniowej gotowości do działań)
- ok. 200 tys. żołnierzy przewidzianych do rotacji sił reagowania,
- 300 – 350 samolotów bojowych,
- ok. 180 samolotów wsparcia,
- 40 do 60 fregat , dla państw posiadających lotniskowce – 1 lotniskowiec i 15 fregat wsparcia;

2) W wymiarze jakościowym niezbędne są zdolności:
- utrzymywania sił w wysokim stopniu gotowości (60 dni),
- wydzielania do sił reagowania doskonale wyszkolonych żołnierzy zawodowych,
- posiadania autonomicznych możliwości dowodzenia, kontroli i wywiadu,
- wsparcia logistycznego i bojowego,
- posiadania wysokiej żywotności sił i zdolności prowadzenia samodzielnych operacji militarnych w pełnym zakresie misji petersberskich przez okres co najmniej jednego roku;

3) W wymiarze strukturalnym siły szybkiego reagowania obejmują:
- komponent sił lądowych w strukturze korpusu sił reagowania, składający się z 15 brygad;
- komponent sił powietrznych w składzie 8–9 skrzydeł samolotów bojowych oraz samolotów lotnictwa wspierającego (dowodzenia, tankowania w powietrzu, walki elektronicznej, transportu powietrznego, ratownictwa lotniczego – CSAR itp.);
- komponent sił morskich w strukturze trzech zadaniowych grup morskich;
- wsparcie logistyczne ok. 1/3 składu sił.

Na konferencji UE ds. zobowiązań w dziedzinie zdolności, w Brukseli 20–21 listopada 2000 r.[282], przyjęto „Deklarację w sprawie zdolności wojskowych". W dokumencie tym zawarto zgłoszone prze poszczególne państwa udziały w Katalogu

---

[282] Zob.: *Conférence d'engagement de capacités Bruxelles, 20 et 21 novembre 2000*, [w:] Ibidem, s. 170–179.

sił. W sumie pod wspólne dowództwo zgłoszonych zostało ok. 100 tys. żołnierzy, 400 samolotów bojowych i 100 okrętów[283], czyli o 40 tys. więcej niż założono w EHG.

Konstatacje

Analiza procesów instytucjonalizacji w ramach UZE wskazuje, że w omawianym okresie nie wpłynęły one w istotny sposób na rozwój innych niż w NATO zdolności operacyjnych w sferze bezpieczeństwa i obronności.

Jakościową zmianę w zakresie wymagań w stosunku do wojskowych zdolności operacyjnych wywołała natomiast instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w ramach Unii Europejskiej. Szczególne znaczenie ma w tym wypadku proces instytucjonalizacji związany z realizacją Europejskiego celu operacyjnego.

Instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności w ramach UZE/UE nie ma na celu tworzenia zdolności operacyjnych innych niż te jakie są osiągane w ramach NATO. Jej celem jest raczej uzyskanie określonej autonomii, samodzielności w działaniach w zakresie organizacji dowodzenia przy wykorzystaniu tych samych co w NATO: zasobów, norm, zasad i procedur.

Zmiany struktur wojskowych wywoływane przez procesy instytucjonalizacji w ramach UE/UZE dotyczą bardziej organizowania wspólnych działań (np. w postaci wspólnych wielonarodowych jednostek wojskowych) aniżeli wewnętrznych funkcji sił zbrojnych. Można to ująć w ten sposób, że na obecnym etapie instytucjonalizacji UE wykorzystuje z powodzeniem mechanizmy, zasady i procedury NATO.

Należy zatem przyjąć, że istotne różnice w wymaganiach strukturalno–funkcjonalnych mogą dotyczyć niektórych dziedzin o znaczeniu strategicznym: rozpoznanie strategiczne, transport strategiczny, systemy automatyzacji procesów dowodzenia działaniami połączonymi, targetingu połączonego itd., mogłyby mieć miejsce wówczas gdyby UE zdecydowała się zwiększyć realnie autonomię w obszarach dotyczących kolektywnej obrony.

---

[283] *Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony. Siły na zamiary,* [w:] *Rocznik strategiczny 2000/2001*, E. Haliżak, R. Kuźniar, D. Popławski, H. Szlajfer (red.), Warszawa 2001, s. 195–196; R Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych...*,op. cit. s. 116.

W analizowanym okresie procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w nurcie UE (poza koncepcją CJTF – wspólną dla NATO i UE) nie wpłynęły w znaczący sposób na siły zbrojne RP, stąd w następnym rozdziale rozprawy, omawiającym internalizację procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności zostały one pominięte.

Reasumując: Procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach Unii Europejskiej nabrały tempa pod koniec lat dziewięćdziesiątych wraz z rozwojem Wspólnej polityki w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony oraz Europejskiego celu operacyjnego i są nieco mniej zaawansowane niż inne dziedziny instytucjonalizacji UE, chociażby takie jak prawo wspólnotowe, czy wspólny rynek. Trzeba jednak zauważyć, że w ubiegłych latach były one ściśle związane z budowaniem europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony w ramach NATO i rozwijaną na tej bazie koncepcją CJTF.

Dopiero ostatnie wydarzenia związane z rozszerzeniem UE, których niniejsza praca nie obejmuje, świadczą o krystalizowaniu się pewnej (ograniczonej jeszcze w skali i treści) autonomii UE w kwestiach bezpieczeństwa i obrony. Jednakże niektóre zdolności operacyjne w wymiarze strategicznym pozostają niezmiennie w gestii NATO - zdolności i zasoby wykorzystywane do zapewnienia kolektywnej obrony.

Podsumowując całość dokonanych w tym rozdziale analiz, można stwierdzić, że procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności, przebiegające w ramach KBWE/OBWE, NATO oraz UZE/UE, służące kreowaniu, organizowaniu stabilizowaniu i kontrolowaniu zrównoważonego rozwoju, współpracy międzynarodowej oraz eliminowaniu zagrożeń w obszarze euroatlantyckim, oddziałują na siły zbrojne podmiotów państwowych w ten sposób zmieniają ich kształt strukturalno funkcjonalny.

Przeprowadzone analizy wskazują, że największą dynamiką rozwoju w całym omawianym okresie (w latach 1989 – 2002) charakteryzują się procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności przebiegające w ramach NATO. W

tym nurcie należy też upatrywać instytucji generujących najważniejsze zmiany strukturalno-funkcjonalne w siłach zbrojnych, wpływające na ogólny wzrost operacyjnych zdolności reagowania środkami wojskowymi na wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa w skali obszaru euroatlantyckiego i jego otoczenia.

Wojskowe mechanizmy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności tworzone i funkcjonujące na arenie NATO mają charakter kaskadowy i współzależny. Oznacza to, że w ramach jednej instytucji np. reżimu Partnerstwa dla pokoju tworzone są następne, zależne od niej instytucje takie jak: cele interoperacyjności i sił zbrojnych, indywidualne programy partnerstwa, instytucje planowania obronnego i operacyjnego ze swoimi zasadami i procedurami, itp.

Reżimy, tworzone w paneuropejskim nurcie instytucjonalizacji KBWE/OBWE także są czynnikiem ilościowo-jakościowych zmian sił zbrojnych poszczególnych podmiotów systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. Realizacja głównego celu działania tych reżimów, jakim jest zmniejszenie prawdopodobieństwa użycia siły militarnej w rozwiązywaniu potencjalnych konfliktów, powoduje skutki nie tylko w postaci liczebności stanów osobowych i uzbrojenia ofensywnego ale również w zmianie kształtu strukturalno-funkcjonalnego sił zbrojnych poszczególnych podmiotów sytemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.

UE, tworząc własne zdolności operacyjne w zakresie bezpieczeństwa i obronności, wykorzystuje efekty procesów instytucjonalizacji zachodzących w NATO, dlatego zasięg wpływu procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach UE/UZE na zmiany strukturalno–funkcjonalne w siłach zbrojnych państw nie-należących do UE (np. w siłach zbrojnych RP) w omawianym okresie nie jest jeszcze tak widoczny jak w przypadku NATO. Można jednak przyjąć założenie, że wraz z rozwojem unijnej Wspólnej polityki w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony nastąpi wzrost skali i intensywności oddziaływań instytucji bezpieczeństwa i obronności UE na kształt strukturalno-funkcjonalny sił zbrojnych państw członkowskich.

Analiza koncepcji CJTF, Wspólnego celu operacyjnego UE oraz najnowszej strategii NATO prowadzi do wniosku, że potrzeby w sensie osiągnięcia zdolności operacyjnych konwencjonalnych sił zbrojnych państw członkowskich Sojuszu

Północnoatlantyckiego i UE są w zasadzie takie same. Stąd wniosek, że oddziaływanie reżimów i innych instytucji NATO na siły zbrojne państw członkowskich i kandydujących do Sojuszu Północnoatlantyckiego powoduje dostosowanie struktur i funkcji tych sił do potrzeb Unii Europejskiej.

Rozdział 5

PROCESY INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO JAKO CZYNNIK ZMIAN W SIŁACH ZBROJNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

W niniejszym rozdziale zamierzam przeanalizować zależności między procesami instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego a zmianami strukturalno–funkcjonalnymi, zachodzącymi w Siłach Zbrojnych RP. Przedmiotem rozważań jest internalizacja przez Polskę, a ściślej rzecz ujmując Siły Zbrojne RP, instytucji w sferze bezpieczeństwa i obronności, tworzonych i funkcjonujących w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa i obronności.

Rozważania opierają się na założeniu, że instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim towarzyszy internalizacja przez państwo do swoich sił zbrojnych nowych, pochodzących z zewnątrz rozwiązań normatywnych i organizacyjnych. Instytucje spełniają w tym procesie rolę pośrednika między państwem i jego siłami zbrojnymi a podmiotami euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa i obronności. Są one egzogennym czynnikiem adaptacyjnych zmian warunków funkcjonowania oraz zadań, rozmiarów, składu i struktur Sił Zbrojnych RP. Jednym z istotnych celów a jednocześnie skutków powyższych zmian jest osiąganie przez Siły Zbrojne RP interoperacyjności z wojskowymi strukturami euroatlantyckimi, warunkującej zdolność i efektywność uczestniczenia w wielonarodowych operacjach połączonych.

Aby zweryfikować przyjęte założenia konieczne było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jakie zjawiska adaptacyjne zachodzą między instytucjonalizacją bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego a państwem i jego siłami zbrojnymi?

2. Jakie są konsekwencje (skutki) procesów internalizacji wytworów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego do państwa i jego sił zbrojnych?

Procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, jako egzogeniczny czynnik wywołujący zmiany w Siłach Zbrojnych RP, występują równolegle z oddziaływaniem na siły zbrojne różnorakich wewnętrznych procesów instytucjonalizacji, rozumianych jako endogeniczny czynnik zmian.

Przyjąłem za P. Sztomką[284], że zmiana jest różnica między stanem organizacji (Sił Zbrojnych RP) w danym momencie i stanem tej samej organizacji w innym momencie. Stan wyznaczany jest przez ogół cech (cech względnych i własności) przysługujących organizacji (siłom zbrojnym) w danym momencie.

Kategorię „cecha" L. Krzyżanowski określa jako: to, co orzeka się o przedmiocie, odpowiadając na pytanie jaki on jest[285] (ze względu na stosunek do innych przedmiotów i jakie są jego realne jakości). Zatem, cechą względną Sił Zbrojnych RP nazywałem jakąkolwiek ich jakość (np. ineroperacyjność, wymienialność, kompatybilność, spełnianie norm, itp.) orzeczoną ze względu na ich stosunek do innych przedmiotów (np. NATO, UE, OBWE). Natomiast za własność (cechę własną) Sił Zbrojnych RP uznałem jakąkolwiek przysługującą im jakość realną, niezależnie od ich aktualnych stosunków z innymi przedmiotami, stwierdzoną w drodze aktu poznawczego (np. struktura, dyslokacja, mobilność, zdolności operacyjne itp.). Przy czym, w badaniach interesowały minie te cechy własne Sił Zbrojnych RP, które są rezultatem oddziaływań innych przedmiotów (np. NATO, OBWE, UE)[286].

Dodam jeszcze, że cechy względne i własności są niesamodzielne bytowo, muszą bowiem koniecznie współistnieć z Siłami Zbrojnymi RP, które są ich nosicielem.

W poprzednich rozdziałach nie wyjaśniłem znaczenia terminu „kształt strukturalno–funkcjonalny" Sił Zbrojnych RP, uznając, że poziom szczegółowości

---

[284] P. Sztomka, *Socjologia*..., op. cit., Zob.: W rozdziale terminologicznym przy definiowaniu „czynnika zmiany".

[285] Zob.: L.J Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, PWN, Warszawa 1999, s. 173.

[286] Por.: Ibidem, s. 174.

podjętych rozważań tego nie wymagał. Na tym etapie badań stwierdziłem, że należy temu terminowi poświęcić więcej uwagi. Termin „kształt strukturalno–funkcjonalny" odnosi się do systemowego przekroju modelu Sił Zbrojnych RP. Za C. Rutkowskim[287] przyjąłem, że przekrój strukturalny dokonywany jest pod kątem wyodrębnienia komórek organizacyjnych i relacji między nimi, natomiast przekrój funkcjonalny według wyróżnienia typowych obszarów działania.

Analiza przekroju strukturalnego prowadzona była pod kątem poszukiwania odpowiedzi na pytanie: na które komórki organizacyjne i relacje w Siłach Zbrojnych RP mogą oddziaływać instytucje bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego?

Analiza przekroju funkcjonalnego prowadziłem, poszukując odpowiedzi na pytanie: na które funkcje realizowane spełniane przez SZ RP mogą oddziaływać instytucje zewnętrze?[288]

Zakres i intensywność oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na państwo i jego siły zbrojne oraz nadawanie wspólnym działaniom i strukturom uregulowanego, usankcjonowanego i formalnego charakteru są tym większe im bardziej państwo dąży do integracji z międzynarodowymi strukturami bezpieczeństwa.

Zmiany w siłach zbrojnych, będące wynikiem internalizacji wytworów procesów instytucjonalizacji pochodzących ze środowiska międzynarodowego, uwarunkowane są:

- zewnętrznie – wspólnymi, określanymi kolektywnie w drodze kompromisu potrzebami wszystkich podmiotów systemu bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim;
- wewnętrznie – obiektywnymi potrzebami i możliwościami danego państwa.

Zmiany wywołane czynnikami zewnętrznymi nie są automatycznie wprowadzane w siłach zbrojnych. Władze państwa mają prawo i obowiązek stałej oceny, na ile przynależność do danego systemu bezpieczeństwa i obronności oraz stopień integracji

---

[287] Zob.: C. Rutkowski, A. Dawidczyk, *Rozwój SZ RP w świetle nowych wyzwań, szans i zagrożeń. W stronę armii XXI wieku*, AON, Warszawa 1999, s. 37.

[288] Por.: Ibidem, s. 37–38.

z nim są korzystne z punktu widzenia narodowej racji stanu. Wiedzą jednak, że stopień akceptacji zmian wywołanych procesami instytucjonalizacji oraz ich zakres, kierunek i tempo mogą być swoistym probierzem wiarygodności danego państwa jako członka systemu bezpieczeństwa i obronności. W ostatecznym rozrachunku wszystkie zmiany, zarówno te, które są wywołane procesami instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, jak i te, które są wynikiem wewnątrzpaństwowych procesów instytucjonalizacji, zależą od suwerennych decyzji władz państwowych, kierujących się własną oceną: subiektywnych potrzeb w zakresie bezpieczeństwa oraz obiektywnych możliwości państwa w zakresie obronności.

Biorąc pod uwagę poliarchiczny charakter środowiska międzynarodowego, w którym zakres i formy instytucjonalizacji są pochodną kompromisów osiąganych w toku wzajemnych oddziaływań podmiotów[289], władze państwowe podejmują decyzje o zmianach wprowadzanych w jego siłach zbrojnych pod wpływem internalizowanych ze środowiska zasad, norm, reguł i procedur.

Kształtowanie optymalnych rozwiązań strukturalno–funkcjonalnych sił zbrojnych jest nieustannym wyzwaniem dla każdego kraju. Równowaga w tym zakresie ma charakter dynamiczny i jest uwarunkowana obiektywnymi i subiektywnymi, zewnętrznymi i wewnętrznymi czynnikami, takimi jak: oddziaływanie wzorców zagranicznych, presja sytuacji międzynarodowej, układ sił politycznych, możliwości ekonomiczne państwa, zobowiązania polityczne itp.

Z uwagi na zakres problematyki rozprawy interesuje mnie w szczególności oddziaływanie na SZ RP i adaptowanie w nich wzorców pochodzących z systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego a więc zmian, które zostały wywołane oddziaływaniem czynnika zewnętrznego, jakim są procesy instytucjonalizacji.

W literaturze spotyka się różnorodne grupowania i klasyfikacje czynnika zmiany o mniej lub bardziej sprecyzowanym kryterium. W niniejszym rozdziale rozprawy przyjąłem, że z punktu widzenia analizy instytucjonalnej egzogennym czynnikiem zmian strukturalno–funkcjonalnych są instytucje.

---

[289] Por.: J. Kukułka, *Polityka zagraniczna a instytucjonalizacja życia międzynarodowego*, [w:] *Polityka zagraniczna państwa*, red. J. Kukułka, R. Zięba, Warszawa 1992, s. 194.

W szczególności interesują mnie skutki oddziaływania mechanizmu instytucjonalnego na elementy Sił Zbrojnych RP:

- strukturalne – wielkość, skład, wyposażenie, dyslokacja, standaryzacja, specjalizacja, homeostaza,

- funkcjonalne – dowodzenie, wydzielanie komponentów funkcjonalnych, mobilność, projekcja siły, zdolność do udziału w operacjach połączonych w układzie wielonarodowym, szkolenie[290].

Nie ulega wątpliwości, że do 1989 roku kształt strukturalno–funkcjonalny Sił Zbrojnych RP był określany przede wszystkim przez instytucje Układu Warszawskiego. Po rozpadzie UW pojawił się problem „starych" i „nowych" instytucji. Kwestia ta odnosi się do „instytucjonalnego dylematu" zmian systemowych, który można sformułować następująco: czy likwidować stare instytucje, a może lepszym rozwiązaniem jest zaadaptowanie ich do nowych warunków, czy też może tworzyć od podstaw lub internalizować nowe instytucje?

W poszukiwaniu odpowiedzi na powyższe pytania pomocne jest wykorzystanie pojęcia „próżnia systemowa", rozumianego jako stan, w którym „stary" system już nie istnieje a „nowy" jeszcze się nie wykrystalizował[291]. Po rozpadzie bloku państw socjalistycznych w części obszaru euroatlantyckiego, obejmującego również Polskę na jakiś czas powstała taka właśnie próżnia systemowa. Niemożliwe było bowiem natychmiastowe wprowadzenie w miejsce ładu dwubiegunowego całkowicie sprawnego nowego porządku multipolarnego, z udziałem państw znajdujących się w fazie transformacji systemowej.

Prawidłowe funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa i obronności w nowych uwarunkowaniach (opisanych w poprzednim rozdziale) wymagało stworzenia nowych instytucji. W tym czasie pewna grupa instytucji już zanikła w naturalny sposób. Pozostały również takie instytucje, które powinny zostać zlikwidowane lub zaadoptowane do nowych uwarunkowań. Powyższą sytuację obrazuje rys. 5.1.

---

[290] Por.: C. Rutkowski, A. Dawidczyk, *Rozwój SZ RP*..., op. cit., s. 47–48.

[291] *Pojęcie próżni systemowej odgrywa istotną rolę w analizie instytucjonalnej.* Zob.: *Instytucjonalne podejście*..., op.cit., s. 51–52.

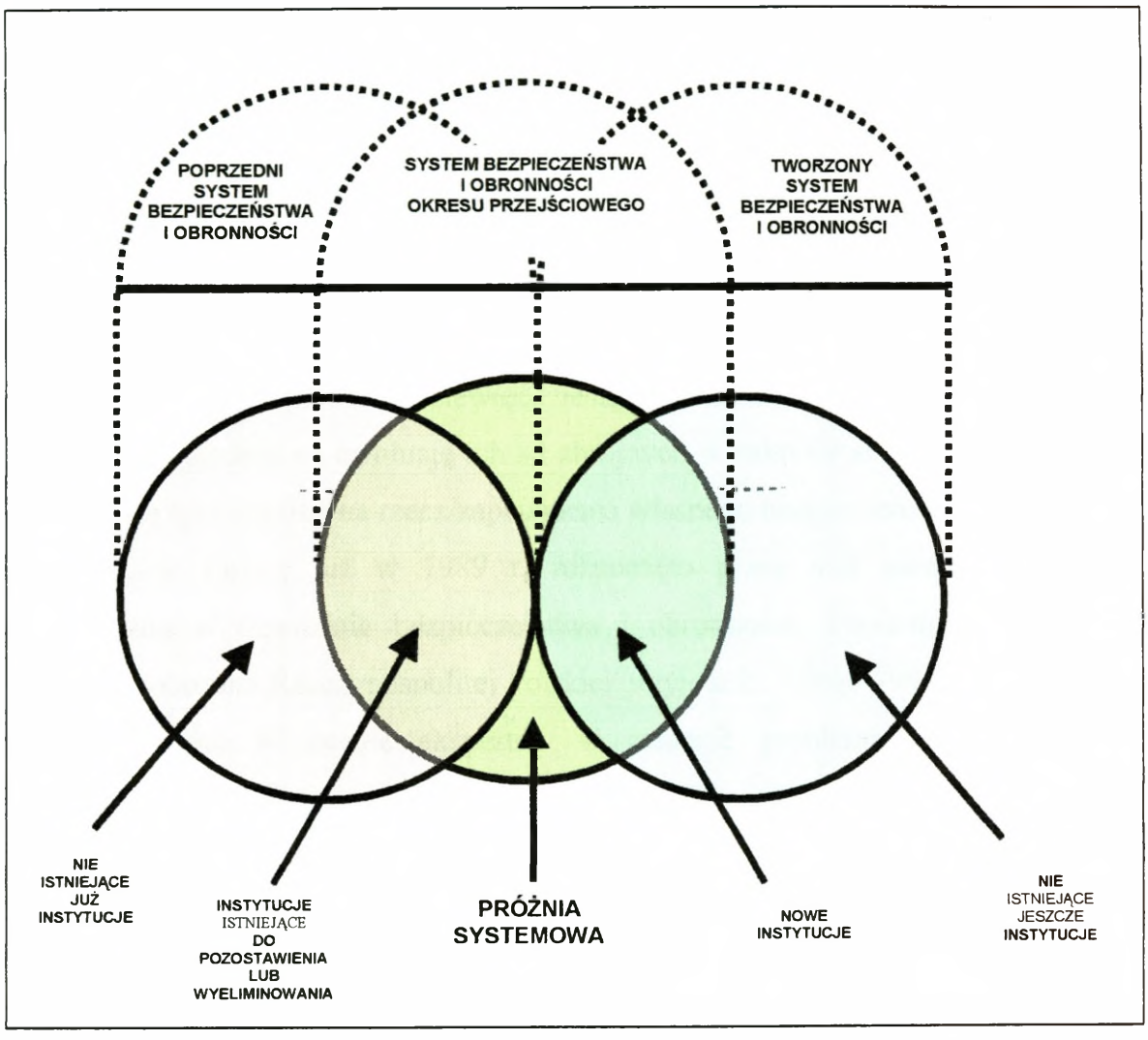

Rys. 5.1. Struktura systemu bezpieczeństwa i obronności okresu przejściowego

Źródło: Na podstawie: J. Gierczyńska, *Instytucjonalne uwarunkowania przemian systemowych*, [w:] *Instytucjonalne podejście w analizie procesów...*, op. cit. s. 52.

W wyniku bankructwa systemu komunistycznego od 1989 r. przed Polską otworzyły się możliwości bardziej swobodnego kształtowania własnej polityki bezpieczeństwa i obronności, zgodnej z interesem narodowym i wartościami funkcjonującymi w polskim społeczeństwie. Punkt odniesienia do zmian strukturalno–funkcjonalnych w SZ RP w latach dziewięćdziesiątych stanowiły priorytety bezpieczeństwa wynikające z polskiej racji stanu, wśród których na podkreślenie zasługuje priorytet: włączenia Polski do euroatlantyckich struktur bezpieczeństwa. Wola urzeczywistnienia tego priorytetu i jednocześnie celu przez kolejne rządy,

sprawujące władzą w Polsce po 1989 r., stanowiła fundament procesu integracji z organizacjami i instytucjami polityczno–militarnymi funkcjonującymi w obszarze euroatlantyckim, a przede wszystkim z NATO, Unią Zachodnioeuropejską i Unią Europejską.

Zmiany zachodzące w międzynarodowym systemie bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego wywołane procesami decentralizacji zimnowojennego ładu dwubiegunowego oraz szybko narastającymi nowymi więziami i współzależnościami miedzy państwami w latach dziewięćdziesiątych XX oddziaływały bezpośrednio na państwa i pośrednio na ewolucję ich sił zbrojnych w zakresie struktur, mechanizmów kierowania oraz działań na rzecz zapewnienia własnego bezpieczeństwa.

Stąd, w Polsce już w 1989 r. rozpoczęto prace nad narodową koncepcją strategiczną w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Efektem tych prac była Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej przyjęta 21 lutego 1990 r. przez Komitet Obrony Kraju. W ocenie ekspertów w zakresie problematyki bezpieczeństwa i obronności[292], już w momencie opublikowania był to dokument częściowo nieaktualny i w niektórych kwestiach sprzeczny wewnętrznie. Pamiętajmy jednak, że powstawał on w warunkach przynależności Polski do Układu Warszawskiego. Mimo iż wówczas UW nie był już sojuszem obronnym, zwartym wokół wspólnych idei, a raczej luźnym związkiem państw członkowskich, przynależność do niego uznano w powyższej Doktrynie za ważny element zapewnienia bezpieczeństwa narodowi polskiemu (aczkolwiek z zastrzeżeniem, że rola UW może się zmienić)[293].

Bezpośrednio po formalnym rozwiązaniu UW (lipiec 1991 r.) w Polsce podjęto prace zmierzające do opracowania założeń nowej narodowej strategii bezpieczeństwa.

2 listopada 1992 r. Komitet Obrony Kraju przyjął dwa dokumenty: Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Politykę bezpieczeństwa i strategię obronną. W sumie, obydwa dokumenty określały strategię bezpieczeństwa i obronności RP w warunkach samodzielności obronnej[294].

---

[292] Zob.: S. Koziej, *Ewolucja polskiej strategii obronności*, s. 451; B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w polskiej polityce bezpieczeństwa*, s. 500, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001.

[293] Ibidem, s. 629–631.

[294] Zob.: Ibidem, s. 458.

W Założeniach do polskiej polityki bezpieczeństwa stwierdzono, że zasadniczym czynnikiem stabilności politycznej i pokoju w Europie pozostaje Sojusz Północnoatlantycki a celem strategicznym Polski jest członkostwo w NATO oraz UZE[295]. Formalnie rzecz biorąc strategia samodzielności obronnej z 1992 r. obowiązywała Siły Zbrojne RP przez następnych osiem lat – do 4 stycznia 2000 r. roku, kiedy to Rada Ministrów przyjęła nową Strategię Obronności RP. Jednakże przez cały ten okres kolejne rządy RP dążyły do wkomponowania interesów państwa w sferze bezpieczeństwa i obronności w szerszy kooperatywny system wzajemnie uzupełniających się instytucji. Starania te zostały uwieńczone ostatecznie zrealizowaniem celu zawartego w Założeniach do polskiej polityki bezpieczeństwa – przyjęciem Polski do NATO w 1999 r. (Kalendarium przystąpienia RP do NATO – załącznik 2). Droga do tego celu prowadziła przez zewnętrzne instytucje (rozumiane jako sformalizowane struktury, uzgodnione zasady, normy, reguły i procedury decyzyjne, prowadzące do zachowań kooperacyjnych), które były podstawowym elementem – czynnikiem wykonawczym procesu kształtowania struktur i funkcji Sił Zbrojnych RP w szerszym procesie instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego[296].

Należy zauważyć, że w latach 1989–2003 instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego przebiegała równolegle w trzech zasadniczych nurtach: NATO, UE i OBWE. Z uwagi na zakres podjętych badań, analizie instytucjonalnej poddane zostały tylko te wytwory instytucjonalizacji (instytucje) bezpieczeństwa i obronności, które internalizowane do Sił Zbrojnych RP, skutkowały zmianami strukturalno–funkcjonalnymi.

Biorąc powyższe pod uwagę, zmiany strukturalno–funkcjonalne w Siłach Zbrojnych RP, wywołane procesami instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego w latach 1989–2003 można podzielić na trzy etapy, wyznaczone według kryterium głównego nurtu instytucjonalizacji, odziaływującego w danym czasie na Siły Zbrojne RP.

---

[295] Ibidem, s. 631.
[296] Por.: M. Pietraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki* ...op. cit., s. 47.

Etap pierwszy – tzw. samodzielności obronnej, obejmuje okres od roku 1989 do 1993, w którym zmiany w Siłach Zbrojnych RP, wywoływane procesami instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, ograniczały się do oddziaływania instytucji rozpadającego się już Układu Warszawskiego oraz KBWE. Mimo, iż wybory do Sejmu RP w 1989 r. stanowiły cezurę czasową, która wyznaczała początek politycznej niezależności Polski, to jednak jej przynależność do UW skutkowała kontynuacją procesu restrukturyzacji Sił Zbrojnych RP, wynikającego z „Doktryny wojennej państw – stron Układu Warszawskiego" przyjętej w 1987 r. Spektakularnym „osiągnięciem" tej restrukturyzacji było rozwiązanie części jednostek wojskowych, dyslokowanych we wschodniej części Polski[297]. Podobnie, przynależność Polski do UW miała decydujący wpływ na pułapy stanów osobowych i uzbrojenia, określone w ramach KBWE reżimami CFE 1 i 1A.

Etap drugi – zbliżania Polski do zachodnich instytucji bezpieczeństwa euroatlantyckiego, przypadający na lata 1993 – 1999, jest okresem wzmożonego oddziaływania na Siły Zbrojne RP instytucji tworzonych i funkcjonujących w ramach NATO i UE.

Etap trzeci – członkostwa w NATO i dalszego zbliżania z UE, trwający od roku 1999, obejmuje zmiany w Siłach Zbrojnych RP wywołane głownie przez instytucje NATO.

5.1. Internalizacja instytucji OBWE (KBWE)

Analizując możliwość wywołania zmian strukturalno–funkcjonalnych w Siłach Zbrojnych RP przez procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w nurcie KBWE/OBWE skupiłem uwagę na dwóch reżimach: „Traktacie o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie" (CFE) oraz „Traktacie o Otwartych Przestworzach" (Open Skies), gdyż pozostałe instytucje stworzone w tym nurcie formy zorganizowanego oddziaływania obejmujące np.: dyplomację prewencyjną, zespoły

[297] Szerzej: S. Koziej, *Ewolucja polskiej strategii obronności...*, op. cit., s. 449–451.

szybkiej fachowej pomocy i współdziałania (REACT) itp.), określane są w języku dyplomacji jako „miękkie", nie wywołujące zmian strukturalno–funkcjonalnych sil zbrojnych ani ich zdolności operacyjnych.

5.1.1. Internalizacja reżimu CFE

Gwoli uściślenia przypomnijmy, że Traktat CFE wynegocjowany w „okresie przejściowym", ustanawiał równowagę w siłach konwencjonalnych między NATO a UW, wprowadzając narodowe limity uzbrojenia oparte na pułapach grupowych[298]. Z czasem reżimy ustanowione traktatem CFE przestały być li tylko mechanizmem zachowania równowagi między dwoma przeciwstawnymi blokami, a stały się instrumentem demokratyzacji stosunków w sferze wojskowej oraz czynnikiem stabilizacji i ochrony przed niespodziewanymi posunięciami wojskowymi podmiotów państwowych[299]. W tym sensie Traktat CFE był korzystny dla Polski miedzy innymi dlatego, że wypełniał systemową próżnię bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim do czasu ustanowienia innych instytucji minimalizujących zagrożenia i stabilizujących system bezpieczeństwa i obronności[300].

W wyniku uzgodnień grupowych, zgodnie z Traktatem CFE, dla Polski przewidziano następujące pułapy w pięciu kategoriach uzbrojenia ofensywnego:

- 1750 czołgów bojowych;

---

[298] W rzeczywistości Traktat CFE nie narzucał narodowych limitów uzbrojenia, a jedynie wprowadzał zasadę, że **pułapy narodowe** uzgodnione wewnątrz **grupy państw** stają się dla państw wiążące w momencie ich notyfikowania. Zgodnie z Traktatem *„termin **grupa Państw–Stron** oznacza **grupę Państw–Stron, które podpisały Układ Warszawski** z 1955 r., składającą się z Republiki Bułgarii, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej, Rumunii, Republiki Węgierskiej, Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, lub **grupę Państw–Stron, które podpisały lub przystąpiły do Traktatu Brukselskiego** z 1948 r. lub Traktatu waszyngtońskiego z 1949 składającą się z Królestwa Belgii, Królestwa Danii, Republiki Francuskiej, Republiki Greckiej, Królestwa Hiszpanii, Królestwa Holandii, Republiki Islandii, Kanady, Wielkiego Księstwa Luksemburg, Republiki Federalnej Niemiec, Królestwa Norwegii, Republiki Portugalskiej, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Republiki Tureckiej, Republiki Włoskiej oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej"*. Zob.: Traktat o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie, podpisany w Paryżu dnia 19 listopada 1990 r.

[299] Zob.: A. Kobieracki, *Problematyka rozbrojeniowa w polskiej polityce bezpieczeństwa w latach 1989–2000*, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 395.

[300] Por.: Ibidem, s. 400.

- 1610 sztuk artylerii;
- 2150 wozów opancerzonych;
- 460 samolotów bojowych;
- 130 śmigłowców uderzeniowych.

Podpisane w lipcu 1992 r. porozumienie CFE–1a uzupełniało Traktat CFE, ograniczeniami stanów osobowych sił zbrojnych państw – sygnatariuszy. Dla Sił Zbrojnych RP limit ten wynosił 234 000 żołnierzy.

W 1996 r. rozpoczął się proces adaptacji Traktatu CFE do zmian zachodzących w środowisku geopolitycznym Europy, zakończony podpisaniem Aktu Końcowego Konferencji Państw–Stron Traktatu CFE, 19 listopada 1999 r. w Stambule. W aneksie do tego dokumentu Polska zobowiązała się politycznie do nie przekroczenia pułapu:

- 1577 czołgów bojowych (na koniec 2001 r.);
- 1780 bojowych pojazdów opancerzonych (na koniec 2001 r.);
- 1370 środków artyleryjskich (na koniec 2002 r.).

Jednocześnie Polska zagwarantowała sobie prawo do goszczenia i rozmieszczenia na swoim terytorium, do: 459 czołgów bojowych, 723 bojowych pojazdów opancerzonych oraz 420 środków artyleryjskich.

Funkcjonowanie reżimu CFE wiązało się z istotnym obniżeniem stanu osobowego i liczebności niektórych kategorii uzbrojenia Sił Zbrojnych RP, o czym świadczy porównanie limitów Traktatu CFE ze stanami faktycznymi w ujęciu chronologicznym (tabela 5.1).

Konstatacja

Wprowadzenie reżimu CFE skutkowało obniżeniem potencjału ofensywnego sił zbrojnych RR w okresie ostatniej dekady XX w. Redukcja dotyczyła stanu posiadania czołgów – o 73%, bojowych pojazdów opancerzonych – o 50% oraz artylerii – o 74%. Samoloty bojowe i śmigłowce szturmowe nie podlegały redukcji, gdyż ich stan liczebny był niższy od limitów w całym okresie obowiązywania Traktatu.

Tabela 5.1

PORÓWNANIE STANÓW FAKTYCZNYCH SIŁ ZBROJNYCH RP Z LIMITAMI CFE

KATEGORIA	LIMIT CFE 1990	STAN FAKTYCZNY 1996	LIMIT CFE 1999*	STAN FAKTYCZNY 1999
Stan osobowy	234000	248000	234000	210000
Czołgi bojowe	1730	1721	459	1657
Artyleria	1610	1581	420	1580
Bojowe wozy opancerzone	2150	1455	723	1473
Samoloty bojowe	460	400	460	298
Śmigłowce szturmowe	130	92	130	104

* Termin wykonania zobowiązań:

- dla czołgów i bojowych wozów opancerzonych – koniec 2001 r.;
- dla artylerii – koniec 2002 r.

Źródło: *SIPPRI Yearbook 2000*, Oxford 2000, s.578; *Polska polityka bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 611.

Oddziaływanie reżimu CFE przejawiało się także w zmianach składu, struktury, dyslokacji i przeznaczenia sił zbrojnych. Przykładowo, w Wojskach Lądowych liczba okręgów wojskowych została zmniejszona z trzech do dwóch. W Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej rozwiązano dwa spośród czterech korpusów (jeden z trzech korpusów obrony powietrznej i korpus lotniczy), trzy dywizje lotnicze (dwie lotnictwa myśliwsko–bombowego i jedną myśliwską), likwidując przy tym szereg pułków lotnictwa (przeważnie szturmowego) i jednostek pomocniczych. Ograniczono liczbę czynnych lotnisk, stanowisk dowodzenia oraz zrezygnowano z mobilnego systemu dowodzenia (przeznaczonego głównie do kierowania ofensywnymi działaniami lotnictwa poza granicami państwa). W efekcie ograniczona została

możliwość ofensywnego użycia sił zbrojnych, co było zgodne nie tylko z ideą Traktatu CFE ale także z założeniami polskiej polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej.

Nie można również zapominać o przedsięwzięciach jakie należało realizować w siłach Sił Zbrojnych RP w związku z procedurami kontrolnymi, ustanowionymi reżimem CFE. Obejmowały one:

- ustanowienie organu odpowiedzialnego za prowadzenie i przyjmowanie inspekcji nadzorujących realizację postanowień reżimu (zadanie to powierzono Departamentowi Wojskowych Spraw Zagranicznych),
- powołanie i przeszkolenie inspektorów do zespołów kontrolnych;
- typowanie uzbrojenia przewidzianego do zniszczenia;
- przygotowanie miejsc składowania redukowanego uzbrojenia;
- udział inspektorów w inspekcjach prowadzonych w Polsce i za granicą;
- przygotowanie dokumentacji notyfikacyjnej i jednostek wojskowych do inspekcji;
- wdrożenie procedur prowadzenia i przyjmowania inspekcji;
- przyznanie określonego budżetu i wydzielenie zaplecza logistycznego na potrzeby funkcjonowania reżimu CFE.

Wniosek: Funkcjonowanie reżimu CFE wymagało stworzenia systemu organów wykonawczych, określonej infrastruktury rzeczowej oraz wyznaczenia i przeszkolenia inspektorów, a zatem potwierdziło się założenie, że wywołało ono w siłach zbrojnych jakościowo istotne zmiany strukturalno – funkcjonalne.

5.1.2. Internalizacja reżimu Otwartych Przestworzy

Reżim otwartych przestworzy[301] obowiązuje oficjalnie od początku 2002 r. (po ratyfikowaniu go przez wymagane 20 z 27 państw–sygnatariuszy). W praktyce funkcjonuje on jednak z pewnymi ograniczeniami już 12 lat od momentu podpisania

[301] Zob.: Traktat o otwartych przestworzach, sporządzony w Helsinkach dnia 24 marca 1992 r. (Dz. U. z 2001 r. Nr 103, poz. 1127)

go w marcu 1992 r. i w tym czasie wywołał określone zmiany strukturalno–-funkcjonalne w Siłach Zbrojnych RP. Zmiany te są poniekąd pochodną dobrowolnej aktywności Polski we wdrażaniu Reżimu w 10–letnim okresie poprzedzającym jego ratyfikację[302].

Funkcjonowanie reżimu otwartych przestworzy wymagało stworzenia w Siłach Zbrojnych RP określonej infrastruktury instytucjonalnej, obejmującej odpowiednią do potrzeb kontroli zbrojeń i budowy środków zaufania: wewnętrzną organizację, zadania, zasoby i relacje z podmiotami zewnętrznymi (zob. def. infrastruktury instytucjonalnej w rozdz. 3).

W Polsce za wypełnianie zobowiązań w zakresie kontroli zbrojeń i budowy środków zaufania wynikających z reżimu otwartych przestworzy odpowiedzialny jest Minister Obrony Narodowej. Zaś w praktyce zadania traktatowe realizowane są przez Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej w ścisłej współpracy z Departamentem Wojskowych Spraw Zagranicznych i pod nadzorem Podsekretarza ds. Polityki Obronnej[303].

Zadania wynikające z Reżimu realizowane przez Siły Zbrojne RP obejmują:

- planowanie i wykonanie misji aktywnych (prowadzonych nad terytorium innych państw);
- udział w misjach pasywnych (realizowanych na terytorium Polski),
- organizacja kontroli ruchu lotniczego w przypadku misji pasywnych,
- szkolenie specjalistów,
- analizowanie danych z lotów własnych i wykonywanych przez inne państwa,
- archiwizowanie i przetwarzanie danych,
- wymianę i korzystanie z informacji,
- pozyskiwanie (zakup, wypożyczenie) sprzętu obserwacyjnego[304].

---

[302] *Do 2000 r. strona polska uczestniczyła w 21 lotach próbnych, korzystając z wypożyczonego sprzętu.* Zob.: Z. Karolczyk, *Traktat o otwartych przestworzach w kooperacyjnym systemie bezpieczeństwa europejskiego, rozprawa doktorska*, Warszawa 2001, s. 129–130.

[303] Ibidem.

[304] Polska nie posiada samolotu przystosowanego do prowadzenia lotów obserwacyjnych, spełniającego wymogi reżimu otwartych przestworzy i w przypadku wykonywania misji aktywnych korzysta z samolotu wypożyczonego. Samoloty takie posiadają: Bułgaria (An–30), Czechy (An–30B), Rosja (An–30B i Tu–134), Rumunia (An–30B), WB (Andover CMK 1), USA (OC–135B). przyp. aut.

Na materialne i niematerialne zasoby Sił Zbrojnych RP niezbędne do realizowania powyższych zadań składają się między innymi:

- przeszkolony i kwalifikowany personel (kierownictwo, inspektorzy, kontrolerzy),
- budżet,
- przygotowane punkty wejścia i wyjścia (lotniska),
- sprzęt obserwacyjny własny i dzierżawiony (samolot obserwacyjny)
- logistyka,
- ośrodek gromadzenia i przetwarzania danych,
- wiedza specjalistyczna,
- zasady funkcjonowania krajowej struktury reżimu otwartych przestworzy[305].

W zakresie relacji z podmiotami zewnętrznymi Siły Zbrojne RP działają zgodnie z koncepcjami:

- wymiany i wykorzystania informacji,
- kontroli ruchu powietrznego,
- korzystania ze sprzętu wynajmowanego.

Wniosek: Funkcjonowanie reżimu otwartych przestworzy spowodowało strukturalno–funkcjonalne zmiany w Siłach Zbrojnych RP w postaci: stworzenia struktury instytucjonalnej odpowiedniej do narodowych potrzeb oraz możliwości udziału w aktywnych i pasywnych misjach obserwacyjnych.

5.2. Internalizacja instytucji NATO i UE

Pierwsze oficjalne kontakty miedzy Polską a NATO miały miejsce już w1989 r. W październiku 1989 r. delegacja polska uczestniczyła po raz pierwszy w obradach Komisji Politycznej 35. Sesji Zgromadzenia Parlamentarnego NATO. W marcu 1990 roku minister spraw zagranicznych RP Krzysztof Skubiszewski gościł z wizytą w Kwaterze Głównej NATO, a w sierpniu tegoż roku sekretarz generalny NATO

---

[305] Zob.: Z. Karolczyk, *Traktat o otwartych przestworzach...*, op. cit., s. 147.

Manfred Woerner przebył z oficjalną wizytą do Warszawy. Był to początek instytucjonalizacji kontaktów bilateralnych, który nie oznaczał jednak rozpoczęcia procesu internalizacji instytucji NATO do Sił Zbrojnych RP.

W odpowiedzi na polskie deklaracje zacieśnienia współpracy, przywódcy NATO sugerowali wówczas oparcie wzajemnych stosunków na formule partnerstwa bez formalnych zobowiązań. Pierwsza możliwość formalnych konsultacji pojawiała się wraz z ustanowieniem instytucji Północnoatlantyckiej Rady Współpracy w listopadzie 1991 r. Po przyjęciu przez Polskę Założeń do polskiej polityki bezpieczeństwa w listopadzie 1992 r. było już jasne, że strategicznym celem Polski jest członkostwo w NATO. Dyplomacja polska wykorzystywała w kontaktach z NATO następujące argumenty:

- mimo iż Polsce nie grozi bezpośrednie zagrożenie militarne i stan bezpieczeństwa zewnętrznego otoczenia międzynarodowego zmienia się na korzyść (powstanie Grupy Wyszechradzkiej) to ugrupowania nacjonalistyczne i ośrodki militarne w Rosji nie chcą zapomnieć o panowaniu polityczno–militarnym ZSRR w Europie Środkowej i Wschodniej;
- Polska nie jest w stanie samodzielnie przeciwstawić się ze strony silniejszego militarnie sąsiada;
- Polska nie posiada dostatecznych zasobów finansowych na szybką i radykalną modernizację sił zbrojnych, wobec tego musi poszukiwać sojuszników do obrony (zbiorowej) aby obniżyć jej koszty[306].

W poszukiwaniu korzystnej opcji włączenia Polski do systemu bezpieczeństwa i obronności odpowiadającego tym argumentom, Rząd RP kierował się następującymi przesłankami sformułowanymi w postaci pytań:

- czy dany system sprawdził się pod względem skuteczności zapewnienia bezpieczeństwa swoim członkom ?
- czy wartości, które on chroni są zgodne z wartościami ważnymi dla Polski?
- czy członkostwo w tym systemie stworzy Polsce szansę na przezwyciężenie cywilizacyjnego zapóźnienia Polski?

---

[306] Zob.: *Polska droga do NATO*, opracowanie Biura Prasy i informacji MON [w:] Przegląd Rządowy nr 4 (94) kwiecień 1999.

- czy Polska będzie w danym systemie równorzędnym partnerem dla jego członków?
- czy przynależność do danego systemu bezpieczeństwa i obronności zwiększy poczucie bezpieczeństwa militarnego Polski?[307]

Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia jedynym systemem w obszarze euroatlantyckim, który spełniał powyższe kryteria było NATO i stąd wynikała presja polskiej dyplomacji wywierana na rządy państw członkowskich Sojuszu aby wykonały jakiś krok dający Polsce możliwość zbliżenia do NATO a w dalszej pewnej perspektywie członkostwa w tym sojuszu.

5.2.1. Internalizacja instytucji Partnerstwa dla Pokoju

W 1993 r. w NATO sformułowano założenia programu Partnerstwo dla Pokoju – PdP (zob. rozdział 4). Początkowo polska odniosła się do tej inicjatywy sceptycznie[308], domagając się doprecyzowania i rozszerzenia formuły PdP w kierunku: stworzenia realnych możliwości przyjęcia do Sojuszu, określenia ewentualnych warunków oraz czasowej perspektywy członkostwa[309]. Oczekiwania oraz działania Polski i innych

---

[307] Ibidem.

[308] Wątpliwości Polski z początku 1994 r. obrazuje fakt, iż w przededniu styczniowych decyzji NATO do zaakceptowania tego programu nakłaniała polskie władze delegacja amerykańska wysokiego szczebla, która przybywała do Warszawy: gen. John Shalikashvili – szef Połączonych Sztabów Sił Zbrojnych USA i ówczesna ambasador USA przy ONZ Madeleine Albright.

[309] Minister spraw zagranicznych RP Andrzej Olechowski sformułował pięć tez wynikających z polskiej racji stanu, które powinny się znaleźć w tekście programu PdP:

- zainteresowanym państwom powinno się zaoferować jasne perspektywy w kwestii członkostwa, natomiast programy współpracy z nimi powinny być ukierunkowane na członkostwo;
- porozumienie ramowe nie powinno ograniczać się do ogólnych deklaracji, lecz wskazywać konkretne reguły postępowania państw aspirujących;
- należy tak rozszerzyć treść artykułu 4 Traktatu Północnoatlantyckiego, aby stanowił on, iż konsultacje w sytuacji zagrożenia integralności terytorialnej, niezależności politycznej lub bezpieczeństwa mogą prowadzić także do określenia wspólnych działań zmierzających do przywrócenia pokoju;
- ewentualne dwustronne porozumienia powinny pozwalać na zróżnicowanie charakteru i zasięgu współpracy zgodnie z interesem każdego z partnerów;
- oferty współpracy powinny być przedstawione wszystkim państwom na identycznych warunkach wstępnych; jednak szybszemu rozwojowi współpracy z NATO jednemu z państw nie powinny przeszkadzać pozostałe.

Zob.: „Przegląd Rządowy" nr 4 (94) kwiecień 1999; „Rzeczpospolita" z 29 grudnia 1993 r.

państw dążących do członkostwa w NATO zostały uwzględnione w „Zaproszeniu do partnerstwa" i „Dokumencie ramowym Partnerstwa dla Pokoju" przyjętych przez Sojusz w trakcie posiedzenia Rady Północnoatlantyckiej w Brukseli 10 stycznia 1994 roku.

Przystąpienie Polski do PdP otwierało fazę zbliżania do NATO (1993–1997), po której nastąpiła faza akcesji (1997–1999), prowadząca do pełnego członkostwa w Sojuszu (1999).

Z punktu widzenia analizy oddziaływania procesów instytucjonalizacji na zmiany w Siłach Zbrojnych RP w fazie zbliżania najważniejsze uznałem kryteria członkostwa w Sojuszu, określone przez NATO w Dokumencie ramowym PdP. Warunki członkostwa takie jak: ustanowienie demokratycznej kontroli nad wojskiem, działanie na rzecz przejrzystości w planowaniu i budżecie obronnym, dostosowywanie sił zbrojnych do współdziałania z NATO oraz gotowość do udziału w operacjach pokojowych prowadzonych przez ONZ i OBWE zakreślały ogólne ramy oddziaływania reżimu na Siły Zbrojne RP w kolejnych latach.

Rząd RP jako pierwszy złożył 25 kwietnia 1994 r. w Kwaterze Głównej NATO„Dokument prezentacyjny" PdP (załącznik 3.), w którym zawarte były zobowiązania Polski do osiągnięcia celów PdP w czterech obszarach problemowych[310]:

a) w zakresie osiągnięcia przejrzystości planowania obronnego i pracach nad budżetem wojskowym Polska wyraziła gotowość szerokiej wymiany informacji z NATO i podjęcia działań formalno – prawnych dla jej ułatwienia;

b) dla zapewnienia demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi zadeklarowano:

- doskonalenie demokratycznych procedur opracowania i kontroli budżetu wojskowego,
- dokończenie reorganizacji MON i naczelnych organów Sił Zbrojnych RP zgodnie z normami NATO,
- zakończenie procesu zmian legislacyjnych w dziedzinie obronności;

---

[310] M. Wągrowska, *Partnerstwo dla Pokoju*, „Studia i Materiały" Nr 8/94, BPiI MON, s. 52.

c) w celu rozwoju współpracy wojskowej z NATO w zakresie planowania, szkolenia i ćwiczeń służących wzmocnieniu zdolności do udziału w misjach pokojowych, poszukiwawczo–ratowniczych, humanitarnych i innych (do uzgodnienia) zobowiązania postanowiono priorytetowo traktować następujące obszary współpracy z NATO: systemy dowodzenia, kierowania, łączności i rozpoznania; obronę powietrzną, w tym budowanie nowoczesnego narodowego systemu obrony powietrznej, przygotowanego do współpracy z siłami NATO. Realizację powyższego celu zamierzano osiągnąć poprzez:

- rozpoczęcie wspólnego szkolenia i ćwiczeń sztabów i wojsk,
- intensyfikację szkolenia językowego i specjalistycznego,
- włączenie Polski do systemów ostrzegania i powiadamiania o zagrożeniach związanych z katastrofami naturalnymi i ekologicznymi;

d) w celu utrzymania zdolności i gotowości do włączenia się w operacje ONZ i OBWE. dotyczyły m.in. utrzymywania w stałej gotowości do działania batalionu operacyjnego w sile ok. 1000 żołnierzy i specjalistycznej jednostki (logistycznej, inżynieryjnej, medycznej) oraz udostępniania ośrodków szkolenia poligonowego do przygotowania międzynarodowych sił na potrzeby operacji pokojowych.

W celu wypełnienia zobowiązania w zakresie długookresowego rozwoju SZ RP i lepszego przygotowanych ich do współdziałania z siłami państw Sojuszu, przewidziano m.in.:

- dostosowanie systemu dowodzenia Sił Zbrojnych RP do wymagań NATO,
- nawiązanie bezpośrednich kontaktów operacyjnych z następującymi dowództwami NATO: AFCENT, AIRCENT, LANDCENT, BALTAP i ARRC,
- zapewnienie kompatybilności systemów dowodzenia obroną powietrzną,
- przebudowanie systemów łączności wg standardów NATO;
- zapewnienie wymiany danych pomiędzy systemami rozpoznania i ostrzegania,
- wprowadzenie zmian dostosowujących logistykę i kartografię do standardów NATO,

- dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia dowództw, sztabów i wojsk do wymogów współdziałania z siłami Sojuszu,
- dostosowanie systemów uzbrojenia, sprzętu technicznego, wyposażenia wojsk oraz obsługi i zabezpieczenia,
- dostosowanie wyposażenia wybranych portów morskich i lotnisk wojskowych do standardów NATO.

Treść polskiego „Dokumentu prezentacyjnego" przedstawiono w załączniku 3.

Internalizacja instytucji Indywidualnego Programu Partnerstwa

Przyjęcie polskiego „Dokumentu prezentacyjnego" zapoczątkowało rozpoczęcie dwustronnych negocjacji dotyczących zakresu i mechanizmów współdziałania z Sojuszem. W efekcie 22 czerwca 1994 roku Polska przedstawiła NATO „Indywidualny Program Partnerstwa RP na 1994 rok" (IPP'94), oficjalnie zaakceptowany przez stałą Radę Ambasadorów Sojuszu 5 lipca tegoż roku.

Pierwszy Indywidualny Program Partnerstwa RP zawierał ogółem 41 przedsięwzięć podzielonych w 15 obszarach współpracy:

- obrona powietrzna (przedsięwzięcia: rozwinięcie nowoczesnego systemu OP, uzyskanie kompatybilności systemów dowodzenia OP)
- kierowanie i kontrola ruchu powietrznego(przedsięwzięcia: ustalenie w przyszłości więzi między polską kontrolą ruchu powietrznego i systemami kontroli państw NATO; zapewnienie identyfikacji swój – obcy);
- dowodzenie, kierowanie, łączność, informacja (przedsięwzięcie: zapewnienie interoperacyjności systemów C3I);
- obrona cywilna (przedsięwzięcia: rozwój wspólnych działań, ochrona środowiska);
- opanowywanie kryzysów (przedsięwzięcia: rozwój wspólnych przedsięwzięć w zakresie opanowywania kryzysów);
- demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi (przedsięwzięcia: demokratyczne procedury budżetowania wojska; usankcjonowanie statutu

prawnego i uprawnień odpowiednich organów państwowych w kwestiach obronności i bezpieczeństwa narodowego);

- planowanie obronne i budżet (przedsięwzięcia: udostepnienie informacji nt. polskich struktur wojskowych; wymiana informacji w ramach procesu planowania obronnego, adaptacja polskiego systemu zarządzania zasobami obronnymi do standardów NATO, rozwój wspólnego zarządzania zakupami na cele obrony, konsultacje w zakresie planowania i zarządzania narodowymi programami badawczo–rozwojowymi, zmiany organizacji i funkcjonowania logistyki);
- polityka obronna i strategia (przedsięwzięcie: konsultacje w kwestiach polityki obronnej);
- ćwiczenia i operacje (przedsięwzięcia: rozwój wspólnych przedsięwzięć wojskowych, wspólnego szkolenia, ćwiczeń i operacji);
- logistyka (przedsięwzięcia: planowanie logistyczne, zmiany organizacji logistyki);
- operacje pokojowe (przedsięwzięcia: współpraca z dowództwami: AFCENT, LANDCENT, BALTAP i ARRC w zakresie operacji pokojowych);
- standaryzacja i ineroperacyjność (przedsięwzięcia: zakończenie procesu przekształceń struktur MON i wyższych organów dowodzenia zgodnie ze standardami NATO; rozwój współpracy w zakresie adaptacji polskiego systemu planowania obronnego, systemu dowodzenia, systemów łączności do standardów NATO; stopniowe wprowadzanie definicji i symboliki NATO; przystosowanie systemów szkolenia, dowództw, sztabów i jednostek, portów, wybranych lotnisk, infrastruktury obronnej do standardów NATO);
- szkolnictwo wojskowe (przedsięwzięcia: rozpoczęcie wspólnego szkolenia, wymiana doświadczeń, rozwój ośrodków szkolenia)[311].

Przedsięwzięcia zawarte w pakiecie IPP'94, w części finansowanej przez stronę polską, nie były zawarte wcześniej w budżecie MON. Ich wprowadzenie świadczyło więc o politycznej woli ich wykonania w zależności od zapewnienia środków

---

[311] M. Wągrowska, *Partnerstwo dla Pokoju...*,op. cit., s. 57–66.

finansowych. W sferze wykonania IPP przez przedsięwzięcia należy rozmieć: kontakty specjalistów, wymianę informacji i doświadczeń, uczestnictwo w specjalnych spotkaniach, udostępnianie stosownej dokumentacji, doradztwo, uczestnictwo w konferencjach i odprawach, porady, konferencje, seminaria, kursy, opracowywanie ćwiczeń, uczestniczenie w ćwiczeniach itp.

W roku 1995 spośród 137 przedsięwzięć zrealizowanych w ramach IPP, z udziałem SZ RP odbyło się:

- 9 ćwiczeń wojskowych;
- 37 przedsięwzięć w zakresie kształcenia i szkolenia wojsk;
- 19 przedsięwzięć dotyczących standaryzacji w obszarze standaryzacji i interoperacyjności;
- 15 przedsięwzięć w zakresie kierowania, dowodzenia i łączności[312].

W IPP'96 priorytetowo potraktowano wyżej wymienione 4 obszary współpracy, zwiększając jednocześnie ogólną liczbę przedsięwzięć do 229. Największe znaczenie z punktu widzenia szkolenia dowództw, sztabów i wojsk miał udział w ćwiczeniach: wojskowych (EXG), prowadzenia operacji humanitarnych (EXH), operacji pokojowych (EXP), poszukiwania i ratownictwa (EXR).

W 1997 r. IPP'97 zawierał 456 przedsięwzięć pogrupowanych w 21 obszarach. Ponad połowa tych zamierzeń dotyczyła czterech priorytetowych dziedzin:

- dowodzenia, kierowania i łączności (C3) – 32,
- standaryzacji (STD) – 46,
- ćwiczeń wojskowych i przedsięwzięć przygotowujących (TEX) – 89,
- doktryn szkoleniowych i szkolenia wojsk (TRD) – 102[313].

Ocena realizacji przedsięwzięć IPP'97, dokonana w Siłach Zbrojnych RP i w NATO, wykazała, że zwiększenie liczby zamierzeń PdP w 1997 roku odbyło się kosztem ich jakości. W następnym roku skutkowało to obniżeniem liczby przedsięwzięć IPP'98 do 430, przy zwiększeniu liczby ćwiczeń[314]. Zazwyczaj

---

[312] A. Bądek, A. Aleksandrowicz, W. Pszenny, K. Nagądowski, *Analiza wniosków i doświadczeń z ćwiczeń prowadzonych w latach 1997–1999 w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju"* (wersja niepublikowana), Warszawa 1999, s. 27.

[313] Ibidem, s. 27.

[314] Ibidem, s. 28.

w zamierzeniach IPP uczestniczyły kilkuosobowe delegacje Sił Zbrojnych RP. Wyjątek stanowiły ćwiczenia, szczególnie te, które były realizowane w Polsce.

O jakościowej zmianie znaczenia reżimu IPP dla Sił Zbrojnych RP w ciągu 5 lat jego obowiązywania świadczy porównanie liczby jednostek wojskowych zaangażowanych w realizację poszczególnych przedsięwzięć. W 1994 r. do współpracy w ramach IPP wyznaczono dwie jednostki (batalion operacyjny i pododdział specjalistyczny), a w 1998 r. tych jednostek było już – 24.

Konkluzje

Zwiększająca się z roku na rok w latach 1994–98 liczba przedsięwzięć realizowanych przez Siły Zbrojne RP w ramach Indywidualnych Programów Partnerstwa, obrazuje rosnącą intensywność zaangażowania SZ RP w proces zbliżania z NATO.

Instytucja IPP funkcjonująca w latach 1994–1998 oddziaływała na SZ RP w celu spełnienia przez nie wojskowych warunków członkostwa Polski w NATO. Efektem tych oddziaływań były istotne zmiany strukturalno–funkcjonalne w części SZ RP, biorącej aktywny udział w przedsięwzięciach IPP. Za najważniejszy efekt internalizacji instytucji IPP uznać można rozpoczęcie i ustabilizowanie procesu wdrażania w Siłach Zbrojnych RP zasad i procedur NATO, będących motorem postępu na drodze uzyskiwania interoperacyjności.

Internalizacja instytucji Procesu Planowania i Oceny

Proces Planowania i Oceny (PARP) stanowił część reżimu PdP. Jego celem było identyfikowanie i ocenianie sił i środków, które mogłyby zostać włączone do wielonarodowego szkolenia, ćwiczeń i operacji we współdziałaniu z siłami Sojuszu. PARP stworzył warunki do promowania interoperacyjności z siłami Sojuszu oraz wprowadził mechanizm wymiany informacji na temat całokształtu planów obronnych i ich finansowania.

Pierwszy cykl PARP realizowany był w latach 1995–1996[315]. W tym okresie dwie jednostki Sił Zbrojnych RP osiągnęły zgodnie z planem gotowość do współdziałania ze strukturami wojskowymi NATO. Ponadto podjęto wówczas działania służące dopasowaniu systemu dowodzenia siłami zbrojnymi do rozwiązań Sojuszu, wprowadzając w Siłach Zbrojnych RP nowe dokumenty doktrynalne w zakresie gotowości bojowej i mobilizacyjnej oraz przeszkolono pierwszą grupę 48 oficerów łącznikowych przewidzianych do utrzymania kontaktów między głównymi dowództwami Sił Zbrojnych RP i NATO.

Jednak najważniejszą instytucją NATO zaakceptowaną przez Polskę w ramach PARP, był reżim Celów interoperacyjności – CI (załącznik 4). Formalny obszar reżimu CI dla SZ RP został nakreślony w opracowanym przez Departament Współpracy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (DWOT) i uzgodnionym z NATO „Planie osiągania celów interoperacyjności". Plan zawierał wykaz pierwszych 20 celów interoperacyjności, terminy i sposób ich realizacji oraz podział obowiązków między komórkami organizacyjnymi MON (pion cywilny MON, Sztab Generalny WP i dowództwa rodzajów sił zbrojnych.

Drugi cykl PARP realizowany w latach 1997–1999 obejmował realizację 41 celów interoperacyjności (w tym rozszerzone wersje 20 celów z pierwszego cyklu), w następujących grupach (załącznik 5) :

- dowodzenie i kierowanie – 5 celów;
- taktyka i działanie rodzajów wojsk – 12 celów;
- logistyka – 18 celów;
- nawigacja lotnicza, infrastruktura lotnisk, procedury lotnicze – 3 cele;
- wsparcie inżynieryjne – 2 cele;
- rozliczenia finansowe działań wielonarodowych – 1 cel.

---

[315] Podstawą wdrożenia pierwszego cyklu PARP były: Decyzja Ministra Obrony Narodowej nr 128/ MON z dnia 16 sierpnia 1995 r. w sprawie utworzenia, przygotowania i koordynowania udziału jednostek wojskowych w przedsięwzięciach realizowanych w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju oraz Zarządzenie Szefa sztabu generalnego WP nr 138/Sztab z dnia 19 grudnia 1995 r. w sprawie utworzenia i przygotowania jednostek wojskowych oraz ich udziału w przedsięwzięciach realizowanych w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju.

Wykonanie zobowiązań podjętych w zakresie realizacji celów interoperacyjności było dla NATO ważnym wskaźnikiem gotowości RP do uzyskania pełnego członkostwa w NATO. Wiedząc o tym, strona polska opracowała w pierwszej połowie 1997 roku „Koncepcję osiągania celów interoperacyjności przez dowództwa, sztaby, formacje i jednostki wojskowe SZ RP zgłoszone do współpracy z NATO"[316]. W Koncepcji za najważniejsze zamierzenia do zrealizowania w celu osiągnięcia przez siły zbrojne interoperacyjności z Sojuszem uznano:

- stworzenie systemu nadzoru, kontroli, wspomagania i realizacji procesu osiągania poszczególnych celów interoperacyjności;
- przyporządkowanie poszczególnych celów interoperacyjności konkretnym jednostkom organizacyjnym SZ RP;
- pozyskanie z KG i Głównych Dowództw NATO niezbędnych dokumentów standaryzacyjnych;
- wyposażenie organów kierujących i wykonawczych w wykazy i opisy odpowiednich CI w wersji angielskiej i polskiej oraz niezbędne dokumenty standaryzacyjne;
- wnikliwe przestudiowanie powyższych dokumentów;
- opracowanie przez organy kierujące i wykonawców planów zamierzeń na okres od października 1997 do grudnia 1998, mających na celu osiągnięcie CI w zakresie:
  - szkolenia indywidualnego kadry, żołnierzy i operatorów nowego sprzętu,
  - szkolenia zgrywającego dowództw, sztabów, oddziałów i pododdziałów,
  - niezbędnych zmian organizacyjno – etatowych i przesunięć kadrowych;
- doposażenia w sprzęt kompatybilny z NATO-wskim;
- określenie kosztów i przydzielenie środków finansowych na realizację szkolenia kadr i jednostek w 1998 roku oraz wykonanie prognozy kosztów zamierzeń planowanych na lata 1998–1999;

---

[316] Zadanie opracowania *Koncepcji osiągania celów interoperacyjności przez dowództwa, sztaby, formacje i jednostki wojskowe SZ RP zgłoszone do współpracy z NATO* minister ON powierzył Departamentowi Współpracy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego. Przyp. aut.

- określenie potrzeb i złożenie zapotrzebowania na niezbędny sprzęt i uzbrojenie;
- dokonanie niezbędnych zmian w etatach i tabelach należności jednostek zgłoszonych do współpracy z NATO;
- dokonanie niezbędnych przesunięć kadrowych w celu zapewnienia jednostkom zgłoszonym do współpracy z NATO kadry o niezbędnych kwalifikacjach zawodowych i językowych;
- wyposażenie jednostek w niezbędny sprzęt i uzbrojenie;
- przeprowadzenie rocznych kontroli i oceny stopnia osiągnięcia celów interoperacyjności przez wyznaczone jednostki organizacyjne SZ RP;
- dokonanie ogólnego przeglądu interoperacyjności w ramach PdP.

Wykonanie zaleceń koncepcji osiągania CI zapewniały odpowiednie decyzje ministra obrony narodowej i szefa Sztabu Generalnego WP[317].

Wnioski:

Skutki internalizacji reżimu PdP do Sił Zbrojnych RP można przetransponować na jeden termin – „ineroperacyjność" rozumianą w tym przypadku jako zdolność (osiągniętą przez część) Sił Zbrojnych RP do brania udziału w wielonarodowych operacjach połączonych (pokojowych, humanitarnych, stabilizacyjnych i innych wskazanych w celach PdP) NATO.

W rezultacie oddziaływania reżimu Partnerstwa dla Pokoju w Siłach Zbrojnych RP nastąpiło szereg zmian strukturalno–funkcjonalnych dostosowujących je do standardów NATO, z których najważniejsze, to:

- opracowanie nowych struktur dowództw i sztabów na wzór obowiązujących w państwach NATO i rozpoczęcie ich wdrażania w Sztabie Generalnym WP

---

[317] Podstawą wdrożenia drugiego cyklu PARP były: *Decyzja nr 145/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 sierpnia 1997 r.* w sprawie osiągnięcia zdolności do współdziałania z siłami zbrojnymi państw–członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego przez jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych Rzeczpospolitej Polskiej, zgłoszone do współpracy w ramach Procesu Planowania i Oceny, realizowanego w latach 1997–99, *Wytyczne Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 09 października 1997 r. w sprawie opracowania harmonogramu osiągania celów interoperacyjności przez Siły Zbrojne Rzeczpospolitej Polskiej oraz Harmonogram osiągania celów interoperacyjności w Siłach Zbrojnych RP.*

i rodzajach sił zbrojnych (zwłaszcza w jednostkach przewidzianych do włączenia w pierwszej kolejności w struktury NATO);

- wyodrębnienie Wojsk Lądowych jako trzeciego rodzaju sił zbrojnych (obok WLOP i MW), składającego się z dwóch zasadniczych części: sił operacyjnych oraz obrony terytorialnej;
- reorganizację Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, polegającą na utworzeniu dwóch korpusów obrony powietrznej (w miejsce czterech – trzech korpusów obrony powietrznej i korpusu lotniczego);
- zakończenie pierwszego etap prac nad stworzeniem zintegrowanego z NATO systemu zarządzania przestrzenią powietrzną (ASOC);
- udział dowództw, sztabów i wojsk w ćwiczeniach NATO.

Na konsekwencję w dążeniu do interoperacyjności SZ RP z siłami NATO wskazuje fakt, że nie w pełni osiągnięte Cele interoperacyjności drugiego cyklu PARP znalazły swoje odbicie w Celach Sił Zbrojnych RP przyjętych zgodnie z „Programem integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i modernizacji SZ RP na lata 1998–2012".

5.2.2. Internalizacja instytucji standaryzacji

W poprzednim rozdziale przyjęto, że standaryzację należy traktować jako instytucję, gdyż jest sformalizowaną, usankcjonowaną, trwałą i powtarzalną formą zorganizowanego oddziaływania państw w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, za pomocą uzgodnionych i zdefiniowanych, zasad, norm, reguł i procedur; zapewniającą wspólne realizowanie interesów i osiąganie celów.

Dla celów badawczych przyjęto założenie, że ogólnym celem oddziaływania NATO na SZ RP za pomocą instytucji standaryzacji jest transformacja tych sił w kierunku rozwiązań przyjętych w armiach Sojuszu. Wypełnienie warunków standaryzacji przez SZ RP prowadzi do ich zgodności (kompatybilności, wymienialności, wspólności) z armiami Sojuszu i osiągnięcia przez nie interoperacyjności pod względem strukturalnym, funkcjonalnym, materiałowym i technicznym.

Trafność takiego rozumowania potwierdziła analiza podstawowych dokumentów standaryzacyjnych NATO, które odnoszą się do: parametrów gotowości i zdolności bojowej (MC 55/3) ogólnej organizacji i struktury zintegrowanych sił zbrojnych NATO (MC 57/3, MC 317), planowania obronnego (MC 299/3) oraz implementacji Koncepcji strategicznej Sojuszu (MC 400/1). Ponadto, wymagania operacyjne i logistyczne oraz kryteria organizacyjne i szkoleniowe dla jednostek narodowych przeznaczonych do dyspozycji Sojuszu określone zostały w „Standardach dla sił zbrojnych Dowództwa Sił Sojuszniczych w Europie[318].

Część wymagań wynikających z powyższych publikacji SZ RP zrealizowały w ramach omówionych wcześniej celów interoperacyjności. O tym, że NATO przywiązuje dużą wagę do osiągania przez siły zbrojne poszczególnych państw ustanowionych przez siebie standardów świadczy przykład „minimalnych wymagań wojskowych". W okresie akcesyjnym NATO dostrzegało opóźnienia w procesie integracji Polski z NATO pod względem wojskowym[319]. W związku z tym NATO ustaliło dla państw kandydujących do członkostwa minimalne wymagania wojskowe (*Minimum Military Requirements* – MMR) jako standardy, od których uzależniono możliwość przyjęcia ich do Sojuszu wcześniej niż w kwietniu 1999 r. Minimalne wymagania wojskowe skutkowały dokonaniem określonych zmian w siłach zbrojnych:

1. Zapewnienie bezpieczeństwa wymiany informacji niejawnych wymagało zainstalowania nowych urządzeń technicznych zapewniających ochronę informacji oraz przeszkolenia personelu cywilnego i wojskowego, który będzie miał dostęp do informacji niejawnych.
2. Zintegrowanie polskiego systemu obrony powietrznej z systemem NATO wymagało przyspieszenia prac nad stworzeniem systemu kontroli przestrzeni powietrznej (*Air Soverignty Operation Centre* – ASOC) i włączenia go do sojuszniczego systemu obrony powietrznej (*NATO Integrated Air Defence System* – NATINADS).

---

[318] Zob.: Z. Wójcik, *Militarne standardy Sojuszu Północnoatlantyckiego,* [w:] *NATO w systemie bezpieczeństwa europejskiego,* E. Cziomer (red.), s. 31–32.

[319] Opóźnienia w procesie integracji Polski z NATO zostały wytknięte przez Sekretarza Generalnego NATO podczas posiedzenia Rady Północnoatlantyckiej 9 grudnia 1998 r.

3. Osiągnięcie gotowości jednostek SZ RP do udziału w operacjach reagowania Sojuszu wymagało zintensyfikowania ich szkolenia.
4. Osiągnięcie minimalnej zdolności do przyjęcia sił wzmocnienia NATO wymagało przygotowania dwóch baz lotniczych, dwóch baz morskich i dwóch logistycznych.
5. Interoperacyjność systemów dowodzenia wymagała przeorganizowania według standardów NATO Sztabu Generalnego WP, dowództw rodzajów sił zbrojnnych i niższego szczebla.

Minimalne wymagania wojskowe są dobrym przykładem funkcjonowania instytucji reżimu, ponieważ obok korzyści oferowanych w przypadku zrealizowania wymagań Sojuszu (wcześniejsze przyjęcie do NATO) zawierają w sobie element sankcji (opóźnienie terminu akcesji) grożącej Polsce w przypadku niewywiązania się z przyjętych zobowiązań.

Aby sformalizować kwestie ratyfikowania i implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO w SZ RP, minister obrony narodowej powołał już w przedakcesyjnym okresie funkcjonowania programu PdP[320] resortową służbę normalizacyjną, w skład której weszła między innymi Wojskowa Komisja Normalizacyjna (WKN). Otrzymała ona uprawnienia do opracowywania norm obronnych – dokumentów normalizacyjnych opracowanych na potrzeby obronności i bezpieczeństwa na postawie własnych doświadczeń lub wykorzystaniem dokumentów standaryzacyjnych NATO[321]. Od momentu powstania WKN do chwili obecnej zasadniczym celem jej działalności jest dostosowywanie zapisów istniejących w dokumentach standaryzacyjnych NATO, do potrzeb i specyfiki SZ RP.

Wdrażanie dokumentów standaryzacyjnych NATO do Sił Zbrojnych RP odbywa się w dwóch następujących procesach: ratyfikacji i implementacji.

Proces ratyfikacji obejmuje: wynikającą z potrzeb Sił Zbrojnych RP analizę dokumentu standaryzacyjnego NATO, przekazanie NATO odpowiedzi dotyczącej

---

[320] Zob.: Zarządzenie nr 39/MON z dnia 20 września 1996 r.

[321] Zob.: I. Stefaniak, *Rola Wojskowej Komisji Normalizacyjnej w obszarze ratyfikowania i implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO,* [w:] *Konferencja na temat: Implementacja dokumentów standaryzacyjnych NATO w Siłach Zbrojnych RP*, Warszawa listopad 2001, s. 66.

ratyfikacji i implementacji analizowanego dokumentu i opracowanie narodowego dokumentu normalizacyjnego.

Proces implementacji, tzw. etap wykonawczy, obejmuje: opracowanie narodowych dokumentów wykonawczych na bazie dokumentów normalizacyjnych, a następnie wdrożenie ich w siłach zbrojnych w postaci: doktryn, regulaminów, instrukcji, podręczników itp.[322].

W okresie podlegającym analizie instytucjonalnej, której wyniki przedstawiono w niniejszej rozprawie, zmiany wywołane przez instytucję standaryzacji objęły praktycznie wszystkie sfery funkcjonowania Sił Zbrojnych RP. Wdaje się jednak, że przykłady minimalnych wymagań wojskowych oraz celów interoperacyjności świadczą wystarczająco o tym, że oddziaływanie instytucji standaryzacji na SZ RP powoduje w tych ostatnich znaczące zmiany strukturalno–funkcjonalne.

5.2.3. Internalizacja instytucji planowania

Podczas szczytu NATO w Madrycie, w lipcu 1997 roku, Polska została zaproszona przez NATO do rozpoczęcia rozmów w sprawie członkostwa w Sojuszu. W ślad za decyzjami politycznymi Szczytu organy dowodzenia NATO zaproponowały realizację pakietu przedsięwzięć, które miały na celu osiągnięcie pełnego włączenia przyszłych członków w proces sojuszniczego planowania obronnego. Ustalono również, że pierwszym etapem włączania się przyszłych członków (Polska, Czechy i Węgry), będzie sporządzenie przez nich informacji o stanie obecnym i planach rozwoju ich narodowych sił zbrojnych w formie odpowiedzi na Kwestionariusz Planowania Obronnego (DPQ), oraz przesłania ich do KG NATO. Dokument ten miał się następnie stać przedmiotem wnikliwych badań i analiz prowadzonych przez władze polityczne NATO i SHAPE w celu sformułowania dla państw kandydujących do Sojuszu propozycji Celów sił zbrojnych (*Target Force Goals* – TFGs). Polska odpowiedź na kwestionariusz DPQ (*DPQ Reply*) została przekazana do NATO 29 września 1997 r. Dokument ten zawierał precyzyjny opis stanu SZ RP, informacje

[322] Zob.: Ibidem, s. 69–70.

dotyczących planów ich rozwoju na pięć lat oraz dane dotyczące osiągania przez nie zdolności do współdziałania z siłami zbrojnymi NATO[323]. W odpowiedzi NATO przekazało Polsce w grudniu 1998 r. wstępną propozycję obejmującą realizację 65 Celów Sił Zbrojnych SHAPE dla RP[324] w procesie rozłożonym w czasie do 2003 roku, Pierwsza priorytetowa grupa celów (pokrywająca się merytorycznie z analizowanymi wcześniej minimalnymi wymaganiami wojskowymi) miała zostać zrealizowana do momentu wstąpienia Polski do NATO. Obejmowała ona:

- osiągnięcie przez jednostki wyznaczone do sił reagowania wstępnej zdolności do współdziałania (interoperacyjności) z siłami sojuszniczymi;
- zrealizowanie podstawowego etapu włączenia polskiej obrony powietrznej do zintegrowanego systemu OP NATO (NATINDES);
- zbudowanie bezpiecznego systemu technicznej łączności i informatyki między Polską a NATO oraz zapewnienie koniecznej liczby bezpiecznych łącz w kraju;
- spełnienie wymagań znajomości języka angielskiego przez kluczowy personel cywilny MON i Sił Zbrojnych RP;
- przygotowanie odpowiedniej liczby zespołów łącznikowych z NATO w celu zapewnienia szybkiej i skutecznej wymiany informacji między dowództwami różnego szczebla SZ RP i NATO;
- przygotowanie podstawowych informacji dotyczacych wsparcia ze strony państwa – gospodarza na potrzeby dowództw sojuszniczych.
- Pakiet Celów dla Polski (*Target for Poland* – TFP) został opracowany przez SHAPE z uwzględnieniem zrealizowania celów interoperacyjności w ramach PdP.

Podstawę do opracowania pakietu TFG NATO 98 stanowiły:

- potrzeby obronne Sojuszu wynikające z obowiązującej wówczas koncepcji strategicznej z 1991 r.,

---

[323] Zob.: *Przegląd Rządowy* Nr 4 (94) kwiecień 1999..., op. cit., s. 20.

[324] Dokument ten obejmował propozycje realizacji celów w zakresie: doktryn, szkolenia, planowania obronnego, dowodzenia i łączności, obrony powietrznej, zarządzania przestrzenią powietrzną, modernizacji sprzętu, planów restrukturyzacyjnych, infrastruktury i logistyki. Zob.: Ibidem, s. 21.

- Wytyczne Ministerialne NATO z 1997 r.,
- decyzje podjęte podczas Szczytu NATO w Berlinie w grudniu 1996 roku,
- wnioski z Przeglądu Potrzeb Obronnych NATO (Defence Requirement Review – DRR/97),
- cele interoperacyjności przyjęte przez Polskę do realizacji w ramach drugiego cyklu PARP (41 celów),
- wnioski NATO z analizy polskiego DPQ Reply w części odnoszącej się do narodowych planów rozwoju Sił Zbrojnych RP),
- wyniki ze spotkań roboczych, inspekcji jednostek i baz wojskowych.

W priorytetowej grupie „na pierwszy dzień członkostwa" znalazło się 17 TFG – do osiągnięcia w całości lub częściowo. Po przeprowadzeniu przez analityków kalkulacji wykonalności 65 TFP, Polska zdecydowała się na realizację 50 celów w uzgodnionym terminie i 14 celów w terminie przedłużonym. Realizację jednego z celów (zakup samolotu wielozadaniowego) uzależniono od wyników dalszych analiz (przede wszystkim kosztów). Komitet Planowania Obronnego NATO zatwierdził polskie stanowisko w maju 1998 r. i od tego momentu Cele sił zbrojnych stały się dla Polski dokumentem obowiązującym.

Dążąc do pełnego włączenia Sił Zbrojnych RP w wojskowe struktury NATO, Rząd RP przyjął „Program integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 1998–2012", którego integralną część stanowił „Harmonogram implementacji Celów Sił Zbrojnych RP" zawierający szczegółową wycenę kosztów realizacji celów oraz zasadnicze przedsięwzięcia i terminy ich realizacji. Rząd zatwierdził również ogólny koszt realizacji wszystkich celów, który oszacowano na ponad 9 mld zł, w tym 8 mld w latach w 1998–2003 (w cenach z 1998 r.). Dodatkowo MON opracowało „Szczegółowy plan integracji Sił Zbrojnych RP z NATO", który również posiada pokrycie finansowe.

Wdrożenie celów sił zbrojnych było i nadal jest pierwszoplanowym zadaniem w procesie integracji sił zbrojnych z NATO. Jego wykonanie wymagało ogromnego wysiłku organizacyjnego i finansowego, w tym opracowania odpowiednich planów, harmonogramów i stworzenia odpowiedniego do potrzeb systemu nadzoru i kontroli.

Można zaryzykować tezę, że oddziaływanie instytucji PdP i planowania obronnego NATO zdeterminowało zmiany w siłach zbrojnych na przestrzeni ostatnich 10 lat. Dla sił zbrojnych realizacja „Programu integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 1998–2012" miała kluczowe znaczenie dla zapewnienia siłom zbrojnym RP zorganizowanego i wykonalnego programu ich restrukturyzacji w celu osiągnięcia całkowicie nowego kształtu strukturalno–funkcjonalnego. Warto dodać, że w planach z 1998 r. zakładano iż SZ RP w 2003 r. będą liczyć 180 tys. żołnierzy, ok. 130 czołgów, 121 samolotów, 105 śmigłowców bojowych i 40 do 60 okrętów bojowych i te założenia prawie w całości zostały zrealizowane.

Z uwagi na niejawny charakter procesu opracowywania szczegółowych celów sił zbrojnych w ramach procesu planowania obronnego NATO i procesu ich realizacji przez SZ RP, nie można przedstawić w niniejszej rozprawie wyników bardziej szczegółowych badań. Mimo to powyższa analiza instytucjonalna dowodzi, że reżimy planowania obronnego Celów Sił Zbrojnych są wystarczającym przykładem siły oddziaływania procesu instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w ramach NATO na zmiany w SZ RP. W wyniku funkcjonowania tych instytucji zmianie uległy i nadal ulegają struktury sił zbrojnych, zasady i procedury ich działania, sposób ich planowania, koncepcja użycia, wyposażenie, dyslokacja itp.

Można przyjąć, że procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności przebiegające w NATO były głównym zewnętrznym czynnikiem zmian SZ RP w procesie osiągania przez nie interoperacyjności w szerokim rozumieniu tego terminu.

5.2.4. Internalizacja instytucji NATO po przyjęciu „Koncepcji strategicznej" w 1999 r.

Akcesja Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego w 1999 r. zbiegła się w czasie z przyjęciem przez NATO nowej „Koncepcji strategicznej" (omawianej w poprzednim rozdziale). Wytyczne dla sił zbrojnych zawarte w Koncepcji przekładały założenia polityczne na praktyczne wskazania, kierunkujące procesy planowania obronnego. Ta

część Koncepcji została uzupełniona szeregiem dokumentów planistycznych, przekładających wytyczne na szczegółowe zadania dla poszczególnych dowództw NATO i kategorii sił sojuszniczych.

Dokumenty te z uwagi na niejawny charakter nie zostaną przytoczone w niniejszej analizie. Należy jednak przypomnieć, że w Koncepcji zwrócono uwagę na zachowanie równowagi między celami politycznymi i wojskowymi Sojuszu, obejmującymi realizację pełnego spektrum misji sojuszniczych od kolektywnej obrony po koalicyjne operacje reagowania kryzysowego (w tym operacje wsparcia pokoju), a faktycznymi zdolnościami operacyjnymi sił zbrojnych.

Analiza porównawcza koniecznych wojskowych zdolności operacyjnych wymienionych w Koncepcji Strategicznej NATO z 1999 r. (zob. rozdz. 4) z wymaganiami w stosunku do SZ RP zawartymi w Celach Sił Zbrojnych prowadzi do wniosku, że realizując Cele, SZ RP osiągają wojskowe zdolności operacyjne założone w Koncepcji.

Należy zatem przyjąć, że zmiany strukturalno funkcjonalne w Siłach Zbrojnych RP spowodowane oddziaływaniem instytucji celów sił zbrojnych od 1999 r. prowadzą do osiągnięcia nie tylko interoperacyjności, ale również innych zdolności operacyjnych wynikających z Koncepcji strategicznej Sojuszu. Przy czym procesy te przebiegają w dalszym ciągu ze zwiększoną intensywnością, w wielu wymiarach (strukturalnym, funkcjonalnym, prawnym, szkoleniowym, koncepcyjnym, technicznym, administracyjnym itd.) i na wszystkich poziomach kierowania i dowodzenia SZ RP.

Rozdział 6

KONSEKWENCJE PROCESÓW INSTYTUCJONALIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI OBSZARU EUROATLANTYCKIEGO W PERSPEKTYWIE ZMIAN STRUKTURALNO–FUNKCJONALNYCH W SIŁACH ZBROJNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Realizacja badań, których wyniki przedstawiono w niniejszym rozdziale, miała na celu określenie skutków oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności na kształt strukturalno - funkcjonalny SZ RP, traktowanych jako całość organizacyjna. W związku z powyższym, przedmiotem zainteresowań badawczych jest ogół cech względnych i własności SZ RP nabytych i prognozowanych w kontekście oddziaływań procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.

Założono, że zjawiska adaptacyjne zachodzące w państwie i jego siłach zbrojnych w wyniku instytucjonalizacji systemu bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim wpływają na przyjmowane przez państwo rozwiązania w zakresie organizacji (kształtu strukturalno-funkcjonalnego) sił zbrojnych (jako całości zorganizowanego działania) przewidywanych do wielonarodowych połączonych działań w środowisku międzynarodowym. Podstawowe wymagania w stosunku do SZ RP powinny obejmować: komplementarny z sojusznikami system doktryn, szeroko rozumianą interoperacyjność osiąganą w wyniku standaryzacji sprzętu wojskowego, procedur planowania działań i dowodzenia wojskami, modułową organizację jednostek, mobilność i żywotność wydzielanych komponentów, a także odpowiedni poziom wyszkolenia żołnierzy. Poszukiwano zatem odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania:

1. Jakie cechy i własności sił zbrojnych wynikają z oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego?

2. Jakie zmiany w kształcie strukturalno – funkcjonalnym sił zbrojnych są konsekwencją oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego?

Analiza instytucjonalna, której wyniki przedstawiono w poprzednich rozdziałach rozprawy, może prowadzić do wniosku, że większość zmian strukturalno-funkcjonalnych w SZ RP w latach 1989–2002 r. była związana z oddziaływaniem procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. Jeżeli założymy, że tak w istocie było, to czy procesy instytucjonalizacji były pierwotną przyczyną zmian strukturalno – funkcjonalnych SZ RP, czy też były swoistym „narzędziem", za pomocą którego podmioty funkcjonujące w środowisku bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego realizowały wspólne cele, uznane przez Polskę za własne. Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności spełniały rolę czynnika wywołującego istotne zmiany strukturalno-funkcjonalnych w SZ RP. Pod wpływem oddziaływania instytucji zmianie uległy zarówno struktury całych sił zbrojnych, jak i poszczególnych rodzajów, dowództw i sztabów. Powstawały nowe jednostki o nowym przeznaczeniu, zmieniły się doktryny, procedury planowania, sposoby działania itd. Należy także stwierdzić, że internalizacja różnych instytucji bezpieczeństwa i obronności przez SZ RP była procesem wtórnym do internacjonalizacji stosunków między państwowymi i niepaństwowymi podmiotami (np. organizacjami międzynarodowymi) w obszarze euroatlantyckim. Zatem procesy instytucjonalizacji utrwalały, stabilizowały i organizowały określony ład będący konsekwencją internacjonalizacji bezpieczeństwa i obronności w obszarze euroatlantyckim.

Warto również zastanowić się nad charakterem zmian SZ RP, wywołanych przez instytucjonalizację bezpieczeństwa i obronności. Chodzi mianowicie o rozstrzygnięcie: czy oddziaływanie instytucji bezpieczeństwa i obronności, jako egzogennego czynnika zmian SZ RP (jako organizacji), wywoływało zmiany dostosowawcze – regresywne czy progresywne. W tej kwestii wszystko zależy od kontekstu, w jakim rozpatrywane są zmiany. Jeżeli bowiem przyjąć, że punktem odniesienia są SZ RP, to nie jest takie oczywiste, iż oddziaływanie wszystkich instytucji bezpieczeństwa i obronności w okresie od 1989 do 2002 r. powodowało

zmiany rozwojowe. Można wręcz udowodnić, że niektóre instytucje bezpieczeństwa i obronności w pewnym sensie „rozmontowywały" określone zdolności operacyjne SZ RP, zwłaszcza na początku lat dziewięćdziesiątych. Wystarczy tu przytoczyć przykład reżimów CFE, których oddziaływanie faktycznie zmniejszyło liczebność i możliwości bojowe SZ RP.

Także oddziaływanie instytucji NATO (zanim zaczęły sprawnie działać mechanizmy Sojuszu) na jakiś czas spowodowało zmniejszenie wcześniej posiadanych zdolności operacyjnych SZ RP. Występowała wewnętrzna niekompatybilność systemów dowodzenia, bałagan w procedurach, zasadach działania itd. Zatem założenie, że instytucje bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego, jako egzogenny czynnik zmian, mogą wywoływać regresywne zmiany w SZ RP (i w innych armiach byłego UW) znajduje historyczne potwierdzenie (oczywiści w oderwaniu od kontekstu do jakich celów i przez kogo miałyby być wykorzystane siły). Wystarczy jednak spojrzeć na ten sam problem z szerszej perspektywy liberalnej koncepcji kooperatywnego systemu bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim. W tym układzie odniesienia zarówno instytucje, jak i siły zbrojne są elementami tego samego systemu. Zaś celem tego systemu jest zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim jego członkom a nie tylko wybranym. Drogą do tego celu nie musi być (i nie jest) rozwój potencjału ofensywnego konwencjonalnych sił zbrojnych pojedynczych podmiotów państwowych. Ta droga, biorąc po uwagę nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa i pokoju, może natomiast prowadzić np. przez obniżanie niektórych zdolności operacyjnych sił zbrojnych (np. prowadzenia działań ofensywnych) i wzrost innych, bardziej przydatnych w systemie (np. mobilności, interoperacyjności). Zatem zmiany dostosowawcze sił zbrojnych danego państwa niekoniecznie muszą oznaczać regres w kontekście rozwoju całego systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.

Za J. Kukułką przyjęto, że państwo staje się szerzej otwarte na przyjmowanie zewnętrznych instytucji i inkorporację ich do swego systemu wewnętrznego (w badanym przypadku - do sił zbrojnych) w okresach wielkich przemian

spowodowanych dyskredytacją własnego systemu politycznego[325], a właśnie w takiej sytuacji znalazła się Polska po 1989 r. Ponadto należy zauważyć, że internalizacja instytucji oraz jej zasięg są uwarunkowane dynamiką internacjonalizacji, rozumianej jako nasilenie intensywności wzajemnych oddziaływań narodów i państw w określonej dziedzinie[326]. Ten warunek internalizacji również należy uznać za spełniony w kontekście rozpadu ładu dwubiegunowego w obszarze euroatlantyckim i wynikającej z tego faktu wspólnej i pilnej dla wszystkich pomiotów stosunków międzynarodowych (państw i organizacji) potrzeby ustabilizowania i uporządkowania kwestii bezpieczeństwa międzynarodowego.

Oddziaływanie organizacji międzynarodowych i ich instytucji na państwo i jego siły zbrojne można wyjaśnić z pomocą prawa oddziaływań międzynarodowych, funkcjonującego w teorii stosunków międzynarodowych[327]. Oparta na dynamicznym i wieloczynnikowym podejściu istota procesów oddziaływań w sferze bezpieczeństwa i obronności sprowadza się do *maksymalnego zaspokajania potrzeb, interesów i celów podmiotów stosunków międzynarodowych (państw, organizacji i instytucji międzynarodowych) w toku rozwijania ich wzajemnych stosunków*[328]. Na skuteczność oddziaływań wpływa liczba, hierarchia i racjonalność celów stawianych sobie przez dany podmiot oraz środki i motywacja do działań podporządkowanych ich realizacji. Odpowiedni do potrzeb, interesów i celów dobór środków, metod i zakresów działań determinuje określoną hierarchizację i tworzenie procesów oddziaływań, np. **zinstytucjonalizowanych form współdziałania państw, organizacji i instytucji w sferze bezpieczeństwa i obronności**[329].

Cele oddziaływań są wyrazem interesów podmiotów (państw i organizacji) wyrastających z ich potrzeb oraz aspiracji. Za J. Kukułką przyjęto ich podział na: egzystencjalne, koegzystencjalne i funkcjonalne[330]. Najważniejsze dla podmiotów państwowych są cele egzystencjalne (składające się na treść racji stanu), które dotyczą

---

[325] J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*..., op. cit., s. 184.
[326] Ibidem, s. 184-185.
[327] Zob.: Ibidem, s. 217-235.
[328] Zob.: Ibidem, s. 219.
[329] Ibidem, s. 219-220, 233.
[330] Szerzej: Ibidem, s. 220-224.

przetrwania, bezpieczeństwa, rozwoju i tożsamości. Cele koegzystencjalne podmiotów są pochodną potrzeb współżycia i łączności, przynależności i współpracy podmiotów. Natomiast cele funkcjonalne, ukierunkowane na skuteczną realizację dwóch pierwszych celów podmiotów, są wyrazem potrzeb aktywności, przynależności, łączności i innowacyjności. Jeżeli przyjąć, że oddziaływania między podmiotami mają charakter celowy, to osiąganie określonych celów wymaga odpowiadających im strategii działania, które łączą w sobie hierarchię ważności, specyficzne środki i sposoby długofalowego oddziaływania.

Zakres i intensywność oddziaływania procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego na państwo i jego siły zbrojne oraz nadawanie wspólnym funkcjom i strukturom tych sił uregulowanego, usankcjonowanego i formalnego charakteru są tym większe, im bardziej państwo dąży do integracji z międzynarodowymi strukturami bezpieczeństwa.

W poprzednich rozdziałach nie wyjaśniono znaczenia terminu „kształt strukturalno-funkcjonalny" SZ RP uznając, że poziom szczegółowości podjętych rozważań tego nie wymagał. Na tym etapie badań stwierdzono, że należy więcej uwagi poświęcić terminowi „kształt strukturalno – funkcjonalny", odnosi się on bowiem do systemowego przekroju modelu SZ RP. Za C. Rutkowskim[331] przyjęto, że przekrój strukturalny dokonywany jest pod kątem wyodrębnienia komórek organizacyjnych i relacji między nimi, natomiast przekrój funkcjonalny - według wyróżnienia typowych obszarów działania. Analizę przekroju funkcjonalnego prowadzono, poszukując odpowiedzi na pytanie: na które funkcje Sił Zbrojnych RP mogą oddziaływać instytucje zewnętrze?[332]

Zmiana jest różnicą między stanem SZ RP (organizacji) w danym momencie i ich stanem w innym momencie[333]. Stan wyznaczany jest przez ogół cech (cech względnych i własności) przysługujących organizacji (siłom zbrojnym) w danym momencie. Kategorię **cechy** przyjęto za L. Krzyżanowskim, który określa ją jako *to,*

---

[331] Zob.: C. Rutkowski, A. Dawidczyk, *Rozwój SZ RP w świetle nowych wyzwań, szans i zagrożeń. W stronę armii XXI wieku*, AON, Warszawa 1999, s. 37.

[332] Por.: Ibidem, s. 37-38.

[333] Por. P. Sztomka, *Socjologia*..., op. cit. Zob. w rozdziale terminologicznym przy definiowaniu „czynnika zmiany".

co orzeka się o przedmiocie, odpowiadając na pytanie jaki on jest[334] (ze względu na stosunek do innych przedmiotów i jakie są jego realne jakości). Zatem **cechą względną** SZ RP nazywano jakąkolwiek ich jakość (np. ineroperacyjność, wymienialność, kompatybilność, spełnianie norm, itp.) orzeczoną ze względu na ich stosunek do innych przedmiotów (np. NATO, UE, OBWE). Natomiast za **własność** (cechę własną) Sił Zbrojnych RP uznano jakąkolwiek przysługującą im jakość realną, niezależnie od ich aktualnych stosunków z innymi przedmiotami, stwierdzoną w drodze aktu poznawczego (np. struktura, dyslokacja, mobilność, zdolności operacyjne itp.). Przy czym w badaniach zwrócono uwagę na te cechy własne SZ RP, które są rezultatem oddziaływań pochodzących ze środowiska międzynarodowego (np. NATO, OBWE, UE)[335]. Cechy względne i własności są niesamodzielne bytowo, więc muszą koniecznie współistnieć z SZ RP, które są ich nosicielem.

Aby ustalić skutki oddziaływania procesów instytucjonalizacji na kształt strukturalno-funkcjonalny SZ RP, należało ustalić katalog cech i własności SZ RP nabytych w wyniku oddziaływania instytucji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. W tym celu ponownie przeanalizowano efekty oddziaływania instytucji bezpieczeństwa i obronności w trzech głównych nurtach instytucjonalizacji - OBWE, NATO i UE. Przy czym zrezygnowano z rozpatrywania osobno oddziaływania instytucji NATO i UE uznając, że w omawianym okresie, obejmującym lata 1989 – 2002, wymagania w zakresie zdolności operacyjnych formułowane pod adresem sił zbrojnych były zbieżne.

W nurcie OBWE oddziaływanie reżimu CFE było ukierunkowane na ustanowienie równowagi konwencjonalnych sił zbrojnych na niższych poziomach oraz eliminowanie zdolności do dokonania niespodziewanej agresji na dużą skalę poprzez redukcję uzbrojenia ofensywnego oraz stanów liczebnych wojsk. Zmiany jakościowo-ilościowe wywołane oddziaływaniem reżimu CFE pośrednio wpływały na transformację kształtu strukturalno-funkcjonalnego SZ RP. Redukcja stanu liczebnego wojsk o ok. 40%, czołgów i artylerii o ok. 70% oraz bojowych pojazdów

---

[334] Zob. L. J Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, Wyd. PWN, Warszawa 1999, s. 173.

[335] Por.: Ibidem, s. 174.

opancerzonych – o ok. 50% wywołała cały szereg następstw. Po pierwsze, redukcja wojsk i uzbrojenia doprowadziła do zmniejszenia się liczby jednostek wojskowych, co z kolei wywołało zmniejszenie liczby dowództw różnego szczebla. Zmniejszenie liczby potrzebnych dowództw wywołało zmianę struktury SZ RP. Rozwiązano jeden z trzech okręgów wojskowych, dwa z czterech korpusów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Ograniczono liczbę stacjonarnych i mobilnych stanowisk dowodzenia we wszystkich rodzajach sił zbrojnych. Zmniejszono ilość zapasów nienaruszalnych, liczbę lotnisk i poligonów. Wycofano z eksploatacji znaczne ilości sprzętu pomocniczego (przeprawy wodne, ruchome warsztaty naprawy sprzętu wojskowego, mobilne systemy ubezpieczenia lotów, sprzęt obrony przeciwchemicznej itp.). W skutek tego z armii ofensywnej SZ RP stały się armią typowo obronną. Zmianie uległy zatem cechy elementów strukturalnych kształtu strukturalno – funkcjonalnego SZ RP takie, jak: wielkość, skład, typ armii, uzbrojenie i wyposażenie, dyslokacja oraz cechy elementów funkcjonalnych takie, jak: dowodzenie, rażenie, gotowość bojowa, manewr i projekcja siły, logistyka i szkolenie. Reasumując, konsekwencją oddziaływania instytucji CFE była poważna zmiana kształtu strukturalno-funkcjonalnego SZ RP. Można by stwierdzić, że była to zmiana jakościowo - ilościowa o charakterze regresywnym, oznaczająca ogólny spadek zdolności operacyjnych SZ RP. Jednakże nie jest to cała prawda. Redukcja uzbrojenia oznaczała przecież wycofanie z eksploatacji znacznych ilości sprzętu przestarzałego, i niespełniającego wymogów współczesnego pola walki. Ograniczono wydatki na utrzymanie w gotowości do działań zbędnego uzbrojenia i remonty niepotrzebnej już infrastruktury. Generalnie zmniejszyły się koszty utrzymania sił zbrojnych, co dla Polski będącej w okresie transformacji systemowej miało niebagatelne znaczenie.

Jeżeli o zmianach kształtu strukturalno-funkcjonalnego SZ RP wywołanych oddziaływaniem reżimu CFE można by mówić w kategoriach regresu to nie da się tego powiedzieć o zmianach spowodowanych oddziaływaniem reżimów NATO. Można by tu wskazać nawet na pewną równowagę, uzupełnianie się funkcji kontrolnych, stabilizujących i organizujących instytucji OBWE i NATO ukierunkowanych na „sterowanie" zanikiem pewnych zdolności operacyjnych sił

zbrojnych i pojawianiem się w to miejsce nowych, bardziej przydatnych systemowi bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.

Aby ustalić katalog cech i własności elementów strukturalnych i funkcjonalnych sił zbrojnych osiąganych w wyniku oddziaływania instytucji NATO[336], wykorzystano wyniki wcześniejszych analiz:

- koncepcji strategicznych Sojuszu Północnoatlantyckiego z 1991 i 1999 r.,
- Koncepcji CJTF,
- Inicjatywy Zdolności Obronnych,
- Zobowiązań Praskich z 2002 r.,
- Koncepcji Sił Odpowiedzi.

Z Koncepcji strategicznej NATO z 1991 r. wynikało, że siły zbrojne Sojuszu powinny posiadać zdolność do:

- odstraszania przed podejmowaniem działań przeciwko któremukolwiek sojusznikowi oraz odparcia agresji, gdyby ta nastąpiła, jak też przywrócenia integralności terytorialnej państw członkowskich;
- niezwłocznego spełniania różnych (interwencyjnych) funkcji w okresie pokoju i kryzysu na terytoriach żywotnego zainteresowania Sojuszu oraz do powstrzymania na najdalszych rubieżach agresji militarnej skierowanej na terytorium traktatowe;
- pokojowego nadzorowania wysuniętych rubieży (granic) NATO oraz gotowość niezbędną do niezwłocznego wzmocnienia określonych kierunków i odpierania agresji w sytuacji bezpośredniego zagrożenia.

Koncepcja CJTF (Wielonarodowych Połączonych Sił Zadaniowych) z 1993 r. wskazywała na potrzebę rozwijania zdolności sił zbrojnych w zakresie:

---

[336] Jak już wspomniano, w omawianym okresie UE nie sformułowała strategii, która zawierałaby inne wymagania w stosunku do zdolności operacyjnych sił zbrojnych niż te, które funkcjonują w strategiach NATO. Koncepcje EU w ostatnim okresie zmierzają raczej do wykorzystania zdolności operacyjnych osiąganych w ramach NATO do własnych, niezależnych od Sojuszu celów. Oznacza to, ze siły europejskie mogą być dowodzone prze dowództwo UE ale ich zasady działania, struktury wojsk, procedury, standardy uzbrojenia itp. są takie same jak w NATO.

- usprawnienia wykorzystywania struktury dowodzenia NATO dla operacji prowadzonych przez Sojusz lub UZE (z udziałem państw partnerskich, również poza terytorium traktatowym Sojuszu);
- zdolności do przerzutu w krótkim czasie odpowiednich wielonarodowych sił składających się z rożnych rodzajów sił zbrojnych, zgodnie z konkretnymi wymaganiami danej operacji wojskowej[337];
- elastycznych mechanizmów dowodzenia (tworzenie struktur dowodzenia siłami połączonymi);
- interoperacyjności proceduralnej, technicznej i logistycznej ;
- modułowej struktury dajacej możliwość wykorzystania funkcjonalnych komponentów sił zbrojnych ;
- jednolitych procedur operacyjnych (planowania i prowadzenia działań) ;
- unowocześnienie części baz lotniczych, morskich i lądowych.

Koncepcja Strategiczna NATO z 1999 r. uwzględniała dotychczasową transformację Sojuszu i nowe wyzwania dla bezpieczeństwa obszaru euroatlantyckiego. W związku z powyższym Koncepcja Strategiczna NATO z 1999 r. wzywała państwa do rozwinięcia dotychczasowych i stworzenia nowych zdolności operacyjnych sił zbrojnych takich jak:

1. Wielkość, gotowość, dostępność i rozmieszczenie sił odzwierciedlające zaangażowanie w kwestie zbiorowej obrony i reagowania na sytuacje kryzysowe, niekiedy w trybie natychmiastowym, w oddaleniu od własnych baz i poza terytorium Sojuszu.
2. Potencjał bojowy i możliwości adekwatne do ewentualnej agresji skierowanej przeciwko jego członkom.
3. Ineroperacyjność wsparta odpowiednimi do tego doktrynami i technologiami.
4. Wymagany poziom gotowości i zdolności do przemieszczenia oraz umiejętność osiągania sukcesów militarnych w ramach pełnego spektrum wspólnych sojuszniczych operacji połączonych lub koalicyjnych (z udziałem krajów partnerskich i innych).

---

[337] *The NATO Handbook*, Office of Information and Press, 1998, s. 70-71.

5. Całkowita liczebność sił utrzymywana na najniższym możliwym poziomie, odpowiadającym wymogom zbiorowej obronności i innych zadań.
6. Dyslokacja sił zapewniająca wystarczającą obecność wojskową na całym terytorium Sojuszu, wliczając w to stacjonowanie i rozmieszczenie sił na lądzie i morzu poza własnym terytorium.
7. Zdolność do prewencyjnego rozmieszczania sił w razie konieczności.
8. Struktura dowodzenia umożliwiająca przejęcie dowodzenia i kontroli w zakresie pełnego spektrum zadań wojskowych realizowanych przez Sojusz, włączając w to wykorzystanie i rozmieszczenie stanowisk połączonego i wspólnego dowodzenia, w szczególności zaś dowództw CJTF, w celu sprawowania dowództwa i kontroli nad wielonarodowymi siłami zbrojnymi obejmującymi różne rodzaje sił zbrojnych. Przygotowana do udzielenia wsparcia operacjom prowadzonym pod polityczną kontrolą i strategicznym kierownictwem UZE bądź innej wcześniej uzgodnionej organizacji z ewentualnym udziałem partnerów oraz innych państw.
9. Możliwość rozbudowy sił, zarówno w odpowiedzi na zasadnicze zmiany w uwarunkowaniach bezpieczeństwa, jak i ze względu na wyższe potrzeby, poprzez wzmocnienie potencjału, mobilizację rezerw, a także w razie konieczności odtwarzania zdolności bojowej.

Do podstawowych zdolności operacyjnych sił zbrojnych państw członkowskich w **Koncepcji Strategicznej NATO z 1999 r.** zaliczono:

- skuteczność bojową popartą odpowiednimi możliwości w sferze dowodzenia, kontroli, łączności a także wywiadu i rozpoznania;
- zdolność do rozmieszczania i przemieszczania wojsk;
- zdolność przetrwania wojsk i infrastruktury;
- ciągłość działań obejmującą logistykę i wymianę wojsk;
- ineroperacyjność obejmującą czynnik ludzki i wykorzystanie nowoczesnej technologii;
- przewagę informacyjną oraz dysponowanie kadrą wysoko wysokokwalifikowanych specjalistów z różnych dziedzin;

- zdolność do prowadzenia działań antyterrorystycznych i przeciwko proliferacji BMR;
- stałą gotowość do możliwie najszybszej reakcji na różne scenariusze rozwoju wydarzeń, w tym na atak na członka Sojuszu dokonany bez ostrzeżenia;
- możliwości terminowego wzmacniania i uzupełniania zapasów w Europie i w Ameryce Północnej oraz z ich terytoriów i związana z tym konieczność zapewnienia wysokiego stopnia mobilności i elastyczności logistyki;
- zintegrowane struktury dowodzenia;
- możliwości rozwinięcia wojsk na odległych teatrach działań i prowadzenia długotrwałych operacji.

Inicjatywa Zdolności Obronnych – DCI z 1999 r., stanowiąca logiczną kontynuację Koncepcji Strategicznej NATO, skoncentrowana została na rozwijaniu takich zdolności operacyjnych sił zbrojnych europejskich państw członkowskich NATO, jak:

- interoperacyjność;
- zdolność do przerzutu wojsk i utrzymania ich na teatrze operacji;
- skuteczność działań;
- systemy dowodzenia i kontroli.

Zobowiązania Praskie z 2002 r. (*Prague Capabilities Commitments* - PCC) rozwijające nową Koncepcję strategiczną Sojuszu nakładały na członków zobowiązania zwiększenia zdolności operacyjnych sił zbrojnych w zakresie:

- prowadzenia wszystkich prawdopodobnych misji wojskowych Sojuszu;
- utrzymania się na teatrze operacji przez długi czas;
- podjęcia współpracy z armiami państw nienależących do Sojuszu;
- przerzutu na duże odległości;
- posiadania skutecznych środków walki i lekkiego mobilnego sprzętu;
- elastycznych struktur (pozwalających na dostosowanie składu sił do potrzeb prowadzenia operacji połączonych);
- proceduralnej i technicznej interoperacyjności;
- wsparcia logistycznego na duże odległości (gwarantującego ciągłość prowadzenia działań bez pomocy ze strony państwa -gospodarza),

- utrzymania się w strefie wysokiego zagrożenia;
- obrony przed atakiem biologicznym, chemicznym, radiologicznym i nuklearnym;
- przewagi systemów dowodzenia, łączności i informacji nad potencjalnym przeciwnikiem.

Przyjęta w Pradze **Koncepcja Sił Odpowiedzi** (NRF), uzupełniająca niejako Koncepcję CJTF, wymaga od państw członkowskich Sojuszu rozwijania zdolności operacyjnych sił zbrojnych w zakresie:

- wysokiej gotowości do działań;
- modułowości (tworzenia modułów funkcjonalnych dostosowanych do celu, skali i rodzaju zadań);
- spójności (współdziałania i zgrania elementów bojowych i elementów wsparcia działań w komponentach funkcjonalnych);
- skuteczności działania w wielonarodowym składzie.

Większość szczegółów dotyczących wymaganych zdolności, zawartych w Koncepcji NRF jest niejawna, stąd niektóre wymagania w stosunku do SZ RP (np. związane z specjalizacją sił zbrojnych w ramach NATO) pominięto w niejszych rozwazaniach.

Analiza wymaganych zdolności operacyjnych zawartych w strategiach NATO z 1991 i 1999 r. oraz w rozwijających te strategie koncepcjach (np. CJTF, NRF) pozwala na ustalenie katalogu oczekiwanych cech i własności sił zbrojnych (w kategoriach funkcjonalnych i strukturalnych), które przez oddziaływanie procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności są następnie internalizowane przez siły zbrojne państw członkowskich NATO, powodując w nich określone zmiany strukturalno funkcjonalne.

Katalog, subiektywnie ocenionych jako najważniejsze (ponieważ znalazły się w dokumentach określających strategię Sojuszu), **cech strukturalnych elementów** [338] sił zbrojnych wymaganych przez NATO obejmuje:

---

[338] Model zbioru cech i własności sił zbrojnych zaczerpnąłem z pracy badawczej autorstwa C. Rutkowskiego i A. Dawidczyka: *„Adaptacja" Rozwój SZ RP w świetle nowych wyzwań, szans i zagrożeń*, ,AON, Warszawa 1999, s. 47-49.

- elastyczną strukturę dowodzenia umożliwiającą dowodzenie siłami zbrojnymi w pełnym spektrum wielonarodowych operacji połączonych z udziałem państw partnerskich (kolektywna obrona z Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego i reagowanie kryzysowe);
- ineroperacyjność proceduralną, techniczną i logistyczną;
- elastyczną strukturę sił;
- integrację struktur dowodzenia;
- dyslokację sił zbrojnych zapewniającą wystarczającą obecność na całym terytorium Sojuszu;
- uzbrojenie i wyposażenie sił zbrojnych umożliwiające wykonywanie pełnego spektrum zadań kolektywnej obrony i reagowania kryzysowego;
- liczebność sił utrzymywaną na poziomie odpowiadającym wymogom zbiorowej obrony i innych zadań;
- wewnętrzną i zewnętrzną spójność sił;
- zdolność do projekcji sił;
- specjalizację w wybranych zdolnościach operacyjnych (np. obrona przeciwchemiczna, rozpoznanie, SAR, logistyka itp.);
- zdolność do obrony przed bronią masowego rażenia;
- wysoką gotowość do działań;
- zdolność do odpierania agresji i przywracania integralności terytorialnej;
- ciągłość działań obejmującą logistykę i wymianę wojsk;
- zdolność do prowadzenia działań i uzupełniania zapasów na odległych teatrach działań.

Katalog najważniejszych **cech funkcjonalnych elementów** sił zbrojnych[339] NATO obejmuje:

- skuteczność bojową popartą odpowiednimi możliwościami w sferze dowodzenia, kontroli a także wywiadu i rozpoznania;
- zdolność prowadzenia pełnego spektrum wielonarodowych operacji połączonych na i poza terytorium Sojuszu;

---

[339] Ibidem.

- zdolność do zwiększania potencjału sił;
- zdolność wydzielenia modułów funkcjonalnych sił dostosowanych do celu, skali i rodzaju działań;
- zdolność do podjęcia współpracy z armiami państw nienależących do Sojuszu;
- zdolność współdziałania wszystkich rodzajów sił zbrojnych;
- zdolność adaptacji do zmieniającej się sytuacji operacyjnej;
- zdolność precyzyjnego i skutecznego rażenia przeciwnika;
- przewagę systemów dowodzenia, łączności;
- zdolność utrzymywania się w strefie wysokiego zagrożenia;
- przewagę informacyjną;
- zdolność terminowego wzmacniania i rotacji sił;
- mobilność i zdolność przerzutu sił;
- zdolność do utrzymania ciągłości działań;
- żywotność (zdolność przetrwania i ochrony wojsk).

Powyższe katalogi wymaganych zdolności operacyjnych nie są zamknięte i mogą rozszerzać się wraz z pojawieniem się nowych wyzwań dla bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. Dowodzi tego ewolucja potrzeb NATO w zakresie wymaganych zdolności, jaka miała miejsce na przestrzeni ostatnich lat. Identyfikacja katalogów wymaganych strukturalnych i funkcjonalnych zdolności operacyjnych pozwala na postawienie tezy, iż osiągnięcie tych zdolności przez siły zbrojne zapewnia im kształt strukturalno - funkcjonalny adekwatny do potrzeb kolektywnej obrony oraz reagowania na inne zagrożenia bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim.

Wdrożenie wymagań w zakresie uzyskania przez SZ RP cech strukturalnych i funkcjonalnych elementów kształtu strukturalno – funkcjonalnego następowało poprzez oddziaływanie instytucji : Partnerstwa dla Pokoju, standaryzacji, wspólnych ćwiczeń, planowania obronnego, celów interoperacyjności oraz celów sił zbrojnych.

Wśród **cech własnych elementów strukturalnych,** SZ RP nabytych w wyniku oddziaływania powyższych instytucji, należałoby wymienić :

- nowe struktury wojsk, dowództw i sztabów (wydzielenie nowego rodzaj sił zbrojnych – Wojsk Lądowych),

- wewnętrzną spójność wojsk,
- unowocześnione i uelastycznione systemy dowodzenia obroną powietrzną i kontroli przestrzeni powietrznej, kompatybline z systemem zintegrowanej obrony powietrznej,
- zwiększoną mobilność części SZ RP oddawanych w podporządkowanie NATO (np. jednoski kawalerii powietrznej),
- zmodernizowane bazy lotnicze i morskie oraz składnice,
- unowocześnioną bazę poligonową,
- nowe programy szkolenia sztabów i wojsk,
- nowe struktury szkolnictwa wojskowego,
- zmodernizowane oraz nowe uzbrojenie i wyposażenie (czołgi, transportery opancerzone, samoloty bojowe i transportowe, śmigłowce, okręty, systemy łączności, kontroli przestrzeni powietrzenej, dowodzenia i symulacji itp.),
- zmodernizowany system ratownictwa lotniczego (Lotnicza Grupa Poszukiwawczo - Ratownicza – LGPR),
- nowe procedury planowania obronnego i operacyjnego,
- unowocześniony system dowodzenia i łączości SZ RP (zmiana struktur i procedur);
- wyszkolone i wyposażone do działań poza granicami kraju wybrane jednostki W Ląd., eskadry lotnictwa taktycznego WLOP, okręty MW .

Cechy względne elementów strukturalnych nabyte w wyniku odziaływania instytucji NATO obejmują :

- dostosowanie sytemu doktryn SZ RP do standardów Sojuszu,
- przystosowane struktury dowództw, sztabów i wojsk do wspólpracy z Sojuszem,
- dostosowanie standardów uzbrojenia i wyposażania części jednostek SZ RP do wymagań NATO,
- osiągnięcie kompatybinlnosci części systemów dowodzenia SZ RP z systemem dowodzenia Sojuszu,

- interoperacyjność wybranych baz loniczych, lądowych i morskich przewidzianych do przyjęcia sił wzmocnienia NATO (dwie bazy lotnicze, dwie morskie i dwie logistyczne).

Do **własności elementów funkcjonalnych** będących skutkiem oddziaływania instytucji Sojuszu zaliczono :

- przejrzystość procedur planowania obronnego,
- zdolność do stosowania nowych procedur dowodzenia i planowania operacyjnego,
- wdrożone znowelizowane procedury kontroli i dowodzenia,
- gotowość bojową wojsk zgodną z nowymi normami,
- zdolność do wydzielania komponentów SZ RP do prowadzenia operacji pokojowych i reagowania kryzysowego poza granicami kraju,
- zdolnośc do projekcji sił,
- zdolność do wzmacniania i rotacji sił.

Zasadnicze zmiany **cech względnych elementów funkcjonalnych** SZ RP obejmują między innymi:

- zdolność do stosowania procedur planowania obronnego (instytucja przeglądu obronnego) zgodnych ze standardami Sojuszu,
- zdolność stosowania procedur dowodzenia i planowania operacyjnego SZ RP zgodnych ze standardami z NATO,
- zdolność do dowodzenia wielonarodowymi jednostkami w ramach operacji prowadzonych przez Sojusz,
- zdolność do wydzielania modułów funkcjonalnych SZ RP przeznaczonych do prowadzenia działań w ramach wielonarodowych operacji połączonych Sojuszu na i poza terytorium Sojuszu,
- zdolność do planowania, organizowania i prowadzenia ćwiczeń wojskowych zgodnie z procedurami Sojuszu,
- zdolność adaptacji SZ RP do zmieniających się zagrożeń bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim,
- zdolność do przyjęcia sił wzomcnienia.

Powyższe katalogi cech względnych i własności SZ RP, nabyte w wyniku oddziaływania instytucjonalizacji w nurcie NATO, świadczą o jakościowym charakterze zachodzacych zmian. Przy czym intensywność tych oddziaływań wzrasta, o czym świadczy przykład funkcjonowania instytucji Celów Sił Zbrojnych (TFG). W 1988 r. Polska przyjęła 65 celów, w 2000 r. – 178 (z czego 46 – zakceptowano w pełni, 95 – częściowo a 37 – wzięto po rozwagę), a w 2002 r. przyjęto 190 TFG (z czego 46 – zakceptowano w pełni, 124 – częściowo 20 - wzięto pod rozwagę). Te liczby nie oddają jednak w pełni skali zmian zachodzacych w SZ RP pod wpływem oddzialywania instytucji TGF. Przykładowo, w budżecie MON na 2001 r. z całej kwoty 14.264.0 mln zł na Cele SZ RP przewidziano 1.585,5 mln zł (przeszło 10%), a realizację uzgodnionych Celów SZ RP (w tym również wynikających z koncepcji Inicjatywy Zdolności Obronnych – DCI) potraktowano jako zadanie priorytetowe. Podobnie było w roku 2002, kiedy to na realizację Celów SZ RP przewidziano w budżeci MON kwotę – 1.585,5 mln zł. Te liczby świadczą o randze, jaką nadaje się zmianom SZ RP związanym z oddziaływaniem procesów instytucjonalizacji.

Porównanie katalogów wymaganych przez Sojusz zdolności operacyjnych z listą cech elementów struktur i funkcji Sił Zbrojnych RP nabytych na skutek oddziaływania wyspecjalizowanych instytucji, prowadzi do wniosku, że procesy instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego mogą być istotnym czynnikiem zmian kształtu strukturalno – funkcjonalnego tych Sił.

Przeprowadzone badania potwierdzają założenie, że internalizacja instytucji bezpieczeństwa i obronności wpływa na przyjmowane przez państwo rozwiązania w zakresie organizacji (kształtu strukturalno-funkcjonalnego) sił zbrojnych. Dzięki temu SZ RP osiągają zdolność do udziału w wielonarodowych operacjach połączonych prowadzonych na i poza terytorium NATO. Potwierdza się również założenie, że zmiany kształtu strukturalno – funkcjonalnego SZ RP prowadzą do osiągnięcia przez SZ RP:

- interoperacyjności technicznej (w wyniku standaryzacji sprzętu wojskowego),
- zgodności procedur planowania działań i dowodzenia wojskami,
- modułowej organizacji jednostek,
- mobilności i żywotności wydzielanych komponentów,

- wyszkolenia wojsk odpowiedniego do potrzeb działania w środowisku międzynarodowym,
- proceduralnej, strukturalnej i technicznej interoperacyjności z sojusznikami.

Skutkiem oddziaływań procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa w nurcie NATO było nabycie cech względnych i własności elementów strukturalno – funkcjonalnych, wyrażające się w poprawie jakości SZ RP w sześciu kategoriach :

1. Gotowości bojowej.
2. Modernizacji i standaryzacji.
3. Wsparcia logistycznego.
4. Kompatybilności technicznej.
5. Infrastruktury spełniającej warunki interoperacyjności.
6. Przygotowania do udziału w operacjach połączonych.

W Strategii bezpieczeństwa narodowego RP z 22 lipca 2003 r.[340] priorytety zmian w Siłach Zbrojnych RP dotyczą:

- ochrony wojsk przed bronią masowego rażenia;
- podwyższenia sprawności systemów dowodzenia, w tym bezpieczeństwa systemów dowodzenia i kierowania, a także przewagi informacyjnej;
- zapewnienia efektywności działań bojowych oraz osiągnięcia wymaganych standardów przez siły zdolne do przerzutu;
- zapewnienia możliwości szybkiego przerzutu jednostek bojowych i ciągłości wsparcia.

Są to zatem te same kierunki zmian, które można znaleźć w koncepcjach strategicznych NATO. Ta zbieżność priorytetów pozwala przypuszczać, że oddziaływania instytucji NATO (UE) w dalszym ciągu będą motorem zmian cech względnych i własnych, określających kształt strukturalno-funkcjonalny Sił Zbrojnych RP.

---

[340] Zob.: *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 22 lipca 2003 r.*, źródło - Internet, portal MSZ RP, www.msz.gov.pl (29.08.2003r.)

ZAKOŃCZENIE

Podjęte badania miały doprowadzić do zweryfikowania założenia, że instytucjonalizacja bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego jest obiektywnym zjawiskiem przełomu XX i XXI wieku, oddziałującym na państwa – podmioty międzynarodowe w tym zjawisku uczestniczące. Jednym ze skutków tego oddziaływania na Rzeczpospolitą Polską są zmiany w kształcie strukturalno – funkcjonalnym Sił Zbrojnych RP. Aby potwierdzić trafność przyjętego założenia, w pierwszej kolejności zidentyfikowano naturę procesów instytucjonalizacji bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckim.

Przeprowadzone badania dowiodły trafności pierwszej części hipotezy o obiektywnym charakterze procesów instytucjonalizacji. Badania potwierdziły, że wystąpienie istotnych zmian w wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowaniach funkcjonowania podmiotów bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim wywołało zjawisko destabilizacji systemu międzynarodowego, objawiające się pojawieniem się „małych", trudnych do przewidzenia zagrożeń (konfliktów lokalnych na tle etnicznym, religijnym, ekonomicznym itp.) w miejsce przewidywalnego i kontrolowanego „dużego" zagrożenia konfrontacją zbrojną z Układem Warszawskim. W Europie Środkowej i na Bałkanach powstała „szara" strefa bezpieczeństwa. System bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego nie był przystosowany do sprostania nowym zagrożeniom, wyrażające się brakiem mechanizmów stabilizowania, kontrolowania i organizowania zachodzącej zmiany systemowej.

Zjawisko destabilizacji wywołało obiektywną potrzebę zmiany funkcjonowania instytucji dotychczas istniejących i stworzenia nowych. Autor przedstawił ten proces na przykładzie trzech zasadniczych nurtów instytucjonalizacji: OBWE, NATO i UE. Badania wykazały, że w procesie dostosowywania systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego do nowych warunków jego funkcjonowania, zmianie uległy instytucje dotychczas istniejące (np. reżim CFE) i tworzone były

instytucje nowe (np. NACC, PdP). Tym samym potwierdzone zostało założenie, że instytucjonalizacja jest zjawiskiem obiektywnie funkcjonującym w środowisku bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego.

Oddziaływanie procesów instytucjonalizacji obszaru euroatlantyckiego na państwo i jego siły zbrojne, zostało również potwierdzone na licznych przykładach instytucji OBWE i NATO. Przykładowo reżimy CFE i PdP były pomyślane, tworzone i rozwijanie jako wyspecjalizowane instytucje, spełniające rolę czynnika regulującego, organizującego i kontrolującego zmiany dostosowujące liczebność, struktury i funkcje sił zbrojnych do celów funkcjonowania systemu bezpieczeństwa i obronności obszaru euroatlantyckiego. Wobec powyższego środkowa część hipotezy roboczej, mówiąca o oddziaływaniu instytucji na państwa i ich siły zbrojne, również została zweryfikowana pomyślnie.

Badania dowiodły, że oddziaływania reżimów OBWE skutkowały zmianami ilościowymi i jakościowymi w SZ RP (ograniczenie liczebności i potencjału ofensywnego sił zbrojnych), natomiast instytucje NATO wywołały w siłach zbrojnych przede wszystkim zmiany jakościowe (interoperacyjność proceduralna i techniczna, modernizacja techniki bojowej, systemów dowodzenia i łączności, infrastruktury, wyszkolenie wojsk itp.). W ten sposób została potwierdzona trzecia i ostatnia część głównej hipotezy roboczej mówiąca o zmianach strukturalno–funkcjonalnych w SZ RP, wywołanych przez oddziaływanie procesów instytucjonalizacji.

Należy również wspomnieć o użyteczności głównej metody zastosowanej w badaniach, jaką była wywodząca się z teorii instytucjonalizmu analiza instytucjonalna. W ocenie autora spełniła ona pokładane w niej nadzieje, zwłaszcza w badaniach transformacji systemu bezpieczeństwa i obronności, które wymagały podejścia multidyscyplinarnego.

W toku prowadzonych badań autora zaskoczyła skala oddziaływań procesów instytucjonalizacji na kształt strukturalno–funkcjonalny sił zbrojnych. Czasami odnosił on wrażenie, że procesy instytucjonalizacji są może nie jedynym, ale za to najważniejszym czynnikiem wywołującym zmiany w Siłach Zbrojnych RP. Oczywiście nie jest to prawda, chociażby z tego względu, że procesy instytucjonalizacji są wtórne w stosunku do procesów internacjonalizacji (tworzenia

ścisłych powiązań państwa, różnych form jego życia z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych). Ponadto na zmiany w siłach zbrojnych wpływa szereg czynników wewnątrzpaństwowych, jak chociażby: władza państwowa, budżet wojskowy, przemysł obronny, sytuacja społeczno–polityczna i demograficzna itd.

Autor ma nadzieję, że niniejsze opracowanie będzie służyło lepszemu poznaniu mechanizmów funkcjonowania instytucji systemu międzynarodowego oraz studentów i że zostanie życzliwie przyjęte przez środowisko naukowe Wydziału Strategiczno–Obronnego Akademii Obrony Narodowej.

W chwili pisania tych słów Rzeczpospolita Polska jest już członkiem Unii Europejskiej i to skłania autora do refleksji, że już wkrótce zwiększy się oddziaływanie na Zbrojne RP unijnych instytucji bezpieczeństwa i obronności.

LITERATURA

Druki zwarte

1. Ajdukiewicz K., *Logika pragmatyczna,* Warszawa 1975.

2. Balcerowicz B., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa. Komentarz*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, S. Dębski, B. Górka–Winter (red.), Warszawa 2003.

3. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w polskiej polityce bezpieczeństwa*, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989-2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001.

4. Balcerowicz B., *Sojusz a obrona narodowa*, Warszawa 1999.

5. Barret J., *NATO Reform. Alliance Policy and Co-operative Security*, [w:] *New Scurity Callenges. The Adaptation of International Instytutions. Reforming the UN, NATO, the EU and the CSCE since 1989*, I. Peters (red.), New York 1996.

6. Bądek A., Aleksandrowicz A., Pszenny W., Nagądowski K., *Analiza wniosków i doświadczeń z ćwiczeń prowadzonych w latach 1997-1999 w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju"* (wersja niepublikowana), Warszawa 1999.

7. Berkowitz M., Bock P.G. (red.), *American National Security: A. Reader in Theory on Policy*, The Free Press, New York 1965.

8. Bieleń S., *Podejścia teoretyczne w brytyjskiej nauce o stosunkach międzynarodowych,* [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych,* J. Kukułka (red.), PWN, Warszawa 1988.

9. Bieleń S., *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków politycznych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red. nauk.), Warszawa 1988.

10. Bryła J., *Czynniki kształtujące stosunki międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, W. Malendowski, Cz. Mojsiejewicz (red. nauk.), Wrocław 2000.

11. Buzan B., *Pepoleststes andfear. An agenda for international security studiem. In the cold war. The security complex theory*, Warszawa 1996.

12. Carnap R., *Logiczna składnia języka*, PWN, Warszawa 1995.

13. Chmiel B., *Instytucjonalizacja wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Toruń 2002.

14. Cieślarczyk M., *Przyczynek do rozważań o bezpieczeństwie, obronności i edukacji obronnej*, [w:] *Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży*, L. Łukasik (red.), Warszawa 1999.

15. Czaputowicz J., *NATO w systemie bezpieczeństwa europejskiego,* Kraków 1999.

16. Czaputowicz J., *System czy nieład. Bezpieczeństwo u progu XXI w.,* PWN, Warszawa 1998.

17. Cziomer E., Zyblikiewicz L.W., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa–Kraków 2001.

18. Dąbrówki A., Geller E., Turczyna R., *Słownik synonimów,* Warszawa 1993.

19. *Dictionary of Military and Associated Terms,* Department of Defence USA, 1994.

20. Dupuy R.J., *Le droit international,* Paris 1963.

21. Eisler J., *Ewolucja sytuacji politycznej w Polsce w latach 1989–2000*, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001.

22. *Encyklopedia Organizacji i Zarządzania*, Warszawa 1981.

23. *Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony. Siły na zamiary,* [w:] *Rocznik strategiczny 2000/2001*, E. Haliżak, R. Kuźniar, D. Popławski, H. Szlajfer (red.), Warszawa 2001.

24. Evans G., *Współpraca dla pokoju, Agenda globalna na lata dziewięćdziesiąte i następne,* Warszawa 1994.

25. Giddens A., *Stanowienie społeczeństwa, Zarys teorii strukturalizacji*, Wyd. Zysk i S–ka, Poznań 2003.

26. Hamilton W.H., *Institution in E.R.A. Encyklopedia of the Social Sciences. Seligman & A. Johnson,* 1932.

27. Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, H. Jankowska (tłum.), Warszawa 1997.

28. *Instytucjonalne podejście w analizie procesów społeczno-gospodarczych*, red. nauk. E. Okoń-Horodyńska, Katowice 1996.

29. *International Institutional Law, Alphen an den Rijn*, H.G. Schermers, 1980.

30. Jepperson R.L., *Institutions, Institutional Effects, and Institutionalism*, [w:] *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, W.W. Powell, P.J. Dimaggio (red.), Chicago–London 1991.

31. Karolczyk Z., *Traktat o otwartych przestworzach w kooperacyjnym systemie bezpieczeństwa europejskiego*, rozprawa doktorska, Warszawa 2001.

32. Keohane R., *The denand for international regimes*, [w:] *Inernational Regimes,* S. Krasner (red.), Ithacca, London 1983.

33. Kotarbiński T., *Ontologia, teoria poznania i metodologia nauk*, Ossolineum, Warszawa 1961.

34. Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, wyd. II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa 1958.

35. Koziej S., *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku,* Warszawa 2002.

36. Krzyżanowski L.J., *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, PWN, Warszawa 1999.

37. Kuhn Th., *The Strukure of Sientific Revolutions*, Chicago 1962.

38. Kukułka J., *Instytucjonalizacja w stosunkach międzynarodowych,* [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych,* J. Kukułka (red.), PWN, Warszawa 1988.

39. Kukułka J., *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, J. Kukułka (red.), Warszawa 1994.

40. Kukułka J., *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski,* Wieś i państwo, 1995.

41. Kukułka J., *Polityka zagraniczna a instytucjonalizacja życia międzynarodowego*, [w:] *Polityka zagraniczna państwa*, red. J. Kukułka, R. Zięba, Warszawa 1992.

42. Kukułka J., *Teoria stosunków międzynarodowych,* Scholar, Warszawa 2000.

43. Kukułka K.B., *Socjologia ogólna*, Warszawa 2003.

44. Kuźniar R., *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001.

45. Kuźniar R., *Procesy instytucjonalizacji w systemie państw kapitalistycznych,* [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red. nauk.), Warszawa 1988.

46. Kuźniar R., *System zachodni w stosunkach międzynarodowych, czynniki sprawcze ewolucji*, Warszawa 1990.

47. Kuźniar R., *Zagadnienia bezpieczeństwa narodowego w polityce Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997.

48. Lach Z. (red. nauk.), *Analiza przestrzeni euroatlantyckiej NATO (ujęcie geograficzne). Synteza wyników badań,* praca zbiorowa, AON, Warszawa 2001.

49. *Leksykon politologii*, praca zbiorowa, A. Antoszewski i R Herbut (red.), Alta 2, Wrocław 2002.

50. *Leksykon PWN*, PWN, Warszawa 1998.

51. Malendowski W., *Środki budowy zaufania i bezpieczeństwa*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, W. Malendowski, Cz. Mojsiejewicz (red. nauk.), Wrocław 2000.

52. Malinowski B., *The Dynamics of Culture Change*, London 1945.

53. Maor M., *Partie, ich instytucjonalizacja i modele organizacyjne*, [w:] *Władza i społeczeństwo 2, antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, J. Szczupaczyński (wybór i opracowanie), Warszawa 1998.

54. *Materiały z konferencji nt. Implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO w siłach zbrojnych RP*, wyd. Szt. Gen., Warszawa 2001.

55. *Między polityką a strategią*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 1994.

56. Mirowski P., *Economics as Social Phisics*, Phosics a Nature's Economics, Cambridge University Press, Cambridge 1989.

57. Morawski W., *Zmiana instytucjonalna*, PWN, Warszawa 1998.

58. Parsons T., *The Social System*, New York 1957.

59. Parzymies S., *Traktat Amsterdamski o UE*, „Sprawy Międzynarodowe", 1997, nr 3.

60. Pawłowski J. (kier. nauk.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002.

61. Pawłowski J. i inni, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.

62. Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Lublin 2000.

63. Pietraś M., *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa w euroatlantyckim obszarze stosunków międzynarodowych,* [w:] *Państwa narodowe w euroatlantyckich strukturach*, J. Fiszer (red. nauk.), Warszawa 1996.

64. *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001.

65. Popper K.K., *Logika odkrycia naukowego*, PWN, Warszawa 1977.

66. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, H. Zgółkowa (red.), Tom 11, Poznań 1997.

67. *Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, E. Haliżak, R. Kuźniar, D. Popławski, H. Szlajfer (red. nauk.), Warszawa 1999.

68. Reuter P., *Institutions internationales*, Paris 1972.

69. Rutkowski C, Dawidczyk A., *Rozwój SZ RP w świetle nowych wyzwań, szans i zagrożeń. W stronę armii XXI wieku*, AON, Warszawa 1999.

70. Rutkowski C, *Przegląd strategiczny jako narzędzie polityki*, Warszawa 2003.

71. Schotter A., *The Economic Theory of Social Institution*, Cambridge University Press, Cambridge 1981.

72. *Słownik języka polskiego*, M. Szymczak (red. nauk.), PWN, Warszawa 1992.

73. Smolski R., Smoloski M., Stadtmüller E.H., *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wydawnictwo Europa 1999.

74. Sorokosz R., *Teoria, metody i procedury planowania działań sił zbrojnych Sojuszu*, Informacja wygłoszona w AON, 24.04.2002.

75. Stefaniak I., *Rola Wojskowej Komisji Normalizacyjnej w obszarze ratyfikowania i implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO*, [w:] *Materiały pokonferencyjne na temat: Implementacja dokumentów standaryzacyjnych NATO w siłach zbrojnych RP*, Warszawa listopad 2001.

76. Stefanowicz J., *Ład międzynarodowy*, PAN, Warszawa 1996.

77. Such J., Szcześniak M., *Filozofia nauki*, UAM, Poznań 1997.

78. *Synteza poglądów autora przedstawionych w przemówieniu sejmowym z 21 stycznia 1993 r.,* Sejm RP, Kadencja I, Sprawozdanie stenograficzne z 34 posiedzenia, *s.* 201–205.

79. Szczepański J., *Elementarne pojęcie socjologii*, Warszawa 1963.

80. Sztompka P., *Socjologia*, Znak, Kraków 2002.

81. Tabor M., *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków wojskowych (na przykładzie sojuszów państw kapitalistycznych)*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka (red. nauk.), Warszawa 1989.

82. *Terminy, definicje i skróty używane przez obronę powietrzną NATO,* DWLiOP, Poznań 1994.

83. *The Law of International Institutions*, D.W. Bowet, London 1963.

84. *The NATO Handbook*, Office of Information and Press, 1998.

85. *The Structure of Sientific Revolutions*, Chicago 1962.

86. Towpik A., *Główne koncepcje rozwoju sytuacji w Europie*, [w:] Rotweld A.D., Towpik A., *Bezpieczeństwo Europy. Analiza zachodnich modeli i koncepcji. Prognoza rozwoju sytuacji w Europie,* Warszawa 1970.

87. Veblen t., *The place of Science in modern Civilisation and Other Essays,* New York 1919.

88. Weber M., *The Theory of Social and Economic Organization*, The Free Press, Glencoe 1947.

89. Wiatr M., *Planowanie obronne i wojskowe w NATO*, AON, Warszawa 2000.

90. *Wielka Internetowa Encyklopedia Multimedialna*, www.onet.wiem.pl.

91. Wójcik Z., *Militarne standardy Sojuszu Północnoatlantyckiego*, [w:] *NATO w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, E. Cziomer (red.), Kraków 1999.

92. *Wyzwania czasu przemian*, PISM, Warszawa 1992.

93. Zieleniewski J., *Organizacja zespołów ludzkich*, PWN, Warszawa 1965.

94. Ziembiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 1996.

95. Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego,* Scholar, Warszawa 2001.

96. Zięba R., *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003.

Artykuły

1. *Bezpieczeństwo europejskie: Wspólna koncepcja 27 państw UZE*, W. Waszczykowski (wprowadzenie i tłum.), „Studia i materiały", Warszawa 1995, nr 36.

2. Cragg A., *The Combined Task Force Concept a Key Component of the Alliance's Adaptation*, "NATO Reviev", 1996, nr 4.

3. *De Saint–Malo à Nice, Les textes fondateurs de la défense européenne*, „Cahier de Chaillot", maj 2001, nr 47.

4. Fukuyama F., *The end of history?,* "The National Interests", lato 1989.

5. Gilas J., *Normy społeczności międzynarodowej*, „Stosunki Międzynarodowe" 1992, t. 16.

6. *Inicjatywa zdolności obronnych*, Waszyngton, 23–24 kwietnia 1999 r. (*Defence Capabilities Initiative*, Washington D.C., 23–24 April 1999), M. Wrzostek (tłum.), „Zbiór Dokumentów 1999", nr 1–2.

7. Kozieł M., *Inicjatywa na rzecz zdolności obronnych NATO (DCI) a cel operacyjny Unii Europejskiej (EHG): pomiędzy przyszłą globalną rolą NATO a regionalizmem europejskim,* „Opinie MSZ", lipiec 2001.

8. Kuryłowicz–Rodzoch A., Zawistowska M., *Rozwój współpracy Unii Europejskiej w dziedzinie WPBiZ*, „Sprawy Międzynarodowe", 1999, nr 2.

9. *NATO, nowa strategia, nowi członkowie i nowe problemy*, „Rocznik strategiczny 1998/99", Warszawa 1999.

10. Naumann K., *NATO's new military command structure*, "NATO Review", 1998, nr 1.

11. *Polska droga do NATO*, „Przegląd Rządowy", kwiecień 1999, nr4 (94).

12. Rugie J., *International Respondeses to Technology: Concepts and Trends,* [w:] „International Organization", 1975, Vol. 29.

13. *UZE a Europa Środkowa i Wschodnia. Dokumenty*, „Studia i Materiały", Warszawa 1994, nr 76.

14. Wągrowska M., *Partnerstwo dla Pokoju*, „Studia i Materiały", BPiI MON, 1998, nr 8.

15. *Wytyczne ministerialne ze spotkania Komitetu Planowania Obronnego oraz Grupy Planowania Nuklearnego NATO*, 8 czerwca 2000 r.

16. Zawistowski J., Boczek M., *Standaryzacja w NATO*, „Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej", październik 2001.

Dokumenty normatywne

1. *Allied Joint Air & Space Operations Doctrine.*

2. *Allied Joint Doctrine AJP 01(B)* 2001.

3. *Annexe au Traité de Maastricht sur le role de l'UEO et ses relations avec l'Union Européenne et avec l'Alliance Atlantic,* 10 décembre 1991, [w:] *Construction de l'architecture européenne de sécurité. Dernièrs évolutions,* T. I: Niveau européen, Paris, Institut des Hautes Etudes de Défense Nationale, juin 1995.

4. *Conférence d'engagement de capacités Bruxelles,* 20 et 21 novembre 2000.

5. *Déclaration de Nordwijk du Conseil des Ministres de l'UEO, Pour la définition d'une politique européene de défense commune*, 14 novembre 1994,

6. *Déclaration de Petersberg du Conseil des Ministres de l'UEO. Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité,* Bruxelles/Brussels, 2003.

7. *Déclaration du Conseil Européen de Cologne, Concernant le Renforcement de la politique européenne commune en matière de sécurité et de défense*, 3 et 4 juin 1999.

8. *Declaration on peace and cooperation issued by the heads of state government participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The Rome Declaration"),* Rzym 7–8 listopada 1991 r.

9. *Decyzja Ministra obrony narodowej nr 128/ MON z dnia 16 sierpnia 1995 r. w sprawie utworzenia, przygotowania i koordynowania udziału jednostek wojskowych w przedsięwzięciach realizowanych w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju.*

10. *Deklaracja końcowa szczytu francusko–niemieckiego,* Poczdam, 1 listopada 1998 r.

11. *Deklaracja o obronie europejskiej szczytu brytyjsko–francuskiego,* St.Malo, 3–4 listopada 1998 r.

12. *Deklaracja Rady Ministrów UZE*, Luksmburg, 22 listopada 1993 r.

13. *Deklaracja szefów państw i rządów uczestniczących w spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej,* Bruksela, 10–11 stycznia 1994.

14. *Dictionnaire Diplomatique,* t. III, Paris: Académie Diplomatique Internationale, bdw.

15. *Document Adopted by States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe,* [w:] *Final Document of the First CFE Treaty Review Conference,* 1 listopada 1996.

16. *Dokument podstawowy Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa* (*Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council* - EAPC), Sintra, Portugalia, 30 maja 1997 r.

17. DzU z 2001 r. Nr 103, poz. 1127.

18. DzU z 1998 r. nr 97, poz. 605.

19. *Final Document of First Conference to Review the Operation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and the Concluding Act of the Negotiation on Personel Strength* (section 11.5) May 1996. [w:] *The Wirless Weekly –Politics*, 19 czerwca 1996.

20. *Glossary of Abbreviations used in NATO documents AAP–15(e),* september 1995.

21. *Karta bezpieczeństwa europejskiego* (*Charter for European Security*), Stambuł, 19 listopada 1999 r.

22. *MC 133/3, NATO's Operational Planning System,* Wersja ratyfikowana, 2000.

23. *Military Concept for NATO Response Force MC 477.*

24. *NATO glossary of terms definitions, AAP–6(V),* septembre 1998.

25. *Partnership for Peace: Invitation Document Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, Brussels, 10–11 january 1994.

26. *Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague*, 21 November 2002.

27. *Press Communique PR/CP (2002)127*, Prague Summit Declaration, 21.11.2002.

28. *Projekt polityki standaryzacyjnej NATO – AC/321–D/31.*

29. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 22 lipca 2003 r.*

30. *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej,* przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000 roku

31. *The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, Rzym, 7–8 listopada, 1991.

32. *The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, November 7–8, Rome 1991.

33. *The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, Washington D.C,. 23–24 April 1999.

34. *Traktat o otwartych przestworzach,* Helsinki, 24 marca 1992 r.

35. *US White Paper for NATO Response Force*, 20 września 2002 r.

36. Zarządzenie nr 39/MON z dnia 20 września 1996 r.

37. *Zarządzenie szefa sztabu generalnego WP nr 138/Sztab z dnia 19 grudnia 1995 r. w sprawie utworzenia i przygotowania jednostek wojskowych oraz ich udziału w przedsięwzięciach realizowanych w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju.*

Strony internetowe

www.bbn.gov.pl

www.msz.gov.pl

www.mon.gov.pl

www.defense.gouv.fr.2000

www.grip.org

www.nato.int/docu/other/pl

www.osce.org/docs

www.wiem.onet.pl

www.zbiordokumentow.pl

Wykaz skrótów

NATO		*North Atlantic Treaty Organisation*	Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego
OBWE	OSCE	*Organisation for Security and Co-operation in Europe*	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
ONZ	UN	*United Nations*	Organizacja Narodów Zjednoczonych
KBWE	CSCE	*Conference on Security and Co-operations in Europe*	Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
UE	EU	*European Union*	Unia Europejska
EAPC		*Euro-Atlantic Partnership Council*	Euroatlantycka Rada Partnerstwa
CFE			Traktat o Siłach Konwencjonalnych w Europie
	ESDI		Europejska Tożsamość ds. Bezpieczeństwa i Obrony
	CJTF	*Combined Joint Task Forces*	Połączone Wielonarodowe Siły Zadaniowe
	EHG	*European Headline Goal*	Europejski Cel Zasadniczy
	CESDP	*Common European Security and Defence Policy*	Wspólna Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony
	ESDP	*European Security and Defence Policy*	Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony
KWEU	MCEU	*Military Committee of European Union*	Komitet Wojskowy Unii Europejskiej
	SACEUR	*Supreme Allied Commander Europe*	Naczelny Dowódca Połączonych Sił Zbrojnych w Europie
PdP	PfP	*Partnership for Peace*	Partnerstwo dla Pokoju
IPP		*Individual Partnership Programme PfP*	Indywidualny Program Partnerstwa dla Pokoju
	NAC	*North Atlantic Council*	Rada Północnoatlantycka

DPC	*Defence Planning Committee*	Komitet Planowania Obrony
PMSC/AHG	*Politico-Military Steering Committee/Ad Hoc Working Group on Cooperation in Peacekeeping*	Polityczno-wojskowy Komitet Kierujący / Grupa Ad Hoc ds. Operacji Pokojowych
EWCP	*Early Warning and Conflict Prevention*	System Wczesnego Ostrzegania i Zapobiegania Konfliktom
PMSC	*Political-Military Steering Committee*	Polityczno-wojskowy Komitet Kierujący
TFG	*Target Force Goals*	Cele Sił Zbrojnych
PARP	*Planning and Review Process*	Proces Planowania i Oceny
PCC	*Partnership Coordination Cell*	Komórka Koordynacji Partnerstwa
PCG	*Policy Coordination Group*	Grupa Koordynacji Polityki
PMF	*Political – Military Framework*	Polityczno-wojskowe Podstawy Operacji PdP pod Dowództwem NATO
PSE	*Partnership Staff Element*	Elementy Sztabowe Partnerstwa
PLT	*Partnership Liaison Team*	Partnerskie Zespoły Łącznikowe
NLT	*NATO Liaison Team*	Natowskie Zespoły Łącznikowe
IMS	*International Military Staff*	Międzynarodowy Sztab Wojskowy
ACE	*Allied Command Europe*	Dowództwo Połączonych Sił Zbrojnych NATO w Europie
ACLANT	*Allied Command Atlantic*	Dowództwo Połączonych Sił Zbrojnych na Atlantyku

Załącznik 1

OPINIA JĘZYKOWA O POPRAWNOŚCI SFORMUŁOWANIA TEMATU ROZPRAWY

RADA JĘZYKA POLSKIEGO

PRZY PREZYDIUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ul. Nowy Świat 72 (pok. nr 16), 00-330 Warszawa
tel., faks: (48-22) 657-28-89, e-mail: rjp@rjp.pl
www.rjp.pl

Członkowie Rady Języka Polskiego:

prof. dr hab. Irena Bajerowa
prof. dr hab. Jerzy Bartmiński
prof. dr hab. Andrzej Jacek Blikle
Jacek Bocheński
red. Teresa Bogucka
prof. dr hab. Jerzy Bralczyk (członek Prezydium)
prof. dr hab. Anna Dąbrowska
prof. dr hab. Jan Doroszewski
prof. dr hab. Tadeusz Drewnowski
prof. dr hab. Bogusław Dunaj
prof. dr hab. Antoni Furdał
prof. dr hab. Stanisław Gajda
dr Katarzyna Kłosińska (sekretarz)
Tadeusz Konwicki
prof. dr hab. Julian Kornhauser (wiceprzewodniczący)
prof. dr hab. Marian Kucała
prof. dr hab. Zenon Leszczyński
prof. dr hab. Władysław Lubaś
prof. dr hab. Jolanta Maćkiewicz
prof. dr hab. Andrzej Markowski (przewodniczący)
prof. dr hab. Jan Miodek
prof. dr hab. Jerzy Pelc
prof. dr hab. Walery Pisarek (Honorowy Przewodniczący)
prof. dr hab. Krystyna Pisarkowa
prof. dr hab. Jerzy Podracki
prof. dr hab. Edward Polański
prof. dr hab. Kazimierz Polański
prof. Anna Połony
ks. prof. dr hab. Wiesław Przyczyna (członek Prezydium)
prof. dr hab. Jadwiga Puzynina
prof. dr hab. Halina Satkiewicz
prof. dr hab. Helena Synowiec
red. Adam Szostkiewicz
prof. dr hab. Janusz Tazbir
prof. dr hab. Janusz Zakrzewski (członek Prezydium)
prof. Zbigniew Zapasiewicz
prof. dr hab. Tadeusz Zgółka
prof. dr hab. Maciej Zieliński (członek Prezydium)

Warszawa, dn. 24 października 2003 roku
RJP-405/W/2003

Szanowny Panie,
słowniki ogólne języka polskiego podają następujące definicje znaczeń interesujących Pana wyrazów:

- *obrona*:
  - 'odpieranie napaści, zwykle z bronią w ręku; bronienie kogo (lub czego) albo bronienie się' (*Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1968),
  - 'działanie, które ma powstrzymać czyjąś napaść na nie [na jakąś osobę lub jakieś miejsce], na atak zbrojny lub napór jakichś żywiołów' (*Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Warszawa 2000).
- *obronność*:
  - 'obronny charakter czego, przystosowanie do obrony, zaopatrzenie w środki stanowiące obronę przed napaścią; warowność, zbrojność' (*Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1968),
  - rzeczownik od *obronny* 'taki, który stanowi obronę lub służy do obrony przed czymś' (*Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Warszawa 2000) – więc 'właściwość jakiegoś kraju, obszaru itp., sprawiająca, że jest on zdolny do obrony'.

Można sądzić, że w języku wojskowym rzeczowniki te rozumiane są tak jak w języku ogólnym. Nie wiem, czego dotyczy praca, której tytuł Pan przywołał. Jeśli jej przedmiotem jest rola sił zbrojnych w zdolności do obrony obszaru euroatlantyckiego, to temat został sformułowany poprawnie. Jeśli zaś autor zajmuje się kwestią odpierania napaści na obszar euroatlantycki, to właściwsze byłoby użycie słowa *obrona*. Oba bowiem tytuły – *Siły zbrojne w procesach [...] obronności obszaru euroatlantyckiego* i *Siły zbrojne w procesach [...] obrony obszaru euroatlantyckiego* są poprawne.

Łączę wyrazy szacunku
/-/ dr Katarzyna Kłosińska

Załącznik 3

KALENDARIUM PRZYSTĄPIENIA RP DO NATO

1989 rok

08.10.1989 r. Po raz pierwszy w historii NATO na obrady Zgromadzenia Parlamentarnego NATO w Rzymie zostali zaproszeni parlamentarzyści z Polski – państwa członkowskiego Układu Warszawskiego.

1990 rok

21.03.1990 r. Minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski złożył pierwszą wizytę w Kwaterze Głównej NATO. Przeprowadził rozmowy z sekretarzem generalnym NATO Manfredem Woernerem i stałymi przedstawicielami państw członkowskich w Radzie Północnoatlantyckiej.

06.07.1990 r. NATO zaproponowało w Deklaracji Londyńskiej państwom Układu Warszawskiego wspólne oświadczenie, że oba bloki militarne przestały uważać się za przeciwników.

08.07.1990 r. List prezydenta USA George'a Busha do premiera Tadeusza Mazowieckiego zawierający propozycję ustanowienia regularnych kontaktów z NATO.

09.08.1990 r. Polska i NATO nawiązały stosunki dyplomatyczne.

13.09.1990 r. Sekretarz generalny NATO Manfred Woerner złożył wizytę w Polsce.

02.11.1990 r. Zgromadzenie Północnoatlantyckie przyznało Polsce status tzw. delegata stowarzyszonego.

1991 rok

03.04.1991 r. Prezydent RP Lech Wałęsa spotkał się w Brukseli z sekretarzem generalnym NATO Manfredem Woernerem. Po spotkaniu powiedział: *Były to wstępne rozmowy. Będzie ich więcej, bo pragniemy jednej, bezpiecznej Europy, a jej gwarancje znajdują się w NATO.*

11.05.1991 r. USA i RFN wystąpiły z planem pogłębienia kontaktów NATO z państwami Europy Środkowo-Wschodniej.

07.06.1991 r. Rada Północnoatlantycka przyjęła oświadczenie o partnerstwie z państwami Europy Środkowo-Wschodniej.

01.07.1991 r. Formalne rozwiązanie w Pradze Układu Warszawskiego.

03.07.1991 r. Prezydent Lech Wałęsa odwiedził Kwaterę Główną NATO, gdzie oświadczył: *Rzeczpospolita Polska podziela credo i podziela także cele polityczne Sojuszu Północnoatlantyckiego. Chcemy partnerstwa z Sojuszem i zakładamy dalszy rozwój współpracy. (...) Naszym celem jest integracja z Europą.*

08.11.1991 r. Podczas szczytu NATO w Rzymie zaproponowano powołanie Północnoatlantyckiej Rady Współpracy (*North Atlantic Cooperation Council - NACC)*, która stała się forum współdziałania NATO i państw Europy Środkowej i Wschodniej. Pierwsze posiedzenie Rady odbyło się 20 grudnia.

1992 rok

12.02.1992 r. Polscy posłowie uczestniczący w brukselskiej Konferencji Zgromadzenia Północnoatlantyckiego nt. „Bezpieczeństwo europejskie a KBWE" domagają się od NATO gwarancji bezpieczeństwa dla Polski.

marzec 1992 r. Prezydent RP Lech Wałęsa przedstawia pomysł stworzenia NATO-bis: systemu bezpieczeństwa tworzonego przez kraje Europy Środkowo-Wschodniej.

11.03.1992 r. Podczas kolejnej wizyty w Polsce sekretarz generalny NATO Manfred Woerner zadeklarował, że drzwi do NATO są otwarte.

01.04.1992 r. Minister obrony narodowej Jan Parys wziął udział w konferencji NACC w Brukseli.

08.10.1992 r. Premier Hanna Suchocka wyraziła w Brukseli przekonanie, że Polska przystąpi do NATO wcześniej, niż do EWG.

1993 rok

15.01.1993 r. Ustępujący sekretarz stanu USA, Lawrence Eagleburger opowiedział się za przyjęciem Polski, Czech i Węgier do NATO *w ciągu najbliższych kilku lat.*

31.01.1993 r. Podczas rozmów na Światowym Forum Gospodarczym w Davos sekretarz generalny NATO Manfred Woerner powiedział, że Polska będzie pierwszym krajem Grupy Wyszehradzkiej, który może zostać przyjęty do NATO.

09.03.1993 r. Minister Krzysztof Skubiszewski oświadczył w Brukseli, że celem Polski jest członkostwo w NATO, o które wystąpimy w odpowiednim czasie.

31.03.1993 r. Sekretarz stanu USA Warren Christopher oświadczył, że należy rozważyć możliwość przyjęcia niektórych krajów Europy Wschodniej do NATO, jeśli dojdzie do rozszerzenia składu tej organizacji. Tego samego dnia minister obrony RFN Volker Ruehe powiedział: *Jest tylko kwestią czasu, kiedy i w jakich okolicznościach kraje takie jak Polska, czy Węgry będą mogły*

zostać członkami Sojuszu.

23.08.1993 r. Amerykański senator Richard Lugar rozpoczął wizytę w Polsce, podczas której wypowiadał się przychylnie o przystąpieniu Polski do NATO.

25.08.1993 r. Prezydent Rosji Borys Jelcyn oświadczył w Warszawie, że Rosja zaakceptuje wejście Polski do NATO. *W perspektywie taka decyzja suwerennej Polski, zmierzająca do integracji ogólnoeuropejskiej, nie jest sprzeczna z interesem innych państw, w tym również Rosji* – powiedział Jelcyn.

01.09.1993 r. W liście do sekretarza generalnego NATO prezydent Lech Wałęsa potwierdził główne zasady polskiej polityki bezpieczeństwa, wskazując przy tym na członkostwo Polski w Sojuszu jako jeden z podstawowych celów jej polityki zagranicznej.

30.09.1993 r. Prezydent Rosji Borys Jelcyn skierował do przywódców państw NATO list, w którym przestrzegał, że Rosja nie zgodzi się na rozszerzenie Sojuszu o nowe państwa.

20.10.1993 r. Na konferencji ministrów obrony państw NATO w Travemunde sekretarz obrony USA Les Aspin sprzeciwił się szybkiemu włączeniu państw Europy Środkowo-Wschodniej do NATO i zaproponował koncepcję *Partnerstwa dla Pokoju (Partnership for Peace - PfP).*

21.10.1993 r. Podczas wizyty w Warszawie prezydent Czech Vaclav Havel oraz polscy gospodarze stwierdzili, że Czechy, Słowacja, Polska i Węgry pragną przystąpić do Sojuszu Północnoatlantyckiego.

1994 rok

10.01.1994 r. Podczas szczytu NATO w Brukseli przyjęty został program *Partnerstwo dla Pokoju - PdP (Partnership for Peace - PfP).*

02.02.1994 r. Składając wizytę w Kwaterze Głównej NATO w Brukseli premier Waldemar Pawlak podpisał dokument o przystąpieniu Polski do *Partnerstwa dla Pokoju.*

25.04.1994 r. Minister obrony narodowej Piotr Kołodziejczyk przedłożył w Kwaterze Głównej NATO polski *Dokument Prezentacyjny Partnerstwa dla Pokoju.*

17.06.1994 r. Amerykańscy senatorowie - republikanin Hank Brown i demokrata Paul Simon przedstawili projekt ustawy o zwiększeniu współpracy wojskowej Polski, Czech i Węgier z NATO, przewidując m.in. możliwość przekazywania tym krajom nadwyżek amerykańskiego sprzętu wojskowego.

05.07.1994 r. Polska i NATO przyjęły *Indywidualny Program Partnerstwa*

(IPP) jako pierwszy tego typu dokument wśród państw uczestniczących w programie „PdP".

12 - 16.09.1994 r. Odbyły się pierwsze w Polsce ćwiczenia z udziałem jednostek NATO – *Most Współpracy '94.*

08.10.1994 r. Kongres amerykański uchwalił „Ustawę o uczestnictwie w NATO" (zwaną „poprawką Browna"), upoważniającą prezydenta USA do rozszerzenia na cztery państwa Grupy Wyszehradzkiej korzyści związanych ze współpracą wojskową z NATO na zasadach sojuszniczych.

01.12.1994 r. Szefowie dyplomacji państw NATO potwierdzają, że Sojusz pozostaje otwarty na przyjęcie nowych członków. Sekretarz stanu USA Warren Christopher oświadczył, że Stany Zjednoczone pragną rozpocząć rozmowy o powiększeniu Sojuszu z zainteresowanymi państwami, w tym z Polską, w 1995 roku.

1995 rok

16.02.1995 r. Izba Reprezentantów Kongresu USA przyjęła ustawę o Odrodzeniu Bezpieczeństwa Narodowego, przewidującą rozszerzenie NATO o Czechy, Polskę, Słowację i Węgry.

23.03.1995 r. Senator Hank Brown przedstawił projekt nowej ustawy przyznającej państwom Grupy Wyszehradzkiej status obserwatorów w NATO.

05.04.1995 r. Premier Józef Oleksy powiedział w Brukseli: *Nie jest naszą intencją ustanawianie nowych podziałów Europy, lecz przezwyciężenie tych, które jeszcze pozostały. Wejście Polski do NATO będzie dowodem, że wielki proces jednoczenia Europy, którego niedawnym etapem było zjednoczenie Niemiec, nie zatrzymał się na zachodnich granicach Polski. Jest to nie tylko w interesie Polski.*

26 - 29.05.1995 r. Obradujące w Budapeszcie Zgromadzenie Północnoatlantyckie opowiedziało się za przyjęciem do NATO Polski, Czech, Węgier, Słowacji i Słowenii do końca 1998 roku.

06 - 08.07.1995 r. Kanclerz RFN Helmut Kohl złożył wizytę w Polsce. Kanclerz wygłosił przemówienie przed polskim parlamentem, w którym podkreślił nieodwracalność procesu integracji Polski z Europą Zachodnią.

28.10.1995 r. NATO przedstawiło państwom - uczestnikom *Partnerstwa dla Pokoju* dokument o celach i zasadach przyjmowania nowych członków pt. *Studium o rozszerzeniu NATO.*

03.11.1995 r. W Brukseli Polska podpisała Umowę między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju dotyczącą statusu ich

sił zbrojnych oraz jej Protokół dodatkowy, sporządzone w Brukseli 19 czerwca 1995 roku (tzw. PfP-SOFA).

11.12.1995 r. 11 grudnia Polska oficjalnie potwierdziła przyjęcie zaproszenia NATO do udziału w operacji IFOR w Bośni. Polscy żołnierze z 6. Brygady Desantowo – Szturmowej zostali włączeni w skład Brygady Nordyckiej, operującej w ramach amerykańskiej 1. dywizji pancernej.

25.12.1995 r. Aleksander Kwaśniewski zwyciężył w listopadowych wyborach prezydenckich i obejął urząd Prezydenta RP oraz przyjął uroczyście na dziedzińcu Zamku Królewskiego w Warszawie zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi.

W swoim wystąpieniu przed Sejmem i Senatem w dniu 23 grudnia 1995 roku, po złożeniu przysięgi, prezydent A. Kwaśniewski powiedział, że *Bezpieczeństwo zewnętrzne to przede wszystkim polskie uczestnictwo, polska obecność, polskie członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. Wielokrotnie jednoznacznie i wyraziście składałem w tej sprawie oświadczenia. Z tej trybuny podtrzymuję, jako zwierzchnik sił zbrojnych Rzeczypospolitej, że nie zaniedbam niczego co może realnie służyć unowocześnieniu systemu obronnego kraju. Pod tym względem nie może być żadnych niejasności i jestem przekonany, że te polskie aspiracje znalezienia się w Pakcie Północnoatlantyckim zostaną w niedługiej perspektywie spełnione.*

1996 rok

17 18.01.1996 r. Prezydent Aleksander Kwaśniewski udał się do Brukseli z pierwszą zagraniczną wizytą. Podczas rozmów w NATO opowiedział się za reformą Sojuszu tak, aby NATO mogło stać się podstawą nowej architektury bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Stwierdził, że rawdziwa reforma Sojuszu zacznie się dopiero od przystąpienia do NATO pierwszego państwa - byłego członka Układu Warszawskiego.

04.04.1996 r. Polska przedłożyła Sojuszowi Północnoatlantyckiemu 22-stronicowy dokument potwierdzający wolę pełnego włączenia się naszego państwa do jego struktur politycznych i wojskowych.

17.04.1996 r. Prezydent Aleksander Kwaśniewski i premier Włodzimierz Cimoszewicz po rozmowach w Warszawie z sekretarzem generalnym NATO Javierem Solaną ocenili, że perspektywy przyjęcia Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego są realne.

20.06.1996 r. W Warszawie odbyły się „Warsztaty NATO".

25.07.1996 r. Senat USA uchwalił Ustawę o ułatwieniu rozszerzenia Sojuszu przyznającą pomoc wojskową Polsce, Węgrom, Czechom i Słowenii jako krajom najbardziej kwalifikującym się do członkostwa w Sojuszu.

22.10.1996 r. Prezydent USA Bill Clinton, w przemówieniu w Detroit, po raz pierwszy podał konkretną datę powiększenia NATO: oświadczył, że pierwsi nowi członkowie z Europy Środkowo-Wschodniej powinni być przyjęci do Sojuszu najpóźniej w 1999 r., kiedy NATO będzie obchodzić 50. rocznicę utworzenia.

1997 rok

09 - 12.01.1997 r. 90 proc. badanych przez OBOP Polaków poparło starania o członkostwo Polski w NATO.

18.02.1997 r. Prezydent Aleksander Kwaśniewski, na podstawie ustawowego upoważnienia z dnia 21 listopada 1996 roku, ratyfikował przystąpienie Polski do *Umowy między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju dotyczącą statusu ich sił zbrojnych oraz jej Protokołu dodatkowego*, sporządzonej w Brukseli 19 czerwca 1995 roku (tzw. *PfP SOFA*) (DzU z 1997 roku nr 6, poz. 30).

24.03.1997 r. Podczas wizyty w Brukseli prezydent A. Kwaśniewski otrzymał zapewnienie, że Polska będzie w pierwszej grupie państw przyjętych do NATO i że nie będzie w przyszłości członków Sojuszu "drugiej kategorii".

27.05.1997 r. W Paryżu 16 państw członkowskich NATO i Rosja podpisały „Akt Podstawowy o Stosunkach Dwustronnych, Współpracy i Bezpieczeństwie między NATO a Federacją Rosyjską" – porozumienie regulujące stosunki wzajemne w związku z zapowiedzianym powiększeniem Sojuszu.

21 - 22.06.1997 r. Prezydent Aleksander Kwaśniewski wziął udział w XIV Międzynarodowych Warsztatach NATO w Pradze na temat podejmowania decyzji polityczno – militarnych. W części plenarnej prezydent wygłosił referat problemowy pt. *Europa Środkowa w NATO: solidni sojusznicy.*

08 - 09.07.1997 r. Podczas szczytu NATO w Madrycie Polska, Czechy i Węgry zostały zaproszone do rozpoczęcia rozmów w sprawie przystąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego.

09.07.1997 r. W drugim dniu madryckiego szczytu przywódcy 16 państw członkowskich NATO i prezydent Ukrainy Leonid Kuczma podpisali „Kartę o Szczególnym Partnerstwie między Ukrainą i NATO".

09.07.1997 r. W Madrycie odbyło się inauguracyjne posiedzenie Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (*Euroatlantic Partnership Council – EAPC*) z udziałem przywódców 16 państw NATO i 28 państw uczestniczących w programie *Partnerstwo dla Pokoju.*

10.07.1997 r. Bezpośrednio po zakończeniu szczytu NATO w Madrycie, na zaproszenie prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, jednodniową oficjalną wizytę w Polsce złożył prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki William J. Clinton. W trakcie wizyty prezydenci obu krajów odbyli rozmowy polityczne oraz wystąpili z przemówieniami na Placu Zamkowym w Warszawie.

Prezydent A. Kwaśniewski podkreślił, że wizyta Billa Clintona w Polsce stanowiła istotny sygnał dla tych wszystkich w USA, którzy byli w sprawie poszerzenia NATO niezdecydowani lub się temu sprzeciwiali.

05 - 06.09.1997 r. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski, wraz z prezydentem Republiki Litewskiej Algirdasem Brazauskasem, byli gospodarzami szczytu 12 przywódców państw Europy Środkowej i Wschodniej, który odbył się w Wilnie. W szczycie wzięli udział prezydenci Białorusi, Bułgarii, Estonii, Finlandii, Litwy, Łotwy, Mołdowy, Polski, Rumunii, Ukrainy, Węgier i premier Rosji.

Oceniając Konferencję Wileńską A. Kwaśniewski powiedział, że *była to ważna wymiana poglądów. Byli tutaj przywódcy państw zaproszonych do NATO, innych, które chciałyby uzyskać takie zaproszenie, i takich, które są przeciwko rozszerzeniu paktu. Chodziło o pokazanie, że nasza część Europy jest czynnikiem stabilizującym.*

10.09.1997 r. Węgry rozpoczęły negocjacje w sprawie przystąpienia do NATO.

16.09.1997 r. Polska rozpoczęła negocjacje w sprawie przystąpienia do NATO. Polskiej delegacji przewodniczył wiceminister spraw zagranicznych Andrzej Towpik, a stronie natowskiej - nowy zastępca sekretarza generalnego ds. politycznych Klaus-Peter Klaiber.

23.09.1997 r. Czechy rozpoczęły w Brukseli rozmowy akcesyjne z NATO.

29.09.1997 r. Polska - jako pierwsze z trzech państw zaproszonych do NATO - przedłożyła w czasie drugiej rundy rozmów o przystąpieniu do Sojuszu wypełniony kwestionariusz planowania obronnego NATO *(Defense Planning Questionnaire – DPQ).*

29.10.1997 r. Węgry - jako pierwsze z trzech państw zaproszonych do NATO - zakończyły w Brukseli formalne rozmowy w sprawie przystąpienia do NATO.

10.11.1997 r. Czechy zakończyły w Brukseli formalne rozmowy o przystąpieniu do NATO.

14.11.1997 r. Polska, Czechy i Węgry po raz pierwszy wzięły udział w sesji wielostronnego planowania obronnego NATO, wyjaśniając sojusznikom szczegóły stanu swoich sił zbrojnych i infrastruktury

obronnej oraz plany ich rozwoju w przyszłości. Wiceminister obrony narodowej Andrzej Karkoszka odpowiadał na pytania sojuszników dotyczące informacji zawartych w DPQ przedłożonym przez Polskę 29 września.

14.11.1997 r. Polska wystosowała formalny list do NATO potwierdzający, że jest zainteresowana otrzymaniem zaproszenia do Sojuszu i że jest gotowa wypełniać wszelkie zobowiązania związane z członkostwem.

16.11.1997 r. Na Węgrzech odbyło się referendum w sprawie przystąpienia do NATO. Oficjalne wyniki referendum: frekwencja – 49,2%, z czego za przystąpieniem do NATO opowiedziało się 85,3% głosujących.

17.11.1997 r. Weszła w życie, uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia, a podpisana przez prezydenta RP 16 lipca 1997 r. – nowa Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Przyznaje ona prezydentowi RP określone kompetencje i uprawnienia, m.in. w zakresie spraw związanych z integracją z NATO. Uprawnienia te wynikają z przepisów art. 126 ust. 1, w którym prezydent określony został jako najwyższy przedstawiciel RP i gwarant ciągłości władzy państwowej, oraz z ustępu 2, w myśl którego prezydent RP *czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium.* Prezydent zobowiązany zatem został do zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa.

W myśl przepisów konstytucji prezydent ma uprawnienia do ratyfikacji i wypowiadania umów międzynarodowych (art. 133 ust. 1 pkt 1). Jednakże w przypadku umów dotyczących przystępowania państwa do *...sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych* wymagane jest uzyskanie uprzedniej zgody parlamentu, w drodze ustawy (art. 89 ust. 1 pkt 1). Oznacza to, że Sejm i Senat muszą wydać odrębną ustawę upoważniającą Prezydenta RP do złożenia podpisu pod dokumentem ratyfikacyjnym.

Konstytucja zakłada ponadto powołanie organu doradczego prezydenta w zakresie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa – Rady Bezpieczeństwa Narodowego (art.135).

Prezydent RP posiada prawo inicjatywy ustawodawczej (art. 118, ust. 1), co pozwala mu na zgłaszanie projektów ustaw dotyczących m.in. spraw związanych z bezpieczeństwem i obronnością państwa.

Prezydent RP jest także najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych RP (art. 134 ust. 1). Funkcję tę sprawuje za

pośrednictwem ministra obrony narodowej (art. 134 ust. 2). Z racji sprawowania zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi, prezydent RP posiada prawo do obsadzania niektórych wysokich stanowisk wojskowych, a mianowicie szefa sztabu generalnego WP i dowódców rodzajów sił zbrojnych, a w czasie wojny, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, mianuje i odwołuje naczelnego dowódcę sił zbrojnych. Konstytucja postanawia, że szczegółowe kompetencje związane ze zwierzchnictwem prezydenta RP określi ustawa.

26.11.1997 r. O stosunkach z NATO oraz umocnieniu współpracy i bezpieczeństwa od Bałtyku do Morza Czarnego rozmawiali na szczycie w Bukareszcie prezydenci Polski, Ukrainy i Rumunii. Aleksander Kwaśniewski, Leonid Kuczma i Emil Constantinescu stwierdzili, że jest to dopiero początek pogłębionej współpracy. Prezydent RP oświadczył, że nasz kraj będzie wspierać Rumunię w drodze do NATO.

26.11.1997 r. Andrzej Towpik – były podsekretarz stanu w MSZ i przewodniczący Zespołu Negocjacyjnego KOK, złożył na ręce sekretarza generalnego NATO Javiera Solany listy uwierzytelniające i oficjalnie objął stanowisko stałego przedstawiciela RP przy Radzie Północnoatlantyckiej – w randze ambasadora.

02.12.1997 r. Obradujący w Brukseli ministrowie obrony krajów NATO zaaprobowali nową, elastyczniejszą i zredukowaną strukturę wojskową Sojuszu Północnoatlantyckiego.

02.12.1997 r. Ministrowie obrony NATO zatwierdzili raport o stanie przygotowań Polski, Czech i Węgier do członkostwa oraz oszacowanie wspólnych kosztów przyjęcia trzech nowych członków, usuwając tym samym ostatnie przeszkody na drodze do poszerzenia Sojuszu.

16.12.1997 r. Szefowie dyplomacji 16 państw NATO podpisali w Brukseli protokoły o przystąpieniu Polski, Czech i Węgier do Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO). Po ratyfikacji protokołów przez 16 parlamentów i następnie przystąpieniu trzech krajów do Traktatu staną się one formalnie pełnymi członkami Sojuszu. Ministrowie potwierdzili w komunikacie końcowym sesji, że proces ten powinien zakończyć się do kwietnia 1999 r., kiedy to przypada 50. rocznica powstania NATO. *Jest to fakt o historycznym znaczeniu. Oznacza on poszerzenie strefy bezpieczeństwa i stabilności państw w obszarze euroatlantyckim, zgodnie z naszymi życzeniami i intencjami. Jestem przekonany, że otwarcie Sojuszu i rozwój jego współdziałania z państwami zaproszonymi to kluczowe warunki budowy świata opartego na wspólnocie wartości, współpracy, stabilizacji i harmonijnym*

rozwoju wszystkich państw. (...) Kończy się historyczna epoka Europy przepołowionej traktatem jałtańskim – napisał prezydent RP Aleksander Kwaśniewski w specjalnym oświadczeniu.

16.12.1997 r. Prezydent USA Bill Clinton ogłosił, że na wiosnę 1999 r. w Waszyngtonie odbędzie się szczyt NATO z okazji 50-lecia utworzenia Sojuszu. Na szczycie w poczet państw członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego zostaną przyjęte Polska, Węgry i Czechy.

16.12.1997 r. Ministrowie spraw zagranicznych Polski, Czech i Węgier uzgodnili w Brukseli - tuż po podpisaniu protokołów o przystąpieniu ich krajów do NATO - że będą koordynować działania na drodze do Sojuszu.

17.12.1997 r. Sojusz Północnoatlantycki zdementował twierdzenia Rosji, jakoby do kalendarza prac Rady NATO-Rosja na 1998 r. wprowadzono dyskusje nad infrastrukturą wojskową, która miałaby być rozbudowana w Polsce, Czechach i na Węgrzech w związku z przyjmowaniem tych krajów do Sojuszu.

1998 r.

07.01.1998 r. Polska, Czechy i Węgry po raz pierwszy uczestniczyły w cotygodniowym posiedzeniu Rady NATO (na szczeblu ambasadorów). Tematem obrad była sytuacja w Bośni. Przedstawiciel Polski poinformował o pracach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, której Polska przewodniczyła w 1998 r.

13.01.1998 r. Pani Madeleine Albright, sekretarz stanu USA, wezwała Senat amerykański do ratyfikacji dokumentów o przystąpieniu Polski, Czech i Węgier do NATO.

16.01.1998 r. NATO z zadowoleniem powitało Kartę Partnerstwa między USA a Litwą, Łotwą i Estonią, którą podpisano tego dnia w Waszyngtonie. Uznano ją za znak dalszego zaangażowania Stanów Zjednoczonych w sprawy bezpieczeństwa europejskiego, czynnik stabilizacji w regionie i potwierdzenie prawa Litwy, Łotwy i Estonii do ubiegania się o członkostwo Sojuszu.

22.01.1998 r. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski przyjął przebywającego z oficjalną wizytą w Polsce sekretarza generalnego NATO Javiera Solanę. Obaj politycy odbyli rozmowę w wąskim gronie, której tematem były sprawy związane z procesem ratyfikacyjnym i pełną integracją Polski z NATO, w tym włączeniem naszego kraju w system planowania obronnego Sojuszu i osiągnięcie interoperacyjności polskiej armii z siłami zbrojnymi państw NATO. Poruszono też kwestie związane z sytuacją w regionie i stosunkami NATO – Rosja.

W obecności przedstawicieli parlamentu, rządu, najwyższych dowódców wojskowych i ambasadorów państw członkowskich NATO, prezydent RP odznaczył Javiera Solanę Krzyżem Wielkim Orderu Zasługi RP za wybitne zasługi w działalności na rzecz przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Po zakończeniu uroczystości, w wypowiedzi dla prasy, sekretarz generalny NATO, dziękując polskiemu prezydentowi za odznaczenie powiedział m.in.: *Jestem bardzo wzruszony i chcę stwierdzić, że będę nadal kontynuował to, co robiłem do tej pory. Chodzi mi o to, by Europa była stabilna, wolna, bezpieczna i aby panował w niej dobrobyt. Europa nie będzie tak naprawdę pełna, dopóki kraje tak wielkie, jak Polska, z tak bogatą historią, teraźniejszością i przyszłością, nie będą jej częścią.*

Javier Solana wygłosił też w Sejmie przemówienie, w którym powiedział, że podpisanie protokołu w sprawie przystąpienia Polski do NATO oznacza, iż jej powrót do rodziny europejskich demokracji jest nieodwracalny.

23.01.1998 r. Rosyjska Duma Państwowa zwróciła się do prezydenta Borysa Jelcyna i premiera Wiktora Czernomyrdina o opracowanie *narodowego programu przeciwdziałania rozszerzeniu NATO.* Według rosyjskich deputowanych ekspansja Paktu Północnoatlantyckiego na Wschód realnie zagraża interesom Rosji i jej bezpieczeństwu narodowemu. Uchwałę w tej sprawie, przygotowaną przez grupę międzyfrakcyjną Anty-NATO, na której czele stał wiceprzewodniczący Dumy Siergiej Baburin, poparło 247 z 450 deputowanych reprezentujących wszystkie frakcje i grupy parlamentarne z wyjątkiem demokratycznego *Jabłoka*, którym kieruje Grigorij Jawliński.

W uchwale podkreśla się, że wydarzenia ostatnich miesięcy dowiodły, iż kraje NATO, nie bacząc na protesty Rosji, kontynuują przygotowania do rozszerzenia Paktu przez przyjęcie Węgier, Polski i Czech. *Otwarcie prowadzone są przygotowania do kolejnych etapów ekspansji Sojuszu na Europę Wschodnią i kraje bałtyckie. Za pośrednictwem programu +Partnerstwo dla pokoju+ do struktur militarnych NATO wciągane są państwa, których w ogóle nie wymienia się wśród kandydatów na członków Paktu, w tym kraje WNP* - napisano w uchwale Dumy.

28.01.1998 r. Prezydent Bill Clinton, w corocznym orędziu *State of the Union* wezwał Senat do ratyfikowania protokołów akcesyjnych w sprawie przystąpienia nowych członków do NATO: *przez 50 lat NATO powstrzymywało komunizm i zapewniało bezpieczeństwo Ameryki i Europy. Te trzy byłe komunistyczne kraje powiedziały tak dla demokracji. Proszę Senat, by powiedział tak- im - naszym nowym członkom.* Clinton oświadczył, że *przyjmując w swoje*

szeregi nowych członków i ściśle współpracując z nowymi partnerami, w tym z Rosją i Ukrainą, NATO będzie w stanie przyczyniać się do tego, by Europa przekształciła się w ostoję pokoju w XXI stuleciu.

29.01.1998 r. - - 02.02.1998 r.

Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski po raz piąty wziął udział (29 stycznia – 2 lutego) w Światowym Forum Gospodarczym w Davos, które przebiegało pod hasłem *Priorytety XXI wieku.*

Podczas dyskusji panelowej w ramach sesji roboczej Forum prezydent przyznał, że Europa wciąż jest jeszcze podzielona, a likwidacja linii rozgraniczeń jest procesem wymagającym uczestnictwa wielu krajów dążących do spojenia kontynentu i wielopłaszczyznowej integracji. Zapytany o stosunek Polski do procesów integracyjnych, Aleksander Kwaśniewski zadeklarował gotowość naszego kraju do odegrania aktywnej roli w tym zakresie oraz potwierdził wolę i możliwości Polski przejęcia roli łącznika - kraju umożliwiającego kontynuowanie procesów integracji w Europie.

02.02.1998 r.

Dokumenty ratyfikacyjne protokołów w sprawie przyjęcia nowych członków do NATO podpisał minister spraw zagranicznych Kanady Lloyd Axworthy. 4 lutego ambasador Kanady w Waszyngtonie przekazał rządowi USA - jako depozytariuszowi - dokumenty ratyfikacyjne. W ten sposób Kanada jako pierwsza zakończyła procedurę ratyfikacyjną dokumentów w sprawie rozszerzenia NATO. Do końca 1998 roku procedury ratyfikacyjne zakończyły także parlamenty pozostałych państw członkowskich NATO.

11.02.1998 r.

Podczas uroczystości w Białym Domu z udziałem ministrów spraw zagranicznych Polski, Czech i Węgier amerykański prezydent Bill Clinton uroczyście przekazał protokoły o wstąpieniu tych trzech państw do NATO Senatowi USA.

W wygłoszonym na ceremonii przemówieniu, prezydent Clinton wymienił trzy główne racje przemawiające za rozszerzeniem NATO na Wschód, tj.:

- wzmocnienie NATO, a tym samym bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych;

- zwiększenie stabilizacji w Europie przez włączenie jej wschodniej części do strefy demokracji i gospodarki rynkowej;

- *wymazanie sztucznej linii podziału Europy nakreślonej przez Józefa Stalina.*

21.02.1998 r.

Prezydent RP był gospodarzem szczytu francusko – niemiecko – polskiego, który odbył się w Poznaniu. Wzięli w nim udział prezydent Francji Jacques Chirac i kanclerz Niemiec Helmut

Kohl. Spotkanie tzw. *Trójkąta Weimarskiego* po raz pierwszy odbyło się na szczeblu przywódców państw. Głównym tematem rozmów były polskie aspiracje przystąpienia do NATO i UE.

18.03.1998 r. Federacja Rosyjska oficjalnie otworzyła swe przedstawicielstwo w NATO. Podczas posiedzenia Rady NATO stały przedstawiciel FR w Brukseli Siergiej Kislak wręczył sekretarzowi generalnemu Javierowi Solanie listy uwierzytelniające. Siergiej Kislak został jednocześnie nadzwyczajnym i pełnomocnym ambasadorem FR w Królestwie Belgii.

Oprócz Rosji swe przedstawicielstwa w NATO otworzyły tego dnia Mołdawia, Rumunia, Bułgaria i Kazachstan. Wiele innych krajów uczestniczących w programie Partnerstwa dla Pokoju swe misje otworzyło już wcześniej. Decyzja o możliwości otwierania przedstawicielstw państw niebędących członkami NATO zapadła na szczycie w Madrycie, w lipcu 1997 r.

30.04.1998 r. Senat USA większością głosów 80:19 zaaprobował rozszerzenie NATO o Polskę, Czechy i Węgry.

30.04.1998 r. Senat Czech zdecydowaną większością głosów zaaprobował dokument przewidujący wejście Republiki Czeskiej do NATO. W połowie kwietnia za przystąpieniem Czech do Sojuszu opowiedziała się izba niższa parlamentu.

23.06.1998 r. Prezydent Aleksander Kwaśniewski wziął udział w Warsztatach NATO w Wiedniu.

1999 rok

29.01.1999 r. Sekretarz generalny NATO Javier Solana przesłał ministrowi spraw zagranicznych Bronisławowi Geremkowi list zapraszający Polskę do przystąpienia do Traktatu Północnoatlantyckiego. Równocześnie analogiczne listy zostały wystosowane na ręce ministrów spraw zagranicznych Czech i Węgier.

10.02.1999 r. Prezydent Węgier Arpad Goencz, z upoważnienia parlamentu, podpisał akt przystąpienia Węgier do NATO.

17.02.1999 r. Sejm RP, stosunkiem głosów 409:7 i przy 4 wstrzymujących się, przegłosował *Ustawę o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.* Ustawa upoważniła prezydenta RP do ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego. Tego samego dnia ustawę przyjął Senat RP (stosunkiem głosów 92:2, przy 1 głosie wstrzymującym).

18.02.1999 r. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski podpisał ustawę upoważniającą go do ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego i skierował ją do publikacji w "Dzienniku Ustaw".

26.02.1999 r. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski i prezydent Czech Vaclav Havel równocześnie złożyli podpisy pod dokumentami ratyfikacyjnymi. Tekst *Aktu Ratyfikacyjnego*.

12.03.1999 r. W auli Prezydenckiej Biblioteki H. Trumana w Independence (stan Missouri) ministrowie spraw zagranicznych Polski (Bronisław Geremek) oraz Czech i Węgier, złożyli na ręce Madeleine Albright - sekretarza stanu USA, depozytariusza Traktatu Północnoatlantyckiego, dokumenty ratyfikacyjne. M. Albright oświadczyła: *Pakt Północnoatlantycki powiększył się o trzech nowych członków. Ich liczba wzrosła do dziewiętnastu.* **Od tego momentu Rzeczpospolita Polska formalnie stała się członkiem NATO.**

12.03.1999 r. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski i inni najwyżsi przedstawiciele władz państwowych wzięli udział w ceremonii podniesienia na maszt flagi NATO na Placu Marszałka Piłsudzkiego w Warszawie. Ceremonię poprzedziła uroczysta zmiana wart przed Grobem Nieznanego Żołnierza. W uroczystości uczestniczył także goszczący w Polsce prezydent Islandii Olafur Grimsson.

16.03.1999 Przed siedzibą Kwatery Głównej NATO w Brukseli odbyło się uroczyste podniesienie polskiej flagi narodowej. W uroczystości udział wziął premier RP Jerzy Buzek. Delegacja polska, na czele z premierem, wzięła także udział w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej (na szczeblu ambasadorów) - po raz pierwszy w charakterze pełnoprawnego członka tego kierowniczego gremium NATO.

17. 03. 1999 r. Po raz pierwszy stały przedstawiciel RP przy Radzie Północnoatlantyckiej, amb. Andrzej Towpik wziął udział w posiedzeniu Stałej Wspólnej Rady Rosja - NATO (*NATO - Russia Permanent Joint Council - PJC*), które odbyło się (w składzie 19 + 1) w siedzibie NATO w Brukseli.

17. 03. 1999 r. W Dowództwie Połączonych Sił Zbrojnych Atlantyku (*Allied Command Atlantic - ACLANT*) w Norfolk (stan Wirginia) podniesiono flagi Polski oraz Czech i Węgier. W ten symboliczny sposób zademonstrowano przystąpienie wojsk nowych państw członkowskich NATO do struktury militarnej Sojuszu.

Flagę polską podniesiono także w Dowództwie Połączonych Sił Zbrojnych Europy Północnej (*Allied Forces Northern Europe - AFNORTH*) w Brunssum (Holandia), którego obszar bezpośredniej odpowiedzialności obronnej został powiększony o Polskę.

14.04.1999 r. Prezydent RP, zwierzchnik sił zbrojnych Aleksander Kwaśniewski, na wniosek Rady Ministrów, wydał postanowienie o wysłaniu polskich żołnierzy do Albanii w składzie sił NATO (AFOR-Albania Force). 140 żołnierzy z 21. Brygady Strzelców Podhalańskich wyjechało 5 i 6 maja 1999 roku w misję w ramach międzynarodowej operacji NATO *„Allied Harbour"*.

23 - 25.04.1999r. Delegacja polska pod przewodnictwem prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego wzięła udział w jubileuszowym szczycie NATO w Waszyngtonie. W szczycie po raz pierwszy wzięło udział 19 państw członkowskich Sojuszu. Polska zainaugurowała swój udział w Radzie Północnoatlantyckiej (NAC) na najwyższym szczeblu. Podczas szczytu przyjęto m.in. nową *Koncepcję Strategiczną*. Najważniejszym tematem były sprawy związane z kryzysem kosowskim.

W ramach szczytu NATO odbyło się także posiedzenie Euroatlantyckiej Rady Współpracy (EAPC). Polska wzięła też po raz pierwszy udział w posiedzeniu Komisji NATO – Ukraina (NUC).

4. 05. 1999 r. Pierwszym polskim oficerem w składzie Międzynarodowego Sztabu Wojskowego *(IMS – International Military Staff)* NATO w Mons koło Brukseli, został gen. bryg. Roman Iwaszkiewicz. Mianowano go na stanowisko zastępcy dyrektora Departamentu Logistyki, Uzbrojenia i Zasobów w IMS *(Deputy Assistant Director of the IMS Logistics, Armaments and Resources Division)* .Wcześniej reprezentantami RP w NATO (w składzie narodowych przedstawicielstw) zostali: gen. bryg. Henryk Tacik – przedstawiciel wojskowy w Komitecie Wojskowym NATO *(Military Representative to the MC – MILREP)* oraz gen. bryg. Andrzej Tyszkiewicz – szef Narodowego Przedstawicielstwa Wojskowego przy SHAPE.

27.05. 1999 r. Prezydent A. Kwaśniewski, na podstawie ustawowego upoważnienia (Sejmu 18 marca, a Senatu 30 marca) ratyfikował 7 umów międzysojuszniczych stanowiących tzw. prawny dorobek NATO. Są to:

1. *Umowa między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił*, sporządzona w Londynie dnia 19 czerwca 1951 roku;

2. *Protokół dotyczący statusu międzynarodowych dowództw wojskowych ustanowionych na podstawie Traktatu Północnoatlantyckiego,* sporządzony w Paryżu dnia 28 sierpnia 1952 roku;

3. *Umowa dotycząca statusu Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przedstawicieli narodowych i personelu*

międzynarodowego, sporządzona w Ottawie dnia 20 września 1951 roku;

4. *Umowa w sprawie statusu przedstawicielstw i przedstawicieli państw trzecich przy Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego,* sporządzona w Brukseli dnia 14 września 1994 roku;

5. *Umowa między Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego o ochronie informacji*, sporządzona w Brukseli dnia 6 marca 1997 roku;

6. *Umowa o wzajemnej ochronie tajemnicy wynalazków dotyczących obronności, w przypadku których zostały złożone wnioski o udzielenie patentów*, sporządzona w Paryżu dnia 21 września 1960 roku;

7. *Umowa Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego o przekazywaniu informacji technicznej dla celów obronnych*, sporządzona w Brukseli dnia 19 października 1970 roku.

W ten sposób zakończona została procedura ratyfikacji dorobku prawnego NATO w Polsce.

Ratyfikowane umowy zostały przekazane do depozytariusza, którym są Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (Departament Stanu USA).

27 - 31.05.1999 r. W Warszawie odbyła się wiosenna sesja Zgromadzenia Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Assembly – NAA*). Głównym tematem obrad był kryzys kosowski. Przyjęto też deklarację w sprawie sytuacji na Białorusi.

Zgromadzenie od 1 czerwca 1999 roku zmieniło nazwę na: Zgromadzenie Parlamentarne NATO (*NATO Parliamentary Assembly*).

18.06. 1999 r. Prezydent RP, zwierzchnik sił zbrojnych Aleksander Kwaśniewski, na wniosek Rady Ministrów, wydał postanowienie o użyciu Polskiej Jednostki Wojskowej w Siłach Międzynarodowych w Kosowie w składzie KFOR (*Kosovo Force*).

Ponad 800 żołnierzy z 18. batalionu desantowo – szturmowego z Bielska Białej wyjechało w drugiej połowie czerwca 1999 roku w misję w ramach międzynarodowej operacji *Joint Guard.*

20 - 23.06.1999 r. Delegacja polska pod przewodnictwem prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego wzięła udział w *XVI Międzynarodowych Warsztatach NATO (XVI International NATO Workshop on Political Military Decision Making)* w Budapeszcie poświęconych zagadnieniom bezpieczeństwa międzynarodowego i przyszłości kooperacji w sferze przemysłu zbrojeniowego.

04.08. 1999 r.

Rada Północnoatlantycka mianowała George'a Robertsona - brytyjskiego sekretarza stanu ds. obrony na stanowisko sekretarza generalnego NATO i przewodniczącego Rady Północnoatlantyckiej. George Robertson zastąpi Javiera Solanę. Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego Marek Siwiec powiedział, że wybrany na sekretarza generalnego NATO George Robertson daje nadzieję, że Sojusz będzie kontynuował politykę przyjmowania nowych członków. *Deklaracja Robertsona o dalszym rozszerzeniu NATO to bardzo poważna nadzieja* - powiedział minister Siwiec. Podkreślił, że Robertson wykazał się *skutecznością, determinacją i odwagą* podczas nalotów NATO na Jugosławię. *Robertson mówi o wzmacnianiu europejskiego filaru w polityczno - obronnych strukturach Sojuszu. Można mieć gwarancje, że nie odbędzie się to poza NATO* - zaznaczył szef BBN. Minister zaznaczył, że Robertson jako szef resortu obrony Wielkiej Brytanii był w Polsce i zna nasz kraj. Marek Siwiec przypomniał też kilkakrotne spotkania prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego z Robertsonem.

Źródło: www.bbn.gov.pl (24.01.2004)

Załącznik 3

DOKUMENT PREZENTACYJNY „PARTNERSTWO DLA POKOJU"
(*Partnership for Peace – Presentation Document*)

Niniejszy Projekt Dokumentu Prezentacyjnego stanowi konkretyzację celów sformułowanych w Dokumencie Ramowym Partnerstwa dla Pokoju (*Partnership for Peace Framework Document*), przyjętym podczas szczytu NATO w Brukseli (10-11.01.1994) i podpisanym przez Prezesa Rady Ministrów 2 lutego 1994 r.

Zawiera on ramowy opis planowanego zaangażowania Polski w program Partnerstwo dla Pokoju (PdP), w tym wykaz priorytetów współpracy, wstępną listę proponowanych przedsięwzięć (propozycje szczegółowe na rok 1994 i wstępne na kolejne lata), opis sił i środków przeznaczonych do PdP.

***

Rzeczpospolita Polska przyjmuje Partnerstwo dla Pokoju jako wyraz zaangażowania NATO w sprawie bezpieczeństwa całej Europy. Jednocześnie, Polska w pełni potwierdza swą wolę do respektowania demokratycznych zasad życia wewnętrznego oraz do pełnego poszanowania zasad prawa międzynarodowego.

Polska zmierza do uzyskania pełnego członkostwa w NATO. Władze polskie traktują inicjatywę Partnerstwa dla Pokoju jako środek zbliżający nas do tego celu oraz służący integracji Polski z NATO, zarówno poprzez uruchomienie procesu faktycznej integracji polskich struktur obronnych z odpowiednimi strukturami NATO, jak też poprzez techniczną proceduralną i strukturalną modernizację naszych sił zbrojnych, zgodnie ze standardami NATO. Rząd Polski udzieli wsparcia wszelkim inicjatywom społecznym zmierzającym do przygotowania społeczeństwa do pełnego uczestnictwa Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim, a także popularyzacji idei i wartości Sojuszu.

Potwierdzamy swoją wolę wypełniania w dobrej wierze zasad Karty Narodów Zjednoczonych i zasad Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w tym szczególnie, powstrzymywania się od groźby użycia i użycia siły przeciwko terytorialnej

integralności i politycznej niezależności jakiegokolwiek państwa oraz zobowiązujemy się do przestrzegania istniejących granic i rozwiązywania sporów w sposób pokojowy.

Potwierdzamy również zobowiązanie do przestrzegania zasad Aktu Końcowego z Helsinek i wszystkich kolejnych dokumentów KBWE oraz do wypełniania zobowiązań przyjętych w zakresie rozbrojenia i kontroli zbrojeń.

Chcemy wnosić wkład do budowy systemu bezpieczeństwa i stabilności w Europie, a zwłaszcza wspólnego stawiania czoła wyzwaniom rzucanym pokojowi w naszym regionie, w tym poprzez wspólne przygotowanie i prowadzenie operacji pokojowych.

Polska gotowa jest wydzielić określone siły i środki dla realizacji celów Partnerstwa, w tym prowadzenia operacji pokojowych. Udział sił zbrojnych Polski w programie Partnerstwa związany jest z naszym zamiarem włączenia docelowo sił operacyjnych Wojska Polskiego w zintegrowaną strukturę wojskową NATO.

Złożoność i kosztowność procesu integracji oraz ograniczenia budżetowe, występujące po obu stronach powodują, że we wstępnym etapie realizacji PdP, możemy przeznaczyć na ten cel ograniczone zasoby.

Przyjmując Partnerstwo dla Pokoju, Polska zobowiązuje się do współpracy z NATO w osiąganiu celów sformułowanych w Dokumencie Ramowym, którymi są:

A. Zwiększenie przejrzystości w planowaniu obronnym i pracach nad budżetem wojskowym.

1. Polska, uczestnicząc w procesie KBWE oraz różnych inicjatywach ONZ, bierze udział w wymianie informacji dotyczących obronności, w tym z państwami NATO. Zgodnie z Traktatem o Konwencjonalnych Siłach w Europie (CFE) i Dokumentem Wiedeńskim – 92, Polska przekazuje informacje o strukturach sił zbrojnych, budżecie wojskowym, stanach posiadania uzbrojenia i działalności wojskowej sygnatariuszom tych porozumień. Bierzemy udział w wymianie informacji o siłach zbrojnych, w ramach rejestru Transferów Broni Konwencjonalnej ONZ, utworzonego zgodnie z postanowieniami rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych nr 46/36 L, zatytułowanej „Przejrzystość w sferze zbrojeń".

2. Polska jest zainteresowana szeroką wymianą informacji z NATO, na zasadach wzajemności. Uważamy, że właściwą formułą dokonywania tej wymiany jest formuła

16 plus 1, opisana w dokumencie NATO „Annex NACC – D (94)1". Podejmiemy odpowiednie działania formalnoprawne ułatwiające taką wymianę.

B. Zapewnienie demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi.

Już w 1989 r. Polska rozpoczęła proces zmian prawnych i strukturalnych umożliwiających zapewnienie demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi. Obecnie kontrola ta jest już w pełni sprawowana przez demokratyczne władze państwowe, tj. prezydenta parlament i rząd. Zamierzamy nadal usprawniać mechanizmy tej kontroli poprzez:

1. Doskonalenie demokratycznych procedur opracowywania, weryfikacji i kontroli budżetu wojskowego;

2. Dokończenie procesu transformacji strukturalnej ministerstwa obrony i naczelnych organów sił zbrojnych, zgodnie z normami NATO;

3. Sfinalizowanie procesu zmian legislacyjnych w dziedzinie obronności, a w tym dotyczących statusu prawnego i podziału kompetencji organów państwowych w sferze obrony i bezpieczeństwa narodowego.

C. Utrzymanie zdolności i gotowości do włączenia się, zgodnie z zasadami konstytucyjnymi, do operacji pokojowych prowadzonych na podstawie mandatu ONZ i/lub KBWE.

I. Polska gotowa jest utrzymać swój dotychczasowy wkład do międzynarodowych operacji pokojowych.

II. Zamierzamy ponadto utrzymać w stałej gotowości do działania następujące jednostki (Stand-*by*-*Forces*):

1. Batalion operacyjny w sile około 1000 żołnierzy;

2. Małą jednostkę specjalistyczną (logistyczną, inżynieryjną, medyczną).

Siły te będą zdolne do realizacji zadań mandatowych w okresie 30 dni od powzięcia decyzji o wysłaniu w rejon planowanej operacji.

III. Jesteśmy również gotowi udostępnić ośrodki szkolenia i infrastruktury poligonowej do przygotowania międzynarodowych sił dla potrzeb operacji pokojowych.

D. Rozwój współpracy wojskowej z NATO, w celu wspólnego planowania, szkolenia i ćwiczenia, a w rezultacie wzmocnienia zdolności polskich sił zbrojnych do

organizowania misji pokojowych, poszukiwawczo-ratowniczych, humanitarnych i innych, które mogą być uzgodnione w terminie późniejszym:

I. W ramach tej współpracy Polska jest zainteresowana podjęciem wspólnych działań w następujących obszarach priorytetowych:

1. Systemy danych, kontroli, łączności, przeciwdziałania, rozpoznania i transmisji danych (C^3I – *command, control, communication and inteligence as well as countermeasures and information systems*), w tym stworzenie na szczeblu operacyjno-taktycznym polskich sił zbrojnych, systemu łączności zapewniającego interoperacyjność z siłami NATO;

2. Obrona powietrzna (air defence), w tym pomoc w rozwoju nowoczesnego polskiego systemu obrony powietrznej, przygotowanego do współpracy z siłami NATO, szczególnie w sytuacjach kryzysowych.

Innych obszarach:

3. Postępowanie w sytuacjach kryzysowych (crisis management);

4. Planowanie przedsięwzięć w stanach wyższej konieczności (civil emergency planning);

5. Planowanie obronne (defence planning);

6. Szkolenie i edukacja wojskowa, w tym ćwiczenia (training and education, including exercises);

7. System zakupów i dostaw (defence procurement management);

8. Standaryzacja (standardization);

9. Infrastruktura wojskowa (infrastructure);

10. Planowanie logistyczne (logistics planning);

11. Badania i rozwój techniki wojskowej (research and development);

12. Ochrona środowiska związana z działalnością wojskową (defence – related environmental issues).

II. W celu realizacji przedsięwzięć określonych powyżej Polska zamierza podjąć następujące kroki:

1. Rozpoczęcie wspólnego szkolenia i ćwiczeń sztabów oraz wojsk;

2. Przystosowanie systemu zarządzania zasobami obronnymi i planowania rozwoju sił zbrojnych do standardów NATO;

1/ Wykaz przedsięwzięć zawiera załącznik nr 1;

2/ Przewiduje się zapraszanie przedstawicieli państw Grupy Wyszehradzkiej i innych państw partnerskich;

3/ Intensyfikacja szkolenia językowego i specjalistycznego personelu wojskowego i cywilnego;

4/ Organizowanie i uczestniczenie w seminariach oraz konferencjach nt. planowania obronnego, demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi, postępowania w sytuacjach kryzysowych i planowania w stanach wyższej konieczności;

5/ Przygotowanie i uczestnictwo w operacjach poszukiwawczo-ratowniczych;

6/ Włączenie Polski do systemu ostrzegania i powiadamiania o nadzwyczajnych zagrożeniach związanych z katastrofami naturalnymi i ekologicznymi;

7/ Utworzenie polskiej misji przy Kwaterze Głównej NATO i zespole ekspertów wojskowych w Kwaterze Naczelnego Dowództwa Połączonych Sił Zbrojnych NATO w Europie;

8/ Utworzenie międzyresortowego systemu koordynacji współpracy z NATO;

9/ Utworzenie w Polsce misji ds. przystosowania systemu zarządzania zasobami obronnymi i planowania rozwoju sił zbrojnych.;

10/ Udostępnienie polskiego ośrodka szkolenia poligonowego, w tym ośrodka strzelań do celów powietrznych, do prowadzenia ćwiczeń międzynarodowych.

E. Długookresowy rozwój sił zbrojnych i przygotowanie ich do współdziałania z siłami państw członkowskich Sojuszu Północno-Atlantyckiego.

Powyższy cel jest zgodny z priorytetami polskiej polityki bezpieczeństwa, związanej z zachodnimi strukturami polityczno–wojskowymi. Znalazło to odzwierciedlenie w dokumencie „Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz plityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej" (*Tenets of the Polish Security Policy, and Security Policy and Defense Strategy of the Republic of Poland*), ogłoszonym 2 listopada 1992r.

PdP traktujemy jako ważny instrument przygotowania sił zbrojnych i systemu obronnego Polski do członkostwa w NATO.

W związku z tym zamierzamy podjąć następujące przedsięwzięcia:

1. Nawiązanie bliskich kontaktów operacyjnych z następującymi dowództwami NATO: AFCENT, AIRCENT, LANDCENT, LANDCENT, BALTAP, ARRC, jak również udział, według odpowiednich ustaleń, w CJTF;

1/ przewiduje się zaproszenie przedstawicieli państw Grupy Wyszehradzkiej i innych państw partnerskich;

2. Konsultacje w sprawach polityki obronnej;

3. Dostosowanie systemu dowodzenia polskich sił zbrojnych do systemu Sojuszu Północnoatlantyckiego;

4. Przebudowa systemów łączności wg standardów NATO (wprowadzenie techniki cyfrowej, wymiana sprzętu);

5. Nawiązanie bezpośredniej łączności Sztabu Generalnego WP z Kwaterą Główną NATO, SHAPE oraz AFCENT;

6. Zapewnienie kompatybilności systemów dowodzenia obroną powietrzną.

7. Zapewnienie możliwości identyfikacji „swój-obcy" oraz kontaktu pomiędzy kontrolą ruchu lotniczego a kontrolą obszaru powietrznego;

8. Zapewnienie wymiany danych z systemów rozpoznania i ostrzegania;.

9. Wymiana doświadczeń w dziedzinie taktyki i sztuki operacyjnej;

10. Wprowadzenie zmian w organizacji i funkcjonowaniu logistyki (na początek wprowadzenie znormalizowanej dokumentacji opartej na wzorach NATO, przechodzenie na oznaczenia kodowe, automatyzacja ewidencji).

11. Podjęcie działań legislacyjnych i normalizacyjnych w dziedzinie obronności.

12. Wprowadzenie zmian w dziedzinie kartografii.

13. Stopniowe wprowadzenie oznaczeń i symboli stosowanych w NATO do polskiej terminologii wojskowej (początkowo podwójne stosowanie).

14. Dostosowanie systemu kształcenia i szkolenia dowództw, sztabów i wojsk;

15. Dostosowanie systemów uzbrojenia, sprzętu technicznego i wyposażenia sił zbrojnych, obsługi i zabezpieczenia;

16. Budowa systemu poczty elektronicznej lub terminalu sieci komputerowej w celu wymiany danych nt. planowania obronnego, stanu sprzętu i sił zbrojnych oraz budżetów wojskowych;

17. Dostosowanie wyposażenia portów morskich do standardów NATO;

18. Dostosowanie wyposażenia niektórych lotnisk do standardów NATO;

19. Rozbudowa infrastruktury obronnej (np. sieci rurociągów);

20. Dalsza rozbudowa ośrodków szkoleniowych infrastruktury poligonowej dla potrzeb przygotowywania wojsk do operacji pokojowych.

Załącznik 4

CELE INTEROPERACYJNOŚCI
PRZYJĘTE PRZEZ RZECZPOSPOLITĄ POLSKĄ
W PIERWSZYM CYKLU „PROCESU PLANOWANIA I OCENY"

Nr celu	Nazwa celu
1.	Kierowanie, dowodzenie i łączność w operacjach poszukiwawczo-ratowniczych (SAR)
2.	Sprzęt łączności dla operacji SAR
3.	Szkolenie zespołów medycznych do operacji SAR
4.	Jednolitość wymagań w zakresie materiałów pędnych – przyjmowanie i dostarczanie paliw dla sił lądowych
5.	Tankowanie i roztankowanie samolotów na ziemi
6.	Zaopatrywanie w porcie
7.	Zaopatrywanie na morzu
8.	Interoperacyjność przyrządów nawigacji powietrznej
9.	Jednolitość procedur lotniskowych
10.	Kompatybilność sprzętu łączności
11.	Wymagania językowe dla oficerów sztabowych
12.	Zaopatrzenie zespołów łącznikowych
13.	Użycie natowskich procedur i terminologii w zakresie łączności
14.	Gotowość jednostek do operacji prowadzonych w ramach PdP
15.	Oznaczanie obszarów niebezpiecznych i składanie meldunków o nich
16.	Procedury związane z krwią i krwiodawstwem
17.	Natowska symbolika map lądowych
18.	Przyjęcie uniwersalnej siatki Mercatora i systemu transformacji współrzędnych
19.	Lotniczy system identyfikacji „swój – obcy"
20.	Wsparcie logistyczne

Załącznik 5

CELE INTEROPERACYJNOŚCI
PRZYJĘTE PRZEZ RZECZPOSPOLITĄ POLSKĄ
W DRUGIM CYKLU „PROCESU PLANOWANIA I OCENY"

Nr celu	Nazwa celu
1	Organizacja dowodzenia i kierowania
2	Proces dowodzenia i kierowania
3	Procedury dowodzenia i kierowania
4	Struktura systemów dowodzenia i kierowania
5	Rozwijane systemy dowodzenia i kierowania
6	Doktryna i procedury logistyczne
7	Dowodzenie i kierowanie w logistyce
8	Sprawozdawczość w logistyce
9	Procedury scentralizowanego zawierania kontraktów i zwrotu kosztów
10	Logistyka - zdolność do ciągłego zaopatrywania jednostek
11	Normy zaopatrzenia i gotowość sprzętu - wojska lądowe
12	Automatyczne przetwarzanie danych w logistyce
13	Wsparcie medyczne
14	Normy medyczne w działaniach poszukiwawczo – ratowniczych
15	Procedury związane z krwią i krwiodawstwem
16	Ewakuacja medyczna drogą powietrzną
17	Zaopatrywanie w porcie
18	Zaopatrywanie na morzu (materiały płynne)
19	Zaopatrywanie na morzu (materiały stałe)
20	Normy paliwowe
21	Postępowanie z paliwem dla pojazdów naziemnych
22	Postępowanie z paliwem dla statków powietrznych
23	Samodzielne zaopatrywanie w wodę pitną i instalacje wodne
24	Przeładunek i transport
25	Pomocnicze systemy prądotwórcze
26	Działania wojsk lądowych
27	Jednostki wsparcia bojowego i wparcia logistycznego
28	Działania morskie
29	Bezpośrednie wsparcie lotnicze
30	Naprowadzanie lotnictwa

Nr celu	Nazwa celu
31	Działania poszukiwawczo – ratownicze
32	Naziemna obrona przeciwlotnicza
33	Transpondery lotnicze i kontrola ruchu lotniczego
34	Gotowość jednostek
35	Planowanie ruchu wojsk
36	Mapy, znaki umowne i znaki taktyczne
37	Oznakowanie obszarów niebezpiecznych i składanie meldunków o tych obszarach
38	Infrastruktura lotnisk i procedury lotnicze
39	Urządzenia nawigacji powietrznej
40	Wymagania językowe
41	Wsparcie meteorologiczne

Załącznik 6

ZMIANY DOKONANE W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM W ZWIĄZKU Z IMPLEMENTACJĄ PODSTAWOWYCH AKTÓW PRAWNYCH NATO

1. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (Dz U 1999 r. nr 13 poz. 111).
2. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącego statusu ich sił zbrojnych, sporządzonej w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 303).
3. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy dotyczącej Statusu Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przedstawicieli narodowych i personelu międzynarodowego, sporządzonej w Ottawie dnia 20 września 1951 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 304).
4. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Protokołu dotyczącego statusu międzynarodowych dowództw wojskowych, ustanowionych na podstawie Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonego w Paryżu dnia 28 sierpnia 1952 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 305).
5. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy o wzajemnej ochroni tajemnicy wynalazków dotyczących obronności, w przypadku których złożone zostały wnioski o udzielenie patentów, sporządzonej w Paryżu dnia 21 września 1960 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 306).
6. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego o przekazywaniu informacji technicznych dla celów obronnych, sporządzonej w Brukseli dnia 19 października 1970 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 307).
7. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy w sprawie Statusu przedstawicielstw i przedstawicieli państw trzecich przy Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonej w Brukseli dnia 14 września 1994 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 308).

8. Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy między Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego o ochronie informacji, sporządzonej w Brukseli dnia 6 marca 1997 r. (DzU 1999 r. nr 32 poz. 309).

Zmiany dokonane w obecnie obowiązującym porządku prawnym:

Ustawa z dnia 21 stycznia 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz U 1992 r. nr 4 poz. 16 z późn. zm.), skrócono czas trwania zasadniczej służby wojskowej do 12 miesięcy;

Ustawa o służbie żołnierzy zawodowych (DzU 1997 r. nr 10 poz. 55 z późn. zm.), przebieg zawodowej służby wojskowej rozszerzono o pełnienie służby poza granicami państwa.

Uchwalono także nowe przepisy, bez których współdziałanie z NATO byłoby niemożliwe:

1. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (DzU 1998 r., nr 162 poz. 1117).
2. Ustawa z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsko obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium (DzU 1999 r. nr 93 poz. 1063).
3. Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (DzU 1999 r. nr 11 poz. 95).
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu finansowania, przygotowania i działania jednostek wojskowych poza granicami państwa (DzU 1999 r. nr 64 poz. 732).
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 września 1998 r. w sprawie pełnienia służby poza granicami państwa przez żołnierzy zawodowych (DzU 1999 r. nr 127 poz. 840).

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 57194
Akademii Obrony Narodowej